

KALLIGRAM

DEVĚT ŽIVOTŮ

Rozhovory o preklade a literárnom živote

Eds. Gabriela Magová – Radoslav Passia

DEVÄŤ ŽIVOTOV

Rozhovory o preklade
a literárnom živote

Eds. Gabriela Magová – Radoslav Passia

KALLIGRAM
Bratislava, 2015

Jazyková redaktorka: Júlia Vrábľová

Odborná recenzentka: prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.

Vydanie publikácie podporil Literárny fond.

50 rokov Romboidu

Zadná tiráž:

Vydal Kalligram, spol. s r. o., Bratislava 2015. Vydavateľ László Szigeti. Návrh obálky a grafická úprava Tibor Hrapka. Prvé vydanie. Počet strán ??, Vytlačil ???.

© Editori: Radoslav Passia, Gabriela Magová

© Autori rozhovorov: Radoslav Passia, Gabriela Magová, Vladimír Barborík

ISBN 978-80-8101-918-0

OBSAH

Na úvod alebo Ako vzniklo Deväť životov	9
Michaela Jurovská:	
Vždy mi šlo o vec (<i>Radoslav Passia</i>)	15
Ján Vilikovský:	
Jazyk je najlepší detektor lži (<i>Gabriela Magová</i>)	53
Karol Wlachovský:	
Preklad ako duchovný záhumienok (<i>Gabriela Magová</i>)	91
Jozef Kot:	
Od politiky a ideológie už bočím (<i>Radoslav Passia</i>)	121
Jarmila Samcová:	
Preložené knihy ma odmenili (<i>Gabriela Magová</i>)	151
Viera Hegerová:	
Proskribovaní prekladatelia si našli svojich „figurantov“ (<i>Gabriela Magová</i>)	169
Ladislav Šimon:	
Na svoje preklady som si musel počkať (<i>Radoslav Passia</i>)	193
Juraj Andričík:	
Určujúca je schopnosť porozumieť textu (<i>Radoslav Passia</i>)	223
Emil Charous:	
„Aby sme si boli kvit...“ (<i>Vladimír Barborík</i>)	249
Resumé	261
Menný register	263
Vecný register	273
Edičná poznámka	277

Na úvod

alebo Ako vzniklo *Deväť životov*

Kniha *Deväť životov* prináša rozhovory s významnými slovenskými prekladateľkami a prekladateľmi a jedným českým prekladateľom staršej generácie. Naším cieľom bolo pomocou obsahovo podobne štruktúrovaných rozhovorov získať relatívne ucelený obraz o ich súkromnej a profesionálnej biografii a názoroch na rozličné stránky prekladania umeleckej literatúry, ako aj o ich postojoch k rozličným otázkam literárneho a verejného života, najmä v období totalitného režimu pred rokom 1989. Základnými kritériami pri výbere respondentov boli nespochybniteľné výkony v oblasti umeleckého prekladu v sledovanom období, ochota o sebe a svojej práci hovoriť a vek nad sedemdesiat rokov.

Prirodzene, spoločnou témou všetkých rozhovorov je prekladateľská práca. No vzhľadom na to, že prekladatelia často pracovali vo vydavateľstvách alebo akademických inštitúciách, v štátnej správe v oblasti kultúry a literatúry, prípadne pôsobili v diplomacii, majú rozhovory omnoho širší tematický záber a veríme, že ako celok tvoria novú pridanú hodnotu. Jednotlivé výpovede sa občas vzájomne dopĺňajú, inde sa korigujú alebo vstupujú do polemiky a sporu. Odišné akcenty vyplývajú najmä z toho, že ľudské aj profesionálne osudy našich respondentov boli dosť rozdielne. Tak ako sa líšil ich

podiel na slovenskom verejnom živote počas komunistického režimu, ale aj v rozličných fázach transformačného procesu po roku 1989, líši sa aj ich súčasné hodnotenie dobovej situácie, ako aj jednotlivých káuz, udalostí, problémov. Naším cieľom nebolo vykonať ich politickú lustráciu, ale ani sa týmto témam nevyhýbame, pýtame sa na ne.

Kniha ako celok poskytuje relatívne široký obraz literárneho a kultúrneho života na Slovensku od päťdesiatych rokov 20. storočia po začiatok 21. storočia. Možno v nej sledovať vývin praxe a teórie prekladateľskej práce v tomto období, čiastočne rekonštruovať fungovanie niektorých významných zaniknutých organizácií a inštitúcií (napríklad Zväzu slovenských spisovateľov, redakcií časopisov a štátnych vydavateľstiev, orgánov cenzúry a podobne) a vzájomné vzťahy medzi dobovou politickou mocou a kultúrnou obcou. Zaujímali nás aj praktické a ekonomické otázky, napríklad fungovanie prekladateľov na voľnej nohe, honorárová politika vydavateľstiev, práca ostatných profesií spojených s knižnou kultúrou a podobne.

Literárna veda má pri výskume tohto obdobia pred sebou ešte veľa úloh, jednou z nich je napríklad zmapovanie mechanizmov cenzúry a iných mocensko-reštriktívnych nástrojov komunistického režimu v oblasti literatúry a kultúry všeobecne. Popri nevyhnutnom archívnom výskume môže ako doplnkový zdroj informácií o tejto problematike slúžiť práve orálna história. V porovnaní s inými zdrojmi informácií v biografickom rozhovore jednotlivé postavy či udalosti dobového literárneho života viac „oživávajú“, dostávajú sa do vzájomných vzťahov, stretávajú sa v osudoch respondentov. Najmä príslušníci mladších generácií si tak môžu vytvoriť plastickejší obraz obdobia, ktoré je im vzdialené nielen časovo, ale vzhľadom na zmenené spoločensko-politické podmienky po roku 1989 celkom presahuje ich skúsenostný horizont. Veď vekový odstup niekoľkých desaťročí spôsobuje, že mnohé informácie, ktoré mohli respondenti považovať za samozrejmé až banálne, sú pre druhú či tretiu nasledujúcu generáciu už celkom neznáme. Podobné je to so štruktúrou kultúrnych a literárnych inštitúcií v období socializmu, ktorá je

diametrálne odlišná od tej súčasnej. Z tohto dôvodu sme do publikácie zaradili okrem menného aj vecný register, ktorý sa sústreďuje najmä na inštitúcie, organizácie a vydavateľstvá.

Prvotný impulz na vznik tejto série rozhovorov prišiel od redaktorky *Romboidu* Ivany Taranenkovej, s ktorou sme sa kedysi v roku 2012 nad vtedy čerstvo vydanou českou knihou *Slovo za slovom. S prekladateli o prekládání* zhodli, že by bolo užitočné realizovať podobný projekt aj v slovenskom prostredí. Vzápätí sme začali a rozhovory vychádzali v časopise postupne s menšími či väčšími prestávkami v rokoch 2012 až 2015.

Prečo práve tento výber? Samozrejme, je výsledkom rozličných okolností. Hoci každý z oslovených prekladateľov patrí k skúseným, uznávaným a oceňovaným, nechceli sme vytvárať skupinu elitnejšiu od iných. V žiadnom prípade nepovažujeme túto knihu za kompletné zmapovanie tých, ktorí si zaslúžia pozornosť. Pôvodný zoznam respondentov bol širší, naším prvotným cieľom, ktorý sme museli do istej miery korigovať, bolo zmapovať osudy najstarších žijúcich prekladateľiek a prekladateľov, pokúsiť sa aj o zachytenie čo najširšieho spektra jazykov, chceli sme osloviť prekladateľov žijúcich v Bratislave aj mimo kultúrneho centra Slovenska, ľudí podieľajúcich sa na dobovej moci, aj takých, ktorí sa voči nej kriticky vymedzovali.

Napokon je tento knižný výber možno o čosi menej reprezentatívny z hľadiska uvedených kritérií, ale ukázalo sa, že zvolený prístup si vyžaduje poskytnúť respondentom väčšiu plochu, ako sme pôvodne očakávali. Výber bol ovplyvnený aj inými, už publikovanými knižnými rozhovormi, ktoré sa svojím obsahovým zameraním do istej miery prekrývajú s naším projektom. Mám tu na mysli niektoré knižné rozhovory s literárnymi osobnosťami, ktoré sa venovali aj umeleckému prekladu. Ide napríklad o knihu Jána Štrasera *Byť svoj. Rozhovory s Jánom Buzássym* (2013), viackrát sa našej cieľovej skupiny dotkli vo svojich knižne publikovaných rozhovoroch Ľuboš Jurík (naposledy *Rozhovory po rokoch*, 2011), Tina Čorná (napríklad v knižnom rozhovore *Kornel Földvári*, 2014) a iní.

Naopak, niektorí respondenti, ktorí mali byť súčasťou tohto cyklu, akosi prirodzene usmernili prirodzený tok rozhovoru mimo pôvodne vymedzeného obsahového rámca, zopár takých sme publikovali v časopise, ale súčasťou tohto knižného výberu sa nestali.

Hoci sme pôvodne zamýšľali všetky rozhovory s respondentmi nahráť, napokon nevznikli rovnakým spôsobom. Niektoré sme nahrali a po prepísaní ich autori ešte dopĺňali, upresňovali faktografiu a celý rozhovor autorizovali, väčšina rozhovorov však na podnet respondentov vznikla korešpondenčne. Vzhľadom na ich vek, pamäťovo-biografický charakter rozhovoru s množstvom faktografie sa tento postup ukázal v niektorých prípadoch aj jednoduchší. Otázky sme aj pri korešpondenčnom vedení rozhovoru kládli postupne, nadväzujúc na už zaslané odpovede. Všetky texty boli autorizované, niektoré z nich respondenti pre potreby knižného vydania ešte rozšírili, faktograficky spresnili a na niektorých miestach štylisticky upravili. Na projekte sa zúčastnili (v poradí, v akom sú zaradení do knihy) Michaela Jurovská, Ján Vilikovský, Karol Wlachovský, Jozef Kot, Jarmila Samcová, Viera Hegerová, Ladislav Šimon, Juraj Andričik a Emil Charous. Zostavu teda tvorí osem slovenských prekladateľiek a prekladateľov a český prekladateľ zo slovenčiny Emil Charous, ktorý však ako pražský vydavateľský redaktor a osobný priateľ viacerých slovenských spisovateľov, predovšetkým Vincenta Šikulu, bol najmä od šesťdesiatych rokov 20. storočia zasväteným pozorovateľom a čiastočne aj aktérom slovenského literárneho života, jeho pohľad na viaceré dobové reálie a súvislosti slovenskej literatúry je preto zaujímavý a prínosný.

Jednotlivé rozhovory prinášajú okrem spoločného tematického rámca aj isté špecifické čiastkové témy – práve pri nich vzniká dialogický charakter celej publikácie. Takýmito čiastkovými témami, ku ktorým sa vyjadrujú viacerí respondenti, patria napríklad fungovanie vydavateľstiev Tatran a Slovenský spisovateľ (K. Wlachovský, J. Kot, V. Hegerová, J. Samcová), (kultúrna) diplomacia (M. Jurovská, J. Vilikovský, K. Wlachovský), prekladatelia mimo centra (L. Šimon, J. Andričik), pozícia prekladateľa na voľnej nohe (M. Ju-

rovská, J. Samcová, J. Andričík), pedagogická činnosť (J. Vilikovský, K. Wlachovský, L. Šimon) a viaceré iné.

Jeden rozhovor pripravil Vladimír Barborík, autorkou niekoľkých ďalších je Gabriela Magová, ktorá pri koncipovaní knižného vydania prispela svojimi skúsenosťami človeka priamo z odboru, keďže sama je aktívnou prekladateľkou a redaktorkou *Revue svetovej literatúry*. Podieľala sa aj na záverečnej edičnej príprave a autorizácii textov.

Na záver treba dodať, že projekt vznikol na pôde *Romboidu* a knihou si chceme pripomenúť jubileum tohto literárneho časopisu, ktorý v roku 2015 zavŕšil svoj päťdesiaty ročník.

Bratislava november 2015

Radoslav Passia

Vždy mi šlo o vec

rozhovor s Michaelou Jurovskou viedol *Radoslav Passia*

V akej rodine ste vyrastali? Predurčovalo vás rodinné zázemie na prekladateľskú či literárnu dráhu?

Môj otec Šimon Jurovský bol hudobný skladateľ. Povedané dobovým jazykom, pochádzala som z rodiny „pracujúcej inteligencie“, čo za starého režimu nebolo bohviečo. Našťastie, aspoň otec bol „robotníckeho pôvodu“, mama nie. Všetky tieto informácie sa evidovali v rozličných dotazníkoch a kádrových posudkoch, podľa nich sa hodnotila politická „spoľahlivosť“ človeka, ale aj jeho odborná spôsobilosť. Oplyvňovalo to všetko, od odporúčania na ďalšie štúdium po udelenie vycestovacej doložky do zahraničia. Otec bol ku koncu života šéfom opery SND, zomrel päťdesiatjedenročný v roku 1963. Väčšina rodiny takisto patrila k šikanovanej „pracujúcej inteligencii“. Otcov starší brat Anton Jurovský bol zakladateľ slovenskej psychológie. Univerzitným profesorom sa stal ešte za Slovenského štátu, po roku 1948 musel z fakulty odísť, neskôr, keď sa pomery uvoľnili, ho na FF UK zase vzali, ale po čase ho opäť vyhodili. Mama bola učiteľka a jej dvaja starší bratia boli lekári a veľkí antikomunisti, Jozef a Fedor Skotnickí. Jozef bol pôvodne chirurg, podobne ako uja Tóna ho menovali za univerzitného profesora ešte pred nástupom komunistov k moci. V päťdesiatych rokoch sa po

čistkách na bratislavskej lekárskej fakulte našťastie dostal do Košíc, kde na fakulte prednášal lekársku fyziku a bol vedecky činný. Ujo Fedor bol skvelý zubár, spolu s doktorom Öllerom zakladateľ slovenskej ortodontie, a tiež veľký milovník starého umenia.

Rodina mi teda poskytovala vyslovene kultúrne zázemie, najmä otec, hoci pochádzal z relatívne jednoduchých pomerov, z rodiny starých nemeckých kolonistov zo stredného Slovenska. Starý otec Juraj Weiss-Nägel bol z Hornej Štubne a priženil sa do Ulmanky, neskôr poslovenčenej na Uľanku, pri Banskej Bystrici. Odišiel do USA po otcovom narodení v roku 1912 a natrvalo sa vrátil, až keď môj otec maturoval. Meno Jurovský je umelé, dali si ho bratia Jozef, Stanislav, obidvaja boli katolícki kňazi, Anton a Šimon v lete 1941 podľa krstného mena môjho starého otca predovšetkým preto, aby jednoznačne dali najavo svoju príslušnosť k slovenskej kultúre. Mama mala zase poľské korene, Skotnickí patrili k starej poľskej šľachte, z tej vetvy, ktorá odišla po poslednom poľskom povstaní z Krakova na juh a usadila sa na severe dnešného Slovenska, konkrétne vo Veľkej Bytči. Ja som inak nepoznala ani jedného starého otca...

Pochádzam teda z prostredia, kde vzťah k iným európskym kultúram, aj k talianskej, veď otec bol hudobník, aj k francúzskej, bol úplne prirodzený. Otec si v mladosti dopĺňal hudobné vzdelanie vo Viedni na Hochschule für Musik und darstellende Kunst. Mal široký umelecký a kultúrny záber, zaujímal sa o všetky druhy umenia, spolupracoval s divadelným režisérom Jánom Jamnickým, skladal scénickú hudbu a tiež filmovú, okrem iného k Bielikovmu a Fričovmu *Varúj...!* z roku 1946 podľa novely Ivana Stodolu, ktorý sa pokladá za prvý slovenský dlhometrážny hraný film, napísal balet *Rytierska balada* na libreto Margity Figuli, venoval sa aj hudobnej kritike atď. Mňa pod otcovým vplyvom takisto vždy zaujímali všetky oblasti umenia a literatúry a ich presahy. Čím som staršia, tým viac, pretože vidím tie vzájomné inšpirácie a prepojenia a fascinuje ma to. Nemám rada absolutizovanie typu, že literatúra je nadovšetko a podobne...

Z viacerých možností, ktoré sa vám vďaka rodinnému zázemiu potenciálne otvárali, ste si napokon vybrali štúdium jazykov a literatúry. Francúzštinu a slovenčinu ste začali na študovať na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v roku 1959. Ako fungovala výučba cudzích jazykov v päťdesiatych rokoch, keď ste chodili na strednú školu? Francúzštinu ste poznali z domu alebo ste sa k nej dostali až na vysokej škole?

Na základnej škole sme mali, samozrejme, jedine ruštinu, na Jedenástročnej strednej škole Petra Jilemnického na bratislavských Palisádach sme mali dokonca rozšírené vyučovanie ruštiny, ktorá bola povinným maturitným predmetom. Chodila sem aj moja mladšia sestra Bea, budúca archeologička, a kopa ľudí pôsobiacich neskôr v slovenskej kultúre, umení, politike či vo vede. Polovica ľudí z mojej triedy, vlastne z našich štyroch tried, po auguste 1968 emigrovala. Západné Nemecko, Švajčiarsko, Británia, USA, Kanada, už vyštudovaní stavební inžinieri, lekári, architekti... Tomu sa povie generačný údel.

Na jedenástročienke sme mali tri roky nepovinnú latinčinu, z ktorej som si, bohužiaľ, veľa neodniesla, a okrem obligátnej ruštiny sme mali ešte jeden povinný cudzí jazyk, na výber bola buď nemčina, buď angličtina, ja som si vybrala nemčinu. Francúzštinu som sa učila súkromne od jedenástich rokov u pani Grékovej, ktorá pochádzala z rodiny slovenských prisťahovalcov vo Francúzsku. Neskôr som jej dcéru Ivetu sama učila na filozofickej fakulte. Nemčinu som využila najmä pri sledovaní viedenskej televízie. Bol to pre mňa veľmi dôležitý zdroj informácií, najmä po okupácii. Predsa len sme boli v Bratislave dosť izolovaní na rozdiel od Prahy, kde boli veľvyslanectvá a pri nich kultúrne strediská či inštitúty a v nich zahraničné knihy a časopisy. Aj keď návštevníkov naše ministerstvo vnútra sledovalo a „evidovalo“, všade boli kamery.

Prijímačky na vysokú som robila ako šestnásťapolročná v Prahe, hlásila som sa na francúzštinu a arabčinu, no prijali ma, ktovieprečo, na ruštinu a arabčinu, a tak Karlova univerzita pre mňa, bohužiaľ, padla. Na FFUK v Bratislave sa dala v tom čase študovať fran-

cúzština iba v kombinácii so slovenčinou. Musím povedať, že spätne tomu blahorečím, lebo dôkladná znalosť domáceho kultúrneho kontextu, jazyka, literatúry, dejín je pre každého umeleckého prekladateľa a znalca inonárodnej literatúry veľmi dôležitá, je to nevyhnutnosť, *conditio sine qua non*. Výborné bolo aj to, že v študijnej skupine nás bolo iba šesť, päť dievčat a jeden chlapec, čiže „korunka stvorenia“, ako vravievala naša povestná Madame alias doktorka Vilma Forgáčová, ktorá mala s nami lektorské cvičenia z francúzštiny. Prvé tri roky sme mali z vlastnej iniciatívy aj „malú“ španielčinu, najprv sme chodili k Jozefovi Škultétymu, potom k začínajúcej Nelide Noskovičovej, aj sme u nich robili nejaké skúšky. Španielčinu sme si chceli pribrať ako tretí predmet, ale vedenie fakulty nám to neschválilo. Od tretieho ročníka som chodila aj na „malú“ taliančinu k docentovi Mikulášovi Pažitkovi. Takto som sa zoznámila s tromi hlavnými románskymi jazykmi, čo pokladám za nesmierne dôležité z jazykového i z literárno- a kultúrnohistorického hľadiska, jednak štruktúra týchto jazykov je analogická, ak nie identická, podobne ako v prípade slovanských jazykov, takže znalosťou všetkých troch a ich porovnávaním lepšie pochopíte ich ducha, ale aj ich osobitosti a vniknete do najjemnejších fines. Navyše za nimi stoja tri veľké literatúry, ktoré stáli pri zrode modernej európskej literatúry v ľudových či národných jazykoch. Takýto široký romanistický záber mali aj moje nedosiahnuteľné vzory, univerzitný profesor Václav Černý, veľký Čech, ako ho nazýva jeho slovenský monografista Július Vanovič, a náš, o niečo mladší Jozef Felix, menovaný za profesora *in memoriam* po páde komunizmu, čo v skratke vyjadruje jeho slovenský osud.

Zostaňme ešte chvíľu na akademickej pôde na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov. Romanistika patrí k tzv. západným filológiám, bola teda vtedy určite pod dôkladným ideologickým dohľadom a iste bola aj rozlične inštitucionálne či personálne obmedzovaná. Ako vtedy vyzeralo štúdium na FF UK, aká bola atmosféra na vašej domovskej katedre?

Na bratislavskej FF UK v školskom roku 1959/60 na romanistike otvorili len dve kombinácie, francúzština – slovenčina, ako som už povedala, a rumunčina – slovenčina, iné jazyky sa vtedy neotvárali. O rok či dva už prišli veľké, vyše tridsaťčlenné skupiny španielčinárov, lebo zrazu sa pre nás otvorila Kuba a čiastočne Južná Amerika a zavládla predstava, že na komunikáciu s týmito krajinami treba pripraviť veľa odborníkov. Názov našej katedry sa stále menil, za mojich čias to bola Katedra románskej, klasickej a semitskej filológie, teda študovali sme spolu s latinčinármi, prípadne gréčtinármi, a s arabčinármi, potom sme sa od seba oddelili a po čase zasa spojili, menilo sa to každú chvíľu. Pokiaľ ide o prednášajúcich, bohužiaľ, nezažila som ani Jozefa Felixa, ani Antona Vantucha, ktorí boli v tom čase z FF UK vysánkovaní, na literatúru sme mali Violu Cígerovú, manželku filozofa Juraja Cígera, a až v poslednom ročníku nám dvadsiate storočie prednášal vtedy začínajúci Štefan Povchanič. V tom piatom ročníku sme tiež mali nekonvenčnú a veľmi zábavnú výberovú prednášku o francúzskych reáliách a súčasnej kultúre s diplomatom Fedorom Ballom, šéfredaktorom Tatranu a po Michalovi Bartkovi aj Revue svetovej literatúry a prekladateľom Camusa, Ionesca a iných, ktorý po roku 1968 ostal vo Francúzsku... Pravidupovediac, pokiaľ ide o francúzsku literatúru, katedra mi toho veľa nedala, iba ak istý, no nevelmi systematický prehľad s obrovskými medzerami a s priveľkým dôrazom na nepodstatnosti, napríklad na pesničkára Bérengera za Francúzskej revolúcie... Začínali sme až osemnástym storočím, čo radšej nekomentujem! Viac sme dostali z jazyka, gramatiky aj historickej gramatiky vďaka dr. Štefanovi Pichňovi či dr. Gabriele Podolcovej, a predstavu o krajine našich snov sme si v časoch železnej opony vytvárali aj vďaka už spomínanej Madame, ktorá mala široký kultúrny rozhľad a bola akýmsi symbolom francúzskosti a Francúzska, pravda, zo starej školy...

Zaujímavejšie to bolo na slovenčine, tam boli aj veľké osobnosti, všetko samí univerzitní profesori, aj keď to neboli vždy ideálni pedagógovia, napríklad jazykovedec Ján Stanislav, ktorý nám prednášal fonetiku a fonológiu a najmä staroslovenčinu. Historickú gra-

matiku sme mali s charizmatickým Eugenom Paulinym. Niektorí z vyučujúcich boli značne kontroverzní, napríklad Andrej Mráz, z ktorého dvojakých skrípt sme študovali novšiu slovenskú literatúru. Jedny skriptá boli zo začiatku päťdesiatych rokov s množstvom „nekompromisne“ charakterizovaných autorov, často zavrnutých jednou vetou. Druhé vyšli koncom päťdesiatych rokov, tam už vzal pán profesor niektorých politických či svetonázorových „hriešnikov“ čiastočne na milosť. Romantizmus nám prednášal Milan Pišút, ktorý vtedy Slovákom objavil ich najväčšieho básnika Janka Kráľa, pamätám sa, ako hlboko to na mňa zapôsobilo, a súčasnú literatúru tridsiatnik Milan Rúfus, do ktorého sme boli všetky zaľúbené, vyzeral preduchovnene, bol vysoký a štíhly a mal briadku, a najmä bol básnik. Ďalší „idol“, fešák celkom iného typu bol šarmantný Ján Števček. Niekoľko semestrov nám veľmi pútavo prednášal svetovú literatúru. Bol frankofón a frankofil a venoval sa aj umeleckému prekladu. Takže personálne obsadenie bolo na slovenčine za mojich čias určite lepšie než na francúzštine.

Z Prahy k nám chodieval na katedru prednášať profesor Fischer, žiaľ, nie ten veľký germanista Otokar, ale jeho syn Jan O. Fischer, ktorého volali „Jan Nula Fišer“ a ktorý spravil za starého režimu závratnú univerzitnú kariéru. Na rozhraní šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov vydal s kolektívom spolupracovníkov trojzväzkové dejiny francúzskej literatúry devätnásteho a dvadsiateho storočia v češtine, údajne prvé marxistické dejiny novšej francúzskej literatúry – už neviem, či na svete alebo aspoň v našom „tábore mieru“, pravda, s výnimkou ZSSR, kde určite iné ako marxistické dejiny nemali! Doteraz s tými jeho dejinami pracujem, keďže sú faktograficky a materiálovo veľmi bohaté a zachytávajú aj slovenskú recepciu francúzskej literatúry. Z tejto stránky skutočne klobúk dole, no pokiaľ ide o hodnotenie, to je väčšinou príšerne tendenčné, na základe marxistických triednych kritérií a politického kádrovania autorov. Najhoršie obišla súčasná francúzska literatúra, ktorá ma v mladosti najviac zaujímala. U mňa bol vývin taký, že kedysi ma zaujímala najmä druhá polovica dvadsiateho storočia, začínajúc Novým ro-

mánom a absurdnou drámou, teraz ma to ťahá viac do minulosti. Hovorí sa, že francúzska literatúra je dnes v kríze, ale počúvam to už aspoň tridsať rokov! Pravda je taká, že v tejto literatúre sa toho v priebehu storočí nakopilo viac ako dosť, a v najrozmanitejších podobách, od *chansons de geste* a trubadúrov v ranom stredoveku až po dnešného neľútostného vizionára Michela Houellebecqa. A nemieme zabudnúť ani na dámy – od prvej francúzskej poetky Marie de France a autorky *Heptameronu* Marguerite de Navarre cez priekopníčku ženskej emancipácie s mužským pseudonymom George Sand až po Simone de Beauvoir, Sarrautovú, Durasovú, Yourcenarovú... Čiže s tou krízou francúzskej literatúry je to veľmi, veľmi relatívne!

Ako to v tých časoch vyzeralo s prístupnosťou francúzskej literatúry u nás? Mali ste možnosť dostať sa k novším knihám?

Končila som v roku 1965, keď sa situácia v tejto oblasti, myslím na vydávanie prekladovej literatúry, zlepšovala, keď sa otvárali hranice a dalo sa aj súkromne vycestovať na Západ na písomné pozvanie a keď do redakcií a do vydavateľstiev prichádzali zo sveta literárne časopisy, napríklad výborný francúzsky dvojtýždenník *La Quinzaine littéraire*, aj texty vyžiadané prostredníctvom Slovenského divadelného a literárneho zastupiteľstva, skrátene DILIZA, túto úlohu potom prevzala LITA. Už ako študentka som pravidelne čerpalala informácie napríklad z francúzskeho literárneho a kultúrneho týždenníka *Les Lettres Françaises*, ktorého šéfredaktorom bol bývalý surrealista, potom komunista, básnik Louis Aragon, ďalej z dvoch talianskych kultúrno-politických týždenníkov, z *Vie Nuove*, neskôr premenované na *I Giorni*, a z *Noi donne*, čo bol ženský, ale feminizmom už vtedy poznačený časopis, a takisto z poľského týždenníka *Film*, takže som sa slušne naučila jazyk svojich predkov po praslici a učila som sa písať nielen na francúzskej, ale aj na poľskej esejistike. Všetky tieto zahraničné „pokrokové periodiká“ boli našťastie osvietené a otvorené všetkému novému a podnetnému v umení a kultúre a niektoré som si mohla aj predplatiť za československé koruny,

teda za utržené honoráre, lebo ja som časopisecky publikovala od sedemnástich rokov.

Na fakulte som sa začala zaujímať o francúzsky Nový román a poviedky Alaina Robba-Grilleta či úryvky z románu Marguerite Durasovej *Uchvátenie Lol V. Steinovej* mi potom uverejnili v *Mladej tvorbe*. Diplomovku som však ešte písala o Pierrovi Daixovi, bol to blízky spolupracovník Louisa Aragona v *Les Lettres Françaises* a zať českého komunistu a internacionalistu Arthura Londona, autora politického bestselleru z konca šesťdesiatych rokov *Doznání*. Keď som bola v diplomacii, osobne som sa s ním v Paríži aj stretla. Na jeho tvorbe ma zaujala predovšetkým románová technika, kombinoval autobiografiu s fikciou, dokument s experimentom, so striedaním rozprávačských pásem a podobne. Pravdu povediac, nemohla som si veľmi vyberať, témy diplomoviek boli vypísané, figurovalo tam len zopár súčasných, všetko ľavicových autorov. Našťastie sočrealizmus v literárnej praxi vo Francúzsku nevyčíňal tak ako u nás! Dokonca komunista Roger Garaudy hlásal realizmus bez hraníc! Pravda, tému doktorskej práce, ktorú som obhájila na FF UK v roku 1980, som si už vybrala sama a napriek takzvanej normalizácii a konsolidácii znela *Georges Perec alebo Potreba de/mystifikácie*, pričom Perecovo dielo som skúmala v súvislosti s modernou groteskou, no v podstate to bol už „postmoderný“ autor, pokiaľ postmodernu nechápeme zúžene ako nejaký literárny smer, ale napríklad ako hru s literatúrou a s čitateľom – preto tá de/mystifikácia v názve. Ešte predtým, v roku 1976, som preložila Perecovu prvotinu *Věci* a neskôr, po Nežnej revolúcii, vyšli v mojom výbere a preklade skvelé Perecove eseje *Prieskum priestoru* a prózy *Kabinet milovníka umenia* a *Čo je to tam na dvore za moped s chrómovaným kormidlom?*

Keď som už pri tomto autorovi, ktorý bol poľsko-židovského pôvodu, no narodil sa aj zomrel vo Francúzsku, musím ako kuriozitu spomenúť, že jeho manželka je po otcovi Slovenka. A nie z odhocikaľ, ale z Čičmian, odkiaľ sa ešte pred druhou svetovou vojnou húfne odchádzalo za robotou do Francúzska. Odtiaľ mimochodom

pochádza aj „dvorný“ filmový architekt Françoisa Truffauta Jean-Pierre Kohut-Svelko. Paulette Perc je rodená Petras, čiže Petráš/ová, a dlho bola presvedčená, že jej otec, ktorý zomrel veľmi mladý, bol Čech, ale pred ôsmimi rokmi sme spolu zašli do Čičmian a všetko sme si tam overili!

Súčasťou dnešnej univerzitnej výučby cudzích jazykov je vo väčšej či menšej miere aj teoretická prekladateľská príprava, translatológia. Mali ste vtedy, v prvej polovici šesťdesiatych rokov, aj takto zamerané prednášky alebo semináre?

Vďakabohu, translatológia vtedy nejestvovala, respektíve bola v plienkach! Pre umeleckého prekladateľa je totiž absolútne dôležité jednak mať literárny talent, jednak ovládať čo najlepšie obidva jazyky, východiskový aj cieľový, poznať do hĺbky obidve literatúry, teda čítať a čítať, a obidva kultúrne kontexty. Teória prekladu je užitočná, ak nie nevyhnutná pre kritika a historika prekladu, no pre umeleckého prekladateľa je asi taká potrebná ako teória literatúry pre pôvodného autora. Pravda, nesmierne dôležité sú prekladateľské dielne či semináre pod vedením nie teoretikov, ale skúsených praktikov, ktorí sú schopní zovšeobecňovať svoje prekladateľské skúsenosti. Učíme sa totiž tak ako pôvodní autori predovšetkým od dobrých predchodcov a vzorov. Ale umeleckému prekladu sa v časoch môjho štúdia nevenovala pozornosť. Rozbehlo sa to, až keď som skončila fakultu, a bolo to naozaj paradoxné. Po obsadení Československa spojeneckými vojskami Varšavskej zmluvy v auguste 1968 zo Zväzu slovenských spisovateľov vyhodili Zoru Jesenskú aj Jozefa Felixu a zrušili celú prekladateľskú sekciu. „Normalizátori“ boli v strehu, jednak sa mnohí prekladatelia predtým angažovali v obrodnom procese, jednak k nám po okupácii mohli prostredníctvom prekladov aj umeleckých textov preniknúť všelijaké „nežiaduce“ informácie, a to nielen estetické, aj vecné! Prekladateľský stav bolo treba rozbiť a zároveň ho kontrolovať! Vzniklo takzvané Ústredie slovenských prekladateľov pri Slovenskom literárnom fonde a ministerstve kultúry, ktoré viedol rusista Ján Ferenčík. Prekladať pre vydava-

teľstvá mohli len tí, ktorí boli pri ústredí evidovaní, čo bol prvý stupeň pre začiatočníkov, či registrovaní, čo bol vyšší stupeň.

Dalo by sa povedať, že zrušením prekladateľskej sekcie v ZSS symbolicky vyradili umeleckých prekladateľov zo slovenskej literatúry a mne sa s odstupom niekoľkých desaťročí zdá, že tam niekde je zdroj problémov, s ktorými doteraz zápasíme ako stav, ako istá profesijná skupina. Na druhej strane neslobodno zabúdať, že ústredie s litfondom organizovali odborné vzdelávanie, prednášky, semináre, Letnú školu prekladu, udeľovali Cenu Jána Hollého a prémie atď. To všetko významne vplývalo na zvyšovanie umeleckej úrovne a čiastočne aj spoločensko-kultúrnej prestíže prekladateľského stavu. To všetko či takmer všetko dnes chýba.

Začínali ste ako novinárka v *Smene*. V tom období ste sa venovali aj umeleckému prekladu?

Keď som skončila FF UK – učiteľský smer, dostala som umiestenku do Humenného. Tak sa to vtedy robievalo, Bratislavčanov posielali do Humenného a Humenčanov do Bratislavy! Lenže ja som už od tretieho ročníka spolupracovala nielen s *Mladou tvorbou*, aj s mládežníckym denníkom *Smena*, s kultúrnou rubrikou, a jej vtedajší šéf, filmový kritik Richard Blech mi ponúkol, či by som k nim nechcela nastúpiť. Samozrejme, že som chcela, takže si ma *Smena* vyžiadala a nemusela som odísť na východ. Ktovie, ako by sa bol môj život odvíjal... V Humennom som inak doteraz nebola, pred smrťou by som tam mala zájsť! Písala som informatívne články a recenzie u nás vydávanej prekladovej tvorby, pôvodnej slovenskej či českej literatúre som sa vtedy nevenovala, výnimkou boli *Směšné lásky* a *Žert* Milana Kunderu, ktoré som recenzovala v *Mladej tvorbe*. V roku 1982 som Kunderu zažila v Paríži, „ilegálne“ som šla na jeho prednášku v Maison des sciences de l'homme na Boulevard Raspail. Ako diplomatka som sa s ním osobne zoznámila, prišiel sa pozrieť na pásmo súčasnej slovenskej poézie v slovenčine a vo francúzštine, ktoré som zorganizovala v júni 1993 na Trhu poézie na Náměstí Saint-Sulpice. Bol zvedavý na našu poéziu aj na elektronic-

kú hudbu Šaňa Mihaliča a Roba Rudolfa, ktorá ju sprevádzala, aj na situáciu na Slovensku, ale napokon ho ostrážitá manželka odtiahla, vraj naňho kdesi striehne fotograf...

Pre *Mladú tvorbu* som prekladala okrem už spomenutých autorov Nového románu aj Rolanda Bartha či Eugèna Ionesca, začala som spolupracovať aj so *Slovenskými pohľadmi*, s *Kultúrnym životom* a *Revue svetovej literatúry*. Až do začiatku sedemdesiatych rokov sa to celkom dalo, z francúzskej literatúry som napríklad preložila ukážky z nedokončeného románu Marcela Prousta *Neznámy*, čiže *Jean Santeuil*, a z Camusovho *Vzbúreného človeka*, prvú novelu Samuela Becketta, ktorú napísal po francúzsky, a tiež eseje Gaëtana Piconu, Mauricea Merleaua-Pontyho, Clauda Roya a básnika Jeana-Clauda Renarda. Priestor bol ešte dva-tri roky po okupácii otvorený. Zo *Smeny* som však v máji 1968 odišla na dvaapoločný študijný pobyt do Ústavu svetovej literatúry a jazykov SAV, a tu sa po čase ukázalo, že je nevyhnutné preorientovať sa na teóriu a históriu prekladu a porovnávací výskum poézie. Pritom mňa zaujímala predovšetkým próza, najmä súčasná francúzska, a tiež som si uvedomovala, že komparatistiku vo svojom veku ešte nemôžem seriózne robiť, takže som prijala miesto redaktorky v *Revue svetovej literatúry*. Ale málo chýbalo a bola by som stadiaľ takmer hneď odišla, lebo šéfredaktor Ján Stacho so svojím zástupcom, poľštinárom Felixom Uváčkom do prvého čísla 1971 vyprodukovali na nátlak „zhora“ úvodník, v ktorom sa nová redakcia radikálne dištancovala od celej minulosti časopisu. S tým som nesúhlasila, veď *Revue svetovej literatúry* od svojho vzniku v roku 1964 zohrávala významnú úlohu, pokiaľ šlo o prepojenie nášho literárneho diania so svetovým, a nesúhlasili s tým ani dvaja externí redaktori, rusista Ivan Slimák a juhoslovanista Fero Lipka. Vyhlásili sme, že ak to vyjde v tejto podobe, z redakcie odídeme. Stacho, ktorý bol inak vynikajúci básnik a charismatický muž, ale aj dosť rozporuplný človek, potom úvodník prerobil a zmiernil jeho „normalizačno-konsolidačný“ tón. *Revue* sa podarilo zachrániť za cenu „historického kompromisu“, to znamená za cenu obráteného pomeru západnej literatúry a literatú-

ry národov Sovietskeho zväzu a socialistického tábora najmä v prvom pookupačnom desaťročí...

Na dokreslenie literárnej situácie a jej protagonistov pred augustom 68 a po ňom možno nezaškodí ešte pár slov. Kým som sa v *Smene* dostala na oddelenie kultúry, robila som takmer rok na sekretariáte redakcie. To znamenalo aj chodiť neskoro večer spolu s grafikom do tlačiarne kvôli tretiemu vydaniu. Raz som na konci miestnosti plnej metérov za jedným ožiareným okienkom zbadala čiernovlasého fúzatého pána, skloneného nad obťahmi. Pýtam sa: „To je kto?“ a kolega mi hovorí: „Emil Boleslav Lukáč, robí tu tlačiarenského korektora.“ Skoro som spadla z nôh! Hoci sme sa o tomto básnikovi a prekladateľovi z Mrázových skript veľa nedozvedeli, vedela som, kto je to, a o niekoľko mesiacov som s ním urobila pre *Smenu* dlhý rozhovor, potom aj s veľkým básnikom Valentínom Beniakom, aj s bývalým španielskym interbrigadistom, väzneným v päťdesiatych rokoch, Ladislavom Holdošom. Boli to vzrušujúce časy, keď sa otvárali trináste komnaty a marginalizovaní autori sa opäť dostávali do centra pozornosti. V marci 1968 som pre *Smenu* urobila aj rozhovor so spisovateľom Dominikom Tatarkom, ktorý v Prahe vyštudoval francúzštinu aj prekladal, Francúzsko bolo jeho duchovnou a kultúrnou domovinou. Nie vlastou, to slovo nemal Tatarka rád, lebo mu pripomínalo ruský význam slova vlasť, čiže moc. O pár mesiacov sa stal z tohto bývalého „veriaceho komunistu“, ktorý demaskoval stalinizmus už v roku 1956 v *Démonovi súhlasu*, odstavený autor a disident. Naopak, niekdajšieho poslanca Slovenského snemu a zakladateľa revue *Tvorba* E. B. Lukáča, ktorý bol vyradený z literárneho a kultúrneho života na takmer dve desaťročia, vzali komunisti po okupácii, paradoxne, na milosť. Keďže som ešte na ÚSLJ SAV písala štúdiu o jeho prekladoch francúzskej poézie, z prvej ruky, teda z vtedy už prohibítneho výstrižku z denníka *Pravda* som vedela o kauze s Lukáčovou antológiou svetovej poézie *Záhrada útechy*, ktorú začiatkom päťdesiatych rokov verejne odsúdilo akési oficiálne fungujúce „združenie“ robotníkov a spisovateľov. Žasla som, kto všetko v tom čudesnom stalinistickom spolku

z neskorších dubčekovských demokratizátorov bol! Ale EBL začiatkom sedemdesiatych rokov uverejnil v Slovenských pohľadoch reportáž z cesty do Sovietskeho zväzu, kam sa dostal s oficiálnou delegáciou ZSS, a okrem iného v nej kritizoval časopis *Mladá tvorba* za to, že nevenuje dostatočný priestor sovietskej poézii, teda za to isté, za čo kedysi kritizovali jeho *Záhradu útechy!* Literárny časopis mladšej generácie čoskoro normalizátorskí komunisti zrušili.

Veru, aj toto sú naše literárne a kultúrne dejiny! Nie je to veľmi povzbudzujúce, tak sa o tom radšej nehovorí. Ale myslím si, že treba o tom hovoriť, treba vydať svedectvo, treba vedieť, ako to kedysi bolo, už len preto, aby to už nikdy nebolo.

Dostali ste sa v tých časoch aj do Francúzska?

Prvý raz som sa tam dostala súkromne po otcovej smrti, poslala ma tam mama so sestrou vlakovým zájazdom tuším Čedoku, kde bolo plno výtvarníkov. Potom som bola dva razy vo Francúzsku a raz na Sicílii v Agrigente na Festivale rozkvitnutého mandľovníka ako tlmočnica a konferencierka, dnes by sme povedali moderátorka, s folklórnymi súbormi Družba a Liptov. Len na okraj poznamenám, že všetko som robila grátis, jedinou odmenou bola možnosť vycestovať na Západ. Na prvý študijný pobyt vo Francúzsku, v Paríži, som sa dostala až v januári 1969. Bývala som v latinskej štvrti v internáte Concordia pod Panteónom a večer po príchode som šla do spoločenskej miestnosti na telku a práve hlásili, že sa v Prahe upálil Palach! Do toho sa miešali dozvuky Parížskeho mája 68, čierne policajné vozidlá, čierne uniformy, čierne obušky, večne hliadkujúce na bulvári Saint-Michel, študentské demonštrácie, protestné zhromaždenia... Tento Paríž nebol „môj“! Ale odvtedy som už vedela, že aj toto je Paríž! Na mítingu v známej sále Mutualité „revolucionári“ po prejave vypískali Jeana-Paula Sartra, zdal sa im málo radikálny, oni robotníka huckali, aby sa zmocnil továrne! *Ouvrier, prends usine!* Doteraz mám to skandovanie v ušiach! Pre našinca neskutočný, zlý sen. Z prednášok na Sorbone som veľa nemala, študentskí aktivisti ich každú chvíľu prerušili a vyhlásili, že sa bu-

de konať revolučné zhromaždenie, a terorizovaní vyučujúci sa už aj pratali z miestností preč. Po dlhých rokoch som prišla do Paríža v decembri 1981, tesne pred odletom som sa z viedenskej televízie dozvedela, že v Poľsku vyhlásil generál Jaruzelski výnimočný stav, takže v Paríži, bývala som zasa v Concordii spolu s teatrologičkou Soňou Šimkovou, som zažila všetku tú solidaritu, ktorú vtedy Francúzi prejavovali Poliakom, ale zažila som aj poľskú kolegyňu Maju Nowakovú, ktorá sa nám psychicky rúcala pred očami. Bola niekoľko mesiacov odrezaná od rodiny, nemohla do Varšavy ani telefonovať, len jej z domu prichádzali listy a na obálke bola pečiatka *Cenzurovane*, na otvorených pohľadniciach zas pečiatka *Nie cenzurovane*. Groteskné!

Na tie študijné pobyty som sa dostala raz za šesť-sedem rokov, do Talianska som sa cez ministerstvo kultúry alebo školstva nedostala vôbec, až v roku 1988 na krátku študijnú cestu s historičkou umenia Silviou Iľčkovou, pritom som z taliančiny prekladala prakticky od školy, aj keď menej ako z francúzštiny, lektorovala som talianske prózy a divadelné hry, písala som posudky aj recenzie.

Pamätáte si svoj prvý knižný preklad?

Veľmi dobre. Od tretieho ročníka FF UK som spolupracovala s literárnymi časopismi, ale nie a nie sa dostať ku knižnému prekladu. Vydavateľstvá podľa mňa veľmi nesledovali, kto čo uverejňuje časopisecky, a často zadávali preklad ľuďom, ktorí dovedy neuverejnili ani riadok. Tak je to na Slovensku viac-menej doteraz, kto má „len“ talent a vedomosti, prípadne aj skúsenosti, sa u nás väčšinou prebija veľmi ťažko, a ešte ťažšie, pokiaľ je žena! S nepodarkami mali potom redaktori zákonite veľkú robotu. Ako inak, veď geniálny prekladateľ nepadá z neba. V každom umení, a najmä v umení interpretačnom, musí byť fáza, keď sa učíte remeslo. Napokon, aj keď chcete písať, musíte si osvojiť remeslo, až na pár výnimočných géniov, ktorí túto fázu preskočili, ako napríklad Rimbaud, ale tých je málo.

K prekladu prvej knihy som sa teda dostala až po niekoľkých rokoch intenzívneho časopiseckého publikovania a bol to, paradoxne,

taliansky titul, a nie francúzsky, a nebola to umelecká próza, ale esejisticko-dokumentárna kniha. Pod názvom *Kto hrá sám* vyšla v nakladateľstve EPOCHA. Jej autor Danilo Dolci bol architekt a sociálny aktivista zo severu Talianska. Na Sicíliu prišiel „uvedomovať obyvateľstvo“, organizoval boj proti mafi, napísal niekoľko kníh o tejto problematike a o svojej skúsenosti a pri Palerme založil medzinárodné kultúrne a sociálne centrum, kam nás v lete 1969 pozval aj s redaktorkou EPOCHY, mojou bývalou kolegyňou z fakulty a takisto prekladateľkou Máriou Kutlákovou.

S akými vydavateľstvami ste spolupracovali?

Ako umelecká prekladateľka, ale aj autorka doslovov a externá lektorka najviac s tromi hlavnými, ktoré sa zameriavali na vydávanie *krásnej literatúry*, ak vám ešte tento termín niečo hovorí, teda so Smenou a Slovenským spisovateľom, neskôr aj s Tatranom. Ako lektorka som spolupracovala aj so spomínanou DILIZOU, potom LITA, ale k prekladu divadelnej hry som sa v tých časoch nedostala, prednosť mali ľudia, ktorí pôsobili v divadle či sa motali okolo neho alebo učili na VŠMU a pod. Už som naznačila, že vo všeobecnosti sa ani ťažiskové tituly nezverovali vždy tým najpovolanejším. Jeden príklad za všetky – Márquezov román *Sto rokov samoty*. Vedelo sa, že ide o literárne významné a prekladateľsky náročné dielo, no Tatran ho dal preložiť Ivanovi Puškáčovi, ktorý bol síce španielčinár, no umeleckému prekladu sa nevenoval, robil na ministerstve kultúry...

Ten kľúč vlastne nebol až taký záhadný, dal by sa označiť aj ako systém služieb a protislužieb. Na Slovensku funguje doteraz!

Keď som pôsobila ako redaktorka v *Revue svetovej literatúry*, vedome som sa usilovala spolupracovať so šikovnými a nadanými začiatočníkmi, viac-menej svojimi rovesníkmi ako Laco Franek, Elena Krššáková, Libuša Vajdová a ďalší, neskôr som odporúčala vydavateľstvám svoje bývalé poslucháčky, napríklad Katarínu Bednárovú. Dnes sú to všetko zvučné mená slovenskej romanistiky a umeleckého prekladu.

Hoci ste sa neskôr oveľa viac venovali francúzskej literatúre, debutovali ste knižným prekladom z taliančiny. Akých francúzskych autorov ste potom prekladali?

Za starého režimu, okrem tých, ktorých som už spomenula, napríklad poviedkara Daniela Boulangerera, doslov k môjmu výberu *Rozmar v štúdiu B* z roku 1973 prevzali o päť rokov Česi do výberu *Práskni do koní*, potom „klasikov“, ktorých mi ponúkli, ako François Mauriac a jeho *Púšť lásky* alebo Anatole France, ktorého ostrovtipný a vizionársky *Ostrov tučniakov* z roku 1908 je neuveriteľne aktuálny, pred pár rokmi mi vyšiel v druhom vydaní. Zostavila som tiež výber z tvorby Juliena Gracqa, ktorý patrí k najväčším francúzskym románopiscom a esejistom druhej polovice minulého storočia. Vyšiel v roku 1985 pod názvom *Brehy Sýrt a iné prózy* a obsahuje aj dva texty v preklade Lubice Vychovalej. Nesmiem, pravda, zabudnúť ani na Marguerite Durasovú a jej *Milenca*, za ktorého som dostala v roku 1986 prvú Hollého cenu. Po Nežnej revolúcii som sa k Durasovej vrátila rozsiahlym výberom z jej tvorby pre divadlo, ktorý vyšiel v Divadelnom ústave a obsahuje aj preklady iných. Durasovej text *India Song* potom v bratislavskej Aréne inscenovali.

Už v šesťdesiatych rokoch ma veľmi zaujal svojím experimentátorstvom a vyjadrením životného pocitu dnešný nobelovec Jean-Marie Gustave Le Clézio. Za debut *Protokol*, ktorý v češtine vyšiel ako *Zápis o katastrofě*, dostal vtedy ako dvadsaťtriročný Renaudotovu cenu, čo je po Goncourtovej cene druhá najvýznamnejšia francúzska literárna cena. Jednu jeho esej som uverejnila v Mladej tvorbe, ukážky z jeho tretieho románu *Potopa* mi vyšli v roku 1966 v Slovenských pohľadoch, neskôr som preložila aj časť z jeho ďalšieho románu *Vojna* pre Revue svetovej literatúry, ale to sa už nedalo uverejniť, lebo vydávanie časopisu zastavili a môj preklad sa kamsi podel. To isté sa mi mimochodom stalo aj tri roky predtým s prekladom asi stodvadsaťstranového románu Georgea Bataillea *Moja matka*, takisto mal vyjsť v Revue, ale nevyšiel, zmenila sa redakcia aj pomery a preklad sa nenávratne stratil. Po Nežnej vyšla táto kniha „mystika bez Boha“, blízkeho surrealizmu, v českom preklade. Ale späť k Le Cléziovi

a k údajným „zlatým šesťdesiatym“: preložené ukážky z *Potopy* som s návrhom na vydanie dala do Slovenského spisovateľa, kde mi redaktor Jozef Brandobur povedal, že Le Clézio asi nebude môcť vyjsť, pretože teraz u nich vychádza Robbe-Grillet. Fajn, pomyslela som si a čakala som, a veru som sa nedočkala, nevyšiel ani Robbe-Grillet, ani Le Clézio, ale ďalšia Françoise Saganová... Takže toto boli pomery na Slovensku, veľa záviselo od postoja jednotlivých redaktorov. Po čase som uverejnila v denníku *Smena* ostrý článok *Saganová, Saganová, Saganová – a čo tí druhí?* na tému edičnej politiky, teda o tom, že sa slovenské vydavateľstvá sústreďujú najmä na autorov zo stredného prúdu, pre široké masy, a novátorské a experimentálne tendencie nechávajú bokom. Bolo to odo mňa naivné aj netaktické, iste aj to bol dôvod, prečo Le Clézio nevyšiel. Až v roku 1985 sa mi v *Smene* podarilo presadiť na vydanie román *Púšť* a nakoniec aj Slovenský spisovateľ vydal v roku 1987 môj výber z Le Cléziovej poviedkovej tvorby pod názvom *Mondo a iné príbehy*.

Prvý knižný preklad z francúzštiny mi vyšiel tiež v *Smene* v roku 1972 pod názvom *Bludisko času*. Tento proustovský román významného predstaviteľa francúzskeho Nového románu Michela Butora vyšiel naozaj v hodine dvanástej, keď sa už menili pomery... Pamätám sa, že mi z doslovu vyhodili slovo fenomenológia. Potom už Nový román u nás nemal priestor, až po Nežnej revolúcii sa objavila v preklade Eleny Krššákovej *Flámska cesta* nobelovca Clauda Simona, ktorého som ešte pred augustom 1968 počas návštevy v Bratislave interviewovala pre *Kultúrny život*, potom vyšla aj Nathalie Sarrautová v preklade Eleny Flaškovej a nakoniec v preklade Alberta Marenčina Alain Robbe-Grillet. Tohto spisovateľa a filmára, vtedy už osemdesiatnika, som sprevádzala v roku 2002 na medzinárodnom filmovom festivale ART FILM v Trenčianskych Tepliciach. Bol to ťažký „partner“, autoritatívny a narcistický, a pritom, aspoň sa mi zdalo, dosť plachý. Po raňajkách ma vždy v kúpeľnom parku skúšal zo slovenského a z francúzskeho botanického názvoslovía, ukazujúc na ten či onen strom alebo krík. Vzdelaním bol totiž inžinier agronóm! Navštívili sme tiež renesančný kaštieľ Strážky pri Kežmar-

ku, kde Robbe-Grillet v roku 1968 nakrúcal koprodukčný film *Muž, ktorý luže* so Jeanom-Louisom Trintignanom aj s Ivanom Mistríkom a inými a s celou plejádou krásnych herečiek, väčšinou slovenských, ako sú Zuzana Kocúriková či Silvia Turbová... Dokumentarista Marko Škop zachytil túto udalosť a rozhovor Robba-Grilleta s Albertom Marenčinom na filmový pás, no zatiaľ z toho nijaký film nevznikol, neviem prečo. Je to veľká škoda!

Žiaľ, do literárneho života som vstupovala v čase, keď po krátkom uvoľnení či blaženom výdychu nastupovala tvrdá komunistická normalizácia. Samozrejme, okrem prekladania som aj písala, okrem iného aj externé posudky najmä pre vydavateľstvá a najmä na súčasné talianske a francúzske tituly. Posudkami sa dalo všeličo zachrániť, pokiaľ nešlo o vyslovene politicky exponovaných autorov ako Sartre a Camus, tí boli pre komunistov ako červené súkno pre býka. Menej známi či neznámi autori, a to aj umelecky netradiční a experimentujúci, ktorí sa však politicky nezviditeľňovali, sa dali presadiť, no vždy boli potrebné dva externé posudky. Jeden z nich zvyčajne vydavateľstvo zadávalo politicky spoľahlivému človeku, druhý odborníkovi. Ja som bola spoľahlivá len odborne.

Výsledok teda v mnohom závisel od toho, koho si redaktor či redaktorka na posudky vybral, a potom, samozrejme, od odvahy posudzovateľov!

Viete uviesť aj nejaké konkrétne prípady?

Aj keď sa obaja posudzovatelia zhodli, kniha prekonala všetky prekážky a vyšla, nebolo ešte vyhraté. O tom, či sa dostane do predaja, rozhodovalo Slovenské ústredie knižnej kultúry, skrátene SÚKK, pretože cenzúra po roku 1968 oficiálne neexistovala. Ako začínajúca novinárka som v *Smene* pred rokom 1968 ešte zažila „tlačový dozor“, čiže cenzorov, ktorým sa predkladali na schválenie novinové obťahy, a stávalo sa, že vydanie zadržali a niečo sa muselo vyhodiť alebo prerobiť. Po auguste 1968 však nastalo obdobie cynického pokrytectva, úradná cenzúra sa zrušila a nastúpila silná autocenzúra autorov, prekladateľov, kritikov a, pravdaže, vydavateľských re-

daktorov, šéfredaktorov a riaditeľov, netreba zabúdať, že všetky vydavateľstvá boli štátne.

Keď hovorím o redaktoroch, prekladateľoch atď., vždy myslím na mužov aj na ženy, to treba zdôrazniť!

Tie konkrétne prípady, o ktorých chcete počuť, sú kuriózne. Napríklad som robila posudok na životopis Edith Piafovej, ktorý napísala jej nevlastná sestra Simone Bertheautová. Piafka „odchovala“ mnohých významných šansonierov, medzi nimi aj Yva Montanda. V knihe nie je žiadne politikum, autorka naznačuje len to, že medzi Edith a Yvom bol milenecký vzťah. A presne v čase, keď už mala ísť kniha do predaja – preložila ju Oľga Hirnerová, bolo to v roku 1980 –, vysielala viedenská televízia film Costu Gavrasy *Priznanie*, nakrútený podľa už spomínanej memoárovej prózy Arthura Londona o politických procesoch v Československu v päťdesiatych rokoch, a Montand so Simone Signoretovou, ktorí verejne protestovali proti okupácii Československa v auguste 1968, vo filme hrali hlavné úlohy. A tak sa vedenie Slovenského spisovateľa rýchle uznieslo, že ku knihe sa musí pripojiť doslov, kde sa všetko uvedie na pravú mieru. Stalo sa – a je to tam ako päť na oko! Po Bertheautovej texte nasleduje anonymné *Slovo na záver*, alibisticky nekonkrétne a pre čitateľa celkom nepochopiteľné, kde sa Montand uvádza ako ten, kto sa spreneveril „tvorivým zásadám“ vštepovaným Piafovou a u koho sa vyskytli „tendencie presunúť umelecké ťažisko do sféry, ktorá nie je primeraná“ jeho „danostiam“. Obžaloba znie: „V neskorších rokoch aj svojou účasťou v protičeskoslovenských útokoch poprel svoje začiatky...“

Alebo Pavel Vilikovský prekladal Kurta Vonneguta pre tatranskú edíciu súčasnej literatúry LUK a v knihe bola scéna, ako po skončení vojny v Berlíne ide po ulici sovietsky vojak a na ruke má od zápästia po plece samé hodinky. Kvôli tomu sa z hotovej knihy vytrhávali strany. Boli to naozaj absurdnosti. Niekedy sa ani prekladateľ o ničom nedozvedel, konkrétne ja som prekladala pre Smenu spoločensko-lúboštný román Libera Bigiarettiho *Stretnutie v Neapole* o problémoch súčasného intelektuála s voľbou „správnej cesty“.

Táto téma sa v talianskej literatúre šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov minulého storočia pomerne často reflektovala. Hrdina v závere skepticky zisťuje, že sa ho dilemma medzi vierou v Boha a marxistickou ideológiou už ani netýka: „V tomto okamihu života azda už v mojich očiach akosi nezaváži ani Kristus, ani Marx.“ Až keď kniha vyšla, zistila som, že záverečnú pointu niekto „kompetentný“ pozmenil na: „... v mojich očiach akosi nezaváži náboženstvo, ani idea“, čiže pointu oslabil, ba „zabil v lufté“. Takto sa to však robilo.

Pokladám za potrebné vyzdvihnúť odvahu niektorých vydavateľských redaktoriek a redaktorov, ktorí v tých časoch skutočne riskovali, keď zadávali preklad tým, čo boli „odstavení“, ako sa vravelo – mimochodom, dalo by sa spýtať, odstavení od čoho, od válova? no, áno, jazyk je presný, a nemilosrdne! – a vydali ho potajomky buď pod svojím menom, buď pod nastrčeným menom niekoho iného. Je nesmierna škoda, že tieto veci sa u nás po osemdesiatom deviatom presne nezmapovali a všetko ostalo tak po slovensky „zašmodrchané“!

Pre slovenských prekladateľov je veľmi dôležitý český kontext. Nemyslím teraz len na porovnávanie kvality prekladu alebo prekladateľských škôl, ale najmä na ekonomické záležitosti. Mnohé knihy, ktoré už vyšli v češtine, je pre našich vydavateľov neekonomické vydávať v slovenčine, pretože tento fakt znižuje predajnosť. Zohľadňovalo sa to vo vydavateľskej praxi šesťdesiatych až osemdesiatych rokov?

Bohužiaľ, vždy sa to bralo do úvahy. Hovorím bohužiaľ, pretože to podkopávalo aj podkopáva nohy slovenským prekladateľom krásnej, teda umeleckej literatúry a v konečnom dôsledku to ochudobňuje slovenskú literatúru ako takú, ktorá je literatúrou malou a ktorú preklady ťažiskových diel svetovej literatúry obohacujú a inšpirujú z myšlienkovvej a estetickej stránky, a takisto zo stránky jazykovej, a prispievajú k jej väčšej diferenciacii, čo je nesmierne dôležité. Za starého režimu existovala v Československu nádej aj reálna možnosť, že si budú Česi takisto kupovať slovenské knihy vrátane pre-

kladov, mali sme spoločný knižný trh. To neustále sledovanie českého prostredia nám však aj vtedy veľmi zväzovalo ruky a podrývalo morálku, máločo sa podarilo zo súčasnej literatúry vydať skôr ako Čechom, i keď to neplatí všeobecne. Napríklad aj v tom strašnom a ťažkom dvadsaťročí 1968 – 1989, ktoré však bolo z hľadiska edičnej a redakčnej profesionality oproti dnešku na vysokej úrovni, sa na Slovensku podarilo vydať všeličo. Najmä z francúzskej literatúry, v Česku totiž po okupácii vládli v tejto oblasti zaprisahaní marxisti Vladimír Brett a už spomínaný Jan O. Fischer, a to aj v populárnej Světovke, kde sa rýchlo znížila úroveň francúzskych príspevkov, kým v našej Revue svetovej literatúry napriek všetkému boli voľnejšie pomery. Podobne to bolo s knižnými vydaniaми, napríklad na Slovensku vyšiel v preklade Vladimíra Dudáša René-Victor Pilhes a jeho skvelý román *Zlorečiteľ*, ktorý v Česku nevyšiel, alebo v preklade Ľubice Vychovalej Claude Faraggi a jeho *Pán času* a iní. Mne po roku 1989 vyšla v Kalligrame rozsiahla kultúrno-historická esej frankofónneho Švajčiara Denisa de Rougemont *Západ a láska*, ktorú Česi nemajú. Dostala som za jej preklad druhú Hollého cenu. Z talianskej literatúry sa mi v roku 1977 podarilo presadiť v Slovenskom spisovateli ťažiskový román Dina Buzzatiho *Tatárska púšť*, ktorý som preložila a vraj šiel v Slovenskej knihe v Prahe na dračku. V Tatrane zas vyšli tesne pred prevratom 1989 dva pozoruhodné romány Guida Morselliho *Divertimento 1889 a Dissipatio H. G.* v preklade Miroslavy Vallovej a Františka Hrušku s mojím doslovom. Niečo sa teda podarilo, niečo nie, napríklad projekt vydávania Itala Calvina, autora „mojich“ *Odkazov tretiemu tisícročiu, Stromového baróna a Nejestvujúceho rytiera*, sa v zmenenej podobe realizoval až na sklonku deväťdesiatych rokov vo vydavateľstve Drego a srd.

Z týchto dôvodov by ma zaujímalo, aká je situácia v iných malých krajinách, ktoré sa dajú s nami porovnať, napríklad v Slovinsku, či aj tam sa vo veľkom predávajú a čítajú srbské a chorvátske preklady, tak ako u nás české. Podľa mňa nie. Chápeť, že sa Slováci tešia, že sa k mnohým knihám a autorom dostanú vďaka českým prekladom, ale táto situácia, keď si Česi aj po rozdelení Československa zacho-

vali pätnástmiliónový knižný trh a Slováci si nezachovali ani len trh päťmiliónový, lebo česká konkurencia je ťaživá a slovenské knihy sa v Česku nedistribuuujú, slovenským umeleckým prekladateľom, ale aj vydavateľom vyslovene podráža nohy. Aj z toho podľa mňa vyplýva nulové spoločenské postavenie umeleckých prekladateľov u nás a ich mizerné honorárové podmienky. Ešte raz zdôrazním, že ide predovšetkým o problém prekladov umeleckej literatúry.

Vždy ste pracovali v kultúrnej oblasti, ale v rozličných pozíciách aj funkciách, pracovali ste v novinách, v *Revue svetovej literatúry*, po študijnom pobyte v akadémii vied ste učili na filozofickej fakulte, po Nežnej revolúcii ste pôsobili v diplomatických službách...

A medzitým som bola niekoľko ráz za starého aj za nového režimu „na voľnej nohe“. Nemala som jednoduchý život. Keď prechodne zastavili v roku 1972 vydávanie *Revue svetovej literatúry*, kde som pracovala v anonymite, lebo mená redaktorov sa ktovieprečo neuvádzali, a prišiel tam z *Roľníckych novín* nový šéfredaktor Vladimír Lukán, vraj odborník na výtvarné umenie, aby „konsolidoval pomery“, dala som chtiac-nechtiac výpoveď a ostala som na tej slávnej voľnej nohe. V roku 1974 som nastúpila ako odborná asistentka na Katedru romanistiky FF UK v Bratislave, kde som prednášala najmä súčasnú francúzsku literatúru a viedla som literárne semináre a semináre umeleckého prekladu. Ale neuplynul ani rok a na katedru prijali Leu Škanderovú z vydavateľstva Pravda, kde bola táto súdružka vedúcou redakcie beletrie, a prideliť jej takmer tú istú vyučovaciu náplň ako mne. Po krátkom čase sa ukázalo, že vedenie fakulty potrebuje voľné miesta, aby mohlo zriadiť ďalšiu, v poradí štvrtú katedru na výučbu marxizmu-leninizmu. Požiadalo teda jednotlivé katedry, aby dali nejaké miesta k dispozícii, no nikto nevyšiel tejto požiadavke v ústrety, iba môj bývalý kolega z ročníka Štefan Caltík, vtedajší šéf už zase katedry románskej, klasickej a semitskej filológie. A tak „sa“ pár ľudí z našej katedry poslalo do penzie alebo „sa“ prepustilo, respektíve „sa“ preradilo do administratívy. Tento osud postihol napríklad gréckokatolíka Daniela Ško-

vieru, dnes univerzitného profesora klasickej filológie, čiže kritériá boli jasné. Ja som mala ísť robiť sekretárku na katedru telesnej výchovy! Nie všetci členovia KSS však boli rovnakí, i keď v konečnom dôsledku takmer vždy zvíťazila stranícka disciplína a obyčajný ľudský strach. Strach najmä zo straty spoločenskej prestíže a zníženia životného štandardu. Od prekladateľa zo srbochorvátčiny a historika Jána Jankoviča, s ktorým som pri „sriedaní stráží“ chvíľu robila v *Revue svetovej literatúry*, som dostala echo, čo sa bude diať. Zverila som sa svojmu niekdajšiemu profesorovi Jánovi Števčekovi a ten zariadil, aby som prešla k nemu na Katedru slovenskej literatúry ako interná vedecká aspirantka. O tejto *kauze* som vtedy podrobne referovala Dominikovi Tatarkovi, moje dva listy sú, pokiaľ viem, v jeho pozostalosti v pražskom Památníku národného písennictví. Na katedre slovenčiny som mala, paradoxne, robiť kandidátsku prácu na tému súčasný francúzsky román. Vybrala som si Le Clézia a Pereca, a pokiaľ ide o tretieho autora, rozhodovala som sa medzi bytostným epikom a mýtotorcom Michelom Tournierom a meditatívnym minimalistom Patrickom Modianom, z ktorého je dnes ďalší francúzsky nobelovec. Možno by bolo všetko ako-tak dopadlo, keby sa nevyskytli dva zádrhy. Po prvé nemohla som sa dostať do Francúzska na študijný pobyt, a bez toho sa takáto téma, tobôž vtedy, nedala spracovať. Dostala som sa tam, žiaľ, keď už bolo neskoro, a až na tretí pokus, až keď som na čiusi radu ministrovi Válkovi napísala osobný list. Dovtedy mi ministerská referentka s potuteľným úsmevom oznamovala dva roky za sebou, že ma, žiaľ, „Francúzi nepotvrdili“. A tak šiel predo mnou študovať na Sorbonnu novinár Ľuboš Jurík, ktorý na pohovore so zástupcami francúzskej ambasády, robili sme ho v Bratislave na ministerstve kultúry naraz všetci uchádzači, nevedel ani ceknúť po francúzsky. Druhý rok tam šiel už spomínaný básnik a prekladateľ, slavista Fero Lipka, ktorý sa neskôr na veľvyslanectve SR v Paríži stal mojim šéfom...

Druhý zádrh spočíval v tom, že po návrate zo študijného pobytu necelý rok pred termínom obhajoby mi Ján Števček oznámil, že hlavným oponentom mojej práce bude už spomínaný Jan O. Fischer

z Prahy. Vedela som, že toto alibistické riešenie, to je koniec. Niektorí ľudia by kandidátsku prácu dokončili aj za takýchto okolností, čiže za cenu zásadných ústupkov, ale ja nie som ten typ. Žiaľ, vždy mi šlo o vec, a nie o kariéru. Dalo by sa to sformulovať aj takto: „Kandidátsku prácu o súčasnej francúzskej próze nedokončila pre ťažkosti so získavaním materiálu a pre metodologické problémy. Rehabilitovaná bola po 17. novembri 1989.“

Ako ste prežívali Nežnú revolúciu?

Koncom osemdesiatych rokov mi už išlo o každodennú existenciu, bola som znova na voľnej nohe a viac-menej bez príjmov. Navyše súdruhovia na MK SR rozhodli, že tí, čo nie sú zamestnaní, nesať dostať od Slovenského literárneho fondu nijaké tvorivé štipendium. Z týchto dôvodov som nastúpila do ministerského Ústavu umeleckej kritiky a divadelnej dokumentácie, kde už pracovali moji dobrí kamaráti a skvelí spisovatelia Rudo Sloboda a Jano Johaničes, všetci traja sme tam boli iba preto, aby sme si mohli požiadať o štipendium a urobiť niečo zmysluplné. V tejto inštitúcii som zažila Nežnú revolúciu. V centre starého mesta, v budove, ktorá dnes zasa patrí františkánom, nám kolega Miloš Žiak rečnil na chodbe o slobode a demokracii a o pár desiatok metrov ďalej na Námestí SNP burácali davy... Ten ústav bol potratový, ale pravidelne sa tam robili interné kritické hodnotenia a výročné bilancie jednotlivých druhov umenia, aj sa vydávali aké-také zborníky. Ja som mala na starosti prekladovú literatúru z francúzštiny a bilančné štúdie som publikovala aj časopisecky, konkrétne v *Romboide*.

Po zmenách v novembri 1989 prišiel do tohto ústavu, ktorý sa potom sčasti transformoval na dnešný Divadelný ústav, sám veľký Jozef Kot, dovtedajší sekčný šéf na ministerstve kultúry a Váľkov námestník. Psychicky ma to dosť vykoľajilo. Boli sme na jednom oddelení, no našťastie sme často neprichádzali do styku. Z vlastnej skúsenosti som vedela, že Kot bol ako komunistický normalizátor tvrdý a nebezpečný – a pápežskejší ako pápež, mal totiž staré, prastaré maslo na hlave, súvisiace so šéfovaním v Tatrane a s pô-

sobením v *Revue svetovej literatúry*, navyše jeho manželkou bola dcéra františkánskeho básnika Rudolfa Dilonga, ktorý žil v emigrácii. „Ruža Dagmar“ mala mimochodom takisto pod palcom umelcov, ibaže na nižšej služobnej úrovni, výtvarníkov v mestskej organizácii príslušného zväzu, umeleckých prekladateľov v rámci akéhosi špeciálneho poverenia na Literárnom fonde... Takýchto ľudí komunistická vrchnosť za tzv. normalizácie cielene využívala a používala, držala ich kadečím v šachu a oni jej s plným vedomím slúžili. Napríklad pookupační riaditelia Slovenského spisovateľa – poľštínára Mateja Andráša údajne vydierali fotkou, ako na audiencii v Chráme svätého Petra v Ríme kľačí pred pápežom, významný básnik a prekladateľ Vojtech Mihálik mal zasa na rováši notoricky známu, pretože publikovanú báseň na „Danku Košanovú“, presnejšie na Margitu Košanovú, zastarenú na schodoch bratislavskej univerzity v prvých dňoch okupácie.

„Nadpráca“, ktorú ľudia tohto typu vyvíjali, strpčovala život mnohým talentovaným spisovateľom, kritikom aj prekladateľom obidvoch pohlaví a v konečnom dôsledku poškodzovala a deformovala slovenskú literatúru, kultúru, umenie, o čom sa v našej krajinke radšej nehovorí. Vraj načo špiňiť do vlastného hniezda, alebo čo sme si, to sme si, všetci sme údajne v jednom vreci! Prastarú metódu využívania „masla na hlave“ uplatňovali komunistickí normalizátori na všetkých stupňoch. Po prvých pracovno-politických previerkach, ktoré sa konali na jeseň 1970, zaviedli napríklad tzv. ideový dozor nad literárnymi časopismi. Osoby, ktoré tým poverili, poviem to otvorene, nemali ďaleko od skrachovaných existencií. Na nás do *Revue* chodil dozerať básnik a prekladateľ z ruštiny Ján Majerník, vošiel, sadol si, poinformoval sa, čo chystáme, a čakal, čo mu ponúkne... Komunistická normalizácia mu neobyčajne prospievala! *Slovenské pohľady* mal zas na starosti Gogo Klačko, bývalý diplomat, ktorý márne sníval o obnovení pobočky UNESCO na Slovensku...

Ale späť k súdruhovi Kotovi. Minister Miroslav Válek ako veľmi inteligentný človek presne vedel, koho si má na čo vybrať. Príš-

la som s Jozefom Kotom do úradného styku na jar 1972, keď vyšlo druhé číslo *Revue svetovej literatúry*, ktoré sme venovali okrem iného rumunskej literatúre. Ján Stacho už v *Revue* nebol, zo dňa na deň odišiel robiť redaktora do Slovenského spisovateľa. Až vtedy som pochopila, no bolo už neskoro, prečo ma šéfredaktor, známy germanista Vincent Šabík, niekoľkokrát prehovárал, aby som k nim prišla do prekladovej redakcie. Vedenie vydavateľstva, pod ktoré *Revue* patrila, ma poverilo Stachovým zastupovaním a zároveň nám za „patróna“ určilo redakciu prekladovej literatúry. Ešte sa pamätám, ako si nás na Gajovu predvolali a radili nám aj dohovárali, boli tam všetky a všetci, v rozpakoch, stiesnení... Interným redaktorom *Revue* bol okrem mňa Slavo Magál, absolvent VŠMU, ktorý vedel po anglicky. Stacho ho vzal na odporúčanie Alberta Marenčina. Slavo ma sprevádzal aj na vtedajšiu Suvorovovu ulicu na MK, kam si nás súdruh Kot predvolal. Najprv sa nás len vypytoval, prečo práve rumunské číslo. Hovorím mu: „No, mali sme už poľské, ruské aj maďarské číslo, teraz máme rumunské.“ Až potom mi svitlo, že Rumuni nás v roku 1968 neprišli „oslobodiť“, teda nás neokupovali, a že celý problém vznikol zrejme z toho. Ale Kot len chladne pokrútil hlavou a pozrel na mňa ľadovými očami. Ako listoval v čísle, narazil na Seferisovu báseň *Jar po Kr.*, rozumej *Jar po Kristovi*, kde bolo dolu datovanie 16. marca 1939, čiže dva dni po rozdelení Československa v dôsledku Mníchovskej dohody a najmä deň po hitlevovskej okupácii Čiech a Moravy. Ale Kota Mníchov ani Hitler nezaujímali, iba ukázal na báseň prstom a povedal: „A toto je čo?!“ No a ja, že je to báseň, ktorá vznikla na protest deň po vyhlásení protektorátu, napísal ju grécky básnik Giorgios Seferis, laureát Nobelovej ceny atď. A Kot: „Ale prečo táto báseň? *Jar po Kr.*? 1939! To má byť ako jar 1969?! Ako rok po jari 1968?!“ Povedala som, že nechápem, ešte raz som sa to pokúšala vysvetliť, nakoniec som to vzdala a opýtala som sa, či už aj striedanie ročných období bude teraz zakázané. Len na mňa zarezal a už aj sme padali. Číslo stiahli, respektíve nedali do predaja, a na pár mesiacov vydávanie *Revue* zastavili. Obnovilo sa až pod vedením spomínaného Vladimíra Lukána.

V osemdesiatych rokoch k nám však dorazila perestrojka...

Ale oneskorene! A v malých dávkach! Boli sme „chorý organizmus“. Niektorým ľuďom sa dnes zdajú osemdesiate roky bezproblémové. Volá sa to spomienkový optimizmus. Napríklad v roku 1986 ďalší z riaditeľov Slovenského spisovateľa Vladimír Dudáš sa na služobnej ceste v Bulharsku pochválil pripravovaným titulom *Milenec*, no bulharskí súdruhovia ho zarazili. Upozornili ho, že Durasová kritizuje Sovietsky zväz, a tak vydanie románu bolo v poslednej chvíli ohrozené! Tým skôr, že aj jeden z externých posudzovateľov, môj bývalý kolega z katedry, človek neobyčajne ctižiadostivý, ibaže vyčiarknutý zo strany, pre istotu prirovnal Durasovej knihu k „žumpe spomienok“. Ale redaktorka Ľubica Vychovalá, dnes to už smiem prezradiť, záver posudku dnes univerzitného profesora Štefana Povchaniča tvorivo „pojednal“. Zo strany naklepanej na stroji odstrihla tri spodné riadky, riadok so žumpou zlikvidovala, v ďalšom riadku z „neodporúčam vydať“ spravila „odporúčam“, to „ne“ odstránila, tuším, zmizikom, a takto skorigovaný záver aj s koncovým riadkom, kde stál Povchaničov vlastnoručný podpis a dátum, prilepila k pôvodnému textu. Všetko to tuším oxerodoxovala, takže zásahy neboli badateľné. Hotová detektívka! Našťastie trest za „zločin“ neprišiel! Zlé bolo aj to, že o francúzskom origináli sa vtedy nelichotivo vyjadrila v recenzii v *Světovke* aj Anna Kareninová, dnes renomovaná česká prekladateľka z viacerých jazykov, ktorá však o pár rokov *Milenca* preložila. Po bulharskej výstrahe zachránilo slovenské vydanie *Milenca* len to, že k doslovu – vo vydavateľstve ma najprv nútili, aby som ho prerobila, ale na zásah zástupcu šéfredaktora Štefana Strážaya od toho upustili – som pripojila poznámku pod čiarou. Tam som naozaj fiškálsky uviedla, že Durasová vo svojej publicistike obhajuje spisovateľovo „právo na omyl“, povedané jej vlastnými slovami v knihe *Outside*. Po vyjdení knihy nastala ďalšia motanica s mojím vyslaním na medzinárodné prekladateľské sympóziu v Arles. Pri okrúhлом stole sa tam mal na jeseň v novembri 1987 zísť, a aj sa zišiel, tucet prekladateľiek a prekladateľov *Milenca* z celého sveta. Lenže na Ústredí slovenských prekla-

dateľov, kam pre mňa pozvanie prišlo, a samozrejme, na polícii, kde udeľovali výjazdnu doložku, si nevedeli vysvetliť, prečo ma Francúzi na podujatie pozývajú – menovite! Na takúto logiku bol zdravý rozum prikrátky!

Dnes, keď na to spomínam, jasne vidím, aké to boli všetko nezmyselné, idiotské dôvody. Vycicané z prsta! Ale vtedy mi do smiechu nebolo!

Záverom len toľko, že za komunistickej totality štátna tajná bezpečnosť, povestná ŠtB, lákala aj nútila ľudí, najmä tých, čo vedeli cudzie jazyky a boli v styku so Západom, k spolupráci, ktorá sa spečatila podpisom vytipovaného kandidáta. Bez podpisu to nešlo. A bez spolupráce s ŠtB šlo všetko ťažko. Niet divu, že som mala s vycestovaním na Západ raz za uhorský rok vždy ťažkosti.

Ale koľkí z našej literárnej brandže, a nielen literárnej, spoluprácu podpísali! Robur, Pamir, Iris, Platini... Alebo aj Lotos, Ateliér, Vedúci, Sokol, Vřba, Hlásateľ, Chladný, Právnik, Kid... Keď po roku 1989 všetko prasklo, títo ľudia sa tvárili aj sa ďalej tvária, že o nič nešlo. Nezaznamenala som u nikoho ani náznak ľútosti, ani náznak hanby. Niektorí začali dokonca tvrdiť, že pôsobili pozitívne, neškodili, naopak, pomáhali. Dalo by sa ešte pochopiť, že to robili, aby sa ich deti dostali na vysokú, ale že brali za donášanie peniaze ešte aj po novembri 1989 a do konca sa tvárili ako najlepší priatelia sledovaných a prenasledovaných, to je už mimo môjho pochopu.

Začiatkom deväťdesiatych rokov ste odišli do Paríža, pracovali ste ako kultúrna radkyňa na vtedy ešte československom veľvyslanectve. Pôsobili ste tam kontinuálne aj po vzniku Slovenskej republiky v roku 1993? Ako vlastne fungovalo diplomatické kultúrne zastúpenie Československa a neskôr Slovenska?

Nikdy som nebola členkou komunistickej strany, ale ani ma tam nikdy nevolali. Viackrát som v živote bola na voľnej nohe, našťastie sa vtedy neplatili sociálne a zdravotné odvody. Prišla Nežná revolúcia, z idealistických pohnútok, ale s presne vytýčenými praktickými cieľmi som zakladala s hŕstkou nadšencov prvú nezávislú orga-

nizáciu umeleckých prekladateľov v slovenskej histórii. Po dlhých diskusiách sme ju nazvali Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry, skrátene SSPUL. V prípravnom výbore boli okrem mňa Ružena Dvořáková-Žiaranová, Teodora Chmelová-Handzová, Marína Miháliková-Hečková, Jozef Marušiak a Ivan Slimák. Vznik SSPUL sme iniciovali v búrlivých decembrových dňoch 1989 na výročnom zasadaní Ústredia slovenských prekladateľov, na ktorom nám vtedajší šéf Ján Vilikovský oficiálne oznámil, že nemáme právo hlasovať, rozumej samostatne rozhodovať o sebe, keďže ÚSP nie je formálne nezávislý tvorivý zväz. Pri rokovaníach o našej budúcnosti nás vraj bude zastupovať on a ďalší anglista, básnik Ján Buzássy, keďže sú plnoprávni, rozumej, sú členovia Zväzu slovenských spisovateľov. Tieto slová vyvolali pobúrenie. Ale aj tak sme sa Jána Vilikovského v priebehu ďalších rokovaní pokúšali získať pre našu spoločnú vec. Nepodarilo sa. Bohužiaľ.

SSPUL sa ustanovila 10. februára 1990, prvým – dočasným, a potom čestným – predsedom sa stal romanista Blahoslav Hečko, podpredsedníčkou germanistka Perla Bžochová. Už na jeseň 1990 nás prijali do Európskeho centra združení umeleckého prekladu CEATL ako prvých z „východného bloku“. Zato do Asociácie organizácií spisovateľov Slovenska nás neprijali, a to ani za člena pozorovateľa, ako sme sa dozvedeli v oficiálnej odpovedi na našu žiadosť, ktorú za vedenie AOSS podpísal istý básnik a publicista, ale aj neobyčajne výkonný prekladateľ z ruštiny a nemčiny! Bolo to tragikomické! Nám šlo o spoluprácu, o prepojenie svetovej a slovenskej literatúry, no vedeniu asociácie podľa všetkého šlo už vtedy o čo najväčší podiel na majetku, ktorý nástupné organizácie zdedili po starom Zväze slovenských spisovateľov a na ktorý umeleckí prekladatelia „oficiálne“ nemali nijaký nárok, keďže ZSS po augustovej okupácii 1968 prekladateľskú sekciu rozpustil. Čaro nechceného – nežnorenolučné vedenie AOSS tak vlastne akceptovalo rozhodnutie normalizátorského zväzu, hoci formálne vzniklo v opozícii k nemu! Spoluzakladala som aj slovensko-francúzsku a slovensko-taliansku spoločnosť. Vstúpila som tiež do Obce spisovateľov a do Slovenské-

ho syndikátu novinárov. Tieto organizácie dnes melú z posledného, respektíve nefungujú, prišli o morálny kredit a prišli aj o majetok, na ktorom im prednostne záležalo!

Do diplomacie ma navrhlo práve vedenie VPN, s jeho členom, renomovaným germanistom Petrom Zajacom som úzko spolupracovala, keď sme zakladali SSPUL. Mala som záujem len o Paríž alebo o Rím, teda o mestá, krajiny a kultúry, ktoré boli a sú mojou „doménou“. Dlho sa však nič nedialo, hoci mnohí ľudia boli vonku už na jar 1990. Najmä tí, čo sa potom ocitli na zoznamoch spolupracovníkov ŠtB! Ja som vtedy učila na polovičný úväzok na FF UK, odkiaľ som dostala krásny rehabilitačný list od vtedajšieho dekana Janka Paulinyho, môjho bývalého kolegu arabistu a syna môjho niekdajšieho profesora Eugena Paulinyho. S mojím vyhadzovom nemal Janko absolútne nič spoločné, od niekoho iného by som sotva dostala taký list!

Všetko sa rozbehlo až na jeseň 1990 a na jar 1991, robila som trojkolový konkurz, presnejšie, tri konkurzy v priebehu pol roka! Po trojmesačnej stáži na ministerstve zahraničia v Prahe som koncom októbra 1991 odišla do Paríža a tam sa to na mňa zosypalo! Po novembri 1989 bol kultúrnym radcom na československom veľvyslanectve pod Eiffelovkou český surrealistický básnik Petr Král, ktorý žil od roku 1968 vo Francúzsku. V kancelárii som po ňom našla nejakú nedopitú fľašku, stručnú informáciu o plánovaných výstavách „československého“, teda až na jednu minivýnimku českého umenia, a papierik s poznámkou „urobiť prezentáciu slovenskej kuchyne, zavolať kuchára“. Takže prvé mesiace som doťahovala tie veľké výtvarné akcie vrátane tlačových konferencií atď. Samozrejme, už na jar 1992 sa viac-menej vedelo, že sa Československo rozpadne, z pražského MZV sme dostali dotazník, či v prípade rozdelenia chceme zostať na českej alebo slovenskej ambasáde. Napísala som, samozrejme, že na slovenskej, ale niekoľko pražských Slovákov a Sloveniek zostalo na českej.

Po rozpade federácie štartovali slovenské diplomatické zastúpenia v zahraničí z veľmi zlej pozície, aspoň vo Francúzsku nás

masmédiá prezentovali ako horalský či roľnícky národ či skôr etnikum a zároveň ako zadubených separatistov a nacionalistov, ak nie rasistov a fašistov, a tak to bolo aj vo francúzskych encyklopédiách, skade napríklad vypadol Štefánik a kam som sústavne posielala doplnkové informácie a opravy. Zlá bola aj komunikácia s domovom, aspoň v mojej „okrajovej“ oblasti kultúra, školstvo, zdravotníctvo, mládež a šport. Napríklad vôbec som sa oficiálne nedozvedela, že v Bratislave vzniklo Národné literárne centrum, hoci sme s kolegynou z našej misie pri UNESCO muzikologičkou Vierou Polakovičovou dva roky pripravovali niekoľkomesačnú reprezentačnú prehliadku slovenského umenia vo Francúzsku *Présences slovaques*, skrátene PS, čo som preložila ako *Podoby Slovenska*, v spolupráci s ministerstvami kultúry a zahraničia obidvoch krajín a s množstvom verejných i súkromných inštitúcií. Akurát som stihla zabezpečiť jej slávnostné otvorenie vo februári 1996 a stiahli ma domov. Pochopiteľne, moje meno vypadlo z oficiálnych programov PS a zo sprievodných materiálov.

Pokiaľ ide o komunikáciu s domovom, treba si uvedomiť, že vtedy ešte nefungoval ani internet, ani e-mail, všetko sa riešilo osobne, listovne alebo telefonicky. Všetko teda vznikalo za pochodu a často na kolene, bolo to skutočné dobrodružstvo. Ale nápor na psychiku bol obrovský, najmä keď sa vám – ako sa to stalo napríklad mne – nijako nedarilo získať záväznú písomnú odpoveď od bratislavského „ústredia“, teda MZV, ani v takej dôležitej veci, ako bolo konečné znenie textu historicky prvej medzištátnej dohody o kultúrnej spolupráci SR – FR! Dnes sme už oveľa ďalej z hľadiska technického vybavenia, ale nie z hľadiska personálneho obsadenia, a niektoré základné problémy v našej kultúrnej diplomacii pretrvávajú, pretože Slovensko nemá nijakú dlhodobú či aspoň strednodobú koncepciu alebo „víziu“ kultúrnej politiky. Umenie a kultúra sa stále vnímajú len ako niečo vedľajšie, ako ozdoba či prívesok, respektíve ako niečo, čo sa robí samo! Takí Maďari, a to som zistila v Paríži podľa práce tamojšieho kultúrneho inštitútu, s ktorým som spolupracovala, aj podľa ich kultúrnej dohody s FR, si cez kultúru, umenie, literatú-

ru vedia vybaviť všetko, aj veci politické a ekonomické. Slováci nereflektujú sami seba, nevedia sa pozrieť na seba z nadhľadu a v širšom kontexte. Podľa mňa sa u nás ešte nezavrášila posledná etapa národného uvedomenia, ešte nie sme národ, stačí sa pozrieť na našu ne-svornosť v tých najzákladnejších otázkach, na náš vzťah k rodnému jazyku, k hlavnému mestu, k histórii a ku kultúre. Ján Lajčiak na to poukazoval už pred sto rokmi v esejistickom diele *Slovensko a kultúra*. Pritom v epoche globalizácie je už veľmi ťažké tieto veci do-tiahnuť, urobiť ten posledný potrebný krok. S týmto priamo súvisia problémy prezentácie našej kultúry, umenia a literatúry vo svete, ale takisto a predovšetkým postavenie kultúry, umenia a literatúry u nás doma vrátane umeleckého prekladu.

Po návrate z diplomacie ste sa vrátili k prekladaniu aj k literárnej kritike a esejistike. V čom dnes vidíte poslanie či význam umeleckého prekladu na Slovensku? Zmenilo sa niečo oproti minulosti?

Priznám sa, unavuje ma opakovať stále to isté, čo väčšina Slove-niek a Slovákov aj zo spisovateľských radov ignoruje, a to, že umelecký preklad je interpretačné umenie a obidve časti pomenovania sú rovnako dôležité. Že tu nejde len o prenos estetickej informácie z jazyka do jazyka, ale aj z jedného kultúrneho a literárneho kontex-tu do druhého, čo býva neraz veľkým problémom. Že umelecký prekladateľ musí vedieť cudzí literárny text náležite prečítať a potom náležite napísať, čo je výsostne tvorivá činnosť, čiže v prekladateľovi sa spája analytik so syntetikom, teoretik s praktikom, lingvista s li-terátom, kritik s autorom a často aj detektív s detektívkárom. Že ko-nečný výsledok v mnohom závisí aj od vhodného výberu diela, teda od naladenia prekladateľa na jednu vlnovú dĺžku s tvorcom pôvodiny. Že umelecký preklad je pre malý národ životne dôležitý, preto-že nahrádza to, čo pôvodná literatúra obsahuje iba v zárodočnej po-dobe alebo neobsahuje vôbec. Že styk s inou literatúrou a kultúrou obohacuje, zjemňuje, cibrí naše myslenie a cítenie, náš jazyk aj vy-jadrovanie. Že prekladateľ je spojivom v oboch smeroch, ako to vyjadruje palindróm prebásňovateľa a komentátora *Božskej komé-*

die Viliama Turčányho a zároveň názov jednej jeho zbierky *Aj most som ja*, že zmyslom a cieľom umeleckého prekladu je „sprostredkovať výmenu krásy“, ako zdôrazňoval Blahoslav Hečko, a že preklad ako taký, nielen umelecký, je *rečou zjednotenej Európy*, ako to vyhlásil pred desiatimi rokmi Umberto Eco – či dokonca je rečou celého globalizovaného sveta.

Bodaj by to tak bolo! V Ecovom prípade ide len o zbožné želanie, ktoré je dnes v rozpore so skutočnosťou, veď angloameričtina valcuje všetko a veľké kultúrne národy ako Nemci či Francúzi, zakladatelia EÚ, sa jej už nebránia... Namiesto európskej jednoty v rozmanitosti a rozmanitosti v jednote zavládla jednota v jednote – aspoň jazyková. Ibaže jazyk súvisí s myslením... a jednota má blízko k uniforme!

A čo sa v tejto oblasti zmenilo nebudaj k lepšiemu? Otvorením hraníc a naším vstupom do EÚ sa otvorili možnosti nehateného vzájomného styku vrátane prekladateľských štipendií a tvorivých pobytov, vo výbere edičných titulov padla politická cenzúra, zavládla však „cenzúra“ ekonomická, čiže prednosť má to, čo sa dobre predáva, a ostatné sa nezmenilo. Naopak, spoločenské uznanie a finančné odmeňovanie umeleckých prekladateľov je ešte horšie, pretože honoráre zamrzli na „revolučnej úrovni“, ale životné náklady nie, zahraničné subvencie určené na preklad diela si slovenskí editori radi aspoň sčasti privlastňujú na úhradu tlačiarenských nákladov a prekladatelia naďalej masochisticky ostávajú podplatení a v anonymite. Tá sa však za posledné desaťročie, raduj sa svete, rozšírila aj na pôvodných autorov!

Spoločenský význam umeleckého prekladu v SR teda klesá a postavenie prekladateľa umeleckej literatúry nie je dôstojné, navyše sa v tom negatívne odráža aj celková strata spoločenskej prestíže literatúry a umenia. Situáciu nezachráni ani rozvoj translatológie odtrhutej od spoločenskej praxe, ani udeľovanie výročných cien a prémie, pokiaľ nebudú mať rovnakú publicitu ako ocenenia v iných umeleckých oblastiach vrátane napríklad dabingu! Nezachránia to ani skromné ministerské granty na svetovú literatúru, ani letné ško-

ly prekladu, kde chýba to najpodstatnejšie – prekladateľské vorkšopy, nehovoriac už o tom, že s vysoko teoretickou úrovňou väčšiny referátov, čo tu odznejú, niekedy prekvapujúco kontrastuje nízko motivované negativistické hodnotenie prekladateľských výkonov poctených Cenou Jána Hollého a prémiami, „z pera“ neocenených kolegyň či kolegov, a to napriek tomu, že boli členkami či členmi poroty. Veru, veru, robíme si to aj sami či sami!

Trestuhodné kultúrne manko podľa mňa predstavuje dosiaľ iba virtuálny slovenský Zlatý fond svetovej literatúry, ktorý je vecou dlhodobej koncepcie a tímovej spolupráce, a to veru nie je naša silná stránka! Hoci odborníci ešte za starého režimu vypracovali pre Literárny fond pri MK SR zoznamy ťažiskových diel z jednotlivých literatúr, ktoré treba do slovenčiny preložiť či znova preložiť a vydať, a po Nežnej revolúcii ich náležite podopĺňali, tento Zlatý fond sa ani za *socíku*, ani za *kapíku* nerealizoval. Porevolučné edičné pokusy oň sú chvályhodné, no iba čiastkové a z hľadiska úrovne nie vždy obstoja. Podľa mňa by mala slovenská literárna, ba kultúrna obec vyvíjať tlak na príslušné štátne orgány, aby sa ich podporná činnosť uberala predovšetkým týmto zmysluplným smerom. A sú tu aj ďalšie ciele a možnosti, napríklad zasadzovať sa o nákup bezprostredne neziskových titulov pôvodnej i prekladovej tvorby pre vybrané knižnice na Slovensku zo štátnych zdrojov, čo by pomohlo riešiť problém s nízkymi nákladmi týchto diel a situáciu nezávislých vydavateľstiev a vďaka čomu by sa možno vytvoril aj primeranejší existenčný priestor pre slovenských autorov a umeleckých prekladateľov. Zdá sa mi tiež, že dvadsaťpäť rokov po Nežnej je najvyšší čas – ale spytujem sa, či je ešte vôbec čas –, aby sme v SR prijali nový zákon o neštátnom sponzorovaní umenia a kultúry, aký úspešne funguje vo vyspelých krajinách EÚ, ale aj v niektorých susedných krajinách bývalého komunistického bloku. Atakďalej.

Máte nejaké nesplnené prekladateľské sny – aké?

Nesplnených snov je veľa a vzhľadom na môj vek také aj ostanú. Keď som sa takmer pred dvadsiatimi rokmi vrátila z diplomatickej

misie v Paríži, bola som prekvapená, a pravdu povediac, nielen mi-
lo, ako veľmi sa na Slovensku zmenili podmienky vydávania kníh
a edičný trh. Sloboda, ktorá u nás v tomto smere zavládla, nemala
ďaleko od živelnosti či bezhlavosti, bujnel amaterizmus či polopro-
fesionálnosť spolu s veľkými ambíciami. Dosiaľ to pretrváva, ale už
v menšej miere. Najviac ma mrzí neúcta k umeleckému textu a je-
ho tvorcovi, či už k pôvodnému autorovi alebo k prekladateľovi...

Niektoré prekladateľské sny sa mi však po Nežnej revolúcii spl-
nili, ako už spomínané vydania Durasovej, Rougemonta a Calvi-
na či Vianovho románu *Trhač srdca*, ako aj dvoch divadelných hier
Bernarda-Marie Koltèsa. Najnovšie k nim pribudol Genetov *Balkón*,
ktorého preklad vznikol vďaka podpore Literárneho fondu a ktorý
inscenovali na bratislavskej Malej scéne. Potešila ma tiež možnosť
vydať v Ikkare prepracovaný a doplnený preklad nádherného, pre nás
veľmi aktuálneho, a pritom nadčasového románu Giuseppa Toma-
siho di Lampedusa *Gepard* podľa definitívnej podoby rukopisu a ta-
lianskeho vydania z roku 2002. Vyšiel pred štyrmi rokmi s mojimi
dvomi doslovmi, teda aj s tým prvým z roku 1975, a s obšírnymi po-
známkami, a Taliani mi pri tejto príležitosti udelili Cenu Elsy Mo-
rante za „prekladateľskú činnosť a šírenie talianskej kultúry“.

Iné sny, presnejšie, vysnené ponuky prišli ku mne zvonka, naprí-
klad francúzsky básnik a dramatik Paul Claudel. Najprv som na po-
žiadanie režiséra Romana Poláka preložila hru *Výmena*, ktorú on
inscenoval, potom som zostavila výber z Claudelových drám, na
ktorom participovali aj iní prekladatelia na čele s nebohým Karo-
lom Strmeňom a „jeho“ *Saténovou črievicou*.

Traumatizujúcim snom je pre mňa dosiaľ nevydaný preklad sú-
borného diela Isidora Ducassa, grófa de Lautréamont. Úryvky zo
Spevov Maldororových som uverejnila už začiatkom sedemdesia-
tych rokov v Revue svetovej literatúry, po Nežnej revolúcii zasa
v ďalších literárnych časopisoch. Všetko je dávno hotové, ale vy-
davateľstvo, s ktorým som bola dohodnutá, nesplnilo moje požia-
davky ani na ilustrácie Emila Sedláka, ani na výšku nákladu. Päťsto
kusov je naozaj málo na autora tohto významu. Ďalšiemu vydava-

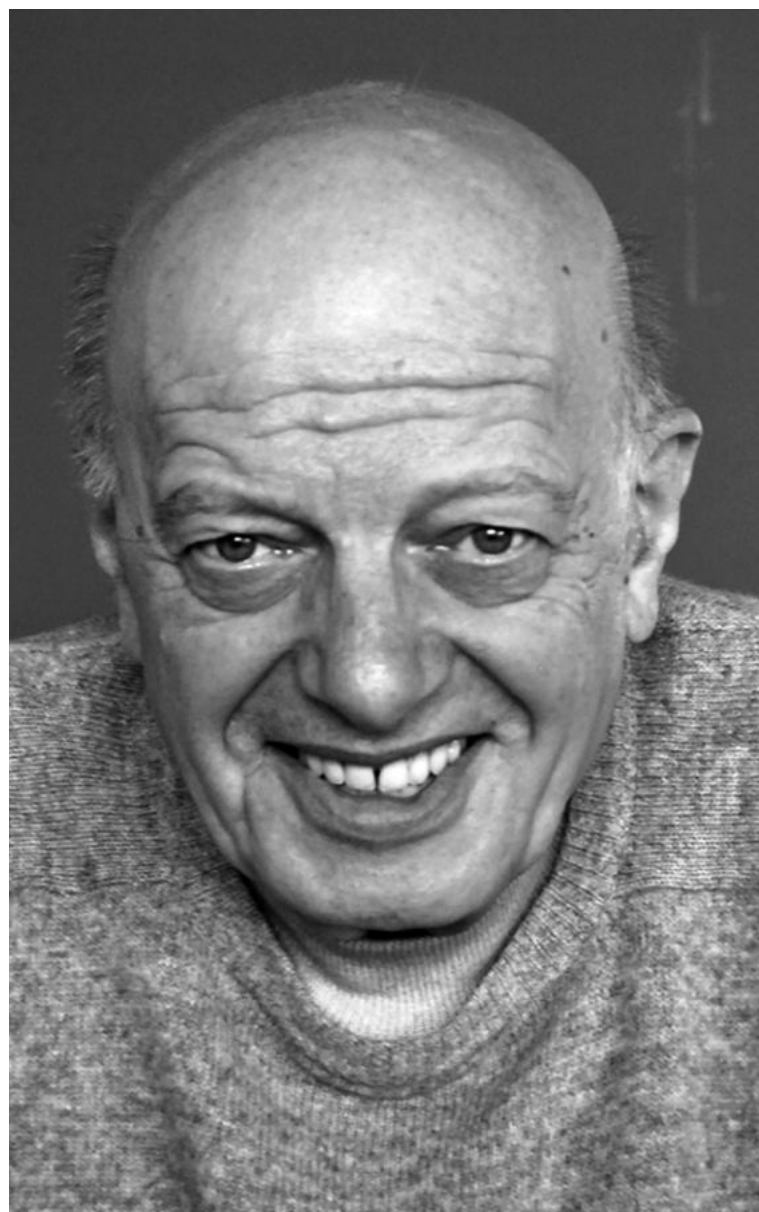
teľstvu som napísala ponukový list dva týždne predtým, ako sa na slovenskom knižnom trhu objavila česká reedícia Lautréamonta-Ducassa... Teraz už možno nastal čas na slovenské vydanie, ale nie som si istá, či sa mi to podarí, či budem mať dost sil...

Zo všetkých interpretácií *Spevov* ma dodnes fascinuje ezoterická interpretácia Marcela Jeana a Arpáda Mezeia z roku 1947, ktorú by sa tiež oplatilo vydať. Surrealistickú interpretáciu nové výskumy paradoxne prekonalí či v istom zmysle vyvrátili a čoraz aktuálnejšia sa javí interpretácia postmoderná. Týka sa systému referencií a odkazov, ako aj spôsobu reťazenia asociácií, ktorý sa opiera o cudzie texty a o výpožičky z nich, respektíve o existujúce obrazové predlohy. Vyskakuje tu aj problém druhového a žánrového určenia, veď *Spevy* sa pokladajú za prevratné dielo poézie, a pritom ide o básne v próze, ba *Šiesty spev* autor prezentuje ako krátky román. Od čias Nervala a Baudelaira, Aloysiusa Bertranda a Rimbaudových *Iluminácií* a *Sezóny v pekle* sa totiž chápanie poézie zmenilo a zmenila sa sama poézia, zmenila sa próza aj dráma, literárne druhy, žánre a formy sa v dvadsiatom storočí krížia a miešajú, preskupujú, hranice medzi nimi sú nepevné a priestupné a pokračuje to doteraz. Toto sa na našom konzervatívnom Slovensku ešte vždy neberie do úvahy, aspoň nie v praxi, a odráža sa to mimochodom aj v hodnotení umeleckého prekladu poézie a prózy!

Reakciou na už existujúcu literárnu „predlohu“ je takisto Ducasova *Poézia* I, II, je to čosi ako vyzývavá „optimistická“ odpoveď na neveselé sentencie francúzskych moralistov 17. a 18. storočia. Nájdeme tu aj známy básnikov výrok, ktorý sa oblúkovite dotýka dneška: „Poéziu musia robiť všetci, a nie jednotlivci.“ Dnes veru nielen poéziu, ale vôbec „literatúru“ robia všetci a všetky, aj keď nemusia, a takto dokumentujú svoje ego, dokladajú svoju „jednotlivosť“, nie však jedinečnosť. Chudák Isidore! Nevie, či mu šlo o toto, no jeho predpoveď sa splnila.

Ešteže všetci neprekkladajú. Roboty teda ostáva habadej!

■ Michaela Jurovská (1943) je prekladateľka umeleckej literatúry z francúzštiny a taliančiny, literárna kritička, esejistka a publicistka. Vyštudovala FF UK v Bratislave, pôsobila ako novinárka a redaktorka (Smena, Revue svetovej literatúry), vysokoškolská pedagogička (Katedra románskej filológie FF UK), vedecká pracovníčka (Ústav umeleckej kritiky a divadelnej dokumentácie) a diplomatka (kultúrna radkyňa na ZÚ ČSFR a ZÚ SR v Paríži, 1991 – 1996). Je spoluzakladateľkou Slovenskej spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry a jej prvou riadnou predsedníčkou (1990 – 1991). Jej prekladateľská činnosť zahŕňa vyše štyridsať knižne vydaných, respektíve inak zverejnených (inscenovaných) titulov a množstvo časopiseckých prekladov z francúzskej a frankofónnej i talianskej prózy, drámy a esejistiky, sporadicky aj poézie (Lautréamont, M. Deguy, E. Montale). Popri klasikoch 20. storočia (A. France, F. Mauriac, P. Claudel, G. Tomasi di Lampedusa) zameriava sa najmä na predstaviteľov avantgardných a nonkonformných prúdov či postmoderných tendencií (M. Butor, M. Durasová, J. Gracq, B.-M. Koltès, J.-M. G. Le Clézio, G. Perec, B. Vian, respektíve D. Buzzati, I. Calvino, L. Malerba a i.). Venuje sa aj teoretickej a kritической reflexii umeleckého prekladu. Je autorkou dvoch kníh o Francúzsku a Paríži vydaných v nemeckom a poľskom jazyku, hesiel o francúzskej literatúre 20. storočia v Encyklopédii literárnych diel (Obzor, 1989), esejí a štúdií publikovaných časopisecky i knižne vo forme doslovov k vlastným prekladom, ale aj k prekladom iných. Je držiteľkou Ceny Jána Hollého za umelecký preklad (M. Durasová, Milenec, 1986; D. de Rougemont, Západ a láska, 2001), Ceny vydavateľstva Slovenský spisovateľ (D. Buzzati, Tatárska púšť, 1977; G. Perec, Čo je to tam na dvore za moped s chrómovaným kormidlom?, 1992), Ceny vydavateľstva Smena (J.-M. G. Le Clézio, Púšť, 1985), prémie Literárneho fondu, ako aj prekladateľskej prémie SSPUL za Calvinove eseje Odkazy tretiemu tisícročiu. ■

Jazyk je najlepší detektor lži

rozhovor s Jánom Vilikovským viedla *Gabriela Magová*

Je známe, že váš otec Jan Vilikovský bol literárny historik, profesor bratislavskej univerzity. Čomu sa venovala vaša matka? Do akej miery ovplyvňovalo rodinné zázemie váš výber budúcej profesie?

Pochádzam z intelektuálskej rodiny. Otec bol veľmi nádejný literárny historik, matka vyštudovala slovenčinu a svetovú literatúru. Urobila si doktorát, čo pre ženu bola vtedy vzácnosť, dizertačnú prácu písala o Dostojevskom. Títo dvaja mladí ľudia počítali, že sa im bude dariť. Mama šla najprv učiť na obchodnú akadémiu, ale perspektívne sa chcela venovať svetovej literatúre; potom však prišiel rok 1939 a všetko bolo ináč. To už bol otec na Masarykovej univerzite v Brne a v novembri 1939 české vysoké školy zavreli. Otca poslali na „trvalou dovolenou bez čakateľného“ – čo vlastne znamenalo, že nedostával ani halier, ale pritom nebol nezamestnaný, nemohol ísť „štemplovať“ ani sa uchádzať o zamestnanie. Aj tak by ho asi nikto neprijal, bol občanom protektorátu Böhmen und Mähren a kto na Slovensku by sa opovážil ťahať s Nemcami za prsty. Matka neskôr spomínala, aké depresie sa ho preto chytali. Kníhkupec pán Neuwirth mu poradil, aby nezabúdala, že vojna nepotrvá večne, a potom bude veľký záujem o angličtinu. Výsledkom bol anglicko-slovenský slovník, ktorý na sklonku roku 1946 aj vyšiel,

ale otec sa už toho nedožil, zomrel v novembri po banálnej operácii štítnej žľazy.

Živobytie rodiny záviselo od matkinho platu, preto zostala učiť celú vojnu. Obdivujem ju za to, lebo mala 29 rokov, keď otec zostal bez zamestnania, učila štvrtý či piaty rok a z platu musela užiť trojčlennú, neskôr štvorčlennú rodinu a navyše pomocnicu v domácnosti – tá nemohla nebyť, lebo niekto musel vykonávať aj domáce práce. Pomocnica dostávala plat a hradili sa za ňu odvody, nemocenské, starobné, to všetko z toho jedného platu. (Predstavte si, že by toto všetko mal dnes platiť mladý stredoškolský učiteľ.) Nebolo to ľahké. Na tej obchodnej akadémii zostala veľmi dlho, prakticky až do predpenzijného veku. A potom sa vzoprela a neposlúchala príkaz, že prospech pri prijímacích pohovoroch sa bude zapisovať ceruzkou; vyhlásila, že to je podvod, zapísala známky perom a súdruh riaditeľ jej promptne poradil, aby odišla. Našťastie bývalý kolega jej vybavil miesto na knihovnickej škole a tam potom doslúžila.

V našej rodine bolo veľmi veľa kníh, my sme s bratom čítali, čo nám prišlo do rúk, a ja som si nevedel predstaviť, že by som mal byť lekár alebo strojní inžinier – taká myšlienka mi bola absolútne cudzia. Mama niekedy tak trochu krútila nosom, keď videla, čo čítame, ale nikdy nám nebránila vo výbere, nezasahovala, v tomto smere bola veľmi liberálna, takže sme čítali všetko. Dodnes sa v rodine uchovala taká historika, ako dospelí debatovali a ktosi spomenul Marxa, a nato sa ozval osem- či deväťročný brat: „Áno, Marx, aj som ho začal čítať, ale je to strašne nudná vec.“ Bolo to nejaké vydanie Kapitálu z 20. rokov, ktoré u nás ležalo v predizbe na lavici. (Manifest je zápalistejší, možno by ho tak ostro neodsúdil.)

Mne bolo úplne jasné, že pôjdem na filozofickú fakultu. Aj som rozmýšľal, teraz v posledných rokoch, keď už človek vidí, že sa blíži konečná stanica, a uvažuje, kde v živote blúdil, prečo sa stalo, čo sa stalo, a či sa mohlo stať aj ináč – rozmýšľal som, kde sa vo mne toto presvedčenie vzalo. Bol to zrejme taký ošiaľ, ako keď je niekto zaľúbený, musí tú svoju slečnu dostať stoj čo stoj a nevie si predstaviť, že by mohlo byť aj ináč. Jednoducho to bol svet, v ktorom som žil.

Nakoniec aj brat skončil rovnako, hoci sa pokúšal uniknúť osudu ročným pobytom na pražskej FAMU. Keď som nastúpil na gymnázium (vtedy boli štvorročné), zaradili ma do jednej z „reálnych“ tried a ja som tvrdo pracoval na tom, aby som sa dostal do jedinej latinskej triedy, kým ešte také triedy boli, a keď už neboli (lebo akademik Pavlík zreformoval školstvo a zbavil ho zbytočného balastu), učil som sa latinčinu aj privátne. Dokonca keď som sa dostal na fakultu, prvé dva roky som mal zapísanú latinskú polovicu klasickej filológie ako tretí predmet – na gréčtinu mi už čas nezostával. Potom som však šiel do Prahy na výmenný pobyt a prišiel som na to, že sa nedá tancovať na toľkých svadbách odrazu. Aj tá angličtina sa mi tak akosi pritrafila, viac-menej sama od seba. Na tej sa dalo stavať aj z hľadiska živobytia, lebo na Slovensku bolo angličtinárov veľmi málo, a aj tí, čo vedeli po anglicky, boli nevravím, že diletanti v tom zlom zmysle slova, ale zväčša sa naučili po anglicky sami, „otreli sa“ o angličtinu. Angličtina ako úzkoprofilový jazyk bola taká atraktívna, že som ešte ani nespomoval, a už ma pozvali do vydavateľstva Slovenský spisovateľ.

Bol rozdiel medzi štúdiom angličtiny v Bratislave a v Prahe? Ako v tom čase univerzitné štúdium cudzieho jazyka vlastne vyzeralo?

Bol to podstatný rozdiel. V Bratislave v podstate ani nemal kto učiť. Od r. 1940 bol na anglistike jezuita dr. Polčík, ktorý bol aj autorom malého slovníka. Po vojne bol však „odídený“ – neviem síce prečo, ale nie je ťažko si to domyslieť, zrejme z náboženských dôvodov alebo preto, že nepodporoval správnu stranu; pravdepodobne oboje odrazu. Bol tu Ján Šimko, legendárna postava so znervózňujúcim humorom a mnohými osobnými zvláštnosťami (ak nepovieme „muchami“). Vyštudoval zrejme u Polčíka a profesor Vachek o ňom hovorieval, že to je nadaný človek a že je úžasný, koľko toho dokázal, hoci bol prakticky samouk. Publikoval v tých povojnových časoch aj v cudzine, oceňovala sa jeho analýza jazykových zmien v rukopisnej a tlačenej verzii Maloryho artušovských legiend z 15. storočia, ale po februári 1948 už nedostal príležitosť vy-

cestovať do Anglicka a v práci pokračovať. Viedol anglistiku, ktorá ani nebola samostatnou katedrou, ale „anglickým seminárom“ v rámci germánskych jazykov. Ďalší personál tvorili asistentka a zároveň jeho sesternica Eva Šimková a Zora Studená, manželka výtvarníka Studeného, ktorá predstavovala výkonný a organizačný prvok. Kedysi v roku 1955 či 1956 prišiel z Čiech Lev Soudek, ktorý začínal kariéru v Bratislave ako učiteľ marxizmu-leninizmu na lekárskej fakulte, ale po roku ho preložili k nám. Hádám aj počty študentov stoja za zmienku: my sme boli v ročníku štyria, pred nami boli piati a po nás sa ročník neotvoril.

Bratislavská univerzita trpela dvoma okolnosťami: bola mladá a bola v malom meste (v roku 1945 celých 150 000 obyvateľov). Vysoká škola hodná toho mena sa musí stať súčasťou siete kontaktov a známostí, potrebuje stavať na tradíciách a vábnej lokalite, lebo musí priťahovať perspektívne osobnosti. U nás navyše vojnové a povojnové udalosti pretrhali kontinuitu. Niekoľko kľúčových odborov bolo obsadených pomerne dobre, ale dosť ich bolo personálne na slabšej úrovni, chýbali kontakty so svetom a aj vedecké kvalifikácie. Ján Šimko odišiel na študijný pobyt do USA v roku 1968 ako „zastupujúci docent“ – čo je pomerne zaujímavý titul pre človeka, ktorému ťahá na štyridsiatku. (V Spojených štátoch nakoniec ostal ako nelegálny emigrant a pomerne nedávno tam aj zomrel. Soudek takisto emigroval do USA.) Posledným profesorom na anglistike bol Otakar Vočadlo, ktorý odišiel v roku 1938, a po ňom sa až v osemdesiatych rokoch kvalifikovala Eva Tandlichová, čiže takmer pol storočia nemala Bratislava profesora-anglistu.

Na druhej strane si treba uvedomiť, že som prišiel na bratislavskú fakultu len tridsať rokov po jej založení. Dnes je aj Univerzita Mateja Bela mohutnejšia ako vtedy Komenského univerzita, ktorá dostala jediná slušnú budovu tak, že ju vzali pôvodne plánovanej plodinovej burze. Ako pri všetkých prevratoch a nových inštitúciách, bolo tam dosť veľa improvizovania a takého „československého šlendriánu“, čo ľudia ťažko niesli ako vždy. Po roku 1948 sa (samozrejme pošepky) poukazovalo na to, že na univerzitách sú ľudia

povýšení do vedeckého stavu za celkom inú činnosť, napríklad Miloš Gosiorovský, vyučený murár, bol menovaný za profesora vo veku 31 rokov, hoci nemal ani vysokú školu. Ľudia sa pohoršovali, že to by predtým nebolo možné, a zabúdali (alebo nevedeli), že prvým takým profesorom sa stal v dvadsiatych rokoch baľko Škultéty, aj keď to bola profesúra iba čestná. (Koniec koncov aj trafiky pre zaslúžilých odbojárov sú dedičstvom prvej republiky.)

Boli však aj iné zážitky. Ako novopečených prvákov nás zvolali do amfiteátru v budove dnešnej právnickej fakulty, a tam mal k nám prihovor dekan. Bol ním profesor Ján Dekan, vtedy ešte mladý, urastený, v rozkvetení síl a obdarený imponujúcim mefistovským profilom. Písal sa rok 1954, nedlho po Stalinovej smrti, zo všetkých strán nám hlásali definitívny a jediný správny svetonázor, a tu sa nám prihovárala autorita: Ste tu na to, aby sme z vás vychovali vedcov, a teda mysliacich ľudí. Nesmiete nekriticky prijímať, čo vám hovoria, berte všetko so zdravou vedeckou skepsou. Prvý raz som počul verejný výrok, ktorý naznačoval, že je možný aj pozitívny spoločenský vývoj. Zažil som dvoch takých dekanov, takrečeno v nadživotnej veľkosti: Jána Dekana a Miloša Tomčíka. Postavou i povahou sa až radikálne líšili, ale z oboch vyžarovala akási aura, čosi dobré a mužné. Cítili ste, že jeden i druhý je – ako sa kedysi hovorilo – *poriadny človek*. Až oveľa neskôr – a od iných – sme sa dozvedeli, čo všetko museli zvládnuť a prekonať pri výkone funkcie.

Aké zážitky vás čakali na univerzite v Prahe?

Z Prahy som si veľa odniesol. Aj z anglistiky, aj z obyčajnej životnej múdrosti. Napriek všetkým prevratom a zlomom tam bolo cítiť poriadok a systém. Boli tam Bohumil Trnka a Josef Vachek, prominenti voľakedajšieho Pražského lingvistického krúžku, bol tam Zdeněk Vančura, ktorý študoval na Columbia University a na Harvarde, venoval sa ako americkej tak anglickej literatúre a písal nielen články a monografie, ale aj preložil nemalý počet kníh. Starší páni, narodení ešte koncom 19. storočia, alebo na samom začiatku

dvadsiateho – presne tá vedecká generácia, ktorá chýbala v Bratislave, kde boli ľudia tak o desaťročie mladší. Bolo cítiť *kontinuitu*, a to nielen s prvou republikou, ale aj s voľakedajšou monarchiou.

Atmosféra bola uvoľnenejšia, zdravilo sa Dobrý deň a ľudí titulovali „pane“, a to nielen profesorov, ale aj študentov. Ale boli aj iné veci. U nás je napríklad zásadne tak, že prednášky smie konať iba profesor a asistenti vedú cvičenia. Za socializmu bývala taká smernica, dnes to dokonca odhlasovali do zákona. V Prahe nám historickú gramatiku prednášal odborný asistent (hoci čoskoro sa stal docentom), a seminár viedol prof. Trnka – lebo platilo, že študent sa učí na seminári. A ešte niečo – všetko si sám osobne odskúšal, aj gramatiku z prednášok aj praktický jazyk zo seminárov. Na rozdiel od našej súčasnosti, keď pán profesor (zväčša hosťujúci) prednáša a skúšanie prenechá asistentovi. O blokovej výučbe (dvojnásobný počet hodín, ale docestuje sa iba raz za dva týždne) samozrejme vtedy nik ani nechyroval.

Z čoho ste sa učili, ako ste sa dostávali ku knihám?

Mám takú spomienku: Prvý raz som v Bratislave vkročil do anglickej učebne, a tam stálo pri stene niekoľko zasklených knižníc. Pri pohľade na ne som si povedal, že keby som teraz začal čítať, veľmi usilovne, možno by som to do odchodu do penzie stačil zvládnuť. V Prahe na katedre boli knižnice popri všetkých stenách vo všetkých miestnostiach a bolo mi jasné, že tie knihy by som do najdlhšej smrti neprečítal, bolo to jednoducho nad ľudské sily. Nezaškodí, keď si sem-tam človek zavčas uvedomí, aký je slabý a bezmocný.

Otázka kníh je aktuálna aj dnes. Kontakty s anglicky hovoricami krajinami nebývali na Slovensku veľmi intenzívne a v čase, keď som prišiel na fakultu, boli sme už pomaly dvadsať rokov od tzv. západného sveta odrezaní z ideologických i finančných dôvodov. Čiže literatúra sa zháňala ťažko – staršie tituly sa možno našli na katedre alebo v univerzitnej knižnici, a súčasné len ak ich mal niekto doma. Učebnice sme mali zväčša sovietskeho pôvo-

du. Našťastie ZSSR neuznával Bernskú dohodu o autorskom práve (dnešná Pirátska strana nie je v tomto smere originálna) a vhodné tituly západnej literatúry si jednoducho tlačil sám, žiaľ, niekedy po väčších-menších úpravách. V predajni Sovietskej knihy tie knihy bolo dostať, takže sme si za veľmi prístupnú cenu obohacovali vlastné knižnice.

Problém aj dnes je v tom, že mimo Bratislavy je situácia s knižnicami katastrofálna a ani v Bratislave nie je ktovieako ružová. Priemerná (nie veľká) univerzita v USA má knižnicu s asi miliónom exemplárov. Na Slovensku som videl fakultnú knižnicu, ktorá sa zmestila do väčšej skrine. Keď sa pred dvadsiatimi rokmi horlivo zakladali univerzity, na knižnice nik ani nepomyslel, lenže čo sa študent naučí, ak sa nemá z čoho učiť? Aj ako učiteľ som mával pocit, že sa zúčastňujem na akejsi potemkíniade, keď som zadával povinné čítanie a vyžadoval písomné rozbor, hoci mi bolo jasné, že možno polovica študentov sa ku knihám jednoducho nedostane. Oni predstierali, že knihu čítali, a ja som musel predstierať, že im verím. To sa volá výchova k pravde a zodpovednosti.

Ako ste sa dopracovali k prekladaniu? Bolo v tom čase prekladateľstvo súčasťou štúdia jazyka?

Preklad bol súčasťou znalosti jazyka, vtedy sa štúdium nedelilo na učiteľský a prekladateľský smer. Človeku vždy hrozilo, že bude musieť niečo preložiť či pretlmočiť. Prišiel známemu príbuzný z Ameriky, tak si na vás spomenuli a zavolali vás na výpomoc. Ako študent som bol nadšený Hemingwayom (aj dnes ho mám rád, ale nie tak bezvýhradne), lenže ten bol vtedy popredným terčom brožúry nazvanej *Trubaduři nenávisti*. Objavil som pozitívny článok v *Literaturej Gazete*, tak som ho s pomocou slovníka preložil a zanesol aj s gazetou do *Kultúrneho života* – reku, vy o ňom píšete, že je imperialista, tak sa pozrite, čo o ňom píše Sovieti. Naivita má rozličné stupne, a oni si to asi pomysleli tiež, lebo materiál prevzali, ale samozrejme neuverejnili. To by vraj bolo treba preložiť z neho nejakú ukážku. Potom som sa spojil s Nasiirom Ahmedom Zo-

berim, čo bol Ind, ktorý u nás študoval a nakoniec tu aj ostal (živil sa organizovaním folklórnych slávností vo Východnej). Propagoval autora, ktorý sa volal Krišan Čandar a zaangažoval ma do spolupráce: preložil jednu poviedku z jazyka urdu do angličtiny a ja som to z tej indickej angličtiny preložil do slovenčiny. Poviedok aj spolupracovníkov bolo viac a po čase vyšla v Tatrane celá kniha.

Môj prvý uverejnený preklad bol z nemčiny. Bola to divadelná hra Wolfganga Borcherta *Vonku pred dvermi* (Draußen vor der Tür), ktorá sa zaoberala problémom vojnových navrátilcov, akým bol aj sám Borchert. Zomrel roku 1947 ako dvadsaťšesťročný; vtedy sa písalo, že na tuberkulózu, teraz mi Wikipedia prezradila, že trpel na chorobu pečene. Hra mala úspech pre svoju aktuálnosť, a tak Milan Ferko, vtedajší šéfredaktor *Mladej tvorby* a ako vidieť, človek odvážny, ma požiadal o preklad, a tak (súc tiež odvážny), som si sadol a preložil. Bola to takzvaná recenzia s ukážkami, čo bol protištátny literárny žáner, ktorý zaviedla česká *Svetová literatura*: čo sa mohlo, sa preložilo, čo sa nesmel, sa dopísalo, predstierajúc, že ide o recenziu. Uverejnila to *Mladá tvorba*, tuším v roku 1958.

V tých časoch sa na Slovensku seriózne začínalo s prekladaním. Dnes si je aj ťažko predstaviť staršiu, najmä predvojnovú situáciu. Ako-tak cielene sa prekladalo z ruskej literatúry, ale ani to nebolo systematické, vyberali sa poviedky a ľahšie príbehy do SPKK (Spoločnosť priateľov klasických kníh, knižný klub založený koncom dvadsiatych rokov), tesne pred vojnou sa začala hlásiť mladá generácia, vychovaná už v novej republike, zväčša francúzštinári (Turcerová-Devečková, a samozrejme Jozef Felix, už vtedy autorita, hoci iba začínal). A o prekladateľskej etike radšej nehovoriť. Chceli sme začiatkom šesťdesiatych rokov vydať knihu, ktorá vyšla po vojne, ale nemohli sme zohnať pôvodného prekladateľa, to meno nebolo ani v registri obyvateľstva. Tak sme sa prebojovali k voľakedajšiemu vydavateľovi a tam vysvitlo, že išlo o vymyslený pseudonym dvoch osôb. Knihu z angličtiny preložil do češtiny sudetský Nemeč, ktorý strávil vojnu v Anglicku, a zo sudetskej češtiny do slovenčiny ju preložil sám vydavateľ. Tú knihu som redigoval, a verte mi,

že tú genézu bolo na nej vidieť. Redigoval som iný preklad, a s hrôzou som zistil, že naraz z textu niekoľko strán vypadlo, a o kus ďalej bola ďalšia medzera. Potom sa mi dostal do ruky český preklad – bolo to nejaké populárne vydanie, tuším pre mládež – a ukázalo sa, že v slovenčine chýbalo presne to, čo vynechal český prekladateľ. Aká zhoda náhod ... A celkom kurióznou situáciou som zažil pri práci nad prekladom z mierne exotického jazyka, ktorý prekladateľ vôbec neovládal. Rozčuľoval sa nad takýmito vecami už Alexander Matuška v *Národnej obrode* v roku 1946. Dnes to beriem s humorom, ale vtedy mi do smiechu nebolo. Koniec koncov celkom tak, ako mi nie je do smiechu nad značnou časťou dnešných prekladov (bohužiaľ, už aj českých, ktoré nám kedysi platili za vzor).

Táto historka je z obdobia, keď ste boli redaktorom. Ako ste sa ním vlastne stali?

Motal som sa okolo literatúry, prispieval som do novín a časopisov, písal recenzie. Na fakulte fungoval Krúžok mladých autorov s hojným členstvom, chodili tam nielen aktuálni poslucháči, ale dosť často aj starší absolventi, takže sa vytvárala plynulá kontinuita. Spomínam si na Jana Johanidesa, Jozefa Kota, Michala Nadubinského, Bohuša Kováča, Jozefa Boba, Jana Majerníka, z trocha starších na Nogeho, Gáfrika, Paľa Števčeka – to sú len náhodne vybraté mená. Pamätám sa, ako sme roku 1956 v období „odmäku“ po sovietskom 20. zjazde v zápale boja zrušili socialistický realizmus a potom vedúci mali z toho opletačky. Výhodou malého mesta je, že každý každého pozná a ľudí nie je veľa. (Takže aj konkurencia je menšia.)

A tak mi jedného dňa Ivan Kupec a Michal Bartko ponúkli na preklad poviedky Raya Bradburyho. Bol to môj prvý knižný preklad a vďaka nemu ma dlho veľa ľudí považovalo za odborníka na science fiction, ktorú v podstate ani nemám veľmi rád, pretože nemá vopred dané hranice a všetko je dovolené. Lenže Bradbury je zvláštny prípad, používa sci-fi viac-menej alegoricky, ale bol by som ho vzal tak či onak – taká príležitosť sa neodmieta.

Keď som podpísal zmluvu, ba odovzdal aj podstatnú časť textu, zrejme sa rozhodli, že som v skúške obstál a ponúkli mi možnosť stať sa redaktorom. To bola veľká vec, lebo redaktor bol – ako sa dnes hovorí – manažér, človek s prehľadom o literatúre, usmerňujúci vydavateľskú politiku a zodpovedajúci za hospodárske výsledky. Vo vydavateľstve ste bežne začínali ako korektor, aby ste sa zapracovali. Neskôr som si uvedomil, že tu platila aj iná rovnica: fundovaný záujem o literatúru prejavovali traja anglisti – Jožko Olexa pracoval v *Tatrane*, Jozef Kot v *Mladej tvorbe*, takže som zostával iba ja a ak ma chceli, museli ma nejako nalákať. Tak som dostal vyšší plat, 1400 korún, čo bola takmer vtedajšia priemerná mzda. Moja sesternica, novopečená lekárka, dostala 980 Kčs hrubého. Mal som necelých 22 rokov, ešte som neskončil vysokú školu a posledný raz v živote som zarábal viac ako moji rovesníci (žiaľ, netrvalo to dlho, tieto veci sa obyčajne rýchlo vyrovnajú).

Trošku som váhal, lebo som si uvedomoval, že ma čaká životný zlom. Bol som študent, mal som veľa voľna, mohol som si robiť, čo som chcel, a teraz sa mi malo začať štyridsať či päťdesiat rokov života, keď budem musieť dennodenne ráno vstávať a byť na ôsmu v robote. Rozhodli tzv. umiestenky – vtedy musel človek už pri prijímacích skúškach podpísať vyhlásenie, že po skončení štúdia nastúpi na miesto, kam ho pošlú. A ja som sa štyri a pol roka triasol, že budem musieť vyučovať základy angličtiny na nejakej strednej škole. Takže váhanie netrvalo dlho. Vtedy sa tie umiestenky síce už nebrali smrteľne vážne, ale aj tak muselo zopár mojich kolegov národopiscov učiť na základnej škole, jeden z nich vraj počty.

A tak som sa 4. januára 1959 stal redaktorom vydavateľstva Slovenský spisovateľ. Bol to deň pamätný aj v inom smere, pretože vtedy sovietsky vesmírny koráb podľa plánu tvrdo pristál (čiže rozbil sa) na odvrátenej strane Mesiaca. Hrdo to hlásili v rozhlase, keď som chodil po úradoch a vybavoval kadejaké náležitosti; najmä dôchodkové zabezpečenie vzbudzovalo vo mne zmiešané pocity, lebo ešte som nemal plat, ale už som sa musel hlásiť o penziu.

Ako vyzerali pracovné podmienky vo vydavateľstve?

Niekedy aj dobrodružne. Keď som si vybavil tú penziu, vrátil som sa do vydavateľstva, tam ma zaviedli do miestnosti a povedali mi: Za týmto stolom sedí pani kolegyňa Oravská (ktorá rok predomnou skončila nemčinu a neskôr sa z nej stala pani Bžochová), budete mať spoločný stôl, ona vám uvoľnila dve zásuvky. Dnes sú módou kancelárie s takzvaným otvoreným plánom a najprogressívnejší zamestnávateľia vám ani nepridelia vlastný stôl – sadnite si tam, kde je voľno. Ale vtedy boli dvaja ľudia za jedným stolom nepredstaviteľní a do istej miery to spochybňovalo fyzikálny zákon o nepriestupnosti hmoty.

Mimoriadne boli aj pracovné podmienky, aspoň tvorivej čiže redakčnej časti – administratíva robila 8-16 a išla domov. Redaktori museli byť k dispozícii, ak ich bolo treba, čo obyčajne dopredu vedeli. Ak ich nikto nehľadal, mohli pracovať (alebo nepracovať) doma. Znie to lákavo, ale neraz sa stalo, že prišli korektúry tristostranového románu a museli byť za dva dni hotové. Obeť vtedy dostala priamo príkaz ísť domov a do dvoch dní doniesť čisto a dôkladne vykonanú robotu – takže tie zdanlivo výhodné podmienky bývali tvrdo vykúpené. Ale stalo sa, že pracovný nával povolil, a tak riaditeľ Štítnický vydal rozkaz a na druhý deň sa šiel podnik kúpať do Senca. (Vtedy to boli jazerá s voľnými plážami, a nie chatová rezervácia pre lepších ľudí.) Ale to sa pochopiteľne stávalo len zriedka.

Zdalo by sa, že také neplánovateľné termíny boli v plánovanej ekonomike vylúčené, ale pravda je taká, že tlačiarňi v tom čase bolo málo a dosť ich bolo zastaraných. Prioritu mala politická tlač a učebnice, beletria prišla na rad, až keď neboli iné objednávky. Netreba sa teda čudovať, že zrodenie knihy trvalo toľko ako zrodenie dieťaťa – deväť mesiacov. (Keď som sa o čosi neskôr trocha oboznámil s vydavateľskou činnosťou v kapitalizme, najviac som sa čudoval, že aj u nich platí to isté pravidlo.) Tlačilo sa klasickým spôsobom, zväčša na strojoch, ktoré odlievali celé riadky písma z roz-taveného olova, takzvaných linotypkách. Určitý počet takýchto

riadkov sa zmontoval dokopy a odtlačil na vyše polmetrový pás papiera – to boli tzv. stĺpcové korektúry, čiže špalty, a na tých sa opravovali tlačové chyby a robili opravy. Potom vám tlačiareň vrátila ďalšie korektúry, tie už mali rozmery knižnej strany, a na tých ste opravovali chyby, ktoré sadzači vyrobili pri oprave chýb na špaltoch. V podstate to bola tá istá technika ako v polovici 19.storočia. Zlepšenia a nové techniky začali prichádzať až koncom šesťdesiatych rokov. Príchod počítačov v osemdesiatych rokoch znamenal nesmierne zrýchlenie a spružnenie výroby, ale kvalita a estetika finálneho výrobku – knihy – utrpela.

Malo v tom čase vydavateľstvo Slovenský spisovateľ nejaké špecifiká v porovnaní s „konkurenciou“?

Slovenský spisovateľ bolo také trochu svojrázne vydavateľstvo. Vládol tam iný duch. V tom čase sa vo vedení striedali Ctibor Štítnický, Štefan Žáry a Pavol Horov. Každý z nich bol jeden rok šéfredaktorom, druhý riaditeľom a tretí rok sedel doma a písal. Všetci sa posmievali, že v Spisovateli vládne „diktatúra poetariátu“, ale v skutočnosti sa dýchalo voľnejšie, bolo cítiť kolegiálnosť a svornosť napriek všetkým komplikáciám a protivenstvám. Pracovalo sa systematicky a cielavedome. Každý mesiac či dva bola veľká redakčná porada, kde sa rozoberali dôležitejšie knihy, ktoré sme vydali – vždy dostal niekto za úlohu titul pozorne prečítať, zhrnúť chyby a nedostatky, a najmä prehrešky proti jazyku. A potom išlo do tuhého. Prizývali sme na tieto porady pracovníkov z jazykového ústavu; osobitne spomínam na prof. Horeckého, ktorý vždy ochotne prišiel a nepokladal to pod svoju úroveň, ba aj sám iniciatívne hodnotil jazykovú stránku prekladov v časopisoch ako *Kultúra slova*.

Vtedajšia situácia okolo jazyka by vôbec stála za bližšiu pozornosť. Nespomínam kadejaké tézy o splynutí jazykov (ten splyňujúci jazyk mala byť slovenčina), ani teóriu, podľa ktorej malo v Československu vychádzať 70-80 % preložených kníh v češtine a 20-30 % v slovenčine. Stačil fakt nedostatku či skôr neexistencie slovníkov.

Prvý zväzok veľkého akademického slovníka (A-K) vyšiel koncom roka 1959, matičný slovník (Jánošík-Jóna), ktorý vychádzal po zošitoch, zastavili ešte predtým pri písmene J, takže posledný úplný slovník pochádzal z roku 1931. Zostavil ho Peter Tvrdý, ktorý v časoch po rakúsko-uhorskom vyrovnaní odišiel študovať do Ruska, zostal tam učiť a sedemdesiatročný sa roku 1920 vrátil domov. Pretože mal ešte dosť energie, dal sa na zostavovanie slovníkov. Jeho *Slovenský frazeologický slovník* bol záslužným počinom, ale predsa to len bolo dielo človeka, ktorý strávil takmer pol storočia v cudzine. Takže v rokoch najdramatickejšieho vývinu jazyka neexistoval autoritatívny slovník a navyše sa do jazyka plietla primitívna politika, určité slová a výrazy boli tabuizované a čo zaváňalo dialektom sa vyhlasovalo za prejav buržoázneho nacionalizmu, ako sa mohla na vlastnej koži presvedčiť Zora Jesenská. Nie div, že sa siahalo po svojpomoci a vytvárali sa vydavateľské úzy. Samo osebe by na tom nebolo nič zlé – majú ich aj vydavateľstvá v starých kultúrnych krajinách a rigorózne trvajú na ich dodržiavaní – ale u nás sme sa niekedy dopracovali k trochu kurióznym výsledkom. Pristavil ma raz na chodbe prekladateľ a diskrétno sa vyzvedal, či Spisovateľ káže používať *vývin* alebo *vývoj*. Pokúsil som sa naznačiť, že to je hádam jedno, ale on ma poučil, že veru nie, že Tatran trvá na jednom z tých slov a Spisovateľ na druhom, len on už zabudol, ktorý na ktorom. V osemdesiatych rokoch, keď sme už dostali – ba stačili aj skritizovať – kompletný akademický slovník, Ján Ferenčík si vzal úzy na paškál (neuveďomujúc si, že sám pomáhal vytvárať jeden z nich). Do istej miery mal pravdu, ale zabudol pripomenúť, že plnili pozitívnu úlohu: boli dielom redakčného kolektívu a ten zlikvidoval pokusy o „uzákonenie“ extrémnejších dialektizmov a vytvoril aspoň ako-tak systematické pravidlá, aj za tú cenu, že sa nezhodovali so susedmi.

Čo všetko ste mali ako redaktor na starosti?

Bola to zaujímavá a tak trocha surrealistická práca. V podstate pripomínala lúštenie krížovky, alebo ešte skôr sudoku. Nik vám nič

nepovedal, inštrukcie boli iba základné, a museli ste zostaviť plán zohľadňujúci celý rad podmienok.

V prvom rade to boli podmienky politické. Poviete, že smernice boli predsa jasné, ale vo vydavateľstve ste museli myslieť dva až tri roky dopredu – vybrať knihu, objednať ju od vydavateľa či agenta, vyčkať, kým príde, dať ju na preklad (pol roka, možno aj viac – vtedy sa robilo dôkladne a pomaly) a nakoniec povinných deväť mesiacov výroba. Kto vám povie, aká bude línia o tri roky? A vtedy sa línie menili raz-dva.

Ďalej tu bolo zloženie plánu. Toľko a toľko percent musela tvoriť literatúra socialistická (to sme volali „láger mieru“, čo je doslovný citát z ruštiny), z toho toľko a toľko musela byť sovietska a zvyšok mohol byť odinadiaľ. Percentá sa upresňovali podľa momentálnej politickej situácie, a tá určovala aj prísnosť kontroly ich plnenia. Samozrejme by to nebolo veľkým problémom, komplikácie boli v tom, že čitatelia sa nie veľmi hrnuli za ideovo správnou literatúrou a žiadali radšej tú odinadiaľ. Lenže na tú bolo treba platiť vysoké honoráre v devízach a devízy boli na prídel a v malom množstve. Na prídel bol aj papier a ak ho miniete na Hemingwaya, nezvýši na Polevého či na Miloša Krnu.

A na záver prišiel konečný hospodársky výsledok. Slovenský spisovateľ ako knižné vydavateľstvo musel uživiť sám seba a šesť časopisov, medzi nimi *Slovenské pohľady*, *Kultúrny život* a *Mladú tvorbu*, a na to bolo treba zarobiť. Takému Tatranu bolo sveta žiť, ten vydával klasiku, autori boli dávno mŕtvi a honoráre nečakali, ale u nás býval výsledok – citujem Vladimíra Reisela – „Čistá strata, mravov stodola“. Našťastie strana a vláda sa veľmi nehnevala, ak sa vyprodukovala strata, ba bolo jej to aj celkom milé, lebo vydavateľov dotovala a vedela, že platí, čo hovorí náš ľud: „Koho chlieb ješ, toho pieseň spievaj.“ Keď sa potom v neskorších obdobiach stávali vydavateľstvá ziskové, siahlo sa po takých administratívnych opatreniach, aby sa zisk stratil, a stodola sa znova umravnila.

Ďalej bolo treba dodržiavať zameranie vydavateľstva. Každé vydavateľstvo malo svoju špecializáciu. Slovenský spisovateľ vydá-

val pôvodnú slovenskú literatúru, lenže bolo jasné, že tá bude veľmi stratová, tak dostal pridelenú aj súčasnú prekladovú literatúru, zhruba 20. storočie, Tatran mal svetovú klasiku a výtvarné umenie, Mladé letá detskú knihu, Smena literatúru pre mládež, Slovenské pedagogické nakladateľstvo učebnice, jazykové príručky a slovníky, a tak ďalej. Postupom času sa tieto obmedzenia prestávali brať veľmi vážne, Tatran si chcel spestriť plán súčasnou knihou, my sme zase potrebovali mŕtveho klasika, lebo kto si objednal celý program SPKK, dostal zadarmo prémiovú knihu, a keby sme museli za ňu platiť honorár – a ešte k tomu v devízach – *Slovenské pohľady* by asi zanikli druhý raz. Tak sa začal pestovať výmenný obchod s prvkami vydierania.

Ako ste prežívali šesťdesiate roky, obdobia uvoľňovania a pritvrdzovania?

To by bolo rozprávanie na dlhé lakte a aj tak by ho ťažko pochopil, kto vtedy nežil. Východiskovým bodom bol koniec vojny – vtedy sa prestalo zomierať, reálne a surovo. Napríklad pri bombardovaní bratislavskej apolky sa ľudia utiahli do pripravených krytov, veriac, že budú v bezpečí, lenže tie kryty boli podzemné, natiekla do nich horiaca nafta a oni zhoreli. A to neboli len veľké mestá a či podniky – my sme boli evakuovaní u starej mamy v Liptovskom Mikuláši, kde sa bojovalo desať týždňov, náš dom zasiahla mína a u susedov zranilo majiteľa a zabilo jeho ženu. Také čosi dnes vidíme len v televízii v správach z krajín tretieho sveta, lenže vtedy to bola každodenná realita.

Potom prišiel mier s nedostatkami – neboli byty, nebol dostatok jedla, nebolo bytové zariadenie, a neboli ani také veci ako papier (toaletný ani nespomínam, ten nebol ani za reálneho socializmu) a ešte aj atrament sme si do školy museli nosiť sami (ak ho rodičia zohnali). Potom prišlo obdobie, ktoré dnes nazývame „päťdesiate roky“, a vtedy vládol strach – večer ste sa s niekým rozlúčili a on zmizol a uvideli ste ho po amnestii o desať rokov – ak vôbec. So Stalinovou smrťou prišlo uvoľňovanie, sprvu veľmi tiché, a začali sa

pomaly objavovať materiálne statky – nábytok, rádiá, dokonca televízor, čo bolo veľké rádio s obrazovkou asi 15x10 centimetrov (ako vojak základnej služby som na ňom s päťdesiatimi ďalšími sledoval majstrovstvá sveta v hokeji 1961, vtedy som ešte mal dobré oči). Aj politicky sa zdalo, že svitne nádej, najmä po moskovskom 20. zjazde 1956 a vývoji v Poľsku. Poľsko sa nám vôbec zdalo sľubné, oni emigrantov neexkomunikovali, ale udržiavali s nimi styk, z poľskej tlače sa človek mohol dozvedieť, čo sa robí vo svete. Paradoxne ani maďarské udalosti nepôsobili dlhodobo depresívne, Kádár vystupoval ako liberalizátor a o dva či tri roky zaviedol vycestovacie doľožky na požiadanie a Maďari obnovili predvojnovú tradíciu svadobných ciest do Benátok. Vo vzduchu bol optimizmus, zdalo sa, že všetko sa utrasie a v rámci možností normalizuje.

Vývoj nebýva priamočiary, tak sa vyskytli rozličné intermezzá, napríklad previerky roku 1958, čo bol posledný dôsledný pohon na veriacich a „nacionalistov“ – na tých v súvislosti s Pohotovosťnými oddielmi Hlinkovej gardy, ktorých príslušníkov krátko predtým postavili pred súd a niekoľkých aj popravili. Spomedzi veriacich musel Anton Vantuch odísť z postu znalca francúzskej kultúry a poslali ho za prekladateľa nejakej technickej literatúry, takže musel popri zamestnaní absolvovať priemyslovku (keď ju konečne absolvoval, podarilo sa mu dostať do Historického ústavu a priemyslovka mu bola nanič), ťažkosti mal aj Jozef Felix a celé martinské encyklopedické oddelenie. To boli starší páni, niektorých zatvorili a oni najťažšie niesli, že ich obvinili zo sprenevery a odsúdili ako zlodejov. (Táto finta sa potom osvedčila aj za normalizácie, nebolo treba ani väzenie, ľudia radi uveria, ak o vás počujú nejaké svinstvo.) V rokoch 1958 a 1959 sa stávalo, že z radu vyobliekaných študentov zoradených na promočný obrad niekoho vytiahli a povedali mu, že promovať nebude. Sám viem o dvoch takýchto prípadoch – o jednom na promócií a jednom pred štátnicami.

Pozitívny trend však po chvíli pokračoval. Súviselo to s nástupom mladšej politickej generácie na Slovensku, ktorá bola roku 1963 pripravená pristúpiť k reformám. Chýbala však synchronizá-

cia, na českej strane prevládali konzervatívne postoje, takže pokus sa zarazil, ale stále bol vo vzduchu optimizmus. Koniec koncov vývoj za tie dve desaťročia od konca vojny napredoval jedným smerom. Tým väčší bol šok roku 1968, a to najmä na českej strane. Slovensko si uvedomovalo, že štátoprávne usporiadanie nie je vyvážené, že jedna strana je dominantná, ale v Čechách veľa ľudí prišlo o ilúzie, dokonca existovala akási legenda o našom výsadnom postavení v rámci RVHP. Rok sme sa spamätávali zo šoku, a potom prišla normalizácia. Dvadsať rokov sme po nej túžili, len sme si ju ináč predstavovali.

Ako fungovala cenzúra, aké boli kontrolné mechanizmy vydávania a prekladania?

Kontrolných mechanizmov bolo veľa – vlastné vedenie, Slovenské ústredie knižnej kultúry, povereníctvo školstva a kultúry, Oddelenie kultúry ÚV KSS, a nakoniec Ústredná kontrolná a revízná komisia ÚV. Všetci chceli byť informovaní a všetci mali pripomienky, lebo tým dávali najavo starostlivosť o dodržiavanie správnej ideologickej línie.

Najhoršia bola cenzúra. Volala sa Hlavná správa tlačového dozoru, HSTD, a ako zdôrazňovala, nijakú cenzúru nevykonávala. Jej úlohou bolo dbať, aby neunikali informácie užitočné potenciálnemu nepriateľovi, najmä štátne tajomstvá. Sídlila s ďalšími oddeleniami ministerstva vnútra v takzvanej vládnej budove na Gondovej ulici, kde je dnes Filozofická fakulta. (Ironickou zhodou okolností jej vedúci sedel v rohu na druhom poschodí, kde dnes sedia učitelia slovenskej literatúry.) Tlačiarne tam predkladali všetko, čo sa vysádzalo, a ak súdruhovia mali pripomienky, zavolali si zodpovedného redaktora a podiškurovali si s ním. Vždy len s redaktorom. „Autor? Autor nás nezaujíma. Za knihu ste zodpovedný vy!“ Nič neprikazovali ani nenariaďovali. „To musíte vy vedieť, čo tam dáte, vy ste od fachu. My len upozorňujeme, aby ste to zvážili.“ Keď ste sa konečne zmohli na prijateľný návrh, poznačili si to do takej veľkej karty a šlo sa ďalej. Nakoniec ste dostali číslo. Každá kni-

ha, ktorá vyšla pred letom 1968 má v tiráži také nenápadné sedemmiestne číslo. Všetky ostatné čísla sú pomenované – počet strán, gramáž papiera, autorské hárky, len toto jedno je bezprizorné. Bez toho nijaká kniha nesmela vyjsť a pánboh vás ochraňuj, ak ste do korektúr nedali to, čo si úrad zapísal do karty. Môj kolega Jano Gerda, dnes už nebohý, nastúpil do vydavateľstva Práca, tam mu rovno strčili do rúk korektúry nejakého kalendára, kde boli aj vtipy. „No a predstav si, nejaký hlupák každý dobrý vtip škrtol. Našťastie len ceruzkou.“ Áno, uhádli ste – on ceruzku vygumoval, a to práve z tých „závadných“ vtipov, ktoré mali vypadnúť. Nezostalo to bez odozvy.

Tóno Hykisch mal vo svojom prvom románe okrem iného pasáž, ako ktosi došiel zavčas rána na železničnú stanicu a v bufete nemali na jedenie nič, iba obligátne vlhký rožok pod skleným zvonom. To bola strašná vec, knihu zastavili a redaktorku degradovali medzi korektorky. Z toho som usúdil, že výskyt vlhkých rožkov na československých staniach je asi štátnym tajomstvom. Ale aké československé štátne tajomstvá mohli obsahovať preklady z americkej literatúry?

Zrejme obsahovali, lebo bolo treba ísť na pohovor. Bradbury má poviedku o kalifornskom smetiari, ktorému sprotivia prácu na školení civilnej obrany, lebo ich usmerňujú, ako odvážať mŕtvoly po atómovom útoku. Okrem iného sa píše, že medzi odpadkami vo fajnových štvrtiach vídal smetiari kosti z kotliet, kým v chudobných boli iba šupky z pomarančov. Lenže vtedy boli u nás pomaranče „úzky profil“, a ako by to vyzeralo, keby vznikol dojem, že v Amerike si chudobní môžu dovoliť pomaranče? Pretože sme chceli poviedku zachrániť, nahradili sme pomaranče ohryzkami z jabĺk, oni súhlasili a obratom vyhodili inú poviedku.

Iný problém bol s Hemingwayom. Román *Komu zvoní do hrobu* sa odohráva v Španielsku a tak obsahuje množstvo španielskych nadávok, známych svojou štavnatosťou. Hemingway ich kvôli koloritu zväčša prekladal, ale pretože Američania boli vtedy ešte umravnení, pripomínali tie preklady našu televíziu s jej pípaním, pri-

čom namiesto pípnutia bolo slovo *obscenity* bez ohľadu na to, či nahrádzalo podstatné meno alebo sloveso. Alfonz Bednár váhal, či prekladať tiež pípavo, alebo „na plnú hubu“ a ja som ho posmeľoval, že Hemingway je tvrdý mládenec a tak aj preklad musí byť tvrdý. Nepočítal som však, že sú tu aj umravňovatelia (dnes na to máme poslancov). Tí si ma zavolali a rozpútal sa boj, pri ktorom sa nadávka za nadávkou nahrádzala pípnutím – a že ich teda bolo. Pochopiteľne, Bednár pri tom nebol a kto ho poznal, vie, aký bol citlivý na zásahy do svojho textu, tak som radšej nemyslel na to, čo mi povie, keď sa dozvie, ako sme pochodili. Z mora oplzlostí sa mi podarilo zachrániť jednu „kurvu“ a s tým Pyrrhovým víťazstvom som smel odísť. (Ten Hemingway má číslo F-1360879.)

Prekladová literatúra však predsa len nebola taká exponovaná. Viac by mohli rozprávať pôvodní autori a redaktori a najviac môj spolužiak Tomy Janovic, ktorý pracoval v Roháči, čo bol humoristický týždenník. Humoristi tam chodili ako na klavír a jedného dňa sa im prihovril jeden z dotýčnych pracovníkov s tým, že aj on píše, a ponúkol im príspevok. V amerických gangsterských filmoch sa to nazýva ponuka, ktorú nemožno odmietnuť, tak neodmietli, príspevok zaradili, a o týždeň zistili, že iný dotýčný pracovník ten príspevok vyhodil ako ideovo chybný.

Ale napriek všetkým protivenstvám som vyslovil poľutovanie, keď túto inštitúciu zrušili. Keby mi bol pol roka predtým niekto povedal, že zaujem taký postoj, nebol by som mu veril. Ale s vrodovým nadaním predvídať to najhoršie som si uvedomoval, že kým existuje cenzúra, najväčšou pohromou bude v 95 % prípadov zápis do onej tajomnej veľkej karty. V budúcnosti však bude dôsledky vyvodzovať vrchnosť, a tam pôjde o pozíciu, o plat, neraz aj o miesto a živobytie. Ako väčšina mojich pesimistických predpovedí, aj táto sa naplnila. Presvedčili sa o tom tí, čo najväčšmi so mnou nesúhlasili, a presvedčil som sa aj ja, keď mala manželka siahodlhé poťahovačky pre Ťažkého *Evanjelium* čatára Matúša, ktoré bolo nakoniec iba zámienkou pre iné scenáre.

Ako fungovali vtedajšie prekladateľské organizácie?

Kedysi v šesťdesiatych rokoch vznikla pri Zväze spisovateľov Prekladateľská sekcia. Pôvodne mala združovať spisovateľov, ktorí aj prekladali, ale neskôr prijímali aj takých ktorí prekladali prevažne, alebo aj výlučne. Vznikol aj akýsi výbor. Asi pred dvadsiatimi rokmi istá študentka písala diplomovú prácu s témou slovenských prekladateľských organizácií, a tak som sa dozvedel, že som istý čas mal v tom výbore na starosti sociálne otázky. Zapôsobilo to na mňa ako hrom z čistého neba, lebo by som prisahal, že som nič také nerobil. Pravdepodobne som ani nemal čo robiť – aktívni tvorcovia boli vtedy ľudia relatívne mladí, v rozkvetení života, nepotrebovali penziu ani sociálnu výpomoc, a tak som si zrejme ani nemal čo pamätať. To v osemdesiatych rokoch vyzerala situácia ináč.

Z členov výboru si pamätám Jozefa Felixa, Zoru Jesenskú, Mateja Andráša, ktorý vtedy pracoval na Zväze spisovateľov, Jozefa Kota, Tóna Popoviča a aspoň po istý čas sedával s nami aj Vilko Turčány a pravdepodobne aj Ján Ferenčík. Určite boli aj iní, a všetkým zabudnutým sa ospravedlňujem. Nezasadali sme zbytočne – vykonali sme aspoň dve dôležité veci: založili sme Cenu Jána Hollého (prvý raz udelená v marci 1967) a 29. - 31. mája 1968 sme v rámci zasadania FIT usporiadali medzinárodné sympóziu *Preklad ako umenie*.

FIT (Fédération Internationale des Traducteurs) je organizáciou združujúcou prekladateľské zväzy. Československo sa stalo novým členom a ponúklo sa, že 19. – 27. augusta 1969 usporiada VI. kongres FIT. Kongres je najvyšším orgánom FIT a je zvykom, že rok pred jeho konaním sa koná v usporiadateľskej krajine zasadnutie rady FIT a prípadné sprievodné akcie. To naše sympóziu bolo takou sprievodnou akciou, konalo sa v Bratislave a v Budmericiach, kde malo formu pikniku na ktorom piekol živánsku Rudo Fabry. Zišla sa u nás prvý raz celosvetová prekladateľská honorácia, sláva bola veľká, len my hostitelia sme boli počas recepcie v hoteli Carlton dosť roztržití – zhodou okolností práve v tých dňoch zasadalo v Prahe predsedníctvo ÚV KSČ, kde došlo k poslednému vážnemu

stretu reformátorov a konzervatívcov, zástupcovia hostiteľskej krajiny vedeli, že ide o všetko, natŕčali uši a boli myslou tak trocha inde. No veď to aj bola posledná československá akcia v súvislosti so VI. kongresom, lebo ten sa už v Prahe nekonal.

Po okupácii Československa však prekladateľská sekcia pri zväze zanikla a vzniklo nové Ústredie slovenských prekladateľov, na ktorého fungovaní ste sa podieľali aj vy...

Po auguste zavládol chaos a ľudia mali iné starosti. Jesenská upadla do nemilosti, Felixov záujem sa sústreďoval na iné veci, predsedom sa stal Kot a keď ten odišiel na ministerstvo kultúry, ako jeden z posledných mohykánov som sa stal úradujúcim predsedom ja. Úradovať bolo treba čoraz menej, a nakoniec som sa jedného dňa dozvedel, že po prvé, prekladateľská sekcia prestala existovať, a po druhé, že som prestal byť členom Zväzu spisovateľov.

Zakrátko sa však začala formovať nová prekladateľská organizácia. Do života ju vyvolala situácia na kultúrnom fronte, kde sa objavili dva nové prvky. Prvým bolo vládnutie cez telefón. Tie prvé procesy a opatrenia po februári 1948 sa zrejme konali podľa všetkých právnických obyčají, takže zostala kopa papierov o tom, kto, kde, čo a komu, a z tých potom neskôršie vyšetrovacie komisie mohli kadečo zistiť. Teraz nik nedostal nijaký papier, stačilo slovo, aj to najradšej cez telefón. Nech potom skúsi niekto vytvoriť barnabitskú komisiu! Druhý prvok možno nazvať korupciou k mravnosti. Vládcovia mali záujem na získaní nerozhodných na svoju stranu – napíšeš vhodnú sebakritiku (my ti povieme, čo tam má byť), dáš na uverejnenie do novín a trest sa ti zmierni, ba možno aj celkom odpustí. Koniec koncov, robila to už cirkev v stredoveku, aj preto sa to volalo odpustky. A pribudli k tomu vábidlá finančného rázu. Predtým sa napríklad posudok na knihu honoroval paušálne dvoma stovkami, teraz sa prešlo na honorovanie podľa počtu strán, takže hrubší román vyniesol aj tisícku; navyše sa vydal príkaz, že každá kniha musí mať posudok. Zároveň sa zostavili dva zoznamy – tí, čo smeli písať posudky, a tí, čo museli najprv priniesť se-

bakritiku. A normálny smrteľník nevedel, kto je na akom zozname, spýtať sa smeli iba niektorí, ale vy ste často nevedeli, ktorí, ani koho sa opýtať.

Ján Ferenčík bol mierne poškodený, z Tatranu ho degradovali za vedúceho krajského podniku Slovenskej knihy, tak rád prijal funkciu vedúceho tajomníka vznikajúceho Ústredia slovenských prekladateľov. To už nebolo súčasťou Zväzu, patrilo pod Slovenský literárny fond. Mala to byť akási kontrola, aby prekladatelia sekali dobrotu, a hlavne aby neprekladali ľudia, ktorých strana nechce. Navyše každý kandidát musel dokázať, že ovláda cudzí jazyk a vie prekladať. Tak sa Ferenčík obrátil na mňa, aby som skúšal anglistov. On bol takou trocha aj obávanou postavou a ktovieako dôverne sme sa vtedy nepoznali, ale povedal som mu, že pokiaľ ide o znalosť jazyka, tú som ochotný vyskúšať, ale rozhodne odmietam hodnotiť čokoľvek iné. Z jeho odpovede som pochopil, že v podstate súhlasí, tak som skúsil skúšať a zistil som, že sa mi nahrnuli samí prekladateľskí veteráni, ktorí mali za sebou kopu kníh, ba objavil som aj dvoch či troch svojich bývalých učiteľov angličtiny. Tak som potrebné potvrdenia rozdal a vyhlásil, že kto má anglistické vzdelanie ukončené štátnou skúškou, dostane papier bez všetkého. Koniec koncov, skúšania som mal dosť na škole.

Postupne sa funkcia ústredia menila. Zaviedli sme praktické i teoretické semináre (volalo sa to záujmové vzdelávanie) a našou korrúntnou ozdobou bola Letná škola prekladu, ktorú založil Popovič pri nitrianskej Pedagogickej fakulte, ale škola v tých časoch nemala finančné prostriedky ani organizačnú kapacitu, tak to dostalo na starosť ÚSP pod finančnou záštitou Literárneho fondu. Túto stránku činnosti prekladateľská obec oceňovala a dodnes stretávam ľudí, ktorí sa o nej pochvalne vyjadrujú.

Negatívnou, aj keď nevyhnutnou črtou bolo delenie členstva do dvoch úrovní. Radoví prekladatelia, ktorí sa nemohli preukázať viacerými kvalitnými prekladmi, boli označení ako *evidovaní*. Mali základné práva, mohli sa zúčastňovať na činnosti ústredia, vrátane seminárov a letných škôl a mohli dostávať odmeny. Prekladatelia kva-

litní, skúsení, s vyšším počtom preložených kultúrne závažných diel, niesli titul *registrovaných* a mali rovnaké práva a výhody ako členovia Zväzu spisovateľov, vrátane možnosti pobytov v kaštieli v Budmericiach a štipendií. Pochopiteľne to vyvolávalo zlú krv u ľudí, ktorí sa (neraz aj neoprávnene) pokladali za rovnocenných s príslušníkmi vyššej kategórie. Paradoxne najväčšie rozpory vyvolávali platby za prepisovanie rukopisov. V čase písacích strojov bolo treba text odovzdať v čistopise a s normalizovanou úpravou. Redaktor i korektori vykonávali opravy na tomto čistopise, pričom maximálny počet korektúr na strane bol päť, takže neraz bolo treba celý rukopis po redakčnej úprave prepísať znova. V osemdesiatych rokoch sa platilo 5 Kčs za normalizovanú stránku, takže prepísanie bežného románu značne ukrojilo z priemerného mesačného platu 2 500 Kčs. Registrovaným prekladateľom tento prepis hradil Literárny fond, evidovaní si ho museli platiť sami.

Napriek všetkému nebolo možné tomuto volaniu po rovnosti vyhovieť. Podpriemerných prekladateľov nebolo ani vtedy málo, často mali o sebe vysokú mienku a boli presvedčení, že ich preklad tucetovej detektívky či lacného bestselleru má rovnakú kultúrnu hodnotu ako preklad Homéra, Rabelaisa či Jamesa Joycea. Počet spisovateľov nebol veľký, financie Literárneho fondu sa už vtedy začínali stenčovať a bolo treba dbať o to, aby spisovateľov nezahltili prekladateľské masy.

Navyše ak človek uvažoval o nespravodlivosti, musel myslieť nie na evidovaných prekladateľov, ale na tých, ktorí sa nachádzali na rozličných zoznamoch a nemohli prekladať vôbec, alebo ak, tak len pod cudzím menom.

Ferencík sa statočne boril s normalizačnými ťažkosťami, ale cítil únavu a zdolávala ho aj choroba, takže krátko po šesťdesiatke zažiadal o odchod do dôchodku. Zavolali ma na ministerstvo a vyzvali ma, aby som funkciu po ňom prevzal. Neodpustil som si poznanie, že naposledy, keď som mal takú funkciu, tak ma zrušili aj s celým podnikom. A že vraj dúfam, že to teraz tak nebude.

Ale robil som si zbytočné starosti. Členstvo sa zrušilo samo.

V roku 1970 ste zo Spisovateľa odišli učiť na Univerzitu 17. novembra, na Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva. Prečo ste sa tak rozhodli?

Dôvodov bolo viac. Vo vzduchu už bolo cítiť ten chladný vietor, človek tušil, že vydávanie kníh nebude tým, čím bývalo. K tomu pristupovala komercializácia, taká neriadená ako o dvadsať rokov neskôr po novembri; finančne sme žili po kapitalisticky, ale administratívne to bol rýdži socializmus, pretože papier bol stále na príděl, devízy stále na príděl, stále sa prideľovali tlačiarenské kapacity – ale zisk ste museli dosiahnuť ako na západe. K tomu pristupoval osobný stres – musel som pre Zelenú knižnicu, našu detektívnu edíciu, vybrať tri z pätnástich titulov Earla Stanleyho Gardnera, otca slávneho Parryho Masona. Detektívky som mal rád, Gardnera i s Masonom tiež, ale pätnásťkrát za sebou... Pri siedmej knihe už poznáte autorove grify, pri desiatej vám idú na nervy, pri dvanásťtej ste schopný vraždiť. V tomto duševnom rozpoležení som stretol Tóna Popoviča a ten mi povedal – zakladáme špecializovanú prekladateľskú školu, poď k nám. Znelo to vábne, nechal som si to prejsť hlavou a poslúchol som.

Univerzita 17. novembra bola vysoká škola s cieľom poskytnúť študentom z rozvojových krajín vzdelanie v cudzích – teda západných – jazykoch, ukončené cudzími – teda západnými – titulmi. Mala pobočku aj na Slovensku, v Senci, ale tá bola pre študentov, ktorí sa vzdelávali v slovenčine, lebo študovali na bežných vysokých školách. V Prahe mala aj štvorročné tlmočnicko-prekladateľské štúdium pre domácich poslucháčov, a teraz išlo o to, že sa mala v Bratislave otvoriť Filozofická fakulta, ktorej súčasťou mal byť aj prekladateľský odbor. Boli sme mladí, nadšení a ponechali nám pomerne voľnú ruku, pokiaľ išlo o obsahovú náplň. Seniormi boli len prof. Schwanzer a prof. Vachek. Pod ich vplyvom sme nástojili na tom, že *naše* štúdium bude päťročné, lebo musí byť postavené na vedeckom základe, a pražskí prekladatelia sa k nám pridali. Študenti sa k nám sprvu hlásili tak trocha opatrne, ale pomerne rýchlo získal Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva (tak sme ho pôvodne

nazvali) dobré meno a dnes môžem povedať, že jeho absolventi sa uplatnili v najrozličnejších oblastiach života – prekladatelia, redaktori, vysokoškolskí učitelia, pracovníci vedeckých a výskumných ústavov, diplomati, podnikatelia. Rektorom bol brat Jiřího Tautera, výhradného prekladateľa Majakovského; bol pyšný na to, že je rektorom jedinej celoštátnej univerzity (tie ostatné boli iba lokálne) a peniazmi na slovenskú pobočku nešetril.

Jediná neprijemnosť bola, že nám vzali titul Inštitút, lebo sme nespĺňali určité podmienky vymenované v zákone, tak sme ostali iba Odborom, čo už neznelo tak dôstojne a aj nás to trocha škrelo. Dosť rýchlo nás to však prešlo, lebo vláda sa rozhodla zmeniť koncepciu vzdelávania zahraničných študentov a v rámci toho Univerzitu 17. novembra zrušila. Urobila to dekrétom na československé pomery výnimočným, lebo bol tak jednoznačne formulovaný, že sa nijako nedal obísť; nástupnícke organizácie boli presne vymenované, a tak sa bratislavská Filozofická fakulta USN rozčlenila na tri zložky a tá prekladateľská sa od 1. 10. 1974 stala súčasťou Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

Celá historika má jednu kurióznou osobnú pointu: som jeden z mála ľudí, ktorý nemusel prejsť normalizačnými previerkami. (Na Inštitúte bol ešte jeden taký.) Z vydavateľstva som odišiel k 1. aprílu 1970. V tom čase oblasť kultúry previerky ešte len čakali, ale na školstve už prebehli, takže som sa dostal do „vyčisteného“ prostredia. Čakal som, čo bude, a postupne som sa začínal aj znervózňovať, lebo v tých časoch bývalo tak, že bol vopred stanovený počet „obetí“ a ak mala komisia veľa kamarátov a kvótu nenapĺňala, nemilosrdne ju dohonila na tých, čo ostali na koniec. Po čase si ten defekt niekto uvedomil, ale referent z ministerstva ho uzemnil: Počuli ste súdruha Husáka? Ten povedal, že uvedomelosť sa nepreukazuje frázami, ale prácou. A títo ľudia chcú pracovať, veď preto prešli k nám. Tak mi odľahlo a už o tom nik nehovoril. Lenže potom som mal robiť kandidatúru a zavolała si ma kádronička, že ako je to s mojimi previerkami. Tak som musel vyjsť s farbou von a cítil som sa ako dvojhľavé teľa alebo iný zázrak, a celý cirkus sa opako-

val pri docentúre. Takže ani keď ste sa previerkam vyhli, nemohli ste pokojne spávať.

Po zrušení USN ste sa teda ocitli na Univerzite Komenského a zostali ste pomerne dlho. Aké boli vaše skúsenosti tohto miesta a obdobia?

Fakulta nás privítala chladne. Pochopiteľne o nijaké zlučovanie nestála, neexistovala ani nijaká jednotná úprava, ako by malo prebehnúť, a navyše miestami bolo cítiť žiarlivosť. Nakoniec si katedry riešenie našli samy. My sme sa stali súčasťou anglistiky, ale nemčinári ako Rakšányiová, Nováková či Keníž skončili vo zvláštnom pododdelení na katedre ruštiny. Napokon sa však všetko „utriaslo“ a vznikol viac-menej jednotný kolektív. Samozrejme, systém a organizácia štúdia sa nedá so súčasným stavom ani porovnať. Prevládala učiteľská orientácia a na tých študentov sa sústreďovala pozornosť.

Pre obdobie normalizácie bol charakteristický pocit stagnácie, ktorý ostro kontrastoval s aktivitou rokov šesťdesiatych (pričom ich nechcem vydávať za ideálny svet, ako sa to niekedy stáva). Uvedomoval som si, že učenie sa pomaly mení na rutinu, a tak som sa sústreďoval na prekladateľské záležitosti, a najmä na prácu v Ústredí slovenských prekladateľov. November priniesol vedomie zmeny. Mal som už dosť univerzitnej existencie v tejto forme a navyše mi študenti chvíľami pripomínali svojich starších kolegov, zapálených zväzákov z pofebruárových čias. Možno som nestála povaha, ale som presvedčený, že človek by mal každých 10-15 rokov zmeniť zamestnanie – nemyslím tým profesiu, ale pracovné miesto. Každý sa opotrebuje. Máme určitý konečný súbor vedomostí, poznatkov a skúseností a ten sa za desať rokov vyčerpá, strácame iniciatívu, a ostáva už len rutina. Človek už len robí niečo, aby mu bežal plat. A možno keby spravil krok doprava či doľava, prebral by sa, nabral by dych a bol by zase plodný a tvorivý. Začiatkom roka som v takejto nálade sedel s Karolom Wlachovským, ktorý bol novopečeným riaditeľom Tatranu a spome-

nul, že by potreboval šéfredaktora. Zazvonilo mi v malom mozgu a povedal som, že by som o jednom vedel. Tak sme si na to pripili, o pár dní si overil, či ešte vždy chcem byť šéfredaktorom a v marci som nastúpil.

Bol nejaký citeľný rozdiel medzi prácou a atmosférou v Spisovateľi a v Tatrane?

Tatran a Spisovateľ stáli odjakživa proti sebe – nechcem tým povedať, že proti sebe bojovali (aj keď navzájom súperili), ale predstavovali iné postoje. Tatran bol konzervatívny, pracovali v ňom ľudia často odchovaní alebo aspoň poznačení starým Martinom, zameraní klasicky, ako sa aj patrí na vydavateľov klasickej literatúry, mali istý systém a dodržiavali ho. Nie náhodou bol jeho smerodajným intelektom Ján Ferenčík a keď si v jeho *Kontextoch prekladu* prečítate päť zásad slovenskej prekladateľskej školy, zistíte, že to sú zásady prekladu klasických textov, že napríklad pri postmoderne tieto pravidlá bezo zvyšku dodržiavať nemožno. Spisovateľ niesol tak trochu pečať bohémy, ktorá ho ovládala, bol uvoľnenejší, anarchickejší a hľadel do budúcnosti, bol naklonený jazykovej experimentácii. Zo Spisovateľa som odišiel dvadsať rokov predtým, ale predsa len to bol môj „materský“ podnik, udržiaval som s ním kontakt, a tak ten prechod nebol celkom hladký a chvíľu aj trvalo, kým som získal dôveru osadenstva.

Istý čas ste boli v Tatrane aj riaditeľom. Čo to pre vás znamenalo?

Postup na kariérnom rebríčku, ktorému som sa dosť dlho vzpie-
ral. Riaditeľ je finančmajster, administratívno-politický šachista, musí mať správne vzťahy so správnymi ľuďmi a konať podľa zásad zdravého sedliackeho rozumu, ktorý hovorí, že čo je doma, to sa počíta. Na takéto veci ja celkom nie som a človek sa nemá hribať za tým, čo mu nesedí. Karol Wlachovský však odišiel do Budapešti robiť vedúceho slovenského kultúrneho strediska a tak mi pripadla úloha zastupujúceho riaditeľa, lenže v časoch zúriacej ekonomickej i politickej reformy nemožno nemať plne zodpovedného riadi-

teľa (už len preto, aby bolo koho zavrieť, ak sa niečo pokazí), a tak som súhlasil s povýšením.

Vedel som, že nijaký vedúci nemá na ružiach ustlané, ale netušil som, aká bude realita. Ľudia chceli v podstate pracovať tak ako doteraz, len bez politických zásahov, lenže spád udalostí bol rýchlejší ako naše predstavy. Rok 1990 bol dobrý rok, vtedy ste mohli vydať hocičo a išlo to na dračku. Ale už v nasledujúcom roku sa ukázalo, že ubúda peňazi na knihy aj času na čítanie. Znamenalo to vydávať menej kníh a rýchlejšie na tých knihách pracovať, a to zase znamenalo, že bude treba menej zamestnancov. Predstavte si, že jedno ráno vstanete, odídete do roboty a vyhodíte 15 kolegov na dlažbu. Bratislava je malé mesto, všetci sa pohybujete v jednej spoločnosti už od študentských čias, takže značná časť tých vyhodенých sú vaši známi, priatelia i priateľky. Nadpočetných ľudí vybrali vedúci úsekov, ale v konečnom dôsledku je zodpovednosť vaša, vy ste povinný konať a povedať to tým ľuďom z očí do očí. Taký zážitok vás poznačí. Spomínam si na pani, ktorú sme si takto predvolali, ale ona sa oneskorila do práce, lebo odvážala do nemocnice manžela, ktorý v noci dostal infarkt. Samozrejme, je to hlúpa náhoda, ktorú ste nezavinili, ale nemožno sa ubrániť pocitu, že ste istým spôsobom spoluzodpovedný.

Ďalším problémom boli samotné knihy. Predstavte si, že máte napodpisované zmluvy na pôvodné i preložené tituly, uzavreté v roku 1988, čo bol nie že iný svet, ale iný vesmír, a pritom sa nemôžete ubrániť ekonomickému tlaku. Tlačiarne išli rýchlo hore s cenami, lebo západ bol ochotný platiť. Opýtali ste sa riaditeľa, koľko bude stáť jeden exemplár knihy v takom a takom náklade, on vám povedal sumu dvojnásobne vyššiu ako pred týždňom, pretože u nich pred týždňom bolo ako pred rokom. To znamená, že celá kalkulácia stratila platnosť, ale vy ste boli zodpovedný za hospodársky výsledok a tým aj za platy zamestnancov (a v neposlednom rade aj za svoj). Tak trocha mi to pripomínalo komercializáciu v roku 1968.

Knihy, ktoré mali priniesť zisk, sa stali bremenom. Ešte kedysi za socializmu som podpísal zmluvu na preklad esejí Georgea Orwella. Keď sa pomery uvoľnili, padlo rozhodnutie zaradiť knihu do Zlatého fondu svetovej literatúry a vydať ju spoločne s románom 1984 a *Zvieracou farmou*. Ja som mal preklad dávno hotový, ale 1984 prekladali Šimečkovci, rukopis mali vraj ukrytý kdesi v pivnici, kde sa poškodil a bolo ho treba ratovať, a na *Zvieraciu farmu* sa podujal Miloš Ruppeldt, ktorý vzápätí odišiel za kultúrneho pridelenca do Londýna. A potenciálna strata každým týždňom narastala. Jediným riešením by bolo vydať hotový preklad esejí, ale vedel som si predstaviť, čo by hovorila naša slovenská verejnosť – aha ho, aký šikovný, Šimečku nevydá, Ruppeldta nevydá, ale sebe knihu vydá! Tak som sa rozhodol a škrtol tento bod z programu. Eseje vyšli po desiatich rokoch v Ikare.

Čoskoro ste dostali ponuku stať sa veľvyslancom vo Veľkej Británii a prijali ste ju. Bola to zrejme dosť odlišná skúsenosť...

7. októbra 1992 som sa stal zamestnancom federálneho ministerstva zahraničných vecí s tým, že perspektívne preberiem zastupovanie Slovenskej republiky. Bola to dosť zaujímavá kapitola môjho života, ale to by bolo rozprávanie na dlhé lakte. Realita sa značne líši od predstáv bežného občana, dalo by sa povedať, že veľvyslanec je v podstate lepší poštár a správca taxislužby pre navštevujúcich politikov. Strávil som v Londýne necelé štyri roky a po návrate som dal výpoveď – k spokojnosti oboch zúčastnených strán.

Kam ste išli potom?

Mal som východisko, takže mi bolo ľahko robiť hrdinu. Môj londýnsky zástupca, taktiež angličtinár, po návrate do Bratislavy pracoval na City University of Seattle, a ten spomenul možnosť učiť. Treba povedať, že v Bratislave sme mali dve City University, jednu londýnsku, a druhú americkú, zo Seattlu, a tá má na Slovensku dve sídla, v Bratislave a v Trenčíne. Bola to prvá súkromná a teda platená univerzita u nás, jej hlavnú náplň prezrádza jej sloven-

ský názov Vysoká škola manažmentu a osobitný záujem vyvolávala možnosť získať popri slovenskom diplome aj platný americký. Tak som si mesiac oddýchol a potom som sa dal naverbovať. Vyučovalo sa po anglicky, uchádzači museli absolvovať pomerne prísny test a ak neobstáli a neprijali ich, mohli sa zapísať na doučovanie, ktoré škola tiež poskytovala. To som mal na starosti ja. Titul som mal krásny: Director of the American Language Institute, ale nemohol zastrieť smutnú skutočnosť, že som sa dostal na post učiteľa jazykov, čo bolo mojím postrachom po celé štúdium na univerzite. Našťastie môj bývalý poslucháč Igor Navrátil odchádzal do Paríža ako delegát Unesco a bolo treba zaplniť miesto vedúceho Slovenského centra pre umelecký preklad vo vtedajšom Národnom literárnom centre, tak som po roku využil možnosť a presedlal.

Ako funguje Slovenské centrum pre umelecký preklad?

Ako hovorí názov, ide o inštitúciu na podporu prekladu a literatúry vôbec. Na rozdiel od Literárneho fondu, ktorý popri slovenskej (a menšinovej) literatúre podporuje aj preklady do slovenčiny, SCUP je orientované na preklady do cudzích jazykov. Ak niekto chce prekladať slovenského autora alebo písať o našej literatúre, môže dostať štipendium, zapožičia sa mu počítač, za mojich čias sme zabezpečovali ešte aj pobyt v Budmerickom kaštieli; ak treba, poskytnie sa príspevok na vydanie knihy, pričom podmienkou je, že suma sa smie použiť len na úhradu prekladateľského honoráru.. V zahraničí je niekoľko takýchto centier, napríklad v Nemecku Európske prekladateľské kolégium v Straelene na holandských hraniciach, alebo obdobné centrum vo francúzskom Arles (umiestnené v bývalej nemocnici, kde sa liečil van Gogh). Rozdiel je v tom, že tieto centrá slúžia prekladu ako takému, nielen šíreniu vlastnej literatúry: o štipendium v nich môže požiadať napríklad Talian, ktorý prekladá turecký román. Perspektívne sme aj my chceli byť takouto organizáciou, ale zdá sa, že bude treba ešte nejaký čas počkať. Navrátilovou zásluhou bolo, že naviazal kontakt so zahraničnými centrami, v mojej ére došlo k formalizovaniu vzťahov a vznikla Európ-

ska sieť medzinárodných centier pre umelecký preklad (Recit – Réseau Européen des centres internationaux de traduction littéraire), kde som jeden čas bol zástupcom generálneho tajomníka. Podarilo sa nám aj získať z Bruselu finančný príspevok na činnosť, hoci sme ešte neboli členmi EÚ.

V roku 2000 ste sa stali riaditeľom celého Literárneho informačného centra. Čo si s odstupom času myslíte o fungovaní tejto inštitúcie?

Po voľbách 1998 sa Národné literárne centrum stalo terčom útokov. Pre začiatok sa musel zmeniť názov na Literárne informačné centrum, čo nebola veľmi šťastná voľba, lebo sa to veľmi zle prekladá do cudzích jazykov, a aj v slovenčine dosť mátie, takže sem-tam telefonujú ľudia, ktorí chcú vedieť, kedy sa narodil Kukučín alebo čo napísal Juraj Fándly. Potom sa zrušili niektoré odvetvia činnosti – ľudia, ktorí sa ináč horlivo zastávali plurality, sa pýtali, načo centrum vydáva dejiny slovenskej literatúry, keď predsa na to už máme akadémiu. Tlak sa stupňoval, až sa začalo celkom vážne uvažovať o zrušení celej inštitúcie. Na koncoročnom hodnotení činnosti sa vyjadril istý poradca ministra kultúry, že nemôže svoju prácu hodnotiť kladne, lebo sa nepodarilo zrušiť Literárne informačné centrum. Ľudia videli na stene *mene tekel* a odchádzali sami. Zase som raz bol v situácii posledného mohykána a ako človek škriepny a hlasno rozprávajúci som sa stal vedúcim. Moja pracovná náplň najmä v prvom roku spočívala v účastiach na rozličných schôdzkach a zasadaniach a návštevách osobností na vysokých, ba najvyšších miestach. Pritom išlo o inštitúciu, ktorá možno mala nedostatky – ako veľa vecí, ktoré vznikajú v prevratných časoch – ale plnila užitočnú úlohu. Postupne však búrka utíchla, vlny sa upokojili a mohlo sa prejsť k iným veciam.

Medzičasom som začal učiť na Filologickej fakulte v Banskej Bystrici a po čase som sa dal nahovoriť (doslova) na funkciu dekana. Keďže robiť súčasne riaditeľa v Bratislave a dekana v Bystrici sa mohlo zdať tak trochu čudné (a veru sa aj zdalo), musel som sa roz-

hodnúť, v ktorej úlohe chcem pokračovať. Pretože som fakulte dal slovo a zaručoval som plnenie určitých podmienok, rozhodol som sa prejsť do Banskej Bystrice.

Učili ste v Bratislave aj v Banskej Bystrici. Aké rozdiely ste videli?

Fakticky sa to nedá porovnávať, sú to dva rozdielne svety. Navyše som mal niekoľkoročnú prestávku, takže rozdiely som si uvedomoval tým nápadnejšie. Študenti staršieho obdobia boli do značnej miery zemepisne determinovaní, v menších mestách sa na výučbu jazykov kládol menší dôraz. Samozrejme, aj na vidieku boli dobré školy, ale všetkým študentom chýbala jazyková prax – ak bol niekto na dvojtýždňovej dovolenke v Anglicku, to už bol výnimočný prípad. Ale značná časť z nich sa chcela učiť, dohnať to, čo im škola nevedela dať. Dnešní študenti sú v praktickom používaní jazyka veľmi dobrí, značná časť z nich už bola v cudzine, niektorí aj dlhší čas. Mal som už prvý ročník, ktorý sa z hľadiska jazykových schopností vyrovnal aj voľakedajším štvrtoročiakom. Ibaže ich nebaví nadobúdať vedomosti. Literatúra? Nezaujíma. Väčšina vôbec nečíta v tom zmysle, aby si pokojne sadli a čerpali potešenie z knihy. A to nie je otázka nejakej jazykovej bariéry, oni nečítajú ani po slovensky. Rozdiel je aj vo vzdelávacej orientácii – tí voľakedajší dávali prednosť učiteľskému smeru, lebo mali pocit, že ich pripraví všestrannejšie, že budú mať širšie možnosti uplatnenia. Dnešní sa hlásia na prekladateľské štúdium, lebo sú presvedčení, že to je výnosnejšie zameranie. Voľakedajší sa hlásili na umelecký preklad; dnešných zaujíma preklad odborný, a to najmä komerčný a právny, a z tej oblasti nie právna teória, ale zmluvy, lebo tie sú lepšie honorované. Sú prakticky zameraní a sebavedomí. Chcel by som byť aspoň v niečom taký sebaistý, ako je mladá generácia sebaistá vo všetkom.

Má výučba translatológie pri štúdiu filológie zmysel? Vychová lepších prekladateľov (umeleckej literatúry)? V čase, keď ste študovali vy, zrejme translatologické semináre neboli: chýbali vám

praxi prekladateľa? Ako by taká výučba mala vyzeráť v ideálnom prípade?

To je séria otázok, na ktorú ťažko dať stručnú a jednoznačnú odpoveď. Keď sme zakladali prekladateľské štúdium, usilovali sme sa postupovať podľa najlepšieho vedomia a svedomia a podľa téz formulovaných tými, čo sa už takejto činnosti venovali – neraz aj niekoľko desaťročí. Keď sme sa v príprave na vstup do EÚ stretli s ľuďmi, ktorí mali preklad a tlmočenie v tejto organizácii na starosti, zistili sme, že ich prístup je celkom iný, v mnohých prípadoch protichodný – už len to, že považovali za výhodnejšie prevychovávať právnikov a ekonómov na prekladateľov, pretože vraj je ľahšie doučiť sa jazyk ako právo, čo stojí v priamom rozpore s našimi názormi. Translatológia je užitočná už preto, že spredmetňuje či odosobňuje náš jazyk, ukazuje nám, že nie je čímsi velebným alebo posvätným, ale iba jednou z možností (a neraz ani nie najlepšou), ako vyjadriť daný obsah. Núti nás to rozmýšľať o jazyku či jazykoch, a človek mysliaci bude aj lepšie prekladať. Nezostane na úrovni akéhosi Kempelenovho šachového automatu či dokonalejšieho počítača. Preto si myslím, že bude pomáhať aj prekladateľom odbornej, nielen umeleckej literatúry, aj keď nepochybne tí druhí ju budú využívať v širšom rozsahu. V čase, keď študovala moja generácia, translatológia sa síce nevyučovala, ale viacerí – najmä rozhladení – učitelia robili s nami akési prekladové cvičenia. Porovnávací a konfrontačný aspekt bol prítomný možno ešte väčšmi ako dnes. Aj z čias pražských štúdií si pamätám, že súčasťou skúšky z *anglickej literatúry* bola znalosť histórie *českých* prekladov daného diela. (Skúste sa na niečo podobné v slovenskom kontexte spýtať nášho dnešného študenta!) A znalosť translatológie vás zbaví nevyhnutnosti na vlastnú päsť objavovať Ameriku.

Ktorý zo svojich prekladov máte najradšej?

Na to ťažko odpovedať. Obyčajne ten posledný, ten máte ešte v čerstvej pamäti, ešte vždy zápasíte v duchu s problematickými miestami, prežívate radosť zo šťastne sformulovaného riešenia.

Na čo som hrdý, to sú dve knihy Faulknerových prekladov. To je čosi, v čo som ani nedúfal, ba ani som v to neveril, hoci som sa už do toho púšťal. Keď som prvý raz čítal *Blabot a bes*, hovoril som si: „Toto tak raz preložiť!“ Neveril som, že by to bolo možné, že by som to vedel a že by to niekto aj vydal. Postupne však čas dozrieval a aj veci zdánlivo nemožné sa stávali možnými. Prvým mojím Faulknerom bolo *Augustové svetlo*, to bol predsa len menej „šialený“ román a obsahoval motív rasových predsudkov, ktorý sa dal využiť, ak by niekto namietal proti senzáciemilovnému autorovi.

Blabot a bes prišiel o desať rokov a s radosťou som prekladal jedno z najabsurdnejších diel svetovej literatúry – veď úvodnú časť rozpráva hluchonemý idiot, ktorý vlastne ani nerozumie, čo sa odohráva, a ďalšiu mŕtvy mládenec v horúčke smrteľného ošialu pred samovraždou. Najjasnejšia, najpochopteľnejšia časť, dokonca aj s istou dávkou cynického humoru, patrí intrigujúcemu podliakovi, ktorý okráda všetkých, vrátane vlastnej matky. Na dôvažok som pridal *Svätyňu*, provokačný román, ktorý Faulkner napísal ako svojskú pomstu obecenstvu neschopnému oceniť jeho vážne diela.

A do tretice by som chcel spomenúť *Bes* Salmana Rushdieho. Možno to nebola najlepšia kniha, ktorú som prekladal, ale určite bola jedna z najťažších, ak nie najťažšia. Aj v predchádzajúcich knihách – napríklad v *Deťoch polnoci* – splietal Rushdie z jazyka čosi ako komplikovaný orientálny koberec, ale tu vytvoril hotový ohňostroj odkazov, inotajov, slovných hier a narážok. Bolo to ako prekladať báseň, chvíľami som napredoval rýchlosťou päť riadkov za deň, a niekedy sa bolo treba vrátiť o päťdesiat strán nazad a krvoľpotne vyrobené riešenia nahradiť inými, lebo človek objavil nové súvislosti.

Vraj najväčšia radosť je spomínať v pokojnej chvíli na minulé protivtenstvá – tak aj ja už teraz s odstupom vychutnávam zadosťučinenie z turbovania mozgu a večného prepisovania (kdeže boli v tých časoch počítače!). Možno to všetko nebolo nadarmo a dokonca si to aj niekto sem-tam všimol.

Čo ste prekladali naposledy?

Boli to tri romány zo série, ktorú Philip Roth nazval *Nemezis – Rozhorčenie, Pokorenie a Nemezis*. (Štvrtý, ale vlastne úvodný román *Everyman/Ktokoľvek* preložil Otakar Kořínek.) Krátko potom, ako vyšla posledná kniha, vyhlásil Roth, že končí ako spisovateľ a viac už písať nebude. Podivnou zhodou okolností som sa aj ja pri tej poslednej knihe rozhodol (ešte pred Rothom), že bude naozaj posledná, že s prekladáním končím. Jediným nástrojom prekladateľa je jeho vlastný jazyk a ak ho neovláda, patrí sa mu odmlčať.

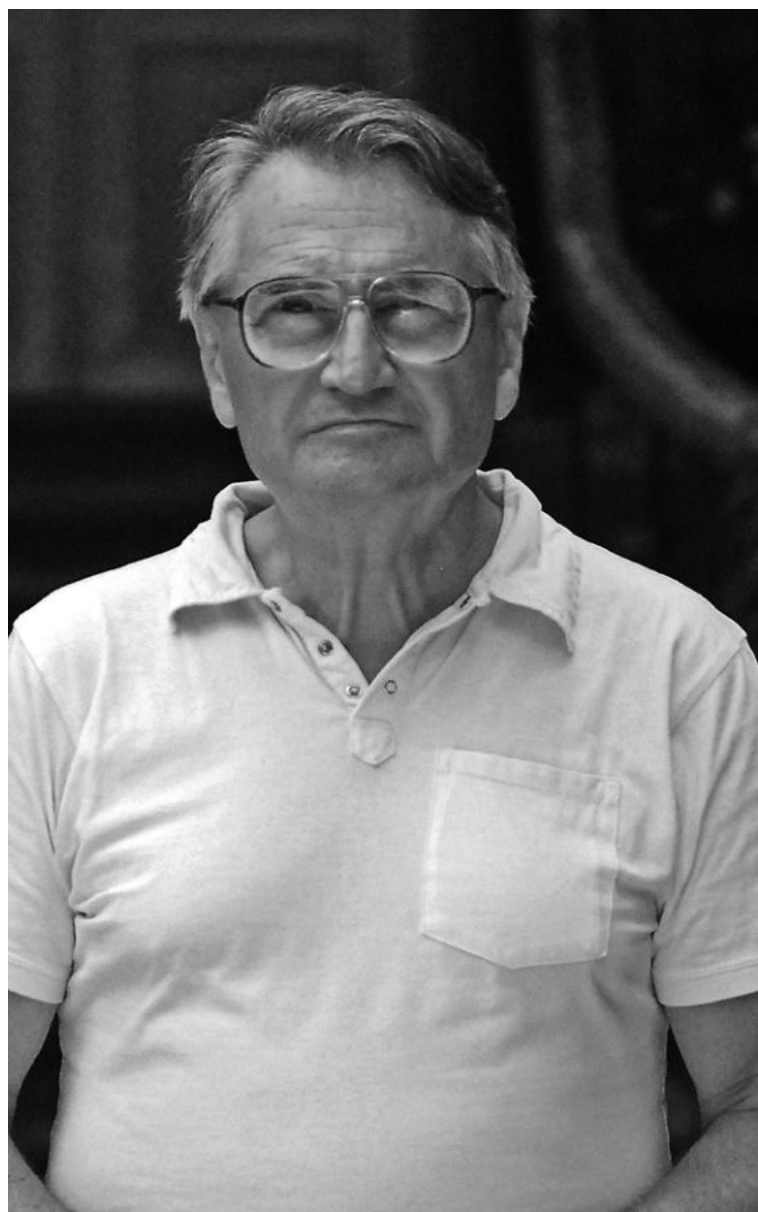
Počas prekladania najmä posledných dvoch kníh som si postupne uvedomoval, že neovládam jazyk, ktorým sa hovorí dnes, ba ešte horšie – že k tomu jazyku mám odpor, že sa cítim urazený tým, čo sa robí s mojou materčinou. Neovládam slová, ktoré sa v ňom objavujú, možno poznám ich význam, ale nepoznám ich špecifickú váhu. Spomínam si, ako som sa pred takými tridsiatimi rokmi pýtal študentov, čo je to ten „opaloč“. Vysvetlili mi to, a ja som sem-tam to slovo použil, ale len ako slovný citát, výraz v pomyselných úvodzovkách. Nikdy som ho nepoužil spontánne, s presvedčením, že vyjadruje presne to, čo som mal na mysli. Samozrejme, mohol som to slovo zamontovať do prehovoru (a možno som ho aj tu a tam zamontoval), ale tie švíky obyčajne badať, a ak máte zmontovaný celý dialóg, znie falošne. Sú takí páni (o dámach ani nehovoriac), čo chcú byť stoj čo stoj mladí, majú prifarbené vlasy, umelecké prehadzovačky a zdravú letnú farbu z horského slnka. Každý je vraj taký mladý, ako sa cíti, ale ľudia by boli menej smiešni, keby si nenamýšľali, že sa cítia mladí. Vždy som veril – a varoval študentov – že jazyk je najlepší detektor lži, že vás prezradí, ak ho chcete použiť falošne a podvodne. Takže z úcty k jazyku, z úcty k literatúre – a koniec koncov aj zo sebaúcty – treba prestať v pravý čas.

■ Ján Vilikovský (1937) je prekladateľ, teoretik prekladu a pedagóg. Študoval angličtinu a slovenčinu na FF UK v Bratislave a na FF UK v Prahe. V rokoch 1959 – 1070 pracoval ako redaktor vydavateľstva Slovenský spi-

sovateľ, ďalšie roky bol učiteľom na Inštitúte prekladateľstva a tlmočníctva pri Univerzite 17. novembra, 1974 – 1990 pôsobil na Katedre anglistiky a amerikanistiky FF UK. Pracoval v prekladateľskej sekcii Zväzu slov. spisovateľov, od r. 1969 ako jej predseda. Na začiatku 90. rokov sa stal šéfredaktorom, neskôr riaditeľom vydavateľstva Tatran. V rokoch 1992 – 1996 prerušil prácu s literatúrou a stal sa veľvyslancom SR vo Veľkej Británii. Od 1997 pôsobil ako riaditeľ Slovenského centra pre umelecký preklad v Národnom literárnom centre, dnešnom LIC. Riaditeľom LICu bol v rokoch 2000 až 2002. Od roku 2000 do 2007 bol docentom, neskôr dekanom na FF UMB v B. Bystrici, potom docent opäť na Katedre anglistiky a amerikanistiky na FF UK. Ako anglista a pedagóg sa venoval najmä dejinám anglickej a americkej literatúry od ich počiatkov po súčasnosť. Preložil mnohé z najvýraznejších diel americkej literatúry. Prvý knižný preklad boli sci-fi poviedky R. Bradburyho (Zlaté jablká Slnka/The Golden Apples of the Sun). Medzi autorov, ktorými sa dlhodobo zaoberal, patria W. Faulkner a N. Mailer. Prekladal diela predstaviteľov stratenej generácie E. Hemingwaya, F. Scotta Fitzgeralda, prózy Th. Wolfa, R. Brautigana, K. Vonneguta, Ph. Rotha a i. Spomedzi prekladov z neamerických anglofónnych literatúr treba spomenúť *Bes/Fury* S. Rushdieho či prózu a eseje G. Orwella. Za preklady mu bola viackrát udelená Cena Jána Hollého (1970, 1979, 2003, Faulkner, Rushdie), resp. prémie Lit. fondu (Mailer, Orwell) a Ceny Z. Jenseskej (McEwan, Orwell). Sám bol opakovane členom poroty v súbehu CJH. Jeho odbornú publikačnú činnosť predstavuje množstvo štúdií, statí a doslovov ku knižným vydaniam a predovšetkým teoretické dielo *Preklad ako tvorba* (1984, po česky 2002). V roku 2007 mu UKF v Nitre udelila čestný titul *Doctor honoris causa* za celoživotnú tvorivú prácu v oblasti teórie a praxe prekladu, osobnú účasť na budovaní a šírení dobrého mena Slovenskej republiky doma a v zahraničí. ■

Preklad ako duchovný záhumienok

rozhovor s prekladateľom Karolom Wlachovským
viedla *Gabriela Magová*

Ovplyvnilo vás rodinné zázemie v tom, že ste sa dali na intelektuálnu dráhu? Najprv ste začali študovať ekonómiu...

Za neprajných dobových okolností z otcovej vôle... Bolo to roku 1958, zmaturoval som výborne, hoci ten maturitný rok bol pre mňa zdravotne zlý, musel som opustiť Bratislavu a tri mesiace som chodil do jedenásťročky v Rožňave u starého otca z matkinej strany a po maturite som sa prihlásil na Filozofickú fakultu UK so zámerom študovať slovenčinu a latinčinu. V tom ma inšpiroval a podporoval starý otec, ktorý bol profesorom a riaditeľom rožňavského premonštrátskeho gymnázia od vzniku Československej republiky roku 1918. Na Filozofickú fakultu UK ma neprijali z vtedajších obligátnych kádrových dôvodov. Z dnešného pohľadu sú tie dôvody smiešne. Podľa falošného anonymného udania vraj moji rodičia zatajili nejaké majetky v Poľsku, hoci okrem po poľsky znejúceho rodového mena (priezvisko Wlachovský je pozostatkom niekdajšej rozptýlenej talianskej kolonizácie staviteľov, ktorí sa v Gemeri usadili s nemeckými baníkmi) naša rodina (vtedy) nemala nič spoločného s Poľskom. V tých rokoch otec (nikdy nebol v nijakej strane) zastával funkciu námestníka Ministerstva palív a energetiky v Prahe (mama so štyrmi deťmi sa odmietla presťahovať do mes-

ta pri Vltave) a odborne zodpovedal za výstavbu baní v Československu. Patril medzi prvých banských inžinierov, ktorí vyštudovali v Příbrame, lebo štiavnickú Banskú akadémiu po prvej svetovej vojne Maďari preniesli do Šoprone a otec do Příbramu prišiel s maturitou z Francúzska, keďže pochádzal z takej chudobnej rodiny gemerského banského furmana (zo Železníka pri Revúcej), že na základe prospechu mal nárok aj dostal francúzske štátne štipendium a vlastne celé gymnaziálne štúdium absolvoval vo Francúzsku na štátne trovy, z toho teda vyplýva, že za prvej Československej republiky československo-francúzske kultúrne a školské vzťahy v praxi naozaj fungovali. Otec chcel mať zo mňa technického vzdelanca. To som mu nesplnil, lebo po štyroch semestroch som Chemicko-technologickú fakultu SVŠT opustil, pravdaže, bez otcovho vedomia. Musím však povedať, že neskôr v živote som nikdy neľutoval čas venovaný štúdiu ekonómie, keďže vďaka dobrým ekonomickým poznatkom som sa neskôr vedel dobre uplatniť v riadiacich funkciách, a len tak mimochodom pripomínam, že dva razy sa mi podarilo výrazne prispieť k tomu, že vydavateľstvo Tatran ekonomicky prosperovalo (1968 a 1989).

Nesmiem však zamlčať, že na tomto mal veľký podiel môj starý otec z matkinej strany prof. RNDr. Vojtech Starmann, a uvedomujem si, že podľa všetkého som po ňom všeličo zdedil vrátane nejakých tých génov, lebo napríklad obaja sme boli rovnako ďalekozrakí s rovnakými dioptrickými okuliarmi. Jeho predkovia pochádzali odkiaľsi zo Štajerska a jeho otec (môj pradedo) bol krajčiom na viedenskom cisárskom dvore, pravda, nemôžem s istotou tvrdiť, či šiel aj pre cisára Františka Jozefa. Starý otec vyštudoval grécko-katolícky seminár, ale nedal sa vysvätiť, a potom išiel študovať prírodné vedy do Budapešti, študoval geofyziku, viem, že témou jeho dizertačnej doktorskej práce bol výpočet epicentra zemetrasenia. Po univerzitných štúdiách prírodných vied dostal miesto na gymnáziu v Sabinove, tam sa zoznámil s peknou Šarišankou, mojou budúcou starou mamou, ktorá patrila do rodu Bohušovcov. Starý otec teda začal pôsobiť ako profesor na gymnáziu v zastrčenom Sabinove

v Šariši a po roku 1918 zložil sľub vernosti Československej republike, musel sa doučiť zas po slovensky, zdokonaľovať sa, keďže študoval po maďarsky, a potom až do roku 1968 žil v severnom Gemeri v Rožňave, kde absolventi gymnázia naňho spomínali veľmi dobre, predovšetkým na pamätný májový deň roku 1941, keď som sa narodil, lebo vtedy dal celodenné voľno celému gymnáziu. Doma mal výbornú knižnicu, v ktorej som preberal a vyberal knižky, pravdaže, nie maďarské, lebo v detstve som ešte nevedel čítať po maďarsky. On ma naviedol, aby som sa venoval klasickej filológii, začal ma aj začal učiť po latinsky. Ukázalo sa, že to je to jediné, čo si z latinčiny dodnes pamätám, lebo v jedenásťročienke sme latinčinu už nemali a na univerzite som ju nemohol študovať. Vždy sa o mňa zaujímal, bol hrdý na prvého vnuka, zo šiestich vnukov som s ním strávil najviac času (celé letné a zimné prázdniny) v malebnom údolí Slanej v Rožňave. Tam som roku 1947 začal chodiť aj do školy, v ktorej som sa vyznamenal tým, že som dostal dvojku z náboženstva (ešte nás učili mníšky). Potom celá (už päťčlenná rodina) okľukou cez spišské banské mestá nakoniec zakotvila v Bratislave.

Štúdium ekonomického inžinierstva sa vám teda nepozdávalo. Údaj vo vašom životopise prezrádza, že ste pracovali aj ako predavač v kníhkupectve...

Ako som už spomenul, ekonomické inžinierstvo bolo vlastne východisko z núdze, lebo tam ma na otcov zásah po maturite dodatočne prijali na jedno z voľných miest, absolvoval som štyri semestre, ako som už spomenul, nemôžem povedať, že by to nebolo užitočné, lenže dorazila ma skúška z teoretickej fyziky, keď známa vedecská veličina vzala verzatilku, z prsta si stiahla zlatý prsteň a povedala, že váha prsteňa je 14 gramov, ťukla do prsteňa a ja som musel vypočítavať dobu kmitu. Vtedy som to vedel, ale prišiel som domov a povedal som mame (našťastie, otec bol v Prahe), že už nikdy do tej školy nevstúpim. Tak sa stalo, že som si musel hľadať prácu, prijal som miesto pomocného predavača v Slovenskej knihe a odpracoval som dva a pol roka v kníhkupectve na Obchodnej ulici. Patrilo Prav-

de, neskôr ho prevzal distribučný podnik západoslovenskej Slovenskej knihy. Ocitol som sa vo svete kníh, trošku som to kníhkupectvo povzniesol, rozhliadol som sa, objednával som predovšetkým veľa českej literatúry, obchod začalo navštevovať veľa spisovateľov, dodnes mám odložené knižky s venovaním (napríklad L. Mňačkov román *Smrť sa volá Engelchen*), nadviazal som známosť s mnohými spisovateľmi, a tak som nevojak vstúpil do uchvacujúceho literárneho sveta.

Nezostali ste však v obchode, ale napokon ste nastúpili na Filozofickú fakultu UK, ako k tomu došlo?

Na filozofickú fakultu ma prijali až na tretí pokus, a to vtedy, keď otec dostal od prezidenta A. Novotného Rad práce za istý projekt podzemného splynovania lignitu na Záhorí. O tom sa vtedy veľmi nesmelo hovoriť, a tak sa o tom nebudem rozširovať ani teraz. Ale napokon ma prijali až na druhé (rektorské) odvolanie, v ktorom som prvý a posledný raz v živote argumentoval tým, že otec niečo pre „výstavbu“ socializmu urobil, a tak ma teda prijali ako jedenásteho, samozrejme, nie na latinčinu, ale literárny smer knihovedy, ktorého študijný program sa v podstatnej časti stotožňoval so štúdiom slovenského jazyka a literatúry, lebo poväčšine sme mali spoločné prednášky a semináre. Viem, že o to prijatie sa zaslúžili vtedajší profesori, profesor Štefan Pasiar, ktorý bol vedúcim katedry knihovedy, a potom môj neskorší dobrý priateľ, jazykovedec Šimon Ondruš, ktorý vtedy bol dekanom fakulty. Oni nejako vykumštovali výnimku, a tak až roku 1961 som sa mohol zapísať.

Začiatkom roku 1962 som sa dostal do kontaktu s redaktormi novín a časopisov, na ich podnety (F. Bartošek, J. Beňo, R. Blech, J. Vojtek) som začal písať literárne glosy a kritiky. Otca som prekvapil tým, že som sa (podľa neho) stal slovosráčom.

Niekde ste spomínali, že už počas štúdií ste pracovali v redakcii.

Začalo sa to tak, že najprv som uverejňoval písacky o súčasnej slovenskej literatúre v *Smene*, kde bol redaktorom Ján Beňo a vedú-

cim kultúrnej rubriky Richard Blech, a vo *Večerníku*, kde bol šéfredaktorom František Bartošek a redaktorom kultúrnej rubriky Juraj Vojtek. Venoval som sa výlučne literatúre a ničomu inému, za prvý plat 530 Kčs v kníhkupectve som si kúpil písací stôl a stoličku (oboje dodnes jestvujú). Z pôvodnej slovenskej literatúry som mal všetko, čo vyšlo, mohol som si to dovoliť, lebo som nemusel všetko kupovať, v obchode som bol obklopený knihami, navyše som nepoznal „nedostupnú“ knihu, platil som za veľmi informovaného mladého predavača. Začal som písať a formulovať čoraz odvážnejšie, s vehemenciou „mladého rozhnevaného muža“, ohlasy ma podnecovali, dnes už neviem, čo som všetko napísal, ale ako sa mi dostalo do uší, na podnet „ukrivených“ autorov sa niektoré recenzie pretriasali až na Ústrednom výbore KSS. To sa mi „podarilo dosiahnuť“ napríklad so Ševčovičovým románom *Mesto plné chlapov*, na ktoré dostal ročné pobytové štipendium pri výstavbe košických hutných železiarní, ale vo *Večerníku* som to „zrezal“ ako nevydarené dielo socialistickej literatúry s dráždivým titulkom Optimistický gýč. Bolo z toho menšie pobúrenie, ale vtedy ma ešte nič nepostihlo. Okrem toho, že daktori autori vzplanuli hnevom nad tým, čo si taký sopliak dovoľuje, v prvej polovici šesťdesiatych rokov sa časopisecká literárna kritika nebrala veľmi vážne, to sa ukázalo až o niekoľko rokov neskôršie, v tzv. rokoch konsolidácie. Myslím, že to hodno pripomenúť, lebo po jednej takej skúsenosti som prestal písať rózne formulované recenzie. Pravda, tie si ešte predtým všimol Milan Ferko, ktorý bol po Mináčovi vymenovaný za šéfredaktora *Slovenských pohľadov*, a jedného dňa mi odkázal, že ak chcem nastúpiť za redaktora *Pohľadov* (od 1. novembra 1963), aby som sa uňho prihlásil. Stalo sa a prijal ma do redakcie. Nemôžem zmlčať, že Milan Ferko s dobrým nosom si vedel vyberať mladých ľudí z nastupujúcej literárnej generácie. Zostavil výbornú redakciu (Jozef Kot, Milan Šútovec, Pavel Vilikovský, Július Vanovič a moja maličkosť). Neskôr si všetci do jedného zastali miesto, kde sa chtiac či nechtiac v živote ocitli. Keď Milan Ferko tajomníčil v Prahe, veľmi dobre fungovala aj spolupráca s členmi redakčnej rady, v kto-

rej mali dominantné postavenie externí redaktori Milan Hamada a Stanislav Šmatlák, s ktorými som strávil veľa hodín. Bola to vlastne moja druhá univerzita (Štúrova 8), na ktorej som sa akiste naučil viac ako na tej prvej (Gondova 2), lebo tú som bral ľahkým krokom, keďže viac času denne som strávil na redakčnej stoličke v Pohľadoch ako v univerzitných učebniach. Z podnetu šéfredaktora som si začal všímať tvorbu maďarských autorov v Československu, bol to vlastne príkaz nadriadeného, hoci ho formuloval svojím prislovečným humorom: hádam si nemyslím, že by to mal robiť trochu skúsenejší Milan Šútovec, Julio Vanovič z Turca alebo P. Vilikovský (toho spájaj s Liptovom), ja pochádzam predsa z Gemera (hoci som sa náhodou narodil v Košiciach v Maďarskom kráľovstve), musím k tomu mať afinitu a hotovo. Takto som sa teda okľukou dostal k maďarčine a k maďarskej literatúre. Tento krok schvaľoval aj jeden z mojich učiteľov literatúry akademik Andrej Mráz, ktorý vedel po maďarsky aj čítal prózu maďarských autorov žijúcich na Slovensku (L. Dobos, Gy. Duba, D. Monoszlóy). Tu sa musím spätne poďakovať otcovi, lebo sa povzniesol nad mojím pokleskom, keď som opustil štúdium ekonomického inžinierstva, a výdatne mi pomáhal pri analýze maďarských textov a prvých prekladoch z maďarčiny. Bez neho by som ich asi nebol zvládol, pretože vtedy bola na to moja znalosť maďarčiny veľmi nedostatočná. Nedá sa vystačiť s kuchynskou znalosťou inej reči. Ale aj dobrá jazyková znalosť, ako napísal Lubomír Feldek, je na vytvorenie dobrého prekladu je tiež ešte málo.

Takže ste pri prvých prekladoch spolupracovali s otcom. Boli to, predpokladám, časopisecké preklady a súčasná literatúra.

Áno, časopisecké preklady, ktoré sa uverejňovali v *Slovenských pohľadoch*. Súčasných žijúcich autorov, ktorých som aj osobne poznal a ktorí mali trochu užšie kontakty aj so slovenskou literatúrou. Jedným z takýchto autorov bol Dezső Monoszlóy, ktorý v tom čase spĺňal asi podobnú funkciu v maďarsko-slovenských literárnych vzťahoch ako v istom období Lajos Grendel, ktorého diela v mo-

jich neskorších prekladoch výrazne vplývali na jeho slovenských kolegov, povedzme od druhej polovice sedemdesiatych rokov až po tie roky, keď trochu viac zakoketoval s politikou. Moja prvá vydaná knižka bola dvojnovela D. Monoszlóya *Tetovaní anjeli* (1968), pravda, je to názov knižky, v ktorej bola aj lepšia novela, ale jej názov *Podkasané krátky nohavice* mala menej predajný názov. Kniha vyšla v bratislavskom Pedagogickom nakladateľstve, a to azda trochu poznačilo aj preklad, lebo tamojšia redakcia bola dosť puritánska. To sa ukázalo aj v iných prípadoch, keď vydávali alebo redigovali slovenskú literatúru z Maďarska. Jednoducho nemali zmysel pre odlišnosť slovenčiny nad Dunajom a za ním, ktorá vyplýva z toho, že slovenčina v maďarskej diaspóre nemala také možnosti vývinu a zachovala si mnohé zakonzervované prvky (Kondač: Hrbolátá cesta).

Po roku 1968 sa začalo zmrákať aj nad *Slovenskými pohľadmi*, šéfredaktor Milan Ferko vyrobil leták proti príchodu sovietskych vojsk (podotýkam, bez predbežného vedomia ostatných členov redakcie, sám sformuloval text aj ho dal vytlačiť a vložiť do čísla). Do vydavateľstva Tatran prešiel za šéfredaktora Jozef Kot a po ňom od 1. septembra 1968 som tento krok urobil aj ja. Neskôr v Tatrane našli útočisko aj Milan Šútovec a Pavel Vilikovský.

V Tatrane ste strávili veľmi dlhý čas na rôznych postoch, aj na tom najvyššom. Ako by ste zhodnotili toto obdobie?

V Tatrane som strávil plných dvadsaťdva rokov, postupoval som po somárskom rebríčku. Ukázalo sa, že tam som naplno vedel uplatniť aj to, čo som sa naučil na Fakulte ekonomického inžinierstva SVŠT. Fakty dokladajú, že dva razy som mal výrazný podiel na ekonomickej prosperite Tatrana, prvý raz, keď vyšiel Šikov nový zákon o štátnom podniku, a druhý raz po spoločenskom prevrate roku 1989, ale ešte predtým, a to (priamo symbolicky) práve v deň otcových osemdesiatych narodenín (21. septembra), presnejšie v Hradnej reštaurácii, som sa stal prvým zvoleným riaditeľom vydavateľstva v Československu.

V tom prvom prípade som po porade dostal pokyn a či výzvu od riaditeľa Jána Ferenčíka, že treba Tatran vytriahnuť aspoň do finančnej vyrovnanosti. Zhodou okolností vtedy som už mal dobrých priateľov aj v Slovenskom nakladateľstve technickej literatúry, do ruky sa mi dostala kniha o marketingu od Američana indického pôvodu, vtedy to ešte nebolo veľmi zaužívaný ekonomický pojem, so základmi ekonómie v hlave som si v publikácii preštudoval kapitolu o tom, ako sa finančne správajú americké vydavateľstvá, ako sa rozpočtujú prostriedky napríklad na reklamu a tak ďalej. Prehodil a prerátal som si to na slovenské, no najmä tatranovské pomery, vyšlo mi, že Tatran musí mať obrat najmenej 30 miliónov Kčs a z toho jeden milión treba vynaložiť na reklamu a marketing. Keď som s tým vyrukoval, riaditeľ sa na mňa neveriacky pozrel, lebo dovtedy položka na reklamu a marketing predstavovala zruha 300 tis. Kčs, aj tie sa používali neproduktívne na beztak stratové publikácie (napríklad divadelné hry). Smer uvažovania riadila ekonomická situácia: hop alebo trop. Z milióna Kčs bolo 970 tis. Kčs a tieto vynaložené prostriedky vyniesli ešte vyšší obrat, než sa pôvodne plánovalo, vyše 31 miliónov.

Šéfredaktor Jozef Kot vniesol nové prvky do edičnej skladby: inovovali sme staré edície, založili nové, napríklad Knižnicu svetových bestsellerov. Spomeniem jediný príklad: do edičného plánu sme zaradili vychýrený román Borisa Pasternaka *Doktor Živago* (z ruského originálu vydaného v Moskve a zakúpeného v Londýne, preložila ho Zora Jesenská, básnickú prílohu preložil Laco Novomeský v spolupráci s Jánom Ferenčíkom) a potom vydali v náklade 70 000, spolu s touto publikáciou sa rozbehla reklama Knižnice svetových bestsellerov, a to naraz v tlači, rozhlase a televízii, takže celý náklad sa zakrátko podarilo rozpredať bez pomoci distribučnej siete Slovenskej knihy, ktorá odmietla náklad prevziať. Prvý a posledný raz sa stalo, že pod Michalskou bránou sa hadili rady kupujúcich na knihu.

Po druhý raz sa Tatran dobre rozbehol po mojom nástupe do funkcie zvoleného riaditeľa. Pozitívny hospodársky výsledok sa ne-

skrýval v tom, že by tatraci boli zjedli všetku vydavateľskú múdrosť, ale práca akosi išla od ruky, hoci sa dosť schôdzovalo a politizovalo, veľmi dobrá bola spolupráca s cirkevnými ustanovitzňami, ktoré ešte neboli pripravené na nové spoločenské zmeny (Spolok svätého Vojtecha), vydavateľstvu dôverovali ľudia, ktorí predtým do budovy nevstúpili (F. Mikloško), vyšlo viac kníh s cirkevnou tematikou v obrovských nákladoch, ktoré sa v krátkych lehotách vypredali. Keď však otec Jána Čarnogurského pomohol sprostredkovať návštevu pápeža v Československu, na veľké prekvapenie viacerých vedúcich pracovníkov som vyhlásil, že pri príležitosti pápežovej návštevy nevydáme ani jednu knihu s cirkevnou tematikou. Predpoklad, že sa na to vrhnú iné vydavateľstvá, ktoré potom nedosiahnuli požadované ekonomické výsledky v odbyte takýchto publikácií, bol správny, pretože vlastne všetky vydavateľstvá sa potom jednostranne vrhli na tieto tematické publikácie. Z radu úspešných projektov hodno azda pripomenúť monografiu Albína Brunovského, profilovú knihu o Petrovi Dvorskom a históriu prešporských korunovačných slávnosti z pera Petra Holčíka súhrnne v nezvyčajne vysokých nákladoch vo viacerých jazykových mutáciách. Výborne sa osvedčili nové edičné zámery zo svetovej literatúry (Zlatý fond svetovej literatúry), ktorých otcom som bol po menovaní za zástupcu šéfredaktora a vedúceho redaktora klasickej svetovej literatúry (september 1976).

Čo všetko vlastne táto redakcia svetových literatúr prinášala?

Bola to najväčšia redakcia vydavateľstva, vyše desaťčlenný redaktorský tím tvorili jednak skúsené prekladateľky (J. Májeková, E. Krišková a i.) a jednak vzdelané mladé redaktorky (M. Vallová). Kolektívny rozum prispel k realizácii Zlatého fondu svetovej literatúry. Stačilo sa len rozhliadnuť po svete, všimnúť si Gallimardovu *Plejádu* a prispôbiť slovenskej knižnej tvorbe a tlačiarenským podmienkam. Pri kompletizácii súborov sa vyskytli mnohé, neraz neprekonateľné problémy rozdielnej úrovne starších a nových prekladov, ktoré vyhotovili príslušníci rozličných prekladateľských

škól. Tento edičný poriadok názorne odzrkadľuje odchodné, rozdielne generačné prístupy k prekladovému textu. Osobne by som to najlepšie vedel dokumentovať na stohárkovom trojzväzkovom výbere z diela Kálmána Mikszátha (1979), na ktorom som mal podiel ako editor, redaktor, prekladateľ a v neposlednom rade aj ako odbytár, takže súbor sa rozpredal na dnešné pomery v neuveriteľnom počte 30 000 výtlačkov. Dnes vidím toto vydanie veľmi kriticky, kajúcne sa musím priznať, že ako redaktor som neodhalil veľa nedostatkov a chýb v tom čase autoritatívnych prekladateľov, na ktorých som hľadel s úctou. Pravda, vtedy som ešte nemal také vzdelanostné a skúsenostné zázemie ako po takmer tridsiatich rokoch, keď som sa k Mikszáthovi vrátil výlučne ako prekladateľ a z predpokladaných desiatich zväzkov mám za sebou vydaných už šesť kníh. Jeden editor, redaktor a prekladateľ nikdy nie je dosť múdry a obozretný, aby sa nemohol dopustiť nejakej chyby, bez ktorej vlastne nejestvuje „dokonalá“ kniha.

Ale Zlatý fond svetovej literatúry sa môže pochváliť aj viacerými dlhodobo rozpracovanými vydarenými zámermi. Príklad za všetky ostatné: trojzväzkový súbor Platónovho filozofického diela. Keď som sa v jeseni 1990 lúčil s vydavateľstvom Tatran, na poslednej tlačovej porade všetci novinári dostali na pamiatku Platóna v preklade Júliusa Špaňára. Práca na tomto vydaní trvala viac ako desať rokov. S profesorom Špaňárom som prebral všetko do detailov vrátane časového harmonogramu, aby som mohol pripraviť príslušné dokumenty, predovšetkým tzv. námetový list, ktorý musel podpísať Anton Markuš, nástupca Jána Ferenčíka vo funkcii riaditeľa vydavateľstva. Myslím, že Tatran mal isté šťastie aj pri A. Markušovom menovaní za riaditeľa, lebo patril k tej generácii slovenskej komunistckej inteligencie, ktorá po druhej svetovej vojne študovala v Prahe, bývala v Štefánikovej koleji a zažila ešte významných českých profesorov (napríklad štrukturalistu J. Mukařovského), a tak mala predsa len trochu iný rozhľad v kultúre a literatúre ako takí riaditelia, ktorí prešli iba večernou univerzitou marxizmu-leninizmu. Pamätám sa, že celá vec sa začala humorne, keď

som mu predložil námetový list na vydanie Platónovho súborného diela, hrubú ceruzku odložil nabok a opýtal sa ma: „Tak čo, súdruh Wlachovský? Vydáme otca idealistickej filozofie?“ Z voleja som mu odpovedal: „Nie, súdruh riaditeľ, vydáme gréckeho klasika.“ A. Markuš sa usmial a námetový list podpísal. Prešlo desať rokov, klasický filozof vyšiel kompletne a nepobúrila už nijakého marxistu, ani skrytého, ani otvoreného. Prirodzene, mal som odvahu ísť do dlhodobého projektu, lebo jednak časom sa všetko mení, a potom preto, lebo som vedel, ako je na tom Platón v českom jazykovom prostredí. Po česky Platón nemohol znova vyjsť pre spory vydavateľstva s dedičmi prekladateľa Novotného, takže aj tamojší knižný trh bol otvorený pre prípadných odborných záujemcov o slovenské vydanie.

Keď som už bol v Budapešti, s prekvapením som zistil, že mnoho kníh, ktoré som zadal na preklad alebo na ktorých preklady som podpísal zmluvy, povychádzalo v iných vydavateľstvách. Takých prípadov bolo viac (J. Joyce: *Ullyses*, klasický čínsky román *Sen o červenom paláci* a i.), ale už ma to ani veľmi nemrzelo, lebo Tataran už išiel do úpadku.

Ako sa to mohlo stať?

Možnože neboli dodržané zmluvné podmienky na jednej alebo druhej strane, neviem, dnes je to už naozaj nezaujímavé. Možnože o to nemali záujem moji nástupcovia v Tatrane, ale nepredpokladám, že by sa tak správal zastupujúci riaditeľ, šéfredaktor Ján Vilikovský, ktorého názory, kritériá na preklad a samotnú literatúru dobre poznám, aj preto som ho vybral za šéfredaktora, keď som ešte ani netušil, že raz pôjdem do Budapešti. Napokon prekladateľ Joycea Jozef Kot bol v tvorivej prekladateľskej aktivite, prečo by potom mal čakať s prekladom na vydanie, keď iný vydavateľ sa o diele zaujímal. S odstupom času si človek uvedomí, že nie je dôležité, za akých okolností preklad vznikol, kto čo za preklad dostal, čo ten preklad stál, akú stratu alebo aký zisk na ňom niekto mal, keď sa všetko zosumarizuje, zostane len kniha a vzťah čitateľa k nej, či ju

niekto prečíta alebo neprečíta, ostatné skutočne prestane byť zaujímavé. Prirodzene, vstupný emblém vydavateľstva vždy zaváži. Tatran bola dobrá značka vďaka výborným zakladajúcim redaktorom, či to bol v pôvodnej literatúre Jozef Felix, v prekladovej literatúre Ján Belnay alebo môj predchodca vo svetovej redakcii Fedor Ballo, ale mám na mysli ešte starších pracovníkov vydavateľstva, ako bol Ludo Zúbek, ktorý veľa urobil aj pre preklady z maďarskej literatúry. V päťdesiatych rokoch sa začala systematicky vydávať maďarská klasika na úrovni jazykovo znalých prekladateľov, pravda, pri dôslednej apretúre skúsených redaktorov, hoci mnohé projekty sa nedotiahli do záverečného štádia.

Potom ste sa po dvadsiatich dvoch rokoch rozhodli, že Tatran opustíte. Dostali ste nejakú ponuku? Museli ste sa dlho rozhodovať?

Ponuka prišla z Prahy... Bolo to istého krásneho februárového dňa, keď mi zatelefonovali z pražského Ministerstva zahraničných vecí (riaditeľ personálneho odboru J. Horák) a ponúkli mi miesto kultúrneho radcu na Československom veľvyslanectve v Budapešti a miesto riaditeľa Československého kultúrneho a informačného strediska v Budapešti. Tejto prvej ponuke som sa veľmi nevenoval, lebo vtedy som sa s Lajosom Grendelom chystal na dlhší pobyt do Paríža, a napokon vtedy som ešte nemal najmenší dôvod odísť z Tatranu. Tatranský valec na Michalskej č. 9 sa rozbehol a valcoval. Nad Tatranom sa začalo zahmlievať až po mojom návrate z Francúzska. Tam som sa zorientoval, porozhliadal vo veľkých parížskych vydavateľských domoch. Uvedomil som si, ako sa môže vydavateľstvo udržať v trhovom mechanizme, inými slovami v nových, otvorených hospodárskych podmienkach. Teraz sa mi naozaj zišli základné poznatky z ekonomickej teórie nadobudnuté na SVŠT. Bolo mi celkom jasné, že ani Tatran nebude môcť po starom fungovať v novej hospodárskej štruktúre, nevyhnutne stratí svoje postavenie. Tatran mal jednu veľkú výhodu v tom, že bol založený pred februárom 1948 ako účastinná spoločnosť bývalého Povereníctva infor-

mácií. Poznamenávam, že proti vôli Laca Novomeského. Ten dokument našiel dlhoročný redaktor Tatranu a literárny historik Štefan Drug a vydal ho aj v jednom z dvoch súborných zväzkov statí a článkov Laca Novomeského. Stalo sa to 19. septembra 1947 o 11. hodine 1947 a podľa platného zákona to znamenalo, že Tatran sa mohol vrátiť do pôvodného východiskového stavu s tým, že teraz by hlavným účastinárom (ak sa nemýlim, 39 percent) malo byť Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky ako nástupná inštitúcia bývalého Povereníctva informácií a zvyšok (61 percent) by sa mal rozpredať. Keď som preberal materiály o Tatrane, zistil som, že rozhodujúci krok k úspešnej činnosti, ale zároveň aj k likvidácii Tatranu, ktorá sa dostavila už za mojej neprítomnosti, urobil Andrej Plávka. Tatran predsa nezlikvidovali za to, čo sa vydávalo, ale išlo vlastne o jeho nehnuteľný majetok (konkrétne o veľmi lukratívnu budovu v centre mesta). Na básne Andreja Plávku možno zabudnúť, ale osobne nemôžem zabudnúť na to, že A. Plávka svoj liptovský sedliacky rozum uplatnil tak, že pokladal za majetok Tatranu nie len to, čo mu prideliť, ale čo sa aj zaplatilo. V roku 1951 za peniaze štátu odkúpil od štátu celú budovu, ktorá voľakedy bola majetkom Prvej poľnohospodárskej úverovej banky v Uhorsku (dom so zadnou časťou na Baštovej, postavený bol v roku 1875). Tatran ako vlastník budovy bol veľkým lákadlom. Podarilo sa...

Myšlienku pretvoriť Tatran na účastinnú spoločnosť si osvojilo viac významných slovenských literátov, napríklad Stanislav Šmatlák, ktorý sám mal záujem stať sa účastinárom. Lenže v tom čase bol ministrom kultúry Ladislav Chudík a a zodpovední pracovníci ministerstva nepreferovali tzv. kamenné kultúrne inštitúcie, ale alternatívne. Zabudli, čo Tatran pre slovenskú knižnú kultúru znamenal aj v starej štruktúre a že bez neho by Slovensko bolo po druhej svetovej kultúrnou pustatinou. Nemám na mysli len prekladovú literatúru, ale predovšetkým zodpovedne, odborne pripravené kritické vydania niektorých slovenských klasikov (povedzme M. Kukučína). Dnes sa v tom nerobí doslova nič. To naozaj nie je perspektíva do budúcnosti...

Nakoniec ste predsa s Tatranom skončili a stali ste sa veľvyslanec-kým radcom a riaditeľom Československého kultúrneho a informačného centra. Bola to akási dvojité funkcia?

Keď som sa vrátil z Paríža, MZV v Prahe sa vrátilo k svojej pohnutke a myslím, že veci urýchlil aj fakt, že v Prahe vyhládli na post československého veľvyslanca (vtedy sa ešte nevedelo, že posledného) Ruda Chmela, to nepochybne ovplyvnilo moje rozhodnutie. Ale napokon tým rozhodujúcejším momentom bola skutočnosť, že v riadiacom orgáne bol absolútny nezáujem o transformáciu Tatranu a napríklad moja predstava o holdingu s Mladými letami (to bol vtedy takisto štátny podnik s väčším obratom než Tatran) si jednotlivci interpretovali tak, že som nenásytný a usilujem sa pohltiť aj Mladé letá. Lenže čo si počať s ľuďmi, ktorí si (ekonomicky) nevideli ďalej od nosa. Ďalšie úvahy na túto tému pokladám za daromné. Ale som presvedčený, že podľa mojich vtedajších predstáv by sa bolo dalo zachovať pre slovenskú knižnú kultúru Mladé letá aj Tatran aspoň na takej úrovni, akú dnes v nej predstavuje Slovart. Pred ním klobúk dole...

V tom období som sa často stretával s Rudom Chmelom, adeptom na post veľvyslanca v Budapešti. Nakoniec ma požiadal, aby som mu vypracoval kapitolu o svojich predstavách slovensko-maďarských vzťahov do jeho správy, ktorú predkladal federálnemu parlamentu, hoci vedel, že v slovenskej knižnej kultúre budem chýbať. Keď potom urobil rozhodujúci krok a presvedčil aj svoju manželku polonistku, aby sme išli do Budapešti, padlo nesentimentálne, definitívne rozhodnutie. Pravda, vtedy som ešte netušil, že na celé desaťročie sa budem môcť na knihy vlastne len pozerieť. Hoci som nešiel do neznámeho prostredia, jednako to bol nový svet, v ktorom som nemal čas ani na svoj duchovný záhumienok: prekladanie.

Aká bola situácia v Budapešti pri vašom príchode?

V čase, keď som prišiel do Budapešti, Kultúrne a informačné stredisko Československa bola veľká inštitúcia umiestnená v re-

novovaných priestoroch niekdajšieho prístenného Hostinca k bielu koňovi, ktorý postavili v prvom desaťročí 19. storočia a na konci toho istého storočia za dualizmu prestavali na známy hotel Hunnia so 62 izbami. Stará adresa: Kerepešská cesta č. 15, od roku 1906 Rákociho cesta č. 15. Pred mojím príchodom stredisko doslova stagnovalo, lebo bezmála trištvrté roka nemalo riaditeľa, ktorého odvolali pri oficiálnej návšteve prezidenta Václava Havla v Budapešti. Stredisko malo 36 zamestnancov, z toho traja boli diplomati. Podľa medzištátnej zmluvy s Maďarskom zo septembra 1977 vykonávalo aj obchodnú činnosť s kultúrnymi komoditami v troch budapeštianskych obchodoch (ročný obrat zhruba 100 miliónov forintov). Inštitúcia potrebovala len minimálnu dotáciu, lebo obchodné rozpätie z komerčných príjmov sa predisponovalo na kultúrnu a propagačnú činnosť. Tá v nových spoločenských podmienkach musela dostať nový obsah s aktívnym presahom na vnímavú maďarskú inteligenciu a kultúrnu verejnosť. To sa stalo hneď v prvých mesiacoch môjho pôsobenia. (Do Budapešti som prišiel 19. októbra 1990, keď som ešte nebol uvoľnený z funkcie riaditeľa vydavateľstva Tatran. Až na moju osobnú urgenciu ten papier podpísal námestník ministra kultúry, priateľ zo Štúrovej č. 8 Kornel Földvári, lebo na MK nemali radosť z môjho odchodu, ale on mal zmysel pre poriadok.) Stručne a skromne možno povedať, že Československé kultúrne stredisko sa zakrátko zaradilo medzi prvé tri veľké zahraničné kultúrne inštitúcie v Budapešti a navyše malo azda najvyššiu návštevnosť, takže zavše aj veľké priestory boli malé.

V nových podmienkach štátna diplomatická inštitúcia nemohla vyvíjať obchodnú, komerčnú činnosť a po rozdelení československej federácie na dve samostatné republiky, keď sa bývalé kultúrne stredisko premenovalo na Slovenský inštitút, obchody sa šmahom ruky zrušili, hoci rozumnejším riešením by bolo preniesť túto aktivitu na iný, neštátny subjekt. To sa stalo v čase, keď som už nebol riaditeľom. Odvtedy však v Budapešti (ani v celom Maďarsku) nekúpate slovenskú tlač, slovenskú knihu.

Po skončení mojej diplomatickej misie na Rákociho ceste č. 15 som dostal ponuku na miesto hosťujúceho docenta na obnovenej Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Pilišskej Čabe, ponuku som prijal ako novú výzvu vo svojom živote a odvtedy som vlastne raz jednou, raz dvoma nohami v Maďarsku, a keď ma roku 1999 minister Eduard Kukan osobne vyzval, aby som sa opäť ujal funkcie riaditeľa Slovenského inštitútu a zachránil slovenskú kultúrnu inštitúciu pred krachom, vyhovel som mu s výhradou, že naďalej budem aj pedagógom na Katolíckej univerzite, keďže štatút diplomata nezakazuje vykonávať pedagogickú, vedeckú a umeleckú činnosť. Opäť sa podarilo zdvihnúť inštitút z podlahy, dokonca zabrániť jeho likvidácii, ako sa o to usilovali poniektorí pracovníci Ministerstva zahraničných vecí SR, ktorí nemajú potuchy o tom, že premyslená a dobre zacielená kultúrna aktivita môže byť v maďarskom prostredí úspešnejšia ako klasická diplomacia.

Vaše pôsobenie v budapeštianskom kultúrnom inštitúte bolo úspešné. Časy, keď ste tam pôsobili, sú dnes už legendárne, pamätníci hovoria, že to tam žilo...

Ak to hovoríte, prirodzene, že mi to lahodí. Hodnotiť má vždy nestranný človek. Keďže ním nie som, hoci po desaťročnom odstupe a svedectve vlastných očí asi nebudem ďaleko od pravdy, že bolo najúspešnejšie za posledných bezmála dvadsaťpäť rokov, a keď inštitút neuvážene zanikne, potom to bude dovedty, kým sa na to dakto bude pamätať.

Darilo sa niečo uplatniť z toho, čo som sa naučil pri vydavateľskej práci a z praxeológie. Bez veľkého teoretizovania treba prosťo vedieť, čo, komu, kde a kedy hodno urobiť, a pravdaže, netreba zabudnúť ani na to, za čo. Ak chýba odpoveď čo len na jednu z týchto jednoduchých otázok, zámer sa nemusí vydať, potom je hospodárnejšie dať od toho ruky preč. Ale pokiaľ ide o slovenskú kultúrnu inštitúciu v Budapešti, jej úloha je ešte zložitejšia, čo vyplýva z historického, kultúrneho a hospodárskeho dedičstva štátneho útvaru, ktorý po slovensky nazývame Uhorskom. Tu nemôže

byť cieľom bezohľadná nacionalistická privatizácia, ako sa to robí v súčasnosti za Dunajom, ale k cieľu nevedie ani apatické priznanie sponad Dunaja. Čo bolo, nezmeníme, treba to dôkladne poznať, aby sme to účelovo, až mýticky nevykladali. Slováci a Maďari (v dobrom aj v zlom na oboch stranách) vyspeli na dva národy v Uhorsku, a nikde inde. Ak to Uhorsko je spoločné materské lono, potom musia mať aj niečo spoločné (hungarikum), aj niečo osobitné (slovacikum a maďarikum). Zahraničná kultúrna inštitúcia môže úspešne plniť svoje poslanie, ak jej aktivita má dosah a presah aspoň do jednej empatickej vrstvy kultúrnej vyspelého obyvateľstva hostujúcej krajiny. V mojom prípade túto vrstvu tvorili predovšetkým spisovatelia a vôbec ľudia od pera, s ktorými som mal už predtým vybudované veľmi dobré vzťahy (Csaba Gy. Kiss, Miklós Mészöly, Balázs Szappanos, Zoltán Zimonyi), zhruba od prvej polovice sedemdesiatych rokov boli mojimi sprievodcami v maďarskej literatúre a kultúre. Môžem povedať, že to bola moja tretia, tentoraz maďarská univerzita. Aj oni mi pomáhali lákať návštevníkov do inštitútu. Treba však uviesť, že euforická atmosféra po spoločenských zmenách v strednej Európe bola priaznivá na výmenu názorov o takých veciach, ktoré sa predtým nedali pertraktovať na nijakom verejnom fóre. Inštitút musí byť otvorená inštitúcia, kým veľvyslanectvo je uzavretá politická inštitúcia. Vypracovali sme systém a plán dlhodobej spolupráce predovšetkým s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied. Boli predovšetkým cyklické prednášky a diskusné večery o obchádzaných, proscribovaných a tabuizovaných osobnostiach slovenských a českých dejín. Dnes sa nedá ani predstaviť, aký záujem bol napríklad o Milana Hodžu, keď o ňom v nabitej veľkej sále hovoril nebohý mladý slovenský historik Pavol Lukáč alebo v akom hrobovom tichu obecenstvo počúvalo výklad prof. Romana Holeca o Jozefovi Tisovi. Maďari o ňom vedeli len to, že to bol prezident Slovenského štátu (republiky), židobijca a vojnový zločinec, ale to už nie, že vedel aj po maďarsky a že roku 1915 sa vlastnoručným maďarským prípisom uchádzal o miesto vesprímskeho biskupa. Myslím, že dis-

kusné večery o Andrejovi Hlinkovi, Karolovi Sidorovi, T. G. Masarykovi alebo Edvardovi Benešovi už nemusím ani osobitne pripomínať. V cyklickej spolupráci so Slovenským filmovým ústavom sa v Budapešti nikdy nepremietlo toľko slovenských filmov vrátane dokumentárnych filmov a filmových týždenníkov. Výtvarné umenie sme uvádzali v konfrontácii dvoch pohľadov z vysielajúcej a prijímajúcej strany. Prekvapujúci ohlas mali výstavné cykly z košického (východoslovenského) výtvarného a múzejného prostredia. Veľké koncerty neraz vysielal maďarský rozhlas priamo z koncertnej sály atď. atď. Suma sumárum teda inštitút nebol predĺženou rukou nejakej agentúry, nebol poslušným sluhom tých, ktorí sa chceli uviesť v zahraničí, lebo naslovovzatý výtvarník, literát, hudobník nie je odkázaný na ministerstvo zahraničných vecí, respektíve ministerstvo kultúry, aby sa uviedol aj v zahraničí.

Museli ste cítiť, že sa vám darí, že to, čo robíte, má úspech, že to funguje tak, ako ste si to predstavovali.

Asi to bolo tak, ako hovoríte. Inak by som zrejme z diplomacie neodišiel do dôchodku s Radom Ludovíta Štúra, hoci som nebol ani kmeňovým zamestnancom MZV SR a v budove na Hlbokej ulici som nestrávil ani jeden celý pracovný deň, ak neberiem do úvahy povinné porady a inštruktáže. Na slávnosti v rytierskej sále Bratislavského hradu mi v laudáciu pripomenuli, že za desať rokov pod mojím vedením inštitúcia v Budapešti pripravila tritisíc podujatí (priznávam, že sám som si nedal tú robotu, aby som to zrátal). Keď si človek to číslo rozloží na rok a pracovné dni v roku, potom sa vlastne muselo niečo diať každý pracovný deň a niekedy aj v dňoch pracovného pokoja.

Ďalšou dôležitou kapitolou vo vašom živote je pedagogická činnosť, ktorá sa už spája s Maďarskom. Čo vám dáva táto práca?

Som typ človeka, ktorý dáva dušu do toho, čo robí, pritom som aj verný, lebo som nestrávil často pracoviská a nevystriedal veľa zamestnaní. Päť rokov som pracoval v Slovenských pohľadoch, dvad-

saŕdva rokov vo vydavateľstve Tatran, teraz uŕ pobývavam bezmála dvadsaťpäť rokov v Maďarsku. Desať rokov som pôsobil v inštitúte a dvadsať rokov na maďarských univerzitách a vysokých školách. Ako univerzitný učiteľ na dôchodku uŕ päť rokov vediem slovenské jazykové kurzy v Slovenskom inštitúte. Nútilo ma to sústavne vzdelávať sa, dopĺňať si vedomosti, zachovávať presný režim pracovného dňa, pričom diplomat ho máva spravidla došť rozháraný. Na začiatku deväťdesiatych rokov som dostal ponuku z Katedry slavistiky ELTE v Budapešti, aby som robil prednášky a semináre z teórie a praxe prekladu so zreteľom na slovensko-maďarské jazykové a kultúrne súvislosti a vzťahy. Bola to pre mňa veľká výzva, lebo nikdy som nemal zámer ani som sa nepripravoval na pedagogickú dráhu, ale zdá, ŕe to nebol márný krok, lebo po čase na tie hodiny začali chodiť aj ľudia z ulice, keďŕe v tom čase boli dvere ešťe otvorené pre všetkých záujemcov.

Prečo ste vyučovali práve teóriu a prax prekladu, a nie napríklad dejiny slovenskej literatúry?

V Maďarsku sa nikto nešpecializoval na teóriu a prax prekladu so zreteľom na slovensko-maďarské literárne vzťahy. To sa neobíde bez perfektnej znalosti slovenčiny a slovenskej literatúry, ako aj teoretických otázok prekladu a translácie. Aj starší maďarskí slavisti sa totiž suverénnejšie vyznali v maďarčine a pohybovali v maďarskej literatúre. Navyše osobne som mal výhodu, ŕe som sa aktívne venoval aj prekladom z maďarskej literatúry, čo som vyuŕžil najmä na seminároch pri demonštrácii (podľa môjho náhľadu) správnych a nesprávnych prekladateľských postupov. Príklady som vŕždy vberal len z vlastnej dielne. Túto problematiku sa podarilo rozvinúť najmä v Segedíne na Katedre slovenského jazyka Pedagogickej fakulty, kde v spolupráci s talentovanými a aktívnymi poslucháčmi (nebolo ich veľa, len päť) som sa okrem iného prepracoval k vlastnej koncepcii prekladov próz Kálmána Mikszátha, lebo jeho diela „z uhorského slovenského sveta“ pri preklade do slovenčiny tvoria celkom osobitný, špecifický problém. Odbornú stránku problému

som rozviedol a zhrnul v doslove k 6. zväzku slovenského výberu z Mikszáthovho diela vo svojich prekladoch pod názvom „Môj (slovenský) Mikszáth“ v knihe *Lubovnianske strašidlo* (Marenčin PT, 2013). Stručne povedané, dospel som k záveru, že konceptuálne vytvorený slovenský preklad dokonalejšie vystihuje čaro a nezastupiteľnosť tzv. uhorskosti mikszáthovských textov. Humorne to doložili aj segedínski poslucháči, ktorí sa nakoniec priznali, že Mikszátha už radšej čítajú v mojich prekladoch ako v maďarskom origináli, hoci lepšie vedia po maďarsky než po slovensky. (Pravdaže, lebo pri pochopení textu im pomáhajú pripojené poznámky a vysvetlivky napísané v uvoľnenom štýle, lebo Mikszáthov svet dualistického Uhorska je už ako biely list papiera aj pre dnešného Maďara.) Dobrú orientáciu poskytujú najnovšie teórie a náhľady na preklad (teória skoposu, teória akomodácie a asimilácie v podaní jazykovedca Juraja Dolníka) a poznanie, že prekladateľské postupy v zásade predurčuje zámer, zacielenie a účel prekladu.

Dá sa povedať, že aj na týchto seminároch sa vlastne postupne vytvárala teoretická podoba vašej prekladateľskej stratégie pri preklade textov staršej literatúry. Čomu sa venujete v súčasnej fáze svojej prekladateľskej kariéry?

Preklad Mikszáthových textov zo slovenského prostredia bývalého Uhorska je naozaj špecifický. V týchto textoch sa so slovenskými prvkami a „slovenskosťou“ stretávame v troch rovinách, a to doslova so slovenským slovom a písmom (ktoré zväčša nemá funkciu poznávaciu, ale spravidla viac-menej oživovaciu, preberá čitateľa originálu z útľahu), potom latentne a virtuálne. Keď prehodíme naratívny maďarský jazyk na slovenský, prvá funkcia sa automaticky stráca, druhý a tretí moment sa zasa automaticky zviditeľnia. Vznikne niečo, čo sa veľmi líši od originálu, čo si žiada celkom nový systém. Na to som nebol pripravený ani ja, a pravdaže, ani celá garnitúra starších prekladateľov K. Mikszátha, ktorí, mimochodom, po maďarsky maturovali alebo maďarčinu poznali z domu. Väčšina z nich pochopila, že vnášať ďalšie nové maďarské prv-

ky do slovenského textu je nezmysel, a tak v ňom ponechávali len niektoré pôvodné maďarské pomenovania a pojmy, s ktorými si nevedeli dať rady ani pri prekladoch kľúčových pojmov, lebo maďarské kritické vydanie (dodnes nedokončené) začalo vychádzať len v polovici päťdesiatych rokov a hoci ich editori boli dobrí pozitivistickí (resp. marxistickí) literárni historici (Gyula Bisztray, István Király), nemali slovákistické vzdelanie, takže nemohli odhaliť po maďarsky pomenované slovenská reálie a toponymá a s nimi spojené konotácie. Nejestvovala vypracovaná koncepcia a jednotný systém v prekladoch prózy Kálmána Mikszátha. To napokon poznačilo aj vydanie jeho trojdielného slovenského súboru v tatranovskom Zlatom fonde svetovej literatúry (1979). Aj moje prvé preklady v druhej polovici sedemdesiatych rokov musím pokladať len za také prekladateľské habkanie, napokon som sa toho vzdal a vrátil k tomu takmer po tridsiatich rokoch. Môžem povedať, že Kálmán Mikszáth je mojou trvalou maďarskou literárnou láskou. Dlhý som ho čítal, až som postupne prenikal až do „špiku“ jeho prózy. Až potom som sa vlastne dostal do štádia, že som ho mohol začať systematicky prekladať, ale aj tie nové preklady majú svoju vývinovú krivku, ktorá zatiaľ dosahuje svoj vrchol asi v preklade *Obliehania Bystrice* (2012).

Myslím, že takým prelomovým prekladom bola jedna z najvydarenejších Mikszáthových próz, dnešnou terminológiou povedané, simulakrového typu, preklad novely *Gavaliéri*, v mojom preklade pod názvom *Fešáci* (2008). Na nej možno najlepšie ozrejmiť rodiaci sa prekladateľský postup, lebo okrem naratívneho maďarského jazyka Mikszáth použil spisovnú (štúrovskú) slovenčinu, šarištinu, nemčinu, angličtinu a latinčinu. Hrubý filologický preklad vydá chaotickú množinu slov, ktorá jednoznačne nalieha na prekladateľa, aby s tým niečo urobil, lebo inak súčasný slovenský (mladý) čitateľ preložené dielo nevezme ani do rúk, a keď ho vezme, zakrátko ho odloží. Problém som konzultoval s dobrým znalcom teórie prekladu, ako aj mnohých prekladov z maďarčiny do angličtiny, akademikom Mihályom Szegedym-Maszákom. Dohodli sme

sa na tom, že najlepšie bude vytvoriť čo možno najperfektnejší slovenský text a pôvodné prvky jazykovej zmesi odkázať na skúmaného čitateľa vo vtipne formulovaných poznámkach a vysvetlivkách s tým, že pôvodné slovenské incipity a citáty budú vyznačené iným, pravda, málo rušivým písmom (napríklad kurzívou). V súčasnosti, pomaly sto rokov po zániku Uhorska, je to jedna z možností a ciest, aby čitateľ v plnej šírke pochopil podstatu autorovej literárnej výpovede s konotáciami vrátane jeho „uhorskosti“ a v nej so slovenským žiľvom a prvkami. Zavše vec sám Mikszáth uľahčuje tým, že výrok postavy po maďarsky komentuje slovami „povedal to po slovensky“. Je to tak napríklad v *Dáždniku svätého Petra* (netreba sa čudovať, že chorvátsky preklad románu potom dostal podtitul „Román zo slovenského sveta“) alebo v románe *Obliehanie Bystrice*, ktorého dej sa odohráva na hornom Váhu v okrese Žilina. V súvislosti s mojou koncepciou slovenských prekladov próz Kálmána Mikszátha hodno ešte poznamenať, že v modernej teórii prekladu sa transliterácia a transkripcia nepokladá za prekladateľský postup, lebo ide o číre prispôsobené písanie neekvivalentných slov podľa pravidiel a úzu prijímajúceho jazyka (v danom prípade slovenčiny). Pravidlá slovenského (roku 1953 boli povýšené na zákon) predpisujú, ako treba prepisovať z iných abecied a jazykových systémov, ale zabudlo sa na maďarský zložkový pravopis, hoci sa historicky vyvinul v tom istom štátnom útvare takmer súbežne so slovenským diakritickým jazykom, ktorý kladie dôraz na fonetiku. Málokto so slovenskou maturitou predsa vie, že písmeno „y“ v maďarčine okrem iného plní aj funkciu „mäkčeňa“. Rozumne uzákonené pravidlá prepisu by boli zamedzili mnohým jalovým debatám najmä na maďarskej strane.

Ako ste už spomínali, prekladať ste začali najmä svojich súčasníkov, s ktorými ste sa poznali a stretávali, najnovšie sa im však (okrem Grendela) už nevenujete.

Ak nahliadnete do bibliografie mojich prekladov z maďarčiny, zaiste vám padne do oka oblúk, ktorý sa dvíha od maďarskej litera-

túry v Československu. Knižne aj časopisecky vyšiel len Dezső Monoszló, časopisecky László Dobos (rozsiahly úryvok, asi päťdesiat strán z románu *Beženci v Slovenských pohľadoch*), nejaké prózy Gyulu Dubu. Kým som vlastne na celý život zakotvil u Lajosa Grendela, knižne som vydal preklad poviedok talentovaného tunajšieho, žiaľ, už nebohého prozaika Józsefa Berecka (*Biliard na pamäť niekoľkých hrdinov*). Ale odvtedy sústavne prekladám už len „moje nedostižné ja“ Lajosa Grendela (dosiaľ trinásť vydaných preložených kratších či dlhších próz). Veď sa mi aj dostala do ucha závistlivá výčitka, že Lajos Grendel mal veľké šťastie, keď ma svojho času v sedemdesiatych rokoch našiel. Nebolo to ťažké, lebo obaja sme pracovali v budove na Michalskej ulici č. 9, skadiaľ bolo blízko aj do všetkých 39 krčiem v Starom Meste. Lenže my sme boli aj zostali dôslední „prešporskí“ vinári. Iní pili „pivo so šutrom“ a také kamarátstva som nevyhľadával.

Myslím si, že Ottlikova *Škola na hranici* je jednou z najzaujímavejších kníh medzi vašimi prekladmi.

Román Gézu Ottlika vyšiel roku 1976 v edícii Knižnica svetových bestsellerov na dnešné pomery v neuveriteľnom náklade 10 000 výtlačkov, ktoré sa aj rozpredali. Bol to pre mňa významný a rozhodujúci preklad, ktorým som sa vlastne etabloval „ako záhumienkový“ prekladateľ, lebo tejto činnosti som sa venoval len mimo základnej pracovnej činnosti. Preklad si cenili aj v Maďarsku, navyše aj sám autor, ku ktorému ma uviedol Miklós Mészöly (podobne ako k Ivánovi Mándymu, Istvánovi Örkényovi, Miklósovi Szentkuthymu). Slovenský preklad bol dvanástym prekladom tohto románu do cudzieho jazyka. Vďaka nemu som nasledujúcich pätnásť rokov, kým som nenastúpil do Budapešti ako diplomat, každý september strávil v Maďarsku ako hosť maďarského ministerstva kultúry, čo mi veľmi pomohlo jednak v prekladateľskej práci, vo vzdelávaní, v osvojovaní hovorovej maďarčiny aj v rozhladenosti po celej maďarskej literatúre a kultúre. Vtedy som ešte mal auto, a tak som pochodil všetko až po Kluž v Sedmohradsku, od severovýchodné-

ho Maďarska (povedzme Vitky) až po Szombathely na juhozápade Maďarska. Svojich sprievodcov som už spomínal, ale musím povedať, že azda najviac mi dal práve jeden z najvýznamnejších maďarských spisovateľov druhej polovice 20. storočia Miklós Mészöly. Jemu vďačím aj za to, že ma zaviedol do svojho rodného mesta Szekszárd, ktorému som dodnes verný ako člen tamojšieho vinárskeho rádu Aliscavin.

Zo súčasníkov teda zostal vo vašom repertoári Lajos Grendel. On vás vlastne sprevádza celým aktívnym životom. Jednak prekladáte jeho texty a jednak ste s ním v iných sférach, ako ste spomenuli, viackrát spolupracovali. Aké sú vaše ľudské a profesionálne vzťahy?

Človek chce či nechce, ale musí vziať na vedomie, že s pribúdajúcimi rokmi toho menej stihne urobiť, zužuje sa mu záujmový záber, hospodárne musí narábať s časom aj s hodnotami, ktoré ho obklopujú. Pochopil som, že všetky dobré knihy už neprečítam, všetky pekné ženy nemôžem mať rád a všetko dobré víno nevypijem. To isté platí o sedem rokov mladšom Lajosovi Grendelovi, ktorý navyše prekonal veľmi ťažkú zdravotnú kolíziu. Zostanem mu verný, ako sa hovorí, až po hrob. Len tak mimochodom: Lajos Grendel má čoraz menej vlasov na hlave, preto nešedievie. Ale rovnako na tom bola aj moja druhá stálica Kálmán Mikszáth, ktorý vlastnú plešatosť humorne komentoval tak, že tam je viac rozumu, kde je menej vlasov. Aj Mikszáthovi zostanem verný, kým sa nenaplní moje predsavzatie, že mu preložím výber z diela v desiatich zväzkoch. Už som pri čísle 7 (Príbeh mladého Nostického s Marou Tóthovou), hádam sa to podarí do roku 2017, keď si stredoeurópsky kultúrny svet bude pripomínať 170. výročie jeho narodenia. Moja cesta k Mikszáthovi nebola ľahká ani krátka. Viedla zo súčasnej maďarskej literatúry cez medzivojnovú maďarskú literatúru (D. Kosztolányi) do obdobia dualistického Uhorska (G. Csáth). Akiste to bolo nevyhnutné, lebo nie je možné, aby sa človek mohol náležite zmocniť autora Mikszáthovho formátu bez náležitého hungarologického vzdelania.

nia a dokonalého poznania historického a kultúrneho pozadia jeho tvorby. Teším sa, že som sa k tomu dopracoval ešte predtým, než začnem byť doslova šedivý.

Pravda, Lajos Grendel je osobitná kapitola v mojom živote. Nie je to len výborný spisovateľ, ale povedal by som, že je bezmála rodinným príslušníkom, akoby bol mojím mladším bratom. Spolu sme toho prežili dosť, chvíle radostné, úspešné, veselé, ale aj smutné. Aj sme toho vypili dosť, zavše aj viac ako treba. Mne to išlo k duhu, zdá sa, že jemu menej. Ale obaja sme ešte na nohách. Hoci vôkol mňa všetko, čo som viedol a kde som pôsobil, buď už zaniklo (Tatran, slovenská katedra na Katolíckej univerzite), alebo zaniká (Slovenský inštitút, slovenská katedra v Segedíne), a tak sa pomaly musím zmieriť s tým, že po mne zostane len rad kníh, ktoré vznikli mimo hlavnej pracovnej činnosti ako na nejakom duchovnom záhumienku.

Teraz sa uvažuje o vydaní súborného diela Lajosa Grendela v siedmich zväzkoch po slovensky.

Projekt celého radu je pripravený. Pri dobrej vôli je realizovateľný, lebo trinásť diel v preklade už vyšlo, ostatné sú preložené (nevýšli z rozličných dôvodov: *Rozchod*, *Príď tvoje kráľovstvo*) alebo rozprekladané (*Tézeus a čierna vdova*). Ale necítim sa kompetentný o projekte podrobnejšie hovoriť, lebo som zaujatý, nie som nestranný, lebo ide napospol o moje preklady, staršie aj novšie. Myslím, že nanovo by sa mali zredigovať jeho „erbové“ knižky z osemdesiatych rokov (*Obsažná batožina*, *Cudná správa z vrcholu sna*, *Okno po erotických snoch*, *Einsteinove zvony*), keď jeho tvorba výrazne vplývala na slovenskú prózu a dokonca v istom čase sa pokladala za najlepšiu slovenskú prózu (*Odtienené oblomky*, *Cena Zväzu slovenských spisovateľov za pôvodnú prózu*, *Cena Jána Hollého za preklad*, obe roku 1986). Kompletne by znova mala vyjsť *Newhontská trilógia* s opravami nekompetentných redakčných zásahov do preloženého textu.

Projekt vypracovali znalci diela Lajosa Grendela akademik Mihály Szegedy-Maszák, redaktor posledných diel a vedúci peštianskeho Kalligramu Sándor Mészáros, autorova a moja maličkosť. Spolu s jedným zväzkom súboru esejí by to bolo spolu tých sedem kníh. Zatiaľ projekt nemá zaručené ekonomické pozadie, a tak je otázne, či sa sen Lajosa Grendela raz vôbec uskutoční.

Na vašej ceste v literatúre by sme sa z ďalšej etapy mali zmieniť aj o Gézovi Csáthovi a knihe *Matkovražda*, o ktorej sa hovorí, že spätne vzbudila záujem maďarskej kritiky o tohto autora.

Súbor vybraných 33 poviedok som prekladal po vydaní prekladu významného maďarského literáta medzivojnového obdobia D. Kosztolányiho (*Večerné romance*), ktorý bol bratancom Gézu Csátha (vlastným menom József Brenner). Vtedy som už naozaj v maďarskej literatúre putoval späť, ale ešte som sa nedostal k Mikszáthovi. V maďarskej literatúre ma zaujímalo to, čo chýbalo v tej slovenskej, a mal som ambíciu objavovať. V tom mi pomáhali rozvinuté kontakty a vzťahy s maďarskými a slovenskými autormi vo Vojvodine, lebo Gézu Csátha pred nedožitou storočnicou začali vydávať v Novom Sade. Odtiaľ som dostal nové vydania, ktoré ma inšpirovali na výber z tvorby tohto autora. Pracovníci vydavateľstva Fórum v Novom Sade sa prihlásili do Tatranu a vstúpili do koedície, takže novosadské vydavateľstvo s mutáciou obálky odkúpilo podstatnú časť nákladu pre distribúciu v Juhoslávii. Kniha zaujala, na Slovensku neskôr vyšla aj v 2. vydaní (Kalligram) a dala podnet na české vydanie v pražskom Odeone (Světová četba). Próza Gézu Csátha zapadá do vývinu maďarskej meštianskej kultúry, ktorý vychádza z dedičstva monarchie v období dualizmu, keď sa vlastne rozpadla stavovská spoločnosť a mikszáthovská generácia gavalierov skrachovala a nahradila ju nová meštianska inteligencia v novej mestskej spoločnosti, pravda, so zdedenými spôsobmi správania. Len na okraj poznamenávam, že v rukopise mám preložený aj sexuálny denník Gézu Csátha, ktorého originál som dostal od Miklósa Mészölya. V ňom som sa s prekvapením dočítal, že v budove na Rá-

kociho ceste č. 15, kde som pracoval aj býval s rodinou a tam bolo aj sídlo Slovenského inštitútu, pred prvou svetovou vojnou bol dom s červenou lampou. G. Csáth písal, že vrátnik bol prívetivý a zavše ho ochotne pustil dovnútra.

Aké sú vaše ďalšie nedokončené projekty, aké máte plány?

O tých hlavných zámeroch a predsavzatiach som sa už dosť podrobne rozhovoril. Počítam len s malými odbočeniami z hlavnej cesty. Na vydanie je pripravený cyklus preložených poviedok mladého maďarského prozaika Gábora Kálmána, ktorý za knihu *Nova* (to je názov viniča, ktorý EU zakazuje pestovať, lebo ide o samorodý vinič a vykvasené víno je hotový dunihlav) minulý rok získal cenu za najlepšiu maďarskú literárnu prvotinu. Ešte minulý rok som preložil román D. Kosztolányiho *Sladká vrahyňa* (*Anna Édešová*). O jeho vydaní som už rokoval s A. Marenčinom ml. Akiste je tu šanca na vydanie, lebo vydanie slovenského prekladu je ochotná podporiť aj maďarská strana. Z Kosztolányiho som ešte uvažoval o románe *Škovránok*, výbere z noviel mimo cyklu *Večerné romance* (*Kornel Esti*), ktorý by sa tiež mohol vydať podľa nového kritického vydania originálu, keďže slovenský preklad (1984) som vyhotovil z redakčne nehodnoverne pripraveného vydania. Možno sa z týchto zámerov zrodí štvorzväzkový výber z diela D. Kosztolányiho, ku ktorému by sa mal pridať zväzok poézie najvýznamnejšieho medzivojnového maďarského autora 20. storočia. Lenže kto tie básne preloží. Peter Macsovszky v Brazílii? Osobne sa prekladu poézie nevenujem, preložím si len veršované vložky v prozaickom texte. Pri Mikszáthovi aj s tým je viac ako dosť starostí, lebo zavše až nechutne kamufluje.

Možno spod stola vytiahnem aj preklady politických pamfletov Bélu Grünwalda a Michala Hroboňa *Horný vidiek* (*Felvidék*), na ktoré som zanevrel pred mnohými rokmi, keď som sa nedohodol s vydavateľom, lebo si uvedomujem, že je potrebné, aby slovenské vydanie poskytlo autentickú informáciu o nacionalistickom ošiali v strednej Európe. Závisí to od novej dohody s vydavateľom. Podaromnici nepôjdem so svojou kožou na trh. Už som na to dosť starý.

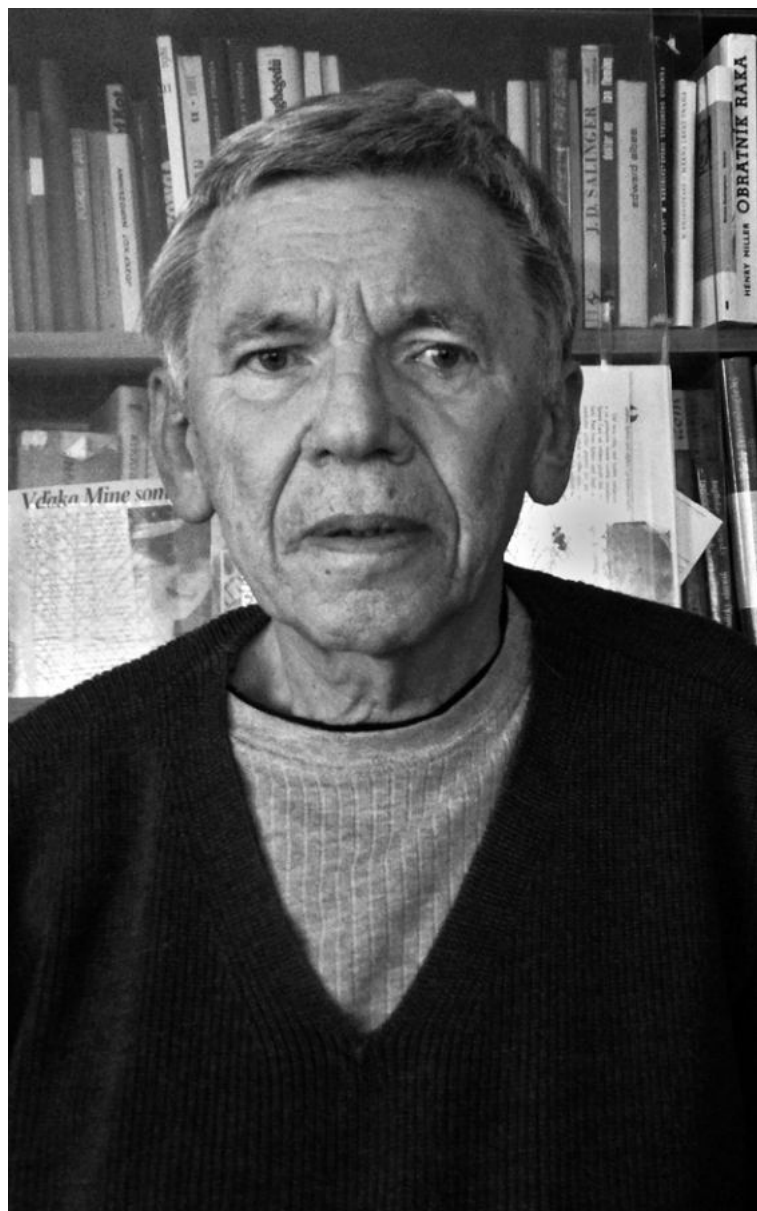
Neklesám na mysl, ale uvedomujem si, v čom sú moje prekladateľské prednosti a v čom slabiny. Pre prekladateľa do slovenčiny je určite nevýhodné, ak žije mimo jazykového prostredia prijímajúceho jazyka, do ktorého prekladá. V mojom prípade je to tak. Žijem v maďarskom prostredí už bezmála dvadsaťpäť rokov. Moju slovenčinu podnecuje už len uzavretý okruh impulzov, preto by bolo nezodpovedné, aby som sa púšťal do prekladov postmoderných autorov. Čím lepšie a hlbšie poznám maďarčinu, čím viac toho viem o maďarskej literatúre a kultúre, tým zodpovednejšie pristupujem k prekladu. Pravda, o to pomalšie napreduje práca nad prekladom.

Sústavne sledujem pôvodnú slovenskú tvorbu v čo možno najväčšej šírke, ale zo slovenskej prekladovej tvorby profesionálne sledujem už len prácu mladšej generácie prekladateľov z maďarčiny, o ktorej som sa s uznaním vyjadril na stránkach tohto mesačníka v nedávnej ankete. Hádám na tom mojom prekladateľskom záhumienu rozkvitne ešte niečo z toho, o čom sme sa zhovárali.

■ Karol Wlachovský (1941) je prekladateľ, literárny vedec, vysokoškolský pedagóg, diplomat. Zanechal štúdium ekonomického inžinierstva na SVŠT (1958 – 59) a pracoval ako predavač v Slovenskej knižnici (1959 – 61). Vyštudoval FF UK v Bratislave (1969). Bol redaktorom Slovenských pohľadov (1963 – 68). Pôsobil vo vydavateľstve Tatran ako tlačový redaktor, vedúci obchodného útvaru, vedúci Redakcie svetovej literatúry, zástupca šéfredaktora a napokon ako riaditeľ vydavateľstva (1968 – 90). Po odchode pôsobil v Budapešti ako diplomat. Bol veľvyslanecským radcom a riaditeľom Čs. kultúrneho a informačného centra (1990 – 92), riaditeľom Kultúrneho inštitútu SR (1993 – 96), kde po niekoľkoročnej prestávke pôsobil opäť (od roku 1999). Pre poslucháčov slovakistiky prednášal na Univerzite Lóránda Eötvösa v Budapešti teóriu a prax prekladu (1993 – 95). Bol hosťujúcim pedagógom na Katolíckej univerzite P. Pázmány v Pilišskej Čabe (1996 – 2003), prednášal aj na Vysokej škole pedagogickej Gy. Juhásza v Segedíne a Vysokej škole Sándora Kőrösiho Csomu v Békéšskej Čabe (1995 – 99). Zostavil rad antológií zo slovenskej literatúry 20. sto-

ročia, aj v maďarských prekladoch, a antológii maďarskej prózy v Československu.

Bol ocenený Cenou Jána Hollého za preklad diela L. Grendela Odtienené oblomky (1985), Cenou Milána Füsta (1993), Cenou Tibora Déryho (1994), Cenou Pála Szontágha (1995), a Cenou Pro Cultura Hungarica (1995), Zlatou medailou prezidenta MR (1996), Rádom Ľudovíta Štúra (2003), Cenou prezidenta Maďarskej republiky (2005), Zlatou medailou MZ Slovenskej republiky (2011) a inými. ■

Od politiky a ideológie už bočím

rozhovor s prekladateľom a spisovateľom Jozefom Kotom
viedol *Radoslav Passia*

Narodili ste sa v Bratislave, mala vaša rodina v tomto meste hlbšie korene?

Áno, máte pravdu. Podľa rodného listu som Bratislavčan – typický najmä tým, že sa moji rodičia do Bratislavy prisťahovali. Otec pochádzal z východu, z prešovského Solivaru, a matka z Nitry. Naša rodina teda nemá prešpurské korene (iba stará mama zo strany matky tu prežívala detstvo, keď jej otec pracoval v mestskom starobinci, ale narodila sa v Dojči a neskôr žila v Nitre). Sám som, pravdaže, tieto korene zapustil, hoci nemám rád, keď sa najmä dnes – ak to môžem posudzovať podľa internetových diskusií – zjavuje anachronický nezdravý lokálpatriotizmus, ba nevraživosť voči niektorým mestám a regiónom. Aj keby som sa nenarodil v Bratislave, uznával by som, že pre hlavné mesto štátu je obrovská výhoda, ak je v blízkom susedstve iných krajín, a nie hlboko vo vnútrozemí.

V akej štvrti ste vyrastali? Aká bola Bratislava vášho detstva? Teda tá *vaša* Bratislava...

Vyrastal som v činžiaku na dnešnej Kýčerského ulici. Bol jedným z dvoch domov hľadiacich z jednej strany na zanedbaný kus plochy prezývanej Grunt, na ktorej sa postupne začínalo stavať a dnes v roz-

mernej administratívnej budove sídli ministerstvo financií. Z druhej strany bol výhľad na vysoký múr, za ktorým kedysi boli maštale a smetiarske vozy (nie autá, ale povozy ťahané konským záprahom). Štvrť pretínala Šancová ulica a o niekoľko stovák metrov ďalej železničná trať ústiaca do neďalekej Hlavnej stanice. Z druhej strany stačilo prejsť kúskom Štefanovičovej ulice a človek sa ocitol na Firšnáli, oficiálne už vtedy pomenovanom Námestie slobody. Bol to najmä pre malých Bratislavčanov rozprávkový svet, lebo sa tam usádzali kolotoče, strelnice, bábkové divadlá, hojdačky, domy hrôzy a najmä cirkusy. Pravdaže, v detskom veku som absolvoval prechádzky do blízkych parkov – do dnešnej záhrady pri Grassalkovičovom paláci alebo do dnešnej Medickej záhrady, v lete raz do roka výlety na Železnú studničku alebo na Kolibu. Čím som bol starší, tým častejšie som sa vydával do ďalších častí mesta a, pravdaže, najzaujímavejšou métou bol futbalový štadión či kúpalisko na Tehelnom poli. Každú nedeľu predpoludním ma otec brával do centra mesta, kde sme sa zastavovali v jeho obľúbených kaviarňach – v Luxorke, Astorke, Metropolke a Redute. Mal všade známych, niekedy hrali karty, inokedy si vymieňali známky, či len tak pri káve debatovali a ja som mal z toho ako vyvrcholenie dňa malinovku so sódou. Až neskôr som sa dozvedel, že viacerí jeho kamaráti patrili do bratislavských bohémnych kruhov.

Váš otec bol filmový technik, v druhej polovici tridsiatych rokov to na Slovensku ani v Bratislave iste nebolo bežné povolanie. Ako ste to vtedy vnímali? Priblížilo vás rodinné zázemie k umeniu a literatúre alebo ste si k nim hľadali cestu až neskôr a nezávisle od rodiny?

Otcova životná cesta dodnes ostáva pre mňa zahalená tajomstvom. Otec o svojej mladosti nerád rozprával. Viem, že v priebehu prvej svetovej vojny prišiel o rodičov, nedokončil ani povinnú školskú dochádzku a v útlej mladosti sa doslova „vydal do sveta“. Putoval Slovenskom, potom Moravou a Čechami, živil sa rozličnými pomocnými prácami, až skončil v Prahe. Tam sa zrejme zoznámil s novým fenoménom – filmom a stal sa premietačom v kine. Bo-

la to nová, nezvyčajná, ale sľubná profesia a po niekoľkoročnej praxi v Čechách sa vrátil na Slovensko a pracoval v premietacej kabíne prvých bratislavských kín, v ktorých sa ešte hrali nemé filmy. Postupne vnikal aj do problematiky distribúcie filmov a koncom prvej republiky bol už pracovníkom súkromných filmových spoločností. Filmovej distribúcii ostal verný aj počas druhej svetovej vojny i po vojne – vlastne až do konca svojho aktívneho pracovného života. Zrejme mal – dnes by sme povedali – manažérsky talent a vypracoval sa na uznávaného odborníka v oblasti filmovej techniky. Doma sa to prejavovalo svojráznym spôsobom. Zostrojil, alebo dal si zostrojiť domáci premietací prístroj, ktorý sa roztáčal a pohyboval kľukou, a tak sme sa doma občas dívali na Disneyho Mickey Mousea alebo Pluta. Bolo to čosi podobné ako dnešné zoskupenie rodiny pred televízorom. Filmy boli vtedy horľavé a pri jednom takomto premietaní sa celuloidový pás v aparatúre rozehorel. Našťastie, požiar sa dekou podarilo udusiť, ale večery s domácim kinom sa skončili. Otec sa poznal s personálom všetkých bratislavských kín, a tak ma potom často prepašoval do kinosály a sledoval som filmy takýmto spôsobom. Keď už hovorím o rodinnom prostredí, musím dodať, že aj práca mojej mamy súvisela s filmom – predávala vstupenky v pokladnici kina Alfa (dnešná budova divadla Nová scéna). Príbeh mojich rodičov je ako z neorealistickeho filmu.

Nepochybne, rodinné prostredie do istej miery ovplyvnilo moje neskoršie záujmy, hoci som nevyrastal v typicky umeleckom ani intelektuálnom prostredí. Priamo filmu sa upísali moji mladší bratia – jeden ako filmový architekt a druhý ako filmový distribútor. Spomeniem však ďalšie vplyvy. Dom na Kýčerského kúpila akási firma pre svojich zamestnancov, a tak sme sa museli presťahovať do malého činžiaka na Havlíčkovej ulici (na konci Hlbokej cesty). Na našom poschodí bývala učiteľka hudby, ku ktorej ma rodičia zapísali na klavírne hodiny. Keďže sme klavír nemali, súhlasila s tým, že v čase, keď nemá klientov, môžem u nej nacvičovať. A tak som vyše dvoch rokov usilovne postupoval od Bayera a Czerného až k valčíkom Johanna Straussa. Nanešťastie, zase sme sa presťahovali. Klavír

sme nemali, ani sme si ho nemohli dovoliť, a tak som chvíľu cvičil na papierovej klávesnici, až napokon som ďalšie hudobné vzdelávanie vzdal. No z hľadiska mojej dnešnej profesionálnej orientácie bolo tiež dôležité, že som začal navštevovať jazykovú školu, ktorá vtedy bola na Panenskej ulici, a študovať anglický jazyk. Mal som približne jedenásť-dvanásť rokov a bol som takmer jediné dieťa medzi dospelými poslucháčmi. Netušil som, že angličtina raz bude mojím chlebobdarcom a že napokon sám, vyše sedemdesiatročný, skončím ako pedagóg v jazykovej škole. Prirodzene, významnú úlohu zohral aj fakt, že sme doma mali pomerne vysoký počet kníh od slovenskej klasiky cez Nižnánskeho až po preklady najmä z edície SPKK (Spolok priateľov krásnych kníh). Veľa som čítal, ale mojou najobľúbenejšou knihou bol dvojzväzkový súbor Dobšinského zbierky ľudových rozprávok. Opakovane som ho čítal v istom období takmer každý večer a učaroval mi hrôzostrašnými príbehmi, aké nevymysleli ani autori gotických románov či dnešných hororov, aj rozprávačskou silou a hrou jazyka. Nepochybne vo mne vypestovali záľubu v absurdite a inom pohľade na funkciu rozprávania, akú ponúkala tradičná literatúra. Mamin brat si robil doma poriadok v knižnici a daroval mi kompletne zväzky *Slovenských pohľadov* z posledných desaťročí a niekoľko ročníkov časopisu *Slovenská reč*. Práve oboznamovanie sa so životom literárneho Slovenska celkom inak, ako ho podávali školské učebnice a hodiny literatúry, ma vybavilo inou optikou, s ktorou som neskôr vychádzal vo svojej literárnej činnosti.

Na základnú školu aj gymnázium ste chodili vo veľmi turbulentnom období (1942 – 1953), v ktorom sa na Slovensku vymenili dva totalitné režimy, ale zažili ste aj krátku demokratickú cezúru rokov 1945 až 1948 nazývanú niekedy Tretia československá republika. Ako sa tieto politické zmeny prejavovali v živote školo-povinného dieťaťa? Zasiahla vtedy politika nejako výraznejšie do vášho života, do života rodiny?

To slovo turbulentné je veľmi priliehavé. Aj topograficky. Roku 1942 som začal chodiť do prvej triedy v škole na Jelenej ulici. Od-

tiaľ nás ako druhú triedu presunuli o niekoľko ulíc ďalej na vtedajšiu Felbigerovu ulicu do budovy, kde som predtým chodil do škôlky. Mali sme výbornú učiteľku, ale nesympatickeho riaditeľa. Pamätám si, ako chodil aj v škole v gardistickej uniforme s malou šablíčkou, ktorou ustavične štrngal. Bol nám na smiech. Ale inak sme politiku nevnímali. V ďalšom školskom roku mama oľarchavela a otec rozhodol, že nemôžeme ostať v Bratislave, kde začínali hroziť letecké nálety. Keďže sme bývali v blízkosti hlavnej stanice, otec tvrdil, že bombový útok určite bude na železničnú stanicu, a rozhodol, že sa do narodenia môjho súrodenca presťahujeme do Prievidze. Tam mal kamaráta, ktorý robil v gymnáziu školníka, a vybavil, aby sme mohli bývať v príľahlej bytovke pre učiteľov. Tak sa aj stalo a časť tretej triedy som absolvoval v tamojšej škole. Narodil sa mi brat a na Bratislavu padali prvé bomby. Návrat neprichádzal do úvahy, ale prišiel august 1944, vypuklo povstanie a v gymnáziu, pri ktorom sme bývali, bol jeden z povstaleckých štábov. Pri potláčaní povstania sa aj na Prievidzu prihrnuli nemecké vojská a bojovalo sa aj bezprostredne pri našom dočasnom bydlisku. Spomínam si, ako som boje sledoval z kuchynského obloka. Prievidzu aj priestory gymnázia obsadili Nemci. Napochytrý prišiel otec a vracali sme sa dosť dobrodružne do Bratislavy. Za krátky čas však evakovali z Bratislavy celý podnik, v ktorom otec pracoval, a znova sme sa sťahovali, tentoraz do Mnešíc pri Novom Meste nad Váhom. Vojna sa zostrovala, na školu nebolo pomyslenie. No rád by som spomenul dva zážitky, ktoré sa mi vryli do pamäti. Bývali sme v jednej izbe starého majera. V maštaliach na dvore boli uskladnené stovky filmových kópií. Nemci pri ústupe vtrhli do majera a maštale aj s filmami podpálili. Oheň z horľavého celuloиду šľahal do výšky niekoľkých desiatok metrov. Potom Nemci vtrhli do neďalekého liehovaru, zrejme v ňom ničili stroje, a zrazu v jarkoch ulicami začali tiecť alkoholické nápoje. Ľudia si ich naberali do vedier a oslavovali oslobodenie dediny rumunskými vojakmi.

Základnú školu som v skrátenej podobe ukončil už v oslobodenej Bratislave, a keďže sa do osemročného gymnázia dalo prihlásiť

po štvrtej triede, po prijímacej skúške ma prijali do 3. štátneho gymnázia, ktoré sa ako nová škola otváralo na Kalinčiakovej ulici. Po prime a sekunde, ako sa vtedy hovorilo triedam, prišla prvá školská reforma – to už bolo po februári 1948. Gymnázia sa zrušili, vytvorili sa štvorročné nižšie a štvorročné vyššie stredné školy. Tú nižšiu som dokončil na Čapkovej ulici. Medzitým sa zase obnovil názov gymnázium a po prijímacom pohovore som sa ocitol na štvorročnom 1. štátnom gymnázium na Grösslingovej ulici. No zasiahla ma ďalšia reforma, štvrtý ročník sa zrušil, resp. sme ho absolvovali počas letných prázdnin po treťom ročníku a koncom augusta zmaturovali.

Politika do školského života zasahovala sporadicky. Fakticky sme ju počas vyučovania nevnímali. Vtedy Pionier ešte nejestvoval, boli sme iba zväzáci a sviatocne nosili modré košeľe, chodili na rozličné pracovné brigády, nacvičovali prvomájové pochody. Absolvovali sme rozličné čitateľské súťaže, ktorých cieľom bolo po prečítaní istého zoznamu kníh získať tzv. Fučíkov odznak. Zoznam bol ideologicky podfarbený, no boli v ňom aj vážnejšie klasické knihy. Pravdaže, v tých rokoch bolo medzi nami populárnejšie čítať knihy Karla Maya a občas kolovali pod lavicami „rodokapsy“ s westernovou tematikou, ktoré sa zachovali ešte z predfebruárových čias. Na gymnázium pôsobil výborný slovenčinár Ján Béder, ktorý bol schopný prebudiť vo väčšine žiakov záujem o serióznú literatúru, ba učil nás aj rétorickému umeniu. Rovnako nezabudnem na hodiny latinčiny s Jánom Jankovjakom, niekdajším riaditeľom gymnázia, ktorý nám odhaľoval hodnoty a zmysel antickej literatúry, filozofie a umenia. Kultúrnym reprezentantom školy bol súbor Dunaj. Tvorilo ho zvláštne zoskupenie orchestra a spevácky zbor a viedol ho profesor hudobnej výchovy Peter Hýroš. Sám som v ňom pôsobil v sekcii prvých mandolín (na tomto nástroji som sa naučil hrať podľa učebnice pre samoukov). Náš repertoár bol rôznorodý – od ľudových piesní, populárnych ruských piesní, tzv. budovateľských piesní až po náročné kantáty. Nacvičovali sme takmer každý večer – vždy pred začiatkom skúšky sa hudobníci usilovali džemovať, hrali dixielandové a glenmillerovské melódie. Dirigent bol náročný a úroveň

súboru podľa vtedajších názorov veľmi dobrá. Chodili sme takmer každú nedeľu na koncertné zájazdy do okolia a hrali dokonca aj pred účastníkmi zjazdu slovenských skladateľov. No časy boli absurdné, a tak vznikla dlho v tlači rozmazávaná aféra. Do Bratislavy zavítala Gusta Fučíková a na jej počesť sa tuším v univerzitnej aule uskutočnilo vystúpenie nášho súboru. Na druhý deň sa v novinách zjavili odsudzujúce články o tom, že členovia súboru pred vdovou po národnom hrdinovi vystupovali síce v zväzáckych košeliach, ale v pruhovaných ponožkách. Pruhované ponožky v tých časoch boli, nevedno prečo, symbolom kozmopolitizmu. Aféra sa vďaka novinárom nafúkla do gigantických rozmerov – bolo to čosi ako dnešné bulvárne škandály. Našťastie, škola, súbor i jej vedúci to prežili so suchou kožou. Tento malý príklad azda o vtedajšej atmosfére vraví za všetko. Psy brechali, ale karavána išla ďalej.

Ak si odmyslím nárek riaditeľky gymnázia do školského rozhlasu po Stalinovej a Gottwaldovej smrti, situácia v škole bola normálna, štúdium obsažné a náročné, vyrastali sme ako bežní mladí ľudia, možno deformovane, ale aj zodpovednejšie.

Otec sa nikdy politicky neangažoval, a tak skrivodlivosti tých čias našu rodinu priamo nezasiahli, jedine mamin brat za to, že za vojny pracoval ako začínajúci nízko postavený úradník ministerstva poľnohospodárstva, musel odísť zo svojho miesta kultúrneho pracovníka do výroby. Zmaturoval som, a zrazu som sa mal rozhodnúť, ako ďalej.

Bolo to rozhodovanie ťažké? Mali ste nejaké alternatívy alebo bola kombinácia angličtina – slovenčina na bratislavskej filozofickej fakulte jednoznačnou voľbou?

Rozhodovať som sa musel veľmi rýchlo. V podstate sa predomnou vytvorili dve alternatívy: matematika alebo literatúra. Možno to prichodí bizarne, ale matematiku som mal veľmi rád, očarila ma svojou logikou a – nazvem to tak – estetickým pôvabom exaktného myslenia. V jej štúdiu na gymnáziu som dosahoval celkom solídne výsledky, a tak ma matematikári presviedčali, že by som sa jej

mal venovať aj ďalším štúdiom. Na druhej strane mi v hlave vrtalo rovnaké očarenie literatúrou a to napokon prevážilo. No kombinácia angličtina – slovenčina bola až sekundárna voľba. Pôvodne som sa prihlásil na štúdium literárnej vedy. Keď som prišiel na prijímací pohovor, predseda komisie mi oznámil, že sa odbor literárna veda na Filozofickej fakulte UK od nového školského roka ruší, a miesto neho sa môžem uchádzať o filologické kombinácie. Vymenoval mi viacero možností a zareagoval som na angličtinu a slovenčinu. V tej chvíli sa ozval člen komisie prof. Ján Boor a spýtal sa ma po anglicky, čo viem o Charlesovi Dickensovi. Odpovedal som mu lámanou angličtinou a chvíľu sme sa bavili o anglickej literatúre. Zrejme o mojom osude bolo rozhodnuté a stal som sa jedným zo štvorice poslucháčov tejto kombinácie.

Váš skoro rovesník a spolužiak z fakulty Ján Vilikovský v rozhovore (*Romboid* č. 5 – 6/2013) spomenul, že na bratislavskej anglistike v päťdesiatych rokoch takmer nemal kto učiť a odbor zápasil aj s celým radom iných, napr. materiálnych problémov, dlho nejstvovala ani samostatná katedra anglistiky. Ako si na štúdium a vtedajšiu atmosféru na škole spomínate vy?

Písal sa rok 1953, vrcholila studená vojna i zvrátenosti v domácej politike a odbory „západných“ filológií sídliace na piatom poschodí univerzitnej budovy na Šafárikovom námestí pripomínali skôr akvárium či skleník. Politikum sa odohrávalo v tzv. spoločnom základe, kde všetci poslucháči ročníka bez pohľadu na kombinácie museli navštevovať povinné prednášky a semináre. Nie vždy to bol profánny marxizmus-leninizmus či dejiny robotníckeho hnutia, ale podľa prednášateľa niekedy dokonca hlbší ponor do problematiky filozofie. Poslucháči filologických odborov mali spoločné prednášky aj zo všeobecnej jazykovedy, z pedagogiky, psychológie a pod. Mali sme v tých časoch šťastie, že sme v týchto disciplínach ešte počúvali významné a medzinárodne uznávané osobnosti, akými boli jazykovedec prof. Isačenko, psychológ prof. Jurovský a pedagóg prof. Čečetka. Prirodzene, takéto osobnosti pôsobili aj na ka-

tedre slovenčiny (prof. Mráz, prof. Pišút, prof. Tomčík, prof. Pauliny, prof. Stanislav), kde som navštevoval prednášky a semináre zo svojho druhého odboru.

Ale vrátim sa k anglistike. Nepochybne najvýraznejším pedagógom bol doc. Ján Šimko, ktorý istý čas predtým študoval v Anglicku. Orientoval sa na staršiu literatúru, ale aj na gramatiku a na historické podoby anglického jazyka (starú a strednú angličtinu). Zároveň fungoval ako vedúci celého odboru anglistiky. Mal vedecké ambície a dokonca bol autorom prvého väčšieho anglicko-slovenského slovníka. Ostatní pedagógovia sa držali svojich tém či sylabov, ale chýbal mi u nich osobnostnejší vklad. Niektorí boli aj politicky horliví, keď sme na seminároch – dnes to rozprávam svojim poslucháčom ako anekdotu – rozoberali texty zo spisov Stalina či Mao-Ce-tunga preložených do angličtiny a vydaných v Moskve, akoby nebolo naporúdzí dosť autentických anglických textov. Pravdaže, študovať v podmienkach, keď nebol prístup k najnovšej literatúre ani možnosť študijných zahraničných pobytov, bolo zložité. Odbor anglistiky disponoval pomerne dobre vybavenou knižnicou, ktorá zrejme vznikala darmi rozličných charitatívnych inštitúcií v období bezprostredne po druhej svetovej vojne, bola v nej beletria aj odborná literatúra, ale v ďalších rokoch sa podľa všetkého nedopĺňala. Kompenzovalo sa to knihami vychádzajúcimi v angličtine vo vtedajšom Sovietskom zväze. Takto sa dalo kúpiť za nepredstaviteľne nízku cenu množstvo klasických diel anglických a amerických autorov, ale aj učebníc, kníh o anglickej gramatike, fonetike a vetnej skladbe a najmä slovníkov.

Koncom druhého ročníka mi doc. Šimko ponúkol post „pomocnej vedeckej sily“. Takáto funkcia sa zriaďovala vo všetkých študijných odboroch a zvyčajne to bol poslucháč, ktorý mal na starosti knižnicu. Pre mňa to znamenalo mať v škole „úradné hodiny“, počas ktorých som vykonával administratívne práce, požičiaval knihy, ale najmä sám mal možnosť dôkladne sa zoznámiť s knižnicou, objavovať v nej zaujímavé knihy a, pravdaže, aj ich čítať. V tom čase sa podnecovala aj tzv. študentská vedecká tvorivosť, tak som sa nepo-

chopiteľne trúfalo rozhodol napísať štúdiu o Williamovi Shakespearovi. Napočudovanie, ocitla sa medzi najvyššie hodnotenými prácami, začalo sa hovoriť o jej knižnom vydaní a organizátori ju poslali do vydavateľstva Slovenský spisovateľ. Tu, našťastie, narazila na lektorský posudok, ktorý upozorňoval na nedôslednosti: lektor, inak renomovaný divadelný kritik a historik, štúdiu napríklad vyčítal, že Shakespearov syn sa menoval Hamlet, a nie Hamnet, ako som uvádzal. Text mal však iné chyby krásy, najmä bol začiatočnícky a zjednodušujúci, a dnes som rád, že som sa ním knižne neprezentoval. (Pravdaže, téma zasiala do mňa Shakespeara, o pár rokov neskôr som sa ho – zatiaľ na vlastné potešenie – pokúšal prekladať, a keď ma v roku 1967 oslovilo vydavateľstvo Tatran, aby som do vydávaného výberu preložil jeho Troila a Kressidu, ovplyvnilo to na dlhé roky moje prekladateľské záujmy.)

Ale pýtate sa na atmosféru v škole. Nespomínam si presne, v ktorom to bolo roku, ale zrazu sa uskutočnili „čistky“ v pedagogickom zbore. Postihli najmä románske filológie, z ktorých mnohí prominentní odborníci museli odísť. Na nás, angličtinárov, o pár rokov nepríjemne zapôsobilo, keď našu kolegyňu Helenu Dobiášovú, neskôr prekladateľku z angličtiny a švédčiny, nepripustili na promóciu údajne pre problémy jej otca.

Posledné dva roky študentského života som už pracoval ako redaktor *Mladej tvorby* a po pozornosti Shakespearovi a neskôr Swiftovi ma zaujala najmä americká stratená generácia, ktorú som si zvolil aj ako tému diplomovej práce.

Kto vám ponúkol prvý text na preklad? Alebo ste ho niekomu ponúkli vy?

Prekladať som začal nedlho potom, ako som začal študovať angličtinu, poznal som sa s niektorými redaktormi vtedajšieho deníka *Smena*. Redakcia potrebovala preklady krátkych článkov, ktoré sa zjavovali v medzinárodných mládežníckych časopisoch vychádzajúcich v angličtine. A tak som raz-dvakrát do mesiaca preložil vari desať-dvadsať riadkov vybraných textov a dostával ako hono-

rára desaťpätnásť korún, čo pre študenta nebolo vtedy celkom za-
nedbateľné. Začínal som teda celkom neliterárne.

Niekedy roku 1957 prišiel za mnou básnik a prekladateľ Rudolf
Skukálek s návrhom, či by som nevypracoval návrh na vydanie an-
tológie americkej poézie 20. storočia, ktorú by sme mohli spoločne
preložiť. Navštívili sme vydavateľstvo Tatran, dohodli sa na vydaní,
a potom si ma ešte zadržal vedúci redaktor prekladovej literatúry
Ján Belnay a redaktor Jozef Olexa, ktorí mi ponúkli na preklad ro-
mán anglického prozaika W. S. Maughama *Vtedy a teraz*. Bol to môj
prvý knižný preklad, antológia americkej poézie vyšla o rok neskôr.
Do prekladateľskej práce ma vyzýval aj vtedajší šéfredaktor *Sloven-
ských pohľadov* Alexander Matuška, ktorý mi zadal na preklad roz-
siahlu novelu Josepha Conrada *Lagúna*. Pre *Slovenské pohľady* som
vtedy písal literárnokritické články a recenzie a Matuška často opa-
koval svoj výrok, že slovenský čitateľ môže z prekladovej literatúry
čítať iba to, čo už vyšlo v češtine, lebo slovenskí prekladatelia sa ne-
odvažujú prekladať z originálu. Neplatilo to všeobecne, ale vo via-
cerých prípadoch sa nemýlil.

**Ako redaktor ste začali pracovať už počas štúdia, v roku 1956 ste
nastúpili do *Mladej tvorby*. Tento rýchly štart vtedy nebol ojedí-
nelý, nájde sa v životopise nejedného vášho rovesníka. V súčas-
nosti sú v istom zmysle možnosti mladých ľudí v literatúre oveľa
väčšie, no zároveň je perspektíva relatívnej materiálnej istoty, kto-
rú vtedy poskytovalo zamestnanie v literárnom časopise, praktic-
ky nulová. Ako ste vtedy svoj vstup do pracovného života, dnes by
sme povedali na trh práce, vnímali? Brali ste svoj úspech ako sa-
mozrejmnosť alebo ste naň boli patrične hrdý?**

Vstup začínajúcich autorov do literárnych časopisov bol v tých
časoch celkom bežný. Šéfredaktori dosť programovo vytvárali „stá-
žové miesta“, a keď sa praktikant osvedčil, ocitol sa v zornom poli
aj viacerých redakcií. Uvediem to na vlastnom príklade. Do *Mladej
tvorby* som nastupoval roku 1956 na plný úväzok, ale najprv s po-
lovičným platom. O niekoľko mesiacov o mňa prejavila záujem re-

dakcia *Kultúrneho života*, a keď už takmer bola ruka v rukáve, *Mladá tvorba* mi ponúkla plný plat, a tak som ostal. Nevieť, či som bol na svoju profesiu hrdý, ale v každom prípade som ju mal rád. Až natoľko, že keď som po promócií dostal ponuku nastúpiť na katedru anglistiky, čo nepochybne bolo prestížnejšie a perspektívnejšie zamestnanie, odmietol som. Atmosféru, aká vládla v literárnych časopisoch, nič nemohlo nahradiť.

Okolnosti vášho nástupu do *Mladej tvorby* ste už opísali (pozri rozhovor v knižke P. Darovca a V. Barboríka *Mladá tvorba 1956 – 1996. Časopis po čase*), nemusíme sa k nemu vracáť. Prešli ste však potom aj ďalšími redakciami, pracovali ste v *Slovenských pohľadoch*, *Revue svetovej literatúry*, pár rokov aj ako šéfredaktor vydavateľstva Tatran. Zaujímala by ma dobová každodennosť redaktorskej práce, aké boli materiálne podmienky redakcií, redaktorské povinnosti, normy, ako sa organizovala redakčná práca... A líšili sa v tomto zmysle pomery v jednotlivých redakciách?

Povedal by som, že pomery v jednotlivých redakciách boli takmer rovnaké. Každý raz bolo dôležité, aby redakcia bola schopná pracovať ako tím, aby až fanaticky verila svojmu programu a bojovala o každého schopného prispievateľa, ktorý by tento program dotváral. A tiež – čo je z dnešného hľadiska azda menej pochopiteľné – aby bola schopná pred cenzúrnymi orgánom svojich autorov a texty ochrániť. Každé vydanie časopisu muselo mať číslo tlačového dozoru, čo znamenalo, že šéfredaktora alebo jeho zástupcu predvolali na cenzúrny úrad a začalo sa jednanie ako na trhu. Táto veta je znevážujúce zovšeobecnie, tvrdil cenzor. A tak sme navrhovali riešenia: niekedy stačilo dodať do vety častice možno, azda, sčasti, nie vždy a pod. Vyžadovalo si to značnú energiu a trpezlivosť. Rozhodovalo, či cenzor koná podľa nejakého vyššieho rozhodnutia (vtedy takýto súboj bol zbytočný) alebo zasahuje iba z vlastnej vôle a príčinlivosti. Patrilo to k folklóru tých čias.

Ale vás podistým zaujíma aj materiálna a organizačná stránka redakcií literárnych časopisov. *Mladá tvorba*, *Slovenské pohľady*, *Re-*

vue svetovej literatúry, ako aj týždenník *Kultúrny život*, mesačník *Romboid* a časopis maďarských literátov *Irodalmi Szemle*, vychádzali s podtitulkom „orgán Zväzu slovenských spisovateľov“. Zväz spisovateľov zvyčajne rozhodoval o tom, kto má byť šéfredaktorom časopisu alebo aké má byť zloženie redakčnej rady (zväčša išlo o formálny menoslov osôb, neraz vzdialených od redakčnej práce). Materiálne časopisy zabezpečovalo Vydavateľstvo časopisov Zväzu slovenských spisovateľov, ktoré sa neskôr zlúčilo s vydavateľstvom Slovenský spisovateľ. Každý časopis mal zabezpečený rozpočet, rozčlenený na výrobné náklady, mzdový a honorárový fond. Aj finančná strata sa plánovala. Do vzniku federácie finančné prostriedky poskytoval na Slovensko Svaz československých spisovateľů, ktorého vydavateľstvo Československý spisovateľ bolo vysoko ziskové. Neskôr sa tieto náklady stali súčasťou štátneho rozpočtu.

Redakcie neraz pracovali v stiesnených priestoroch (Bratislava v tých časoch trpela nedostatkom administratívnych priestorov) a pracovný režim bol všade rovnaký: nie podľa pracovného času, ale podľa potreby. Redakcia však bola nielen výrobnou časopisu, ale doslova tvorivou dielňou. Dennodenne prichádzali spolupracovníci so svojimi podnetmi, prebiehali vášnivé diskusie o vydaných knihách i celkových tendenciách v spoločenskom a kultúrnom živote. Keď som pracoval v *Slovenských pohľadoch*, okrem redakčných elévov v nich pravidelne sťažovali pracovníci Literárneho ústavu SAV, ako aj experti na divadlo, hudbu, film, výtvarné umenie. Práve *Slovenské pohľady* mali najkonzistentnejší program, čo sa napokon prejavilo aj v ich kultúrnom postavení a v relatívne vysokom čitateľskom záujme.

Rovnako otvoreným pracoviskom bola aj redakcia *Revue svetovej literatúry*. Časopis pôvodne vznikol na pôde vydavateľstva Slovenský spisovateľ a na začiatku mal iba externú redakciu. Až neskôr sa od vydavateľstva osamostatnil. Ambíciou redakcie bolo nielen uverejňovať preklady diel zahraničných autorov, ako to bolo v prípade populárnej českej *Světovéj literatury*, ale nemenej aj informovať o literatúre, literárnom živote a literárnych časopisoch v zahraničí.

Spomínali ste aj moje pôsobenie vo vydavateľstve Tatran. To, pravdaže, bol celkom iný typ práce ako v časopiseckých redakciách. Tatran mal v tých časoch za sebou bohatú tradíciu a postavenie národnej inštitúcie, čosi ako Slovenské národné divadlo či Slovenská filharmónia. Funkciu šéfredaktora som preberal po Jánovi Ferencíkovi, významnom prekladateľovi z ruštiny, ktorý sa stal riaditeľom podniku. Navyše, ak som dovtedy pracoval v malých redakčných kolektívoch, zrazu som mal stáť na čele vari päťdesiatich skúsených vydavateľských redaktorov. Tatran som dovtedy poznal ako spolupracovník – prekladateľ a stará budova na Michalskej ulici budila dojem, akoby sa v nej zastavil čas. Hrozivo pôsobili najmä štikacie hodiny na vrátnici. Len čo ma posadili do rozmernej šéfredaktorskej pracovne, vydal som príkaz hodiny odstrániť a kolegov, zväčša odo mňa starších, som požiadal, aby sa prestali cítiť literárnymi úradníkmi a začali aktívne pracovať na novom programe vydavateľstva.

Charakter práce vydavateľského redaktora bol značne odlišný od časopiseckého redaktora. Keď dostal rukopis prekladu, musel ho po každom riadku porovnať s originálom a navrhnúť prekladateľovi úpravy a korekcie. Potom text putoval k jazykovému redaktorovi, ktorý ho zase upravoval najmä z hľadiska slovenského jazyka. Vydavateľstvá si občas vytvárali jazykové normy nad rámec bežného úzu, a tak aj autor či prekladateľ vedel, že keď pracuje pre Tatran, zvrátané zámeno sa má umiestniť pred sloveso, a keď pracuje pre vydavateľstvo Slovenský spisovateľ, za sloveso (už si presne nespomínam, možno to bolo naopak). Ak tak neurobil, hrozilo, že rukopis bude plných úprav, a štátna norma pri odovzdávaní rukopisu do sadzby tolerovala nanajvýš tri zásahy na jednej strane. To v časoch, keď sa texty písali ešte na písacom stroji, prakticky znamenalo, že sa preklad dal znova prepísať na stroji, čo však už bolo na náklady prekladateľa. Pochopiteľne, aj túto novú verziu museli redaktor a jazykový redaktor znova čítať. A potom prišli na korektúru tzv. kefové odtlačky sadzby, potom odtlačky už upravených strán, a zase sa to všetko čítalo. Cesta rukopisu ku knihe bola dlhá, niekedy trvala aj pol

druha roka. Vydavateľský redaktor bol viacnásobným čítaním tých istých textov prinajmenšom duševne ubitý.

Zakrátko som zistil, že redaktori Tatranu sú skvelí odborníci na jednotlivé oblasti domácej i zahraničnej literatúry, stará budova sa zmenila na rušný úľ a podstatne sa inovoval edičný program. Zjednodušili sa aj pracovné postupy. Ak sa na stole redaktora ocitol nedokonalý preklad, vyžadujúci si množstvo úprav, jednoducho sa prekladateľovi vrátil a ďalej sa s ním už nespolupracovalo. Vydavateľstvo v hlbokjej ekonomickej strate sa zrazu stalo ziskové, pričom vôbec nezlavilo zo svojich vysokých nárokov na vydávanú literatúru. Lenže to už je celkom iná téma, ktorá azda najvýraznejšie zasiahla do mojej ďalšej pracovnej aktivity.

Vydavateľstvo Tatran sa dosť výrazne orientovalo na prekladovú literatúru. Ako sa vtedy zostavoval edičný plán vydavateľstva, na základe akých kritérií? Akú úlohu ste v tom zohrávali vy ako šéfredaktor?

Vydavateľstvo okrem prekladovej literatúry vydávalo aj diela slovenskej literárnej klasiky, literárnohistorickú a literárnovednú literatúru, divadelné hry a teatrologickú literatúru, výtvarné publikácie a umenovednú literatúru. V istom období, ešte pred mojím nástupom, vydávalo tiež literárne diela maďarských autorov žijúcich na Slovensku. Túto edičnú činnosť neskôr prevzalo vydavateľstvo Madách. Jestvovali v podstate dva typy vydavateľstiev: štátne, ktoré mali vymedzené vydavateľské oprávnenia na určitý druh literatúry, napr. vydavateľstvo Mladé letá na detskú literatúru, Alfa na technickú literatúru, Obzor na populárno-vednú literatúru, Slovenské pedagogické vydavateľstvo na pedagogickú literatúru a učebnice a pod., a vydavateľstvá patriace politickým a spolkovým ustanovizniam, napr. Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry patriace KSS, vydavateľstvo Práca patriace odborom, ale napríklad aj vydavateľstvo Slovenský spisovateľ patriace vtedy Zväzu slovenských spisovateľov.

Špecializácia vydavateľstiev si vyžadovala aj špecializované redakčné tímy. Príprava edičných plánov, prirodzene, vychádzala

z tematického zamerania vydavateľstva. Ak sa vrátim k Tatranu, redakcia sa delila na oddelenia a každé oddelenie malo široký okruh spolupracovníkov, ktorí dopĺňali aktivitu jednotlivých redaktorov a prichádzali so svojimi edičnými návrhmi. Návrhy mali charakter lektorských posudkov, z ktorých sa dalo vyčítať, čím môže navrhovaná kniha zaujať čitateľa. Na každý kalendárny rok sa zostavoval edičný plán, ktorý vznikol pod egidou šéfredaktora, a bol teda spoločným dielom pomerne širokého okruhu odborníkov.

Do Tatranu som nastupoval po skúsenostiach z práce v literárnych časopisoch a usiloval som sa preniesť do edičnej činnosti niektoré programové zámery vyskúšané počas môjho pôsobenia najmä v *Slovenských pohľadoch*, keď som vykonával funkciu zastupujúceho šéfredaktora. Vydávanie kníh malo prekonať pomerne zúžený pohľad k staršej slovenskej literatúre 20. storočia, keď sa za jediného jej reprezentanta pokladali iba diela kritického realizmu. Preto sa pozornosť v edičných plánoch venovala aj moderným a modernistickým smerom slovenskej literatúry a autorom, ktorí často z neliterárnych dôvodov boli tabuizovaní. Prekladová literatúra mala popri pozornosti klasickým autorom držať krok s aktuálnym literárnym vývinom, objavovať dovtedy obchádzaných autorov, ktorí sa neprekladali nielen z ideologických dôvodov, ale aj pre jazykovú a štylistickú náročnosť prekladu. Uskutočnila sa inovácia jestvujúcich edícií: napríklad starší členský klub Hviezdoslavova knižnica nadobudol podstatne širší záber, lebo jeho pôvodný program sa vyčerpал. Obnovila sa osvedčená edícia Čítanie študujúcej mládeže, sprostredkujúca nielen tradičné diela slovenskej klasiky, ale aj svetovej literatúry. Vytvárali sa podmienky na zaplnenie medzier, ktoré slovenská prekladová tvorba mala voči antickej literatúre a svetovej klasike. Vznikli viaceré nové edície, napr. Knižnica svetových bestsellerov, ktorá reagovala na aktuálne rebríčky najúspešnejších kníh nielen z komerčného, ale aj umeleckého hľadiska. Register vydávanej literatúry sa rozšíril aj o špecializované edície usilujúce sa mapovať čitateľské záujmy, ale so zachovaním literárnych hodnôt zaraďovaných diel. Reeditovali sa pôvodné i prekladové diela z medzivoj-

nového obdobia, na ktoré si nostalgicky spomínala staršia generácia čitateľov a pod. Vo vydávaní výtvarnej literatúry sa pokračovalo v trende vydávať koedície encyklopedických diel so zahraničnými vydavateľmi, najmä s talianskymi, francúzskymi a britskými, a vydávali sa monografie významných slovenských výtvarníkov.

Na Tatrane ma dodnes fascinuje jeho redakčný tím, ktorý doslova s vášňou, ba posadnutosťou v druhej polovici šesťdesiatych rokov inovoval svoj program a pokračoval v ňom aj napriek augustovým udalostiam roku 1968. Ešte roku 1969 vychádza preklad románu Borisa Pasternaka *Doktor Živago*, ale predstavujú sa aj iní, dovtedy neprekladaní ruskí autori zo začiatku dvadsiateho storočia. A hoci k zemetraseniu napokon prišlo a eufória sa skončila, domnievam sa, že toto vydavateľstvo unieslo so ctou aj ďalšie, oveľa zložitejšie obdobie, a dodnes nechápem jeho smutný koniec či prerušenie činnosti začiatkom deväťdesiatych rokov.

Pristavme sa ešte pri číslach a ekonomike. A ako vtedy vlastne vyzeral knižný trh a socialistické „podnikanie“ s knihami?

Nepochybne, počtom titulov bol Tatran jedno z našich najväčších vydavateľstiev. Nie som ekonóm a môj pohľad bude možno trochu zjednodušený. Dnes na Slovensku každý vie, že knižný trh je limitovaný počtom obyvateľstva. V šesťdesiatych rokoch minulého storočia situácia bola rovnaká, ale náklady kníh boli podstatne vyššie, hoci ceny kníh zase podstatne nižšie. Spomeniem pár extrémnych čísel z bibliografie *Štyridsať rokov vydavateľstva Tatran*. Prvý titul Knižnice svetových bestsellerov Bellowov *Herzog* 5 200 výtlačkov a vzápätí v reedícii 15 100 výtlačkov, Haileyho *Letisko* vyšlo v prvom vydaní v náklade 30 000 výtlačkov, potom v dvoch reedíciách 30 000 a 20 000 výtlačkov, Tolstého *Anna Kareninová* v prvom vydaní 12 000 výtlačkov, potom v ďalších 22 000, 25 000 a 15 500 výtlačkov, Pasternakov *Doktor Živago* 69 600 výtlačkov, Aretinove *Necudné rozhovory* 30 000 výtlačkov, Hronského *Jozef Mak* 15 000 výtlačkov, Urbanov *Živý bič* 20 000 výtlačkov. Prirodzene, vydávanie titulov z poézie, teoretickej a divadelnej literatúry, ako aj výtvar-

ných publikácií bolo finančne náročné, ale kompenzovalo sa v rámci podniku aj mimo neho. Spomínam si, že keď som nastupoval do Tatranu, vydavateľstvo dostalo výpomoc od Slovenského pedagogického vydavateľstva, ktoré vďaka vydávaniu učebníc bolo ziskové. Neskôr sa tieto kompenzácie inštitucionalizovali. Slovenské ústredie knižnej kultúry nadobudlo charakter výrobného-hospodárskej jednotky a štátne vydavateľstvá prelievali cez toto generálne riaditeľstvo nadbytočné prostriedky tým chudobnejším. Odhadnúť náklad knihy bola po konzultácii s knižným obchodom vec vydavateľstva. Limitovať ho mohli devízové prostriedky, ktorými sa uhradili honoráre zahraničným autorom. Okrem maloobchodného predaja, ktorý bol závislý od atraktívnosti titulu, vydavateľstvo sa mohlo spoľahnúť aj na to, že časť nákladu kúpi sieť knižníc. Ďalším kanálom na „podnikanie“ s knihami boli čitateľské kluby, ktoré fungovali takmer pri každom vydavateľstve. Pochopiteľne, vychádzali aj rozličné príležitostné, propagačné a oslavné publikácie a najmä politická literatúra, ktoré končili ako makulatúra.

Ak sa mám vrátiť ešte k Tatranu, v období, keď som v ňom pracoval, vydavateľstvo postupne prestalo mať ekonomické problémy a prosperovalo. Bola to aj zásluha pracovníkov na hospodárskom úseku, ktorí si uvedomovali špecifickosť vydavateľskej činnosti a prispôbovali hospodársku činnosť edičným zámerom. Dôležitá bola zásada, aby sa každá koruna získaná z kníh zase do kníh vracala.

V niekoľkých vašich prózach zo sedemdesiatych a osemdesiatych rokov sa objavujú postavy mladých vedúcich pracovníkov, ktorí riešia svoj vzťah k moci, jej korumpujúci vplyv na morálku človeka, myslím tu napríklad na knihy *Horúčka*, *Narodeniny* a *Kolkáreň*. Pre vás to však nebola len literárna téma: V Tatrane ste pracovali do roku 1971, potom ste prešli na ministerstvo kultúry na miesto vedúceho odboru umenia – stali ste sa teda významným predstaviteľom politickej „normalizácie“ v okupovanom Československu. S viacerými dovtedajšími kolegami a priateľmi z literárnej branže ste sa ocitli na opačných brehoch rieky. Ako došlo k tomuto pre-

stupu do politiky a ako s odstupom vyše dvadsiatich rokov hodnotíte svoj podiel na dobovej situácii slovenskej kultúry?

Už som spomínal, že zemetrasenie neobišlo ani Tatran. Prišlo k nemu dosť bizarne. Bratislavu navštívila sovietska delegácia na čele s vtedajším ideologickým tajomníkom UV KSSZ, a čo čert nechcel, vodili ju po starom meste, teda aj po Michalskej ulici, kde vtedy sídlil Tatran. Vo výklade jeho kníhkupectva bol vyložený preklad románu ruského autora Arcybaševa *Sanin* a padol ako červené súkno do oka sčítanejším členom delegácie. Postupne sa pozastavil predaj niektorých už vydaných titulov (tento osud stihol aj ešte nepredanú časť z päťdesiatistícového nákladu môjho prekladu Henryho Millera *Obratník raka*), musela sa prerušiť príprava vydania ďalších kníh. Po ideologickom tlaku sa na Tatran vrhol vtedajší najvyšší kontrolný orgán – Výbor ľudovej kontroly – s pokynom v činnosti vydavateľstva odhaliť ekonomické prehrešky. Začiatkom roku 1971 bolo jasné, že riaditeľ vydavateľstva Ján Ferencík, ani ja ako šéfredaktor sa vo vydavateľstve neudržíme. Na záchranu vydavateľstva sa angažoval vtedajší predseda Zväzu slovenských spisovateľov Andrej Plávka (sám niekdajší riaditeľ tohto podniku), obtelefonoval straníckych funkcionárov, ale zbytočne. Výrazne sa vydavateľstva zastával Miroslav Válek, vtedy už minister kultúry. Válek bol kedysi môj redakčný kolega v *Mladej tvorbe*, sedávali sme v jednej kancelárii a priateľsky sme sa zblížili. Aj v tých pohnutých časoch na začiatku sedemdesiatych rokov sme sa neoficiálne stretali a zrazu som zisťoval, že v najvyšších straníckych kruhoch prebieha ostrý zápas, ktorý sa najviditeľnejšie premieta do oblasti kultúrnej politiky. Válek mal predstavu, že na Slovensku treba v kultúre a umení zachrániť všetko, čo sa dá. (Hranice toho, čo sa dá, vykolíkovoval vstup zahraničných vojsk, ale domnievam sa, že ešte väčšmi nástup nevzdelaných funkcionárov do riadiacich politických orgánov a karieristických umelcov do kultúrnych inštitúcií.) Požiadal ma o pomoc a ponúkol mi miesto na ministerstve. Zdalo sa mi to v mojej situácii absurdné, ale napokon ma ubezpečil, že pod svietnikom býva tma a on sa nemôže obklopiť ľuďmi, ktorých mu vnucujú. A tak sa zo mňa zo dňa

na deň stal úradník. Bol som neraz svedkom, ako ministrovi volajú pracovníci stranického aparátu a vyzvedajú, či naozaj pracuje na ministerstve niekdajší šéfredaktor Tatranu. (Aby som kapitolu Tatran uzavrel, Válek pomohol aj Jánovi Ferenčíkovi, ktorého na jeho pokyn urobili riaditeľom knižného veľkoobchodu. Moje tatranské dobrodružstvo sa skončilo zaplatením škody, ktorá vznikla nevydaním niektorých rozpracovaných titulov. Aj to bol paradox – na ministerstve mi podliehalo generálne riaditeľstvo knižnej kultúry, ale zároveň som bol voči nemu platca škody.)

Nepochybné, po toľkých rokoch je každý človek múdrejší a uvažuje o svojich dávnejších rozhodnutiach. Téza „zachrániť, čo sa dá“ bola pre mňa morálny imperatív. Nanešťastie, z titulu svojej funkcie pre mňa vyplývalo byť aj poslom zlých správ. Tie zlé správy sa rodili všelikde, ale musel som ich nosiť a oznamovať. Niekedy sa pritom ublížilo tomu, s kým som predtým spolupracoval, a, pravdaže, dodnes ma to mrzí, tak ako ma mrzelo, že nie každý vždy pochopil, že prejavom svojho „osobného“ hrdinstva môže ohroziť čoraz ťažšie chrániteľný priestor slobodnejšieho umeleckého prejavu. Boli to veľmi zložité časy a vlastne náročná šachová partia, ktorá si vyžadovala aj mimikry a taktické ústupky. Kultúrnej politike Váľkovho ministerstva sa neustále vyčítalo, že neuznáva vedúcu úlohu strany. Napríklad pražský stranický sekretariát šokovalo, že vo Zväze slovenských spisovateľov je do tristo členov, kým vo Zväze českých spisovateľov ledva čosi nad stovku, čo svedčí o „nedôsledných previerkach“. Ministerstvo sa na rozdiel od Čechov usilovalo zamestnať, či aspoň sociálne zabezpečiť tých, ktorých zomlel previerkový mechanizmus a pod. Postupne sa však na federálnej úrovni prijímali rozličné kompetenčné zákony, ktoré zbavovali ministerstvo samostatného rozhodovania (napr. v oblasti zahraničných ciest), a sústreďovali ich do Prahy. Keď sa dnes hodnotí minulosť spreď roka 1989, zabúda sa na to, že hoci tu bola vláda jednej strany, tá strana napriek vonkajším proklamáciám vôbec nebola jednotná, tvorili ju rozličné zoskupenia líšiace sa prístupom k riešeniu problémov politického a hospodárskeho života aj formami ideológie. Platí to aj

pre obdobie ‚normalizácie‘, kde na Slovensku prebiehal ustavičný súboj medzi ideologickým tajomníkom ÚV KSS a ministrom kultúry. Ten však bol iba odrazom ešte zásadnejších konfliktov na najvyššom stupni stranického vedenia v Prahe.

Áno, z hľadiska absolútnej morálky každá služba politickým štruktúram zašpiní ruky. Osobne som si to uvedomoval. Nemal som však iné ambície, ako dodržať lojalitu k priateľstvu s Váľkom, a preto som nemohol z rozbehnutého vlaku z vlastnej vôle vyskočiť (možno aj preto nie, že ma z neho neustále chceli vyhodit' tí, čo boli v inej politickej frakcii). Práca na ministerstve ma obohatila o jednu zvláštnu skúsenosť: najväčším nepriateľom hodnotových princípov umenia sú samotní umelci. Hneď na začiatku sedemdesiatych rokov sa hlučne hlásili o slovo práve tí, čo boli dovtedy zaznávaní ani nie pre ideológiu, ale pre obmedzenosť svojho talentu. Keďže sa napr. v umeleckých kolektívoch už predtým usadili v rozličných stranických a odborárskych funkciách, zrazu zacítili svoju príležitosť, chceli sa pomstiť svojim úspešnejším kolegom a vylievali na nich vedrá špiny. Nikdy som netušil, že jestvuje aj negatívna intervencia, no keď sa zhrňali návrhy na rozličné tituly či vyznamenania, prichádzali žiadosti, aby možný kandidát ocenenie nedostal. Keď intervenujúci neuspel na úrovni ministerstva, využil na presadenie svojej vôle stranické orgány všetkých stupňov. Platilo to, prirodzene, aj pre divadelné inscenácie, koncerty, výtvarné výstavy a iné aktivity. Negativizmus je však asi taký starý ako ľudstvo a do popredia sa dostáva zvyčajne v okamihu spoločenských zlomov.

Zo svojho pôsobenia na ministerstve kultúry som však vyvodil veľmi radikálne dôsledky. Na rozdiel od mnohých tých, čo sa pretekali v úslužnosti a poddajnosti predchádzajúcemu režimu a vzápätí sa premenili na revolucionárov, angažujúcich sa v politických stranách a neustále vystavujúcich na obdiv svoje boľacky (ale kto z nás ich nemá, keď aktívne prežíval 20. storočie?), vrátil som sa k profesii, na ktorú ma oprávňuje vysokoškolský diplom a ktorou som na začiatku šesťdesiatych rokov možno dosť neuvážene pohrdol. Už nevymýšľam literárne a edičné programy, už nič neorganizujem ani

neredigujem, od politiky a ideológie bočím. Uspokojuje ma pedagogická činnosť a prekladateľstvo.

Vráťme sa teda k prekladaniu. Nie ste „len“ prekladateľ, publikovali ste aj množstvo doslovov a odborných textov o preklade. Aký je váš postoj k teórii? Aké miesto by mala mať v príprave mladého prekladateľa, je preňho podľa vás dôležitá?

Kedysi bolo pravidlom či povinnosťou prekladateľa pridať ku knihe doslov. Dnes sa kniha vybavuje záložkou, resp. niekoľkými základným údajmi o autorovi na opačnej strane obálky. Poznať bližšie autora prekladaného diela je nevyhnutné a prekladateľ si takýto „nepublikovaný“ doslov aspoň súkromne musí urobiť. Má na to databázu internetu a nie je to problém.

Na teóriu prekladu mám pomerne jednoduchý názor: pokiaľ teória prekladu pomáha prekladateľovi definovať jeho činnosť a spája sa s praxou, môže mu pomôcť. Ak je však teoretizovaním pre teoretizovanie, zdá sa mi samoúčelná. Nie každý vie, že prvá vášnivejšia debata o prekladateľstve sa uskutočnila v rímskom senáte, keď sa rímskym senátorom nepozdávali preklady gréckych autorov do latinčiny. V diskusii vystúpil Cicero a definoval zmysel prekladateľskej práce na celé ďalšie storočia: prekladať treba nie slovo za slovo, ale zmysel za zmysel. A ešte jedna významná téza vyslovená nemeckým romantikom Schlegelom: preklad je dekodovanie originálu a jeho nové zakódovanie. Niekde v tomto priestore by sa mal pohybovať teoretik i kritik prekladu. Pokusy o štrukturalistické a neoštrukturalistické definície prekladu chvíľami lietajú vo vzduchoprázdne. (Na druhej strane si treba vysoko vážiť štrukturalistickú lingvistiku, ktorá koniec koncov svojimi matematickými modelmi umožnila vznik prekladateľských strojov.) Domnievam sa, že o preklade doteraz najviac povedal český teoretik Jiří Levý vo svojej neprekonateľnej knihe *Umění překlada*. Na Slovensku azda Ján Vilikovský v knihe *Preklad ako tvorba*. A vo svete Peter Newmark svojou *A Textbook of Translation* a definovaním dvoch základných prekladateľských metód – sémantickej a komunikatívnej.

Začínajúci prekladateľ by mal o teórii prekladu čosi vedieť. Koniec koncov, sám o nej prednášam v kurzoch pripravujúcich prekladateľov na štátne skúšky z prekladateľstva. Má to zmysel však iba vtedy, keď sa teoretický postulát osvetlí na konkrétnych textoch.

Slovenskí vydavatelia aj prekladatelia umeleckej literatúry sa vždy museli vyrovnávať s českým kultúrnym prostredím. Spočiatku išlo skôr o konfrontovanie slovenského prekladu s českou tradíciou a prekladateľskou školou... Dnes sa azda ako väčší problém javí spoločný knižný trh, ktorý však platí iba na Slovensku – ako je známe, spätný tok kníh zo Slovenska na český trh nefunguje. Rentabilita vydávania niektorých slovenských prekladov sa aj preto prudko znižuje. Ako tieto problémy vnímate vy? Treba do tohto stavu nejako inštitucionálne zasahovať? Máte ako prekladateľ s konkurenciou českých prekladov aj nejaké osobné skúsenosti?

V jednej z predchádzajúcich odpovedí som reprodukoval názor Alexandra Matušku. Pravdaže, to platilo v praveku slovenského prekladu, no dnes už slovenský preklad zaujíma pevné miesto v knižnej kultúre. Česká tradícia a prekladateľská škola boli vždy inšpiratívne. Predstih, ktorý český preklad získal, vyplynul aj z toho, že český jazyk má predsa len dlhšiu tradíciu a podstatne širšie rozvrstvenie ako oveľa mladšia slovenčina, spisovne etablovaná až v 19. storočí. Slovenský prekladateľ má dodnes problémy, ak sa má vyrovnávať napr. s textom písaným v slangu. Našťastie, v posledných rokoch sa podarilo prekonať istú zahľadenosť slovenských lexikológov, ale aj časti spisovateľov do jazyka staršej literatúry z prvej polovice 20. storočia. Vznik a tvorbu Korpusu slovenského jazyka, ktorý mapuje živý jazyk, tak ako sa používa v súčasnej literatúre, v súčasných prekladoch, ale aj v praxi novín a vôbec masmédií, pokladám vo vývine lexikografie za revolučný skok, ktorému chýba iba rýchlejšie vydávanie nového Slovníka súčasného slovenského jazyka.

Nemyslím si, že si na knižnom trhu české a slovenské preklady natolko konkurujú, že by to výraznejšie vplývalo na rentabilitu slovenských prekladových kníh. Skôr tu ide o otázku marketingového

zvládnutia prekladovej literatúry. Sám som v poslednom dvadsať-ročí preložil niekoľko významných súčasných britských a amerických autorov, ale ich vydanie sa uskutočnilo bez pozornosti propagátorov kníh, ale aj literárnej kritiky. Keď som kedysi pracoval v literárnych časopisoch, recenzné rubriky vždy boli aj o prekladovej literatúre. Občas mám dojem, že knihu vnímame výlučne ako komerčný artikel.

Dôležitú časť vašej prekladateľskej práce tvorili dramatické texty. Preložili ste viac ako dvadsať hier Shakespeara, okrem toho amerických dramatikov 20. storočia Eugena O'Neill, Edwarda Albeho, Angličana Harolda Pintera a iných. Ako vznikla vaša spolupráca s divadlom?

Spolupráca vznikala spontánne, obracali sa na mňa dramaturgovia, ale najmä divadelní režiséri. Moje preklady realizovali takí režiséri, ako boli Jozef Budský, Pavol Haspra, Vladimír Strnisko, Jozef Bednárík, ale najmä Miloš Pietor. S Pietorom sme mali vypracovaný výhľadový harmonogram, ako predstavovať Shakespeara z jeho menej známej stránky. Žiaľ, Pietor už nedokončil inscenáciu *Kupca benátskeho* a jeho skonom sa spolupráca s divadlami pre mňa skončila, ak do toho nerátam uvádzanie mojich starších prekladov. Ako nový preklad sa v posledných rokoch zrodil iba *Cymbeline*, inscenovaný trnavským Divadlom J. Palárika, O svojom vzťahu k Shakespeareovi som už hovoril. Prekladať jeho hry z originálu, z alžbetínskej angličtiny, bola chvíľami otrocká práca, ktorá ma odvádza od prekladu iných autorov, aj od pôvodnej tvorby, ale robil som ju rád. Spájala ma s mladosťou.

Má preklad pre divadlo nejaké výraznejšie špecifiká v porovnaní s prekladom prózy alebo poézie?

Určite, jazyk prekladu dramatického textu je celkom odlišný od prekladu prózy. Musí byť živý, odpočúvaný z ulice, musí sa prispôbiť hereckému prejavu, teda byť ľahko vysloviteľný, bez nežiaducich zhlukov hlások. Keďže som v prípade Shakespeara prekladal

veršovaný text, blankvers musel zodpovedať logickému členeniu textu a dbať na významové celky, aby nedochádzalo k zbytočným veršovým cezúram. Pravdaže, prekladateľ pri ňom nemôže podliehať javiskovému populizmu a pridávať mu významy a najmä vulgarizmy, ktoré síce občas potešia herca a určite diváka, ale ešte vždy si myslím, že divadlo je chrám a jeho liturgia by mala slúžiť umeniu.

Prekladali ste žánrovo a štýlovo dosť rôznorodé prózy. Minimálne od konca šesťdesiatych do konca osemdesiatych rokov ste ako vysokopostavený človek slovenskej literatúry iste mali možnosť vybrať si z plejády nepreložených kvalitných diel aj na základe osobnej vkusovej orientácie... Podľa akého kľúča ste teda postupovali?

V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch som sa takmer výlučne sústredil na svoje dva prekladateľské projekty – preklad hier Shakespeara a preklad románu Jamesa Joycea *Ulysses*, na ktorých som začal pracovať ešte koncom šesťdesiatych rokov. Pozrel som na bibliografiu svojich prekladov a okrem Shakespeara za celé dvadsaťročie tam figurujú ešte dva knižné preklady poézie – Edgara Lee Mastersa a Carla Sandburga a knižný preklad štyroch hier dramatika Eugena O’Neilla. Napočudovanie, nijaká próza. Pravdaže, spomínané projekty a práca na ministerstve ma časovo natoľko pohlcovali, že som svoje prekladateľské aktivity nemohol ani nechcel rozširovať.

Hoci ste začínali prekladom poézie – spomínali ste už antológiu *Americká poézia 20. storočia*, ktorú ste v roku 1959 vydali spoločne s R. Skukálkom – neskôr už básnické preklady vo vašej bibliografii figurujú v menšom počte. Ak, pravda, odhliadneme od Shakespeareovho blankversu... Aký je váš vzťah k poézii?

Ako som už spomenul, roku 1980 mi vyšiel preklad knihy Edgara Lee Mastersa *Spoonriverská antológia* a roku 1982 výber z poézie Carla Sandburga *Chicago*. Prekladal som ich pre Kruh milovníkov poézie z iniciatívy vydavateľstva Slovenský spisovateľ. Napokon, Shakespeareove hry sú prevažne veršované, takže tiež ich možno pokladať aj za preklad poézie. Tvrdím – a niekoľkokrát som o tom aj

písal – že hranica medzi poéziou a dobrou prózou je takmer neviditeľná. Uvedomil som si to najmä pri preklade Joyceovho *Ulyssesa*, kde pri mnohých metaforických pasážach prekladateľ postupuje obdobným spôsobom ako pri preklade poézie.

Ktorý zo svojich prekladov považujete osobne za najdôležitejší, je to Joyceov *Ulysses*, Shakespearove hry alebo niečo úplne iné?

Asi presne, ako hovoríte: Joyce a Shakespeare.

Po roku 1989 ste preložili aj mnohé komerčné tituly, tam asi nešlo o zámerný výber, ale o honorár a o ekonomické záujmy vydavateľstiev. Ako vôbec pristupujete k takýmto textom, vnímate prácu na ich preklade ako nutné zlo alebo povedzme ako „oddychový čas“?

Bibliografia mojich prekladov z posledného dvadsaťročia presne zodpovedá situácii v našej knižnej kultúre: masa komerčných titulov, medzi ktorými občas zasvieti aj literárne kvalitnejší titul. Prekladateľ je zväčša ponechaný napospas ekonomickým záujmom vydavateľstiev, ale našťastie v ich redakciách – aspoň v tých, s ktorými som spolupracoval alebo spolupracujem – býva skúsený – dnes by som to nazval – editorský manažment, ktorý prihliada na záujmy a skúsenosti prekladateľov.

Po skomercializovaní edičnej činnosti som zrazu stál pred základným problémom, či prekladať aj tituly, ktorým chýba výraznejšia umelecká hodnota. Napokon prevážilo pragmatické hľadisko: preklad nie je vždy iba súboj s literárnymi titanmi, ale aj bežná poľná práca, pri ktorej tou pestovanou plodinou je jazyk a pestovateľ musí neustále vyvíjať úsilie skúmať a odhaľovať jeho možnosti. A tak aj pri slabších a literárne nezaujímavých autoroch môžu prekladateľa jestvovať vzrušujúce okamihy, keď hľadá riešenia prekladu zložitejších štýlových rovín, slovných hier a reálií, a teda ekvivalenciu medzi jazykom originálu a jazykom prekladu. Občas mi prekladateľská práca prichodí ako lúštenie krížoviek či hlavolamov. Tým nechcem zamlčať, že niekedy prekladateľ musí pretrpieť nedokonalosti originálu – stereotypný štýl, sklon vyjadrovať sa pomocou klišé,

viditeľnú snahu autora zapáčiť sa čitateľovi, oblievať ho sladkým sirupom a vnucovať mu gýčovitý pohľad na svet. Párkrát som sa voči takýmto autorom vzbúril: isteže, originál nemožno prepísať, ale možno ho aspoň znova zredigovať. A znova zredigovať znamená najokatejšie nedokonalosti odstrániť, štýl a register slov preorganizovať. Aj to je niekedy zaujímavá práca, takže by som nevnímal ani prácu na takýchto prekladoch ako nevyhnutné zlo.

Musím sa priznať, že som vorkoholik a neznášam chvíle, keď po dokončení prekladu zrazu nemám prekladateľsky čo robiť. Na druhej strane dnes už každú ponuku na preklad zvažujem a usilujem sa pred rozhodnutím o jej prijatí získať o autorovi a knihe maximum informácií.

Okrem „svojich“ autorov, teda tých, ktorých ste prekladali, ste sa zaujímal aj o všeobecnejšie otázky prekladu a prekladania, najmä z anglofónnych literatúr. Na túto tému ste napríklad v *Romboide* č. 5/1991 uverejnili článok Čo sme čítali z anglickej a americkej literatúry (Obzretie za uplynulým dvadsaťročím). Odvtedy prešlo ďalšie dvadsaťročie... Váš článok mapuje najmä to, čo sa dovtedy podarilo úspešne preložiť, skúsme problém obrátiť a posunúť do prítomnosti: Aké najväčšie resty máme podľa vás voči americkej a anglickej literatúre?

Dnes mi už chýba nadhľad nad vydavateľskou produkciou. Obávam sa, že keby som začal vyratúvať mená a tituly, azda poviem aj také, ktoré za toto obdobie vyšli. Hoci sledujem literárne časopisy, kultúrne rubriky novín, *Knižnú revue* aj rozličné propagačné letáky či bulletinov vydavateľstiev, chýba mi istá hodnotová hierarchizácia. Zmienil som sa o tom, že knihy sa valia ako z výrobného pásu na pulty kníhkupectiev, ale kritika a recenzistika zväčša stoja bokom a o vydávaných knihách sa píše náhodne, niekedy veľa o nehodnotných a niekedy takmer vôbec o hodnotných. Dnes pri výbere kníh na preklad nie sú problémom informácie. Kedysi sme sa museli uspokojiť s niekoľkými zahraničnými literárnymi časopismi, ktoré prichádzali do redakcií, ak bol dostatok devízových prostriedkov.

Dnes môžeme čítať na internete desiatky takýchto časopisov, vstrebať do seba stovky údajov o produkcii konkrétnych zahraničných vydavateľstiev, o zahraničnom literárnom živote a o zahraničných spisovateľoch. Možno by stálo za to aspoň konfrontovať vydávanie prekladov u nás s udeľovaním zahraničných významných literárnych cien. Lenže to sú už úlohy mladšej generácie.

Spomenuli ste, že ako pedagóg ste stále v kontakte s adeptmi prekladateľstva. Sledujete aj prácu mladších prekladateľiek a prekladateľov z anglofónnych literatúr? Dá sa dnes aspoň pri etablovanejších vydavateľstvách hovoriť o istej štandardnej úrovni umeleckého prekladu?

Štandardná úroveň prekladu sa pri významnejších vydavateľstvách nesporne dosahuje. Zásluhu na tom má aj systém práce, keď sa každý preklad stáva predmetom odbornej apretúry. Pravdaže, veľa záleží na kvalite apretátora. Pri svojich dlhoročných skúsenostiach som sa niekedy stretol aj s tým, že apretátor chce dať najavo svoju nadradenosť (alebo zakomplexovanosť) a zasahuje do prekladateľského štýlu, nivelizuje ho, vnucuje svoje synonymá alebo pri dvojtvaroch presne opačné voľby. Chvilami pripomína hospodárskeho revízora, ktorý za každú cenu chce vykázať nedostatky. Na druhej strane, apretátor je dôležitý nielen ako strážca čistoty jazyka, ale neraz nájde nielen technické, ale aj vecné chyby textu, a má teda zásluhu na záverečnej kvalite prekladu.

Keď sledujem svojich poslucháčov, ich problém nie je znalosť anglického jazyka, ale predovšetkým neznalosť slovenského jazyka. V súčasnom období sa dosť podceňuje jazyk ako základná súčasť vedomostnej úrovne spoločnosti, a tak aj vysokoškolsky vzdelaný človek si osvojuje akýsi slovenský newspeak – zmesku slovenčiny, češtiny a angličtiny. Občas aj adepti prekladateľstva po prvý raz počujú, že prádló je bielizeň, klúd pokoj a oslovenie pane patrí do Biblie. Chvilami musím zvädzať úporný boj, aby si odvykli zbytočne používať v každej druhej vete trpný rod alebo mechanicky vnášať do slovenčiny modálne slovesá. Väčšina poslucháčov si netrúfa prekla-

dať umeleckú literatúru, skôr im ide o preklad odbornej literatúry, resp. servisný preklad vo firmách.

Zaujal vás v poslednom období nejaký prekladateľský výkon svojou výnimočnosťou, náročnosťou?

Znova musím zopakovať, že nepoznám všetko, čo dnes vychádza, a preto na vašu otázku odpoviem skôr všeobecne: za trvalo vysoké prekladateľské výkony pokladám v próze preklady Jána Vilikovského a Pavla Vilikovského a v poézii Jána Buzássyho a Jany Kantorovej...

Na čom pracujete v súčasnosti a máte ešte nejaké prekladateľské plány, či nebodaj nesplnené sny?

Momentálne prekladám pre vydavateľstvo Ikar zaujímavý psychologický román americkej autorky strednej generácie Jessicy Trethewayovej *Lacy Eye* (názov je slovnou hrou, ktorú som ešte nevyriešil). Mať plány a nesplnené sny sa v mojom veku vari už nepatrí, ale predsa len ich ešte mám a držia ma v psychickej pohode.

■ Jozef Kot (1936) je prozaik, redaktor, prekladateľ z angličtiny. Vyštudoval angličtinu a slovenčinu na FF UK v Bratislave (1953 – 1958). Pracoval ako redaktor *Mladej tvorby* (1956 – 1959), ako redaktor a šéfredaktor *Slovenských pohľadov* (1961 – 1966), bol zastupujúcim šéfredaktorom *Revue svetovej literatúry* (1966 – 1968) a šéfredaktorom vydavateľstva *Tatran* (1968 – 1971), potom až do roku 1990 bol riaditeľom odboru umenia na Ministerstve kultúry SSR, od roku 1991 učí na štátnej jazykovej škole.

Ako prekladateľ sa venoval najmä angloamerickej literatúre 20. storočia (E. Albee, S. Bellow, W. Faulkner, E. Hemingway, J. Joyce, E. L. Masters, H. Miller, E. O'Neill, C. Sandburg, A. Sillitoe, J. D. Salinger a iní). Preložil vyše dvadsať hier W. Shakespeara. Za preklad Joyceovho *Ulyssesa* získal v roku 1994 Cenu vydavateľstva Slovenský spisovateľ. ■

Preložené knihy ma odmenili

rozhovor s prekladateľkou a redaktorkou
Jarmilou Samcovou viedla *Gabriela Magová*

Aké sú vaše rodinné korene, ovplyvnili vašu životnú dráhu?

Moje korene sú pomerne široko rozvetvené, mama pochádza z Dalmácie, a to rovno z Dubrovníka. Vždy tvrdila, že to je najkrajšie mesto na svete a vôbec všetko, čo s ním súvisí, je najlepšie a najkrajšie na svete. Otec pochádzal z južných Čiech a do Bratislavy sa dostal tak, že keď v čase veľkej krízy zatvorili v Prahe továreň, kde pracoval – bol chemik, gumár –, tak prišiel do závodu Semperit v Petržalke, z ktorého sa po vojne stal Matador.

Pamätám si koniec vojny, ako horela Apolka, na ten oheň a dym, ktorý bolo vidieť až do Dúbravky, pamätám si zbúraný most. Pre môjho otca bolo typické, že sa chcel všade pozrieť, tak ma vzal na pontónový most, ktorý vybudovali zhruba na úrovni Auparku. Zviazané člny a na tom dosky, a mňa, päťročnú, tam zobral – a ja si dodnes pamätám, ako som sa bála, lebo sa tie člny hojdali. Ale ja som sa zámer podaril, prešli sme na druhú stranu a vrátili sa nazad.

Po Bratislave chodili zranení vojaci. Hovorím sovietski, lebo boli zo všelikadiaľ. Možno ani nevedeli, kde sú, a možno ich to ani veľmi nezaujímalo. Bolo horúce leto, chodili o barlách, niektorým chýbali ruky, nohy, chodili v plátenných spodkoch. Mňa v tom veľa zaujalo, že mali z kockovaného papiera spravené čiapočky a na

nich mali nálepky, všelijaké scénky, to sa navlhčilo a dalo sa to nalepiť. Tak si vyzdobili čiapky a boli na to strašne hrdí – kto mal viac, ten bol väčší fešák.

Pamätám si, keď bol vedľa prezidentského paláca na trávniku malý cintorín, kam pochovali padlých. Pamätám si sprievody ku Dňu matiek. Boli sme oblečení zväčša do krojov a pochodovali sme s mašľami a mávadlami od prezidentského paláca. Môj otec bol amatérsky fotograf. Máme aj nejaké fotografie, ale sú maličké a nekvalitné, lebo si ich sám vyvolával v kúpeľni. Potom som to robila aj ja. Otec fotil kadejaké „blbosti“, napríklad šiel do poľa a fotil šmuhy po lietadlách. A moja mama nadávala, lebo ho mohli aj zastreliť. On však na to nedbal. A inak to bol inteligentný človek.

Do prvej triedy som začala chodiť na Kvačalovej, to sme bývali na Trenčianskej, a keď sa po vojne obnovila výroba v Matadorke, tak sme sa tam presunuli – a to je kľúč k môjmu detstvu, lebo sme bývali v takej jednoposchodovej vilke s veľikánskou záhradou, samá marhuľa a mnoho iného ovocia, a chodila som s miestnymi deťmi, ktoré mali veľmi pomiešaný pôvod, do školičky. Keď bola jeseň, chodievali sme cez „štreku“, musím toto nespisovné slovo použiť, lebo tak sa tam hovorilo. Tá cesta bola lemovaná orechmi, ktoré v septembri padali, a my sme ich zbierali a v škole sme ich päťou gniavili na čiernej olejovej dlážke.

Potom si ešte pamätám na jednu obrovskú morušu... ale nesmiem zabudnúť na inú dôležitú vec: na hudobnú školu, ktorú v Petržalke založil František Oswald. Z našej triedy ju navštevovala hádam tretina spolužiakov. Neprestajne sme chodili s notami pod pazuchou – dva razy do týždňa na hodiny hry na nástroj, potom na hodinu teórie, na povinný zborový spev, nacvičovali sme besiedky, prípadne školský orchester chystal koncert a klaviristi v ňom hrali na triangel, píšťalky a iné... Nabádali nás, aby sme chodili do divadla a na koncerty a my sme, či už v skupinách, neskôr aj sami, chodili do opery či na balet za päť korún na galériu... Boli sme plne zamestnaní. Detstvo v Petržalke bolo vtedy zaujímavé. A Matadorka postavila bazén, kam som sa ľahko dostala, keď som prešla cez záhradu a potom ešte šikmo cez lúku.

Podobne ako váš otec aj vy ste fotografovali. Dokonca ste sa chceli stať výtvarníčkou. Napriek tomu ste sa po základnej škole dostali na „vyššiu hospodársku školu“, dnes nazývanú obchodná akadémia.

Veľmi som túžila venovať sa výtvarnému umeniu. Moji praktickí rodičia si však mysleli, že umelecká priemyslovka, kam som chcela ísť (dodnes túžim po kreslení), nie je veľmi praktická škola, a tak ma dali na túto školu, dostala som sa tam, hoci to nebolo jednoduché. Mne umeleckú priemyslovku zatrhli a potom tam pustili moju sestru. Veľká nespravodlivosť. Po skončení som ako výborná žiačka dostala umiestenku do plynárne, do učtárne, čo ma vôbec nepríťahovalo, takže som tú umiestenku dala spolužiačke a rodičia sa hnevali. Lenže potom ma zástupca riaditeľa školy poslal do Slovenského vydavateľstva politickej literatúry (neskoršia Pravda), že hľadajú niekoho, kto má vzťah k literatúre. Riaditeľom vydavateľstva bol Samo Falťan a prijali ma, lebo ktosi zo sekretariátu šiel na materskú dovolenku. Nijaká literatúra! Tak sa začala moja vydavateľská kariéra. Cez to horúce leto som písala listy, čo mi nosili, lebo nás v škole naučili úpravu a všetci chceli mať pekné listy, ja som ich pomaličky ťukala a vedela som aj pravopis, čo ich nadchlo, a po nejakom polroku som sa vďaka tomu pravopisu dostala do korektorne, ako to vtedy chodilo. V korektorni pracovali elévi, potom prešli do redakcie... Medzičasom som začala študovať na vysokej škole. Tam som sa prihlásila samostatne, bez vedomia rodičov. Bolo to štúdium popri zamestnaní, ale iné som si nemohla dovoliť, musela som si na svoje potreby zarobiť.

Celé štúdium ste absolvovali popri zamestnaní, ako to fungovalo?

Bolo to zaujímavé, chodila som do práce, v sobotu sa vtedy ešte pracovalo, ale keďže som študovala, mala som nárok na voľno, ibaže môj šéf mi spočítaval aj tie štvrťhodinky, pracovný čas bol nie osem hodín, ale osem hodín plus neviem koľko minút... V sobotu sme chodili na prednášky, ja som absolvovala všetkých pánov profesorov, Stanislava, Pišúta, Paulinyho, Jána Števčeka, Milana Rúfusa, ten si však v zime vždy zlomil nohu... Chodili sme, pokiaľ nám to pra-

covný čas a dovolenka umožnili, na prednášky. Nebol to môj vysnívaný spôsob štúdia, ale popri tom som chodila ešte aj do jazykovej školy a neprestajne som čítala, všeličím som sa zaoberala a to pomáhalo. Dlhú som excelovala na skúškach zo slovenčiny, lebo som mala dobrý základ, cítila som sa ako ryba vo vode a tešilo ma to. Dobrý základ, čo sa týka faktických vedomostí, som mala zo strednej školy, slovenčinu ma učila Dr. Júlia Vilikovská, matka Jána a Pavla Vilikovských. Starí rodičia, ku ktorým som chodievala na prázdniny, a rodičia pridali veľkú knižnicu. U nás sa veľa čítalo aj číta, a keď máte aj dobrú hlavu a pamätáte si, čo ste prečítali, tak to pomáha.

Ako ste sa popri práci učili na skúšky?

Pripravovať sa na skúšky popri práci si vyžaduje sebadisciplínu. Mne sa tak narušil spánok, preto som si vypracovala metódu, ktorej sa držím dodnes. Ale trvalo to, kým som na to prišla. Nesmiete byť dlho do noci a nepravidelne hore, musíte študovať do určitej hodiny, pokým vám to „berie“, a potom musíte ísť spať, lebo ráno treba vstávať do práce na siedmu, keďže som bola v tom čase korektorka a porovnávala som texty, musela som byť vyspatá. Porovnávali sme originál s korektúrami riadok po riadku a to sa nedá robiť, keď je človek unavený.

Keď som už mala nejaké štyri ročníky za sebou, stala som sa redaktorkou, hoci sa to až tak veľmi nelíšilo... Zasa tam boli takí ľudia, ktorí nemali vysoké školy, a nerobilo to dobrotu, lebo nás, čo sme mali vysokoškolské vzdelanie, potom pokladali za mladých drakov. To je už veľmi dávno.

Mali ste medzi predmetmi aj taký, ktorý by sa z nejakej stránky venoval prekladu?

Prekladateľstvo sa neučilo. Ja som sa to naučila prirodzene, vo vydavateľstve najprv v jazykovej redakcii a potom už v redakcii. A okrem toho fungovalo (čo teraz už nefunguje, resp. to možno mala nahradiť letná škola prekladu) každý mesiac také stretnutie, ktoré sa nazývalo sebavzdelávanie prekladateľov. Organizovalo ho

Ústredie slovenských prekladateľov, kde bol Ján Vilikovský. Chodievali tam prekladatelia a rozprávali o svojej práci, ako prekladali, prečo sa rozhodli prekladať a podobne. Boli to také prekladateľské dielne. Radi sme tam chodili. Ale keď sa zmenila celá spoločenská situácia, mnohí už zrazu nemohli na tieto stretnutia chodiť o druhej poobede. Predtým ich púšťali z vydavateľstiev, ale nové „načalstvá“ už nie. Začalo tam teda chodiť pomenej ľudí a potom to postupne zaniklo.

Najdlhšie ste pracovali vo vydavateľstve Pravda, ale ocitli ste sa aj v Tatrane, ba aj v Slovenskom spisovateli.

Pravda sa volala Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, potom sa to premenovalo na jednu chvíľu na Epoque, ale to bola krátka epocha, asi dva roky, a potom Nakladateľstvo Pravda. Presťahovali sme sa do výškovej budovy „džejentí“, kde som sedela na dvadsiatom druhom poschodí. Teraz, keď sa večer pozriem z obloka svojho bytu, viem odrátať, na ktorom poschodí to bolo, lebo v noci okná svietia.

V Pravde som robila, až kým nezanikla. Najprv som si naivne myslela, že budem na voľnej nohe, ale to bolo asi len päť mesiacov. Odtiaľ som prešla do Tatranu. Zavolať ma doň Ján Vilikovský, ale nezostala som dlho. Tam tiež dorazili časy, keď sa privatizovali vydavateľstvá, rušili sa štátne dotácie na vydávanie knižných titulov – keď šlo všetko dolu vodou. Chápem to, lebo ceny kníh boli také nízke, že sa s tým vydavateľstvá, ktoré nepracovali na ekonomickom princípe, nemohli vyrovnáť. Schválené tituly dostávali dotácie a predávali sa za dvadsať, tridsať korún. Postihlo to aj Tatran. Odtiaľ ma zavolali do Spisovateľa. Tam mi po krátkom čase povedali, že môžem ísť do predčasnej penzie a potom som sa ja obrátila chrbtom vydavateľstvá – čo bolo najmúdrejšie, čo som mohla urobiť, lebo som už nechcela závisieť od ľubovôle rozličných šéfov.

Zdá sa, že začiatok deväťdesiatych rokov predstavuje ťažkú etapu vášho profesionálneho života...

Nerada by som príliš rozoberala tieto okolnosti, lebo je to háklivé obdobie, keď zanikali kamenné vydavateľstvá, keď sa všeličo dialo, a nemám na to veľmi dobré spomienky. Už to nebolo ono, 1991, 1992... Boli to dve krátke intermezzá, prepúšťali sa redaktori. Dostala som výpoveď spolu s nejakým obrovským počtom ľudí, bolo ich hádam tridsať... Bolo to logické, lebo zrušili dotácie, ktoré dovtedy štát poskytoval vydavateľstvám. Potom sa začalo všelijako poškulovať po privatizácii a s tým obrovským množstvom redaktorov to nešlo. Nemali na platy a na odvody, a preto sa vydávali *Vtáky v trní* a podobné tituly, aby prežili.

Vznikali a zanikali ďalšie vydavateľstvá, poniektoré maličké, ja sama som sa zúčastnila na takom pokuse o založenie vydavateľstva s Evou Mládekovou. To mi aj niektorí vyhadzovali na oči, ktovie prečo... Ale nebol to veľmi úspešný pokus. Nejaké veci sme dali dokopy a vytlačili, ale nebol z toho zisk, nedalo sa z toho žiť, nemohli sme si na seba zarobiť. Každý si teda začal hľadať iný spôsob obživy a túto ideu sme opustili. Až tento rok sa mi podarilo získať úradný papier o tom, že zaniklo. Reálne to fungovalo štyri, päť rokov. Pravidupovediac, bolo to niečo strašné. Jednak bolo treba platiť účtovníctvo a k tomu prišli „buzerácie“ z rozličných úradov, ako je živnostenský, daňový... Bolo to hľadanie východiska z núdze. Vydali sme nejaké romány, bol taký historický seriál Marianne, zopár detektívok, zopár knížiek sme vytlačili pre Open Society a spomienky Sone Kovačevičovej *Preskakovanie polienok* – aspoň niečo, čo sa uchovalo, čo nebolo bezvýznamné. Bola to však malá kniha v malom náklade a v žiadnom prípade nie zisková. Robili sme to s hmlistou predstavou – ale iné sme vlastne robiť nevedeli, vedeli sme robiť len knižky.

Odchod zo Spisovateľa bol nečakaný koniec pomerne úspešnej redaktorskej dráhy, musím povedať. Roky som robila edičné plány, povychádzali u nás dobré knihy vo veľkých nákladoch a mnohé vychádzali ešte neskôr v iných vydavateľstvách, ktoré ich vyhrabali, proste ťažili z toho, čo už bolo. Každý hľadal úspešné tituly. Vedela som, že dôležitý je príbeh, aj si to myslím, vyberala som tituly

podľa svojich predstáv. Chodila som do Lity na Zámockej ulici (pozn. red.: LITA, autorská spoločnosť), to bolo veľmi zaujímavé, sedel tam Kornel Földvári, Tamara Zemková a Evička Palkovičová. Mali veľké police s knihami, ktoré im agentúry posielali ako ponuky na preklad a oni ich poskytovali vydavateľstvám. Neváhala som a chodila som sa pozrieť osobne, čo tam majú. Nelenila som a prečítala si celú knihu. Často som zistila, že je fajn a bolo by ju treba preložiť.

Z vašich slov cítiť, že to museli byť dobré časy, ako redaktorka ste určite zažili veľa úspechov.

No... vtedy to bolo trochu inak. Mňa tie knižky tešili a vydavateľstvo ich predávalo. Raz mi šéfredaktor Ušiak povedal, že ruiniem papierenský priemysel. Lebo na Hellerovu *Hlavu XXII*, ktorú sme vydali neviem kolkokrát, v tridsaťtisícovom náklade a potom ešte dotlačé, sa spotrebovali tony papiera a on tvrdil, že som zniesla zo sveta „vagón papiera“. Ten papier sa totiž prideloval v Slovenskom ústredí knižnej kultúry. Keď ste už nejaký titul vybrali do edičného plánu, musel sa tam zahlásiť. A niekedy sa o titul uchádzali aj dve vydavateľstvá, a oni to potom akosi rozsúdili.

Tieto návštevy Lity patrili k povinnostiam redaktora?

Nerobil to každý... Mne to poskytovalo istú výhodu. Redaktor pripravoval edičný návrh. Bolo to tlačivo, ktoré sa vyplňalo. Už som si minule robila žarty, keď sme nakrúcali niečo v KC Dunaj o tom, ako sme písali ideové charakteristiky a predajné charakteristiky. A na tom istom papieri, len v iných okienkach, v rozsahu šiestich riadkov. Na ÚV šla ideová charakteristika. Museli ste napísať takú, aby to prešlo, aby to schválili, a tá predajná charakteristika bola zasa pre kníhkupcov, aby si to objednali. Skĺbiť tieto dva pohľady bol vrchol umenia. To tlačivo bola taká skladačka, kde bolo uvedené všetko. Museli ste tú knihu prečítať (to sa, tuším, už dnes ani nerobí), spočítať verše, ktoré sa platili podľa osobitnej položky honorárovej vyhlášky, napísať tie charakteristiky a pod., ale potom aj obstať pred preverovacími komisiami, keď napríklad prišli na to, že Iris Murdo-

chová sa vyjadriť neúctivo o vstupe vojsk do ČSSR. Nebola som informovaná o jej verejných výrokoch v Anglicku a navrhla som taký nevinný titul *Hrad z piesku*, ľúbostný román, jeden z jej prvých, ani vôbec nevyšiel – a umývali mi za to hlavu... Mohli ste stratiť aj miesto, aj existenciu. Každé dva roky zasadala preverovacia komisia na ÚV, kde sedeli zväčša muži, ktorých nik nepredstavil, takže ste nevedeli, pred aké auditórium idete. Vošli ste do miestnosti, kde sedelo asi dvanásť chlapov, vždy to boli muži, a vy jediná ste mali meno... Raz ma sfúkli za *Pole neorané*. K tomuto románu vychádzajúcemu v súbornom diele Petra Jilemnického napísal na žiadosť môjho šéfa úvod Ivan Kusý. A oni už vedeli, že Kusý bude vylúčený zo strany, a mne vyčítali, že ja za ten úvod môžem. Vtedy o niečom takom redaktor rozhodovať nemohol. Nerozumela som tomu, aj som sa vzpierala a papuľovala... Nakoniec sa to po rokoch skončilo a nastalo mojich dvadsať šťastných rokov s *Revue svetovej literatúry*. Bez šéfov, bez preverovacích komisií.

Ako ste začali prekladať?

Začala som prekladať poviedky pre nedeľnú (alebo sobotnú) *Pravdu*. Na zadnej strane bolo miesto, kam sa vošla novinová poviedka, ktorá mala sedem alebo osem strán. Autori, ktorí písali poviedky, ako napríklad Ray Bradbury, vedeli presne, ako má vyzerať rozsah poviedky, a ja som našla niektoré celkom pekné poviedky v Sovietskej knihe, ktorú spomína Janko Vilikovský, taký výber moderných amerických poviedok, a všeličo som poprekladala. Johna Updika, Grahama Greena a viaceré, na ktoré si teraz ani nespomeniem. Predvolal si ma však šéf a povedal mi, že som si na to nepýtala povolenie. Odpovedala som mu, prepáč, ale robím to vo svojom voľnom čase, a navyše to bolo pre *Pravdu na nedeľu*. Iné časopisy takto poviedky neuverejňovali, okrem *Života*. Skrátka, začala som poviedkou od Philipa Rotha z knihy *Goodbye, Columbus* do Mladej tvorby. Začať poviedkami je dôležité aj pre dnešných prekladateľov. Nemôžete začať románom, to je ťažké. Problémy musíte dotiahnuť do konca aj na takej veľkej ploche. Mnohí si neuvedomujú,

aké problémy ich čakajú. Je dobré naučiť sa to na poviedkach. Robila som to z radosti, asi som mala veľa energie, lebo som stíhala popri práci a štúdiu aj prekladať. Neskôr som sa dostala k historickej reportáži *Horí už Paríž?* od Collinsa a Lapierra, to bol môj prvý knižný preklad. Rýchlo však prišlo k prerušeniu, pretože k nám vstúpili bratské vojská a ja som nemala dovolené publikovať pod vlastným menom. Tak som preložila zaujímavú knihu *Šíre Sargasové more* od Jean Rhysovej pod menom Kornélia Richterová. To bola moja kamarátka a tá sa potom za to aj hanbila, lebo ju zavše niekto oslovil a pýtal sa jej na preklad. Už je to dávno. Hlásim sa k tomu prekladu.

Čo ste urobili, že ste sa nemohli podpísať pod preklad?

Podpísala som listinu pred *Kultúrnym životom*, že nesúhlasím so vstupom... a bolo to. Takto to trvalo istý čas, všetci sme boli tak rôzne postihnutí. Miro Neman sedel v Smene tiež v dôsledku takéhoto úkazu. Chcel mi dať niečo preložiť, aj to *Šíre Sargasové more* som prekladala pre nich, a potom ich vedenie v rozpakoch chcelo vedieť, či by som nemohla prekladať pod vlastným menom, a spýtali sa nášho nového šéfredaktora Hanisku, ktorý bol nejako spriaznený na ÚV, bol smelší a nepotreboval sa nikoho spytovať, a ten odpovedal, „a prečo by nemohla“. Ale nemohla som nejaké iné veci, napríklad písať posudky, to sa dotýkalo tých registrovaných a evidovaných prekladateľov. My sme boli evidovaní. Môj šéf, čo veľmi neprekladal, bol registrovaný. Boli to také časy.

Veľmi som sa tešila z mnohých autorov z edície Štafeta, ktorých som prekladala, zväčša anglických, občas aj amerických, napríklad Jamesa Baldwina, boli to zaujímaví autori.

Keď sa pozriem na vašu bibliografiu prekladov, sú to všetko diela a mená, ktoré aj teraz patria k najzaujímavejším. Autorky ako Iris Murdochová, Muriel Sparková, Katherine Mansfieldová a ďalšie...

To som prekladala pre Aspekt. Áno, objavili sme veľa zaujímavých vecí. Preložila som pekné poviedky, napríklad *Oranžové ko-ne* írskej autorky Maeve Kellyovej... Íri vedia rozprávať príbehy, oni

to majú v sebe zakódované už odpradáвна. Teraz už neprekladám. Už nevládzem prísť z práce a začať robiť. Potrebujem si oddýchnuť, a nie si sadnúť a pustiť sa do prekladu, alebo vstávať ráno o piatej a v nočnej košeli prekladať... to by už som nerobila. Ale vtedy som sa na to tešila, slnko svietilo a mne bolo fajn. Mala som z toho radosť. Hoci mojich rodičov to nenadchýnalo, preto som dlho musela písať rukou.

Prekladala som bonbóniky zo súčasnej angloamerickej literatúry. Ja som to vedela, lebo som sledovala všetko kvôli svojej redakcii, takže som si všetky tituly absolútne programovo vyberala. Keď som uvidela nejaké zlaté zrnko, chopila som sa ho a už som ho nepustila. Prekladanie, to musím povedať, bolo v celku v tom beznádejnom spôsobe života, aký sme vtedy viedli, moja radosť.

Bol ten pocit taký beznádejný?

Bol. Čo ste mohli? Nemohli ste nič. Tak ste sa uchýlili k niečomu, čo pre vás niečo znamenalo. My sme vtedy žili celkom napodiv kultúrnym životom. Keď bol dobrý film, utekali sme do kina. Keď vyšla knižka, hybaj, utekali sme kúpiť knižku. Tešili nás iné veci, než sa nám núkali. No zasa, ten pocit, že keby som teraz chcela, tak by som mohla ísť aj na Island...

Preložili ste viacero kníh od Toni Morrisonovej...

Áno. Prekladala som ju prvá a je to veľmi ťažká práca. Vyžaduje si to veľmi hlboký prístup, to nie sú preklady, ktoré môžete robiť remeselne, že si sadnete a preložíte dennú normu päť alebo desať strán. Autorka tam má pasáže, kde hovorí o hlasoch, o ľudských, zvieracích hlasoch v lese. Toni Morrisonová má blízko k hudbe a to s tým súviselo. Ale aj tak po nej ani pes neštekol, ani tomu nerozumeli, tej autorke.

Ani neskôr? Nemalo to oneskorenú recepciu?

Nemalo. Naopak, niektorí si mysleli, čo to za čudnú autorku prekladám, úchylnú, lebo píše aj o inceste. No ja som si tento aj ďalšie

preklady užila. Každá preložená kniha ma niečím vnútorne odmenila. A či to už niekto ocení, alebo nie, už nie je také rozhodujúce.

Vo vašej bibliografii sú aj preklady zo srbčiny, ako ste sa dostali k nim?

Začínala som nimi, napríklad Davičovou *Pesmou* (Báseň), za ňu som dostala prémiiu Litfondu. Venovala som sa tomu jazyku viac, lebo prekladateľov nebolo. Dal mi to za úlohu šéf, vedel, že niečo z jazyka viem. Bolo málo prekladateľov a s národmi Juhoslávie to bolo tak, že veľmi často vypukol nejaký prúser, a vtedy sa nemohla kniha vydať, ale keď práve nijaký nevypukol, tak sa prekladalo. Najmä keď sme potrebovali vyvážiť v edičnom pláne 50 percent socialistickej literatúry a 50 kapitalistickej, potrebovali sme do plánu pichnúť niečo, čo sa dalo označiť ako socialistické. Takže som sa tomu venovala, zaraďovala som odtiaľ knihy do edičného plánu a niečo som aj preložila. Vtedy to bolo dobré. Akurát sme nikdy nevedeli, kedy to prestane byť dobré.

Váš najslávnejší preklad je asi Pavičov *Chazarský slovník*.

Možno je najslávnejší. Je to taká výstredná kniha a bol to ťažký preklad. Bolo v nej veľa oblastí, ktoré sme my nepoznali. Našťastie som mohla ísť s hotovým prekladom za autorom, ktorý ešte žil. A okrem toho som po strýkovi dostala lexikón *Minerva*, ktorý vyšiel v Záhrebe roku 1933, a v ňom som našla mnohé veci, najmä z cirkevnej oblasti, o ktorých som nemala ani najmenšiu alebo len veľmi hmlistú predstavu. Bola som strýkovi veľmi povďačná, hoci to bolo až po jeho smrti. Natrápila som sa s tým, ale zase len so záujmom a s radosťou. Preklad vyšiel aj druhý raz, mnohí ľudia ho poznajú, páčili sa im „lovci snov“ a také nezvyčajné, mystické veci, čo sa tu dovtedy nepestovalo.

Po srbsky ste sa naučili v detstve?

Vedela som trochu po chorvátsky, aby som bola presná. Veľa som čítala. Boli tu aj časopisy, ktoré som si chodila kupovať každý týždeň,

čítala som aj knižky. Istý čas som sa v tom jazyku dobre orientovala. Teraz mi to chýba, lebo s ním už nemám taký živý kontakt, zriedkavo chodím „tam dolu“ k svojej rodine. Bola som tam po osemnástich rokoch. Vraveli mi, že je to prekvapujúce, že „kako se to sačuvalo“, ako sa to uchovalo. Keď som sa učila rozprávať, mama so mnou hovorila po chorvátsky a potom sa k tomu niečo pridávalo, a tak sa to udržiavalo. Mám vzťah k tomu jazyku, teší ma, keď ho počujem, poznám aj všelijaké nadávky a niekedy si so sestrou Oľgou hovoríme také úslovie, ktoré poznáme od mamy.

Boli ste členkou výboru sekcie pre umelecký preklad pri Literárnom fonde. Vedeli by ste zhodnotiť jej prácu a prínos, resp. prínos Literárneho fondu?

V sekcii pre umelecký preklad pri Literárnom fonde sme odvedli veľa drobnej a užitočnej práce. Mali sme prehľad o tom, čo sa robí, o situácii prekladateľov, udeľovali sa štipendiá, podpory. Mnohým to pomohlo.

Literárny fond pomáhal a rozdával štipendiá. Normálne vydavateľstvá neplatili vždy včas, keď niekto ochorel, posielali mu každý mesiac sto korún, alebo keď umrel, prispeli na pohreb a podobne. Vždy bolo zopár ľudí, ktorí proti Litfonde protestovali. Tvrdili, že to je pozostatok socializmu a je to nesprávne, že im strhávajú viac daní, ako treba. A niektorí na čas svoj protest popreli a prijali trebárs štipendium. Ja som sa nikdy proti tomu nebúrila a tie dve percentá som nepočítala, lebo som si myslela, že je lepšie, keď je Literárny fond ako nič. Nehovoriac o tom, že boli Budmerice. O tie sa starali, bola letná škola. Literárny fond objednal autobus, všetci sa o ôsmej ráno dostavili k Istropolisu a dali sa odviezť. A všetci boli radi. Teraz sa to už ani zďaleka nepodobá... Niežeby to bolo zlé... Možno to bol naozaj ten zvyšok toho socialistického spôsobu, keď sa o nás Literárny fond postaral, bolo to také pohodlné....

Vaše meno sa od začiatku spája aj s Letnou školou prekladu a s jej prípravným výborom.

Bola som medzi prvými účastníkmi, keď vznikala. Dlho sme tam potom chodievali všetci ako na klavír. Chodili sme aj na prednášky, rozборы prekladov do Istropolisu, ktoré boli fajn, lebo prekladatelia sa stále vzdelávali. Súčasní prekladatelia si často myslia, že sa nemusia vzdelávať, že všetko vedia. Hoci aj teraz sú prednášky pre prekladateľov, na tie chodím a sú zaujímavé.

Už je to presne dvadsať rokov, čo vediete redakciu *Revue svetovej literatúry*. Obnovili ste ju, keď sa Slovenský spisovateľ vzdal jej vydávania. Ako sa to odohralo?

Predtým, než som išla na úrad práce, povedal mi riaditeľ vydavateľstva Slovenský spisovateľ pán inžinier Chovanec, že veď obnovte *Revue svetovej literatúry*! Vždy hovorím a nikdy som to netajila, že to vyslovil on. Pozrela som naňho, čo to hovorí. Vydavateľstvo nemohlo ďalej vydávať *RSL*, lebo by na ňu nedostali dotácie. A *RSL* je stratová. Aj teraz. Ale my ako spoločnosť prekladateľov, ako občianske združenie SSPUL, sme mohli požiadať o dotáciu. Chopila som sa iniciatívy a začali sme pátrať, ako na to. Požiadať na ministerstve vnútra o povolenie, na ministerstve kultúry tiež, potom som šla na sekciu umenia, kde sedel Jozef Gerbóc, ktorého som dobre poznala zo Smeny, bol ku mne veľmi milý, ale povedal, že sa musí spýtať, a dlho sa spytoval, spytoval sa tak od februára neviem dokedy, až nakoniec povedal, že by nám dali šesťstotisíc na štyri čísla. Predtým *RSL* vychádzala šesť-, sedemkrát do roka, nehovoriac o redakcii, ktorá bola päťčlenná. Trvalo dosť dlho, kým nám niečo dali. Šli sme so Soňou Rafajovou, ktorá bola ešte členkou predchádzajúcej redakcie, na ministerstvo práce a sociálnych vecí prihlásiť sa, stáli sme v strašnom rade, vtedy bol nejaký nový predpis, prihlásili sme sa aj v sociálnej poisťovni... Na platy sme nakoniec nemali, lebo peňazí nebolo toľko, z toho sa to nedalo vykryť. Preto sme pristúpili z núdze k tomu, že sme si dávali honoráre, také umiernené, lebo tá suma musela vyjsť na štyri čísla. A na tomto princípe pokračujeme stále. Akákoľvek suma príde, rozdelí sa na štyri časti, z grantových peňazí musíte zaplatiť honoráre a tlač a z iných výnosov, prípadne

z príspevkov, ktoré sa vám podarí zohnať, zaplatíte nájomné, opravy tlačiarne, telefóny a papier. Niektoré čísla vyjdú drahšie, iné lacnejšie. Niekedy stúpnu náklady na tlač, drahé sú aj básne.

Po celý čas ste redakciu časopisu predstavovali takmer sama.

Okrem mňa tu bola istý čas Soňa Rafajová, až kým si z rodinných dôvodov nemusela nájsť lepšie platené miesto, a potom tu päť rokov bola Eva Havrilová, dcéra Ruda Slobodu. Potom sme vyvinuli z núdze cnosť, *modus vivendi*, aký funguje teraz, že Soňa pracuje normálne a ja jej posielam rozličné e-maily a poviem jej, kedy sa stretne a čo urobíme, ona upraví celé číslo do podoby, ktorú potrebuje tlačiareň, a keď je celé číslo prečítané a opravené, príde grafička Eva Kovačevičová, znova ho prejdeme až do definitívnej podoby. Keď sme začali, nemali sme ani tlačiareň, ani počítač, dokonca ani písací stroj, ten bol požičaný! Soňa zariadila, že nám dievčinka z *Dotykov* vytlačila časopis, keď tam chlapci neboli. Potom som v záujme zlepšenia šla na školenie v rámci európskeho projektu na podporu knižného priemyslu a na základe jeho absolvovania som mohla požiadať o podporu na takúto veci.

Tak sme sa postarali. Všetko to musí urobiť nejaký konkrétny človek, nezariadi to nijaká vyššia moc, ako si myslia poniektorí. Keď si poviem, že to musím urobiť, tak to urobím, nemusím to nikomu opakovať, možno ani keby tu bolo viac ľudí, práca by sa neurýchlila.

Máte obrovský prehľad o prekladateľoch, v redakcii sa otočil už hádam každý. Stáli aj noví, mladí, a určite sa nájdú medzi nimi aj šikovní. Ktoré čísla sa najlepšie pripravujú, alebo s ktorými „jazikovými skupinami“ sa vám najlepšie spolupracuje?

Tá druhá časť otázky je asi lepšie formulovaná. Najlepší sú španielčínari, ale neviem, či im nechcem príliš fandiť, lebo najlepšia je z nich Eva Palkovičová, ktorá od samého začiatku tie čísla robí, už to vie a pribrala si aj iných spolupracovníkov, ktorí sú jej verní, dostávajú úlohy a tie čísla vlastne zakaždým niekam smerujú a otvárajú ďalšie okienko. Máme teda zmapovaný vývin v súčasnej španiel-

skej literatúre, ale aj v staršej, máme aj Latinskú Ameriku, dokonca aj lusofónnu oblasť, Brazíliu, to však bola iná kompánia, portugalcinári. Mnohopočetní a agilní sú nemčinári, maďarčinári sú celkom životaschopní a nepotrební od nikoho brať rozumy, všetko urobia sami. Pripravili sme veľmi peknú sériu severských čísel, dve priekopnícke fínske čísla. Ďalšie priekopnícke sú africké, arabské, novogrécke, čínske. Máme toho dosť a nechcem nikomu krivdiť, že by som ho nespomenula...

Lahšie by bolo spýtať sa, aké číslo ešte nebolo.

Ja vám poviem, aké nebolo. Obišli sme celú Európu okrem pobaltských štátov, lebo pani doktorka Tesařová na nás nemala čas. Tri týždne pred dodaním mi povedali, že číslo nebude. Viete, čo to je? Jedno číslo je vlastne zborník, má zväčša 300 normostrán, bloky majú zhruba 210 strán a ďalších 50 strán na recenzie a aktuality. Z pobaltských literatúr sme mali len čosi a to veľmi dávno. Nie sú prekladatelia. A okrem toho nestačí vedieť len jazyk, treba vedieť aj prekladať a prekladatelia by mohli byť aj viacerí. Pekne sa ukázali napríklad dánčinári a už aj holandčinárov budeme mať viac ako len jedného. Rumunské číslo malo veľký úspech, ale bolo tiež len jedno. Teraz sú rumunčinári zrejme vyčerpaní nejakou inou činnosťou... Podobne bolo dlhý čas len jedno ukrajinské číslo. Starší ukrajinčinári zrejme nemali dostatok materiálov, niektorí už aj prestali prekladať.

Ako sa rozhoduje o obsahu ďalšieho čísla?

Rozhodujem sa ja, keď vidím, či sa to dá urobiť alebo nie, na rok až rok a pol dopredu, zisťujem, kto by mohol a čo by sa dalo spracovať, a potom texty od spolupracovníkov pomaly mámim. Dôležitá je koncepcia čísla, aby sa najprv definovalo, čomu bude číslo venované, akému obdobiu v literatúre, či hlavným javom, próze alebo poézii... Pamätám sa, že raz prišiel Ján Zambor a autoritatívne vyhlásil, že máme málo poézie. Ale myslím, že teraz už poézie máme dosť. Tu ste ako pod mikroskopom, lebo do redakcie prídu kolego-

via a slobodne povedia svoj názor. A to je dobre. Nieкто povie „málo poézie“, iný, že nemáme sci-fi. To nemáme, lebo ju nemám veľmi rada, zväčša je to podfuk. Inak som prístupná rozličným formám.

Revue svetovej literatúry je už päťdesiat rokov neoceniteľným zdrojom novej, objavnej literatúry pre čitateľov, prekladateľov aj pre vydavateľov, ktorí sa v nej môžu inšpirovať pri výbere titulov. Čo by ste si pre seba a pre časopis želali do budúcnosti? Ako by mohla vyzeráť *Revue* o ďalšiu polstoročnicu?

Ja si o *Revue* myslím, že je dôležitá, ale rada by som to počula od niekoho iného, prečo je preňho dôležitá. Čo vlastne človek robil celý čas, či to niekomu na niečo bolo? To by som rada vedela. Uchovali sme niektoré jazyky, ktoré začali zanikať z prekladateľského obzoru, lebo prekladatelia nemali príležitosť a všetci sa vrhli na angličtinu a prekladali brak, lebo iné sa ani nevydávalo. Teraz sa už predsa objaví sem-tam aj inojazyčný text. Niektorí starší prekladatelia prekladajú aj dôležité, vyberané veci, ale zas ešte nemajú mladých nasledovníkov. V niektorých jazykových oblastiach sme dokázali, že sa uchytili viacerí prekladatelia. Keď sa nejakej oblasti nevenujete, tak odrazu zmizne. Napríklad takí bulharisti – bulharistika dnes u nás neexistuje. Zomrel Ján Koška, zomrel Emil Kudlička, zomrela Vierka Prokešová a nikde nič. A bude to trvať veľmi dlho a nikto nenapíše ani len článok, že bulharská literatúra vôbec existuje. Aj francúzštinárov bolo v poslednom čase pomenej. Ale predsa sa nejakí nájdu a kedy-tedy sa nejaký mladší človek objaví. Darmo sa potom sťažujeme, že nejakej literatúre nevenujeme pozornosť. Ako by sme mali, keď to nevieme, keď nemáme takých, ktorí ju poznajú. Valerij Kupka je taký človek, čo vezme ruksak, ide do Ruska a napchá si doň kníh, koľko unesie, a potom ich prekladá. Kde sú tí mladší? Bez vzťahu a istého nadšenia to nejde. Treba poznať aj ľudí „tam vonku“. To sa podarilo napríklad Patrikovi Oriškovi, keď pripravoval ukrajinské číslo. Toto uchovávanie je na časopise cenné, ale inak si musím len mlčky sama veriť, že tých dvadsať rokov hádam nebolo celkom márných.

Želala by som si čo najviac čitateľov, istejšie finančné zabezpečenie. Aby moji nasledovníci v redakcii robili časopis s chuťou, zasvätené a s hlbokým presvedčením.

Aký bude časopis o päťdesiat rokov? Ach! Ktovie, ako pokročí technika, aké budú spoločenské pomery, aké budú potreby čitateľov. Tomu všetkému treba porozumieť, ale zostať verný heslu, s ktorým *RSL* vznikla – zostať oblokom otvoreným dokorán.

■ Jarmila Samcová (1939) je prekladateľka z angličtiny, zo srbčiny a z chorvátčiny, redaktorka. Narodila sa v Bratislave, vyštudovala angličtinu a slovenčinu na FF UK (1966). Pracovala v redakcii beletrie vo vydavateľstve Pravda, po jeho zániku krátko v Tatrane ako zástupkyňa šéfredaktora a v Slovenskom spisovateli. V rokoch 1992 – 97 pôsobila ako predsedníčka SSPUL, od r. 1995 ako šéfredaktorka časopisu *Revue svetovej literatúry*. Získala prámiu SLF za preklad románu O. Daviča *Báseň* (1980) a Cenu J. Hollého za preklad románu M. Paviča *Chazarský slovník* (1987). Vyšlo jej viac než štyridsať knižných prekladov, zo srbčiny to boli okrem ocenených diel prózy E. Koša, M. Kapora, I. Andrića, S. Kulenovića, S. Lukića a J. Ribnikarovej. Z anglicky písanej literatúry prekladala J. Helle-
ra (*Niečo sa stalo*), T. Morrisonovú (*Pieseň o Šalamúnovi*, *Džez*, *Láska*), J. Fowlesa, M. Sparkovú (*Idol Verejnosti*, *Balada o predmestí*), J. Baldwina, I. Murdochovú, z ľahších žánrov najmä D. Francisa a E. McBaina. Bola dlhoročnou členkou výboru sekcie pre umelecký preklad pri Literárnom fonde a členkou prípravného výboru *Letnej školy prekladu*. ■

Proskribovaní prekladatelia si našli svojich „figurantov“

rozhovor s prekladateľkou a redaktorkou
Vierou Hegerovou viedla *Gabriela Magová*

Vyrastali ste na vidieku v rodine učiteľa a učiteľky. Odzrkadlilo sa to na vašej výchove v porovnaní s ostatnými deťmi?

Vyrastala som na Hornej Mičinej, v malej dedinke neďaleko Banskej Bystrice. Rodičia pochádzali každý odinokiaľ. Otec mal korene vo Važci, detstvo strávil v Gelnici, zmaturoval na Evanjelickom učiteľskom ústave v Prešove a na Mičinú prišiel na základe konkurzu, „súbehu“, ktorý vypísala mičinská evanjelická cirkev. Hľadali nielen učiteľa, ale aj kantora-organistu do kostola. Desať rokov bol sám, potom sa zoznámil s mladou učiteľkou, pôvodom z Bystrice, ktorá pôsobila v blízkych dedinkách (Čerín, Môlča). Po vydaji mama už neučila, ale vypomáhala otcovi pri výučbe dievčenských ručných prác. Bývali sme priamo v budove školy, a tak pre malé dieťa nebol problém prejsť cez pitvor do triedy a zasadiť do lavice. Bola to jednotriedka, to znamená jedna miestnosť, v ktorej naraz sedelo osem ročníkov, deti od šesť do štrnásť rokov. Učiteľ musel pripraviť program pre jednotlivé ročníky a udržať ich záujem po celý deň. Po čase rodičia zistili, že zrazu čítam nahlas z novín, a tak ma otec zapísal do prvého ročníka – nemala som ešte ani štyri roky. Postupo-

vala som z ročníka do ročníka a dostávala som vysvedčenia, ale po treťom ročníku zasiahol vtedajší školský dozorný úrad a tento systém vzdelávania mi neschválil. Trčala som v treťom ročníku, kým som nedosiahla potrebný vek.

Spomedzi ostatných detí som sa nijako nevydeľovala, ibaže som sa ináč obliekala, na dedine vtedy ešte nosili kroj, cez týždeň pracovný, jednoduchší, no v nedeľu do kostola sa obliekali do krásneho vyšívaneho kroja. (Mama mi dala taký kroj vyšiť – využila som ho neskôr pri účinkovaní vo folklórnom súbore na gymnáziu a mám ho odložený dodnes.) Doma sme hovorili spisovnou slovenčinou a otec na nej trval aj v triede, ale ľubozvučnosť mičinského nárečia mi vošla do krvi a neovplyvnilo ju ani vyše šesťdesiat rokov života v bratislavskom prostredí.

Okrem toho, že učitelia vyučovali, bývali často sprostredkovateľmi kultúry na vidieku. Ako to bolo u vás?

Moji rodičia dbali o kultúrne povznesenie dediny. Udalosťou boli ochotnícke predstavenia, väčšinou cez vianočné sviatky, ale zavše aj pri iných príležitostiach. Za roky ich pôsobenia sa vystriedali všetky hry Ferka Urbánka, obľúbený bol aj Vladimír Hurban Vladimírov. Pán učiteľ objednal kulisy, rozpísal party, obsadil miestnych hercov a denne s nimi po večeroch nacvičoval. Pred slávnostným predstavením sa z triedy odstránili školské lavice, postavila sa „bína“, čiže javisko, kulisy sa doviezli z Bystrice, z dosák sa zbili provizórne lavice. Mama sa ujala funkcie šatniarky, maskečky, príprava sa odohrávala v kuchyni. Na predstavenie sa zišli diváci aj zo susedných dedín, po divadle bola v miestnej krčme zábava, na ktorej do tanca vyhrávala cigánska muzika. (Po vojne na mieste malej krčmy vyrástol kultúrny dom s veľkou sálou a javiskom, kde už pravidelne zavítalo aj putovné kino.) Hrávali sme aj detské predstavenia a nacvičovali programy na rozličné slávnostné príležitosti, o spevy, tance a recitácie sa väčšinou postarala naša mama. (Skromne podotýkam, že som ochotníckemu herectvu podľahla aj ja, a dokonca som ako dieťa napísala zo dve-tri hry,

ktoré sme potom predvádzali v školskej drevárni za vstupné 20 halierov.)

Za kultúrou nás otec zavše zaviedol aj do mesta, pravdaže, peši ta aj naspäť. V živej pamäti mi ostala výstava o ľudskom tele inštalovaná v Národnom dome.

Obidvaja rodičia vyrastali v mestách, ale s dedinským životom sa rýchlo zžili. Mama ovládala ručné práce a od miestnych umelkýň odkukala aj techniku vyšívania krivou ihlou, jej krásne výtvary dodnes zdobia naše domácnosti. Keďže v dedine nebol lekár, rodičia poskytovali prvú pomoc pri úrazoch i pri ochoreniach detí – dedinský učiteľ v tých časoch požíval vážnosť a úctu.

Moje spomienky na detstvo nie sú však len idylické. Bola som malý homo politicus a vnímala som všetko, o čom sa dospelí rozprávali. V živej pamäti mám vyprevádzanie otca na bystrickej stanici – mobilizácia 1938. Matky s deťmi, lúčenie, plač pri pristení vagónov. A radosť, keď sa otec vrátil domov, zaborila som si hlavu do jeho naftalínom voňajúcej pichľavej uniformy. Potom 1. september 1939: stojíme s mamou na bystrickom námestí, po ulici hrmocú pancierové vozidlá a vojaci v sajdkách, pani v klobúku im hodila kyticu. Mama mi povedala: To je Nemka a Nemci idú na Poľsko.

Išli ste študovať na gymnázium do Banskej Bystrice. Bola to vaša voľba alebo rodičovská?

Nepamätám si, že by sa o tom bolo doma veľa hovorilo. Prišlo to samo od seba. Bolo jasné, že neostanem pri základnom vzdelaní. V Bystrici bola možnosť získať maturitu na obchodnej akadémii, na priemyselnej škole alebo na gymnáziu. Prihlásili ma na Dievčenské gymnázium Karola Kuzmányho. Prijímacie pohovory sa konali v júni. Bol horúci deň, mama ma zaviedla do školy a odišla k rodine a na nákupy. Písal sa rok 1944. Trieda plná neznámych dievčat, písal sa diktát zo slovenčiny. Pre mňa žiadny problém. No nasledovala matematika, to pre mňa problém bol. A na pohovory ma nikto nepripravoval, ani ja sama. Odpísala som si príklady z ta-

bule a dumám, čo si počnem, keď tu – sirény. Poplach! Pohnali nás do úkrytu pod zemou na školskom dvore. S mnohými deťmi tam boli rodičia, múdre deti si vzali so sebou príklady a počas poplachu to s rodičmi vyrátali. Sedela som v kúte osamotená. Po návrate do triedy som neurobila na papieri možno ani čiarku. Slovom, pohovory z matematiky som neurobila. Ale písomka zo slovenčiny bola údajne unikátna, bez jedinej chybičky. Pozvali ma teda na ústnu. Ako áno, ako nie, na gymnázium ma prijali. Čakali ma veselé dva mesiace prázdnin. Časť z nich som mala stráviť u starých rodičov v Bystrici, no po nálete na rafinériu v Dubovej a častejšie popluchy mama usúdila, že pobyt v meste nie je bezpečný, a zobrala ma domov na Mičinú.

Keď v Bystrici vypuklo Povstanie, otec sa v dedine ujal organizácie, po niekoľkých dňoch sa prihlásil do armády ako dobrovoľník (vekom už nepodliehal mobilizácii). Mama ostala s tromi malými deťmi, brat mal štyri roky, sestrička rok. Prežili sme ťažké obdobie, v škole sa premlelo množstvo vojakov, bol u nás aj lazaret, prekonala som žltacku – dodnes neviem, akého typu, kto a kde by to bol zisťoval? Po potlačení Povstania sa otec dlho nevracal, mama ho chodila hľadať do Bystrice, či nie je medzi zajatcami. Keď sa vrátil, už sa zase blížil front, v škole sa neučilo, bývali tam ustupujúci Nemci, rovnako aj v mojom gymnázium. V dedine sa hlbili bunkre, v škole sme nemali pivnicu. Každý deň som upiekla za dva plechy keksov a vysypala do veľkého papierového vreca, to bola v bunkri naša strava, kým neprešiel front. Mám pocit, že vtedy sa skončilo moje detstvo.

Začiatky vašich gymnaziálnych štúdií boli teda neľahké. Spomínate si aj na svetlé momenty tohto obdobia a na podnety, ktoré vás viedli k výberu budúceho povolania?

Bol začiatok mája, keď som vstúpila do triedy a ocitla som sa medzi samými neznámymi deťmi. Sadla som si do poslednej lavice a odovzdala sa osudu. Všetko bolo pre mňa nové, prostredie, predmety, profesori. Veľký dojem na mňa urobila pekná pani profesorka,

ktorá nás hneď pri vstupe do triedy oslovila po rusky, jej kultivovaná ruština a rozsiahle vedomosti z literatúry nás sprevádzali celých osem rokov. Profesorka Oľga Horánska bola nesmierne vzdelaná, výborná pedagogička. Pochádzala z rodiny turčianskych olejkárov, ktorí žili v Odeze, tam sa Oľga narodila a vychodila základnú školu, po revolúcii v roku 1917 sa vrátili na Slovensko. Vtedy som si ešte neuvedomovala, ako veľmi ovplyvnila moje budúce zameranie. Založila recitačno-spevácky súbor, zostavovala literárne pásma, s ktorými sme sa zúčastňovali na súťažiach a vyhrávali sme. Podporovala aj môj sólový spev, vraj ma videla ako Carmen. Na konci školského roku nám pani profesorka dala domácu úlohu: kúpiť si brožúrku Čechovových poviedok a cez prázdniny sa pokúsiť niečo z nich preložiť. Úlohu som zobrala vážne, mamka ma v tom podporila, doniesla mi z mesta poviedky aj malý Slovník rusko-český a česko-ruský, autor V. T. Gontar. Cez prázdniny som poctivo vyhľadávala slovíčka, no pani profesorka asi na to zabudla, na začiatku školského roku úlohu nekontrolovala a ja som sa nikomu nepriznala. Aspoň som sa trochu naučila narábať so slovníkom a po rokoch sa mi to zišlo, slovníček mi poslužil pri prvých prekladoch a jeho šalátové vydanie dodnes opatrujem.

Profesor slovenčiny Rudolf Petlák, autor scénok, s ktorými sme chodili vystupovať aj po okolitých dedinách, si myslel, že by som mohla študovať herectvo. (Nakoniec som sa rozhodla pre ruštinu a slovenčinu a v situácii, v akej som sa ocitla v posledných ročníkoch gymnázia, som bola rada, že som vôbec mohla študovať. Ale rozhodla som sa dobre!)

Na začiatku školského roku 1950/51 sa Dievčenské gymnázium Karola Kuzmányho zlúčilo s chlapčenským pod názvom Gymnázium Andreja Sládkoviča. Do školy prišla mladá profesorka Ľuba Hornoveská, bývalá členka Lúčnice, a založila národopisný súbor Trávnica. O vystúpenia súboru pri rozličných príležitostiach nebola núdza, o folklór bol veľký záujem aj mimo Bystrice, vystupovali sme aj v českých mestách.

Naše študentské roky sa niesli aj v znamení brigád – Priehrada mládeže, žatevná brigáda na južnom Slovensku, krátkodobé brigády na zalesňovaní v Harmaneckej doline a pri rozličných stavebných akciách v okolí Banskej Bystrice. Robili sme zadarmo, len za stravu a zväzacku košeľu, ale aj tam zabrala naša mladosť a napriek svalovej horúčke po krompáčovaní a lopatovaní sme si ešte po večeroch zatancovali a zaspievali na táborovom amfiteátri. Dnes sa to zavše kvalifikuje ako nútené práce, ale vtedy sme to tak necítili, po-vojnová psychóza nám vstúpila potrebu „budovania“. Prežívali sme opak frontového ničenia a búrania, ba aj vraždenia, veď v našom okolí boli odhalené masové hroby a mnohým nám do nenávratna zmizli kamarátky z detstva, o ktorých osude dodnes nevieme. – Možno to bola prirodzená obrana organizmu, keď sme v rozporuplnom období dali priechod veselším, optimistickejším prejavom mladosti.

Na výročnej oslave Povstania vo Zvolene som prvý raz videla vystúpenie SEUK-u, neskôr na Sliači program Lúčnice, oboje ma očarilo a zaumierilo som si: ak sa dostanem na vysokú, skúsím šťastie aj v Lúčnici.

Boli päťdesiate roky. V politike a spoločnosti prebiehali nevysvetliteľné procesy. Zasiahli aj do vášho študentského života?

Naši profesori, väčšinou ešte zo starej školy, to s presadzovaním schematizmu v kultúre či literatúre nepreháňali, ale učebné osnovy dodržiavať museli, a tak sme sa na hodinách ruštiny dozvedeli, ako súdruh Ždanov v Sovietskom zväze pranieroval spisovateľa M. Zoščenka za jeho zobrazovanie a výsmech sovietskeho života. Termín „zoščenkovčina“ sa zaužíval aj v kritike našich spisovateľov. Prejav Júliusa Šefránka, vedúceho kultúrno-propagačného oddelenia ÚV KSS, ktorý predniesol na aktíve spisovateľov, sa nám dostal v podobe brožúrky ako doplnkový študijný materiál. Skloňoval sa tam vo všetkých pádoch Vladimír Mináč, najmä za články v *Kultúrnom živote*, kde sa „hrubo posmieval robotníctvu a mierovému hnutiu“, ale svoje dostal aj za to, že v románe *Smrť chodí po horách*

„nevyjadril úlohu strany ani rozhodujúci význam pomoci sovietskych partizánov“. (V Sovietskom zväze musel Fadejev prepracovať román *Mladá garda* a implantovať doň zásluhu straníckej organizácie). Ani Dominik Tatarka vo *Farskej republike* „nepodal pravdivý obraz strany, ilegálny pracovník je príliš éterickým, hmlistým, mátožným komunistom“, a v románe *Prvý a druhý úder* vyšla „kariatúra robotníckych funkcionárov, ba výsmech robotníckej triedy“. DAV, Clementis, Novomeský, Husák, títo „salónni, legálni marxisti“ boli vtedy už celkom odpísaní. Toto všetko sme vzali na vedomie, ale na hodinách sa to nerozoberalo. Mám pocit, že napriek vtedajšiemu masívnemu tlaku schematizmu si profesori aj študenti zachovali zdravý rozum.

Chceli ste ísť na vysokú školu a aj rodičia vás podporovali, hoci váš otec mal v tom čase problémy, dokonca bol väznený. Ako ste sa na ňu dostali?

Posledný augustový deň roku 1950 otca prepustili z učiteľských služieb s pozastavením platu a bol „daný do výroby“. Nakrátko sa kdesi zamestnal, ale ktosi ho udal za údajný protištátny výrok, bol z toho paragraf za poburovanie proti republike a otca odsúdili na jeden rok. A tak v čase mojej maturity a prijímacích pohovorov na vysokú otec sedel v Leopoldove. Že všetko dobre dopadlo, vďaka súhre okolností – profesorom, ktorí chceli, aby som študovala, riaditeľovi, ktorý mi pomohol správne zoštylizovať prihlášku na vysokú, a napokon asistentovi na ruskej katedre Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity, ktorý ma vyobracal na všetky strany, z literatúry aj z gramatiky, a možno si uvedomil, že previnenie môjho otca nestojí za to, aby mi pobabralo život. Dlho som uvažovala, či vôbec smiem ísť študovať. Videlo sa mi to nezodpovedné voči svojej rodine, najmä voči mame, na ktorej ležala všetka ťarcha a zodpovednosť za päťčlennú rodinu. Mama pracovala ako úradníčka na notárskom úrade, po jeho zrušení na národnom výbore, neskôr už aj ako matrikárka. Otcov finančný prínos do rodinnej kasy bol nepravidelný. Vytrvalo písal žiadosti o primerané zamestnanie a dostával odmiet-

nutia. V tej situácii by bolo bývalo správne, aby som si po maturite našla zamestnanie a finančne pomohla rodine v ťažkých časoch. No rodičia mi takú možnosť ani nenaznačili, naopak, trvali na pokračovaní v štúdiu.

Dodnes som im za to vďačná. Odišla som do Bratislavy. Našťastie, dostala som štipendium, z ktorého sa dalo vyžiť, ba ešte aj ušetriť na oblečenie, nikdy predtým som toľkými financiami nedisponovala.

Rozhodli ste sa študovať ruštinu. Ako na vás zapôsobilo akademicke prostredie?

Príchodom do Bratislavy sa mi otvorili nové obzory. Ohúrili ma už mená prednášajúcich profesorov – Andrej Mráz, Milan Pišút, Alexander Isačenko – spomínali ich profesori na gymnáziu. Nevedela som, čo skôr: čítala som plagáty s programom divadiel, koncertov. Ale najväčšmi ma vzrušilo oznámenie o konkureze do Lúčnice. Išla som naň – a prijali ma! Noví členovia museli urýchlene nacvičiť celý program, aby mohli zastúpiť odchádzajúcich. Nácvik bol každý večer, cez deň prednášky, všetko bolo iné ako dovtedy, ale nové a pre mňa veľmi príťažlivé. Obávala som sa, či to časovo zvládnem. Literatúra a gramatika, či už ruská alebo slovenská, mi zatiaľ nenaháňali strach. Novinkou bol predmet Úvod do marxistickej jazykovedy, kde sme dostali veľkú knihu s názvom Otázky jazykovedy v svetle prác J. V. Stalina. Išlo o odborné spory s jazykovedcom Marrom, ktorého Stalin položil na lopatky. No veľkou neznámou mi bola náplň predmetov Dejiny VKS(b) a Dejiny KSČ, na gymnáziu sme sa tomu veľmi nevenovali. Na prednáškach i seminároch z týchto predmetov sme stráviли v univerzitnej aule osem hodín týždenne, volalo sa to spoločný základ. V treťom ročníku pribudli štyri hodiny politickej ekonomie. To už bol pre mňa celkom nezrozumiteľný jazyk, horko-ťažko som cez to preplávala.

Kto boli vaši obľúbení pedagógovia, ktoré predmety vám dali najviac? S akými osobnosťami ste sa na fakulte stretli?

Veľmi na nás zapôsobil profesor Alexander Isačenko, zasväcoval nás do staroslovienčiny, porovnávacej jazykovedy. Bol zakladateľom katedry ruského jazyka a literatúry. Na jeho seminároch sme čítali Slovo o pluku Igorovom a iné staré texty. Venoval sa aj literatúre, najmä Puškinovi a Gogoľovi, má veľkú zásluhu na objavoch o pobyte Puškinovej švagriny na zámku v Brodzanoch. Poslucháči, vlastne najmä poslucháčky katedry, v budúcnosti popredné rusistky pod jeho vedením preložili Gogoľove Petrohradské novely (1950). Bol to elegantný pán, z rukávov tmavomodrého saka mu vyčnievali manžety bielej košeľe s ozdobnými gombíkmi. Aristokrat tela aj ducha, správal sa noblesne a zdvorilo aj k študentom. Pre nás bolo a je čťou hlásiť sa k jeho žiakom. (Po fakulte sa pohybovala aj jeho pekná dcéra Betsy, do ktorej boli asi všetci naši chlapci zaľúbení.) Bolo nám ľúto, keď profesor fakultu roku 1955 opustil. Pôsobil na Univerzite Palackého v Olomouci, paralelne aj v Berlíne, potom v ČSAV v Prahe. Po roku 1968 emigroval, pôsobil v Los Angeles. Jeho práce sa vytratili z knižníc, zatajovali sa jeho zásluhy. Zomrel šesťdesiatročný v Klagenfurte.

Gramatika všeobecne nebola extra obľúbeným predmetom, no na katedre ruštiny vtedy pôsobil mladý odborný asistent Lubomír Ďurovič, ktorý nás upútal svojím zaujatím pre tento predmet. Prednášal aj dejiny spisovnej ruštiny a lexikológiu. Stal sa docentom a profesorom, roku 1967 odišiel prednášať na švédsku univerzitu v Uppsale. Po okupácii Československa sa do ČSSR nevrátil, pôsobil na európskych aj amerických univerzitách a preslávil sa bohatou publikačnou činnosťou z oblasti slavistiky. (Opäť si neodpustím osobné: profesor Ďurovič patrí k ľuďom, ktorí v pravej chvíli zasiahli do môjho života. Po promócií som bola v zložitej životnej situácii, hľadala som akékoľvek miesto – ešte nefungoval umiestenkový systém – a vtedy ma profesor odporučil šéfredaktorovi Tatraru Jánovi Ferencíkovi na prijatie do ruskej redakcie.)

Starú ruskú literatúru a ruskú ľudovú slovesnú tvorbu nám prednášal Ján Komorovský. V prístupe k študentom nezaprel svoju ľudskosť, vychádzal nám v ústrety. Znalosti slavistiky kombinoval

s filozofiou a mytológiou slovanského folklóru. Zase musím spomenúť osobnú skúsenosť. Po materskej dovolenke som ho niekoľko ráz hľadala na pracovisku, aby som si dohodla termín skúšky, no nemala som šťastie. Jedného dňa zaklopal na dvere internátnej izby, prišiel ma vyskúšať, takmer sa ospravedlňoval, že som ho ne našla na katedre. Vedelo sa o ňom, že je hlboko nábožensky založený, veď iste aj preto, alebo najmä preto musel z fakulty odísť. Zamestnal sa v ZŤS Dubnica na úseku patentov a vynálezov. V čase odmäku návraty a za normalizácie opäť odchody, o všetkých peripetiách sme sa my bývalí študenti dozvedali až neskôr. Uznania sa mu dostalo až roku 1989, keď sa vrátil na fakultu a založil odbor religionistika.

Dvaja mladí asistenti nám prednášali literatúru – Ivan Serdula 19. storočie a Ivan Slimák súčasnú sovietsku literatúru. Obidvaja boli ešte poslucháčmi najvyššieho ročníka, a možno práve preto si udržiavali istý odstup a prísnosť. Najmä Ivan Slimák trval na množstve povinne prečítaných kníh, a kto sa mu priznal, že to nestihol, zhoršil mu pri skúšaní známku o stupeň. Asi to bolo spravodlivé, náučné vedomosti o autorovi nestačili na pochopenie jeho diela. Neskôr sme sa už ako vydavateľskí redaktori s nimi skamarátili, pomáhali nám pri edičných plánoch lektorovaním, Ivan Slimák bol aj prekladateľom a autorom zasvätených štúdií.

Mali ste v škole aj možnosť zoznámiť sa s teóriou a praxou prekladu, mali ste prekladateľské semináre?

Medzi predmetmi zapísanými v indexoch nefigurovalo nič, čo by aspoň vzdialene pripomínalo prekladateľskú činnosť. O tom, že kedysi pred nami existoval prekladateľský seminár, ktorý viedla Zora Jesenská, sme sa dozvedeli až neskôr. Na lektorských cvičeniach sme prekladali jednoduché vety, išlo najmä o dodržanie gramatických pravidiel. Už si nepamätám, v ktorom ročníku sme sa dočítali o diskusii, vlastne kritike prekladu Šolochovovho *Tichého Donu* (1950). Dostal sa mi do rúk originál i preklad, tuším len jeden diel, a pustila som sa do excerpovania zaujímavých riešení – zaujali ma

najmä nárečové prvky. Bolo to veľmi amatérske, mala som kôpku kartičiek a nevedela som, čo ďalej.

Diplomovú prácu ste napísali o Dostojevskom – prečo?

Zaujímala ma ruská klasika. Niektoré diela Tolstého, Gogoľa, Čechova a, pravdaže, Puškina, som už čítala počas gymnaziálneho štúdia, ale Dostojevského som vlastne objavovala až na vysokej. A keď sme na začiatku piateho ročníka dostali zoznam diplomových prác, padlo mi oko na titul Anarchistický prvok v tvorbe F. M. Dostojevského. Sama neviem, čo ma k tomu viedlo, veď o anarchizme som nevedela celkom nič. Neskôr som si vravela, že to bola výzva osudu. Dostala som zoznam odporúčanej literatúry, väčšina bola v ruštine, niektoré štúdie písané starým ruským pravopisom. Medzi autormi bol aj nemecký filozof Max Stirner, jeho štúdia o filozofii anarchizmu a individualizmu – v nemčine! (Zlutoval sa nado mnou kamarát medik a dodal mi rukou napísaný preklad štúdie.) Na požičanie niektorých kníh som musela mať dobrozdanie z fakulty, neboli bežne prístupné. Študovala som korešpondenciu Dostojevského s vydavateľmi, so šéfredaktormi časopisov, polemiku o postavách v *Besoch*, či bol prototypom Stavrogina a Verchovenského Bakunin a Nečajev. Filozoficky nevzdelaná, mala som problémy s rozličnými prúdmi, nieto ešte s aplikáciou na románové postavy. A uviesť ich do súladu s ideovými zákrutami samého Fiodora Michajloviča – vot problema!

Sama neviem prečo, ale som sa ani nepokúsila požiadať o pomoc konzultantov. Diplomovku som napísala, prepísala na stroji požičanom z katedry a obhájila (dokonca na dvojku). Rada by som si ju teraz po desaťročiach prečítala a iste by som sa aj zasmiala na navíjajúcich „objavoch“, no jediný exemplár uložený u rodičov sa po ich niekoľkých sťahovaniach stratil.

Už ste naznačili, kam smerovali vaše cesty po skončení školy...

Nasledovali štátnice a uvažovanie, čo ďalej. O svojom budúcom zameraní som nemala presnú predstavu, ako učiteľské dieťa som

možno automaticky mienila nasledovať rodičov. (Ako študentka som mala pedagogickú skúsenosť s vtedajšími masovo rozšírenými ľudovými kurzami ruštiny, ešte na gymnáziu a potom aj ako vysokoškolačka.) No zasiahla šťastná už spomínaná pomocná ruka profesora Ďuroviča a ja som sa – trochu ako slepá kura k zrnú – dostala k miestu redaktorky vo vydavateľstve Tatran (vtedy s názvom Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry).

Aké boli vaše začiatky vo vydavateľstve? Akí ľudia tam vtedy boli a ako sa vám s nimi spolupracovalo?

Osemčlenné osadenstvo redakcie ruskej literatúry – medzi samými ženami jediný muž – ma prijalo veľmi priateľsky. Vedúcou bola Ružena Dvořáková-Žiaranová, vtedy vari dvadsaťšesťročná, ostatné boli o dva-tri roky staršie. Na začiatok som ako jazyková redaktorka dostala porovnať zredigovaný rukopis po prepise, v redakčnom žargóne špinavopis s čistopisom, videla som niečo také prvý raz v živote. Porovnávala som písmenko za písmenkom a veľmi som sa bála, aby som nenechala chybu. Tréma zo mňa postupne opadala, kolegyne mi poradili, že si mám v texte všímať aj zásahy redaktora do textu prekladateľa a nemám sa báť sama prísť s nejakým návrhom. No na to som si ešte počkala. Zatiaľ som sa v redakcii len zvedavo orientovala. Ocitla som sa vo výnimočnom prostredí. Jozef Felix, Ján Ferenčík, Ondrej Mrlian, Ján Belnay – tvorcovia slovenskej prekladateľskej školy. A v ruskej redakcii okrem R. Žiaranovej Elena Krišková, Naďa Szabová, neskôr redaktorky mojich prekladateľských prvotín. Priateľsky kontrolovali aj moje prvé apretátorské pokusy. Dostávali sme sa do zaujímavých vzťahov prekladateľ/redaktor. Pri vzájomnom redigovaní nikdy nevznikol konflikt, pamätám sa, že som za každú pomoc a radu cítila vďačnosť a bola som šťastná, keď som už pomoc mohla poskytnúť aj ja. Napokon, keď sa to tak vezme, všetci sme boli v prekladateľskom umení (či remesle?) samoukovia.

Hlavnou náplňou vydavateľstva bola klasika, súčasné sovietske tituly sa v Tatrane vydávali sporadicky. No osobitné miesto v plá-

ne mali Zobrané spisy Maxima Gorkého. Vychádzali reedície Dostojevského, Tolstého, Čechova, Turgeneva v prekladoch Zory Jesenskej, Márie Rázusovej-Martákovovej, Márie Klimovej a ďalších. Mnohé preklady už nežijúcich, ktorí si ich nemohli zrevidovať, pôsobili archaicky, ale vydavateľstvo neobjednávalo nové preklady, a tak inovácia textov zostávala v rukách redaktorov. Denne som pozorovala, ako sa pracuje s textom naživo. Porovnávanie s originálom, overovanie v slovníkoch, vzájomná konzultácia riešení. A očakávanie, ako prekladateľ prijme redaktorove návrhy. Na rozsiahlejších dielach pracovali aj dve redaktorky, a to už nehovorím o ďalších reedíciách, kde sa na seba vrstvlili ďalšie verzie textu. Ako príklad kolektívnej práce prekladateľky a viacerých redaktoriek spomeniem práve Šolochovov *Tichý Don*. Zora Jesenská pri návštevách redakcie pôsobila na mňa ako prísna a neprístupná, ale neskôr som sa sama presvedčila, že zásahy redaktora vie prijať s uznaním.

Vydavateľstvo sa síce upriamovalo na klasiku, ale predsa, mali ste nejakú priamu skúsenosť s cenzorskými zásahmi do vašej práce?

Keď do vydavateľstva nastúpila Soňa Čechová a stala sa vedúcou ruskej redakcie, začali sme si väčšmi všímať aj súčasnú – najmä ruskú – prózu. Spôsobila to aj zmena pomerov, začínajúci odmäk aj v literatúre, vytrácali sa schematické diela, autori sa osmelili. Vyšiel Solženicyn. Načreli sme aj do dvadsiatych a tridsiatych rokov.

Vtedy som sa ako redaktorka prvý raz stretla s cenzúrou. Úrad mal zložitý názov – Hlavná správa tlačového dozoru. Pripravili sme do tlače preklad románu východoslovenského autora Mychajla Šmajdu: *Pukajú lady* (v ukrajinčine *Treščat kryhy*). Témou bola nepodarená kolektivizácia východoslovenskej dediny, vzburu sedliakov prišla potlačiť armáda. A v tom bol kameň úrazu. Ako zodpovednú redaktorku publikácie ma predvolal cenzor, ktorý sídlil na Gondovej ulici, sympatický počerný muž s fúzikmi. Videl, že som dosť nechápavá a naivná, nuž mi vysvetlil polopate: časť o potláčaní vzbury vojskom treba vypustiť, lebo k takému kroku by musel

dať súhlas Ústredný výbor KSS, a to sa predsa nemôže stať. To bol môj jediný kontakt s týmto úradom, neskôr, už v inom vydavateľstve, som sa stretla už len s iným typom cenzúry, vnútroredakčným. („To nemôžeme vydať, čo sa chceš dať zavrieť?“ – hoci išlo, paradoxne, o sovietsku literatúru.)

Osem rokov, ktoré som strávila v Tatrane, vo vtedajšej unikátnej prekladateľskej a redaktorskej škole, ma v profesionálnom živote veľmi obohatili a vzťahy, ktoré tam vznikli, patria dodnes k trvalým hodnotám.

Ktoré boli vaše prvé preklady?

Spolužiačka z fakulty Milka Drugová, dramaturgička vysielania pre deti v Slovenskom rozhlase, mi ponúkla na preklad rozprávky, ktoré sa vysielali deťom pred spaním, z ruštiny aj z češtiny. Prekladala som ich s pomocou malého slovníčka ešte z gymnázia, odovzdala som ich písané rukou. Prvý preklad, ktorý sa mi po pomerne krátkom učňovskom období odvážili dať v redakcii Tatranu, bola novielka L. N. Tolstého *Smrť Ivana Iljiča*. Ručne napísaný preklad mi pomohol prepísať na stroji kolega, ešte som sa nezmohla na písací stroj. Musím sa priznať, že som spočiatku veľmi nevedela narábať s prijímaním redaktorkiných zásahov a všetky riešenia sa mi videli lepšie ako tie moje. Ale skúsenosti pribúdali a s nimi aj ďalšie ponuky. Spomeniem význačného, talentovaného predstaviteľa ruskej porevolučnej literatúry Leonida Leonova, ktorý sa vyznačoval tým, že svoje diela pri každom novom vydaní prepracúval, čím donútil prekladateľa zakaždým nanovo pristupovať k reedícii. Bol známy uctievaním Dostojevského a metódu psychologickéj analýzy uplatňoval aj vo svojich dielach, napríklad v románe *Zlodej z obdobia NEP-u*. Novela *Eugénia Ivanovna* o mladej žene, ktorá neuniesla ťarchu emigrácie, *Koniec malého človeka* – psychologická štúdia intelektuála zaskočeného revolúciou, *Vidiacky príbeh*, *Bieľa noc*, to všetko akoby bolo prípravou na preklad Dostojevského *Besov* (Diablom posadnutí), ktorému som sa venovala aj po odchode z Tatranu.

Preklad *Besov* vyšiel roku 1967, ale jeho vydanie nedopadlo príliš dobre...

Išlo o prvý preklad do slovenčiny a vedenie redakcie mi ho ponúklo s vedomím, že som sa s kľúčovou tematikou zoznámila pri štúdiu rozsiahleho materiálu k diplomovke. Prekladať Dostojevského mi bolo ctou a mimoriadnym pôžitkom. No osud knihy po jej vyjdení bol smutný. Čiastočne sme si to „zavinili“ sami – o štúdiu sme požiadali českého filozofa Václava Černého. Kniha sa dlho v kníhkupectvách neohriala, bola stiahnutá z predaja a zošrotovaná. Reedície som sa dožila až roku 2003.

K prekladu klasiky som sa už nedostala. Ako som už spomínala, oprašovali sa staré preklady a vydavateľstvo Tatran sa až po rokoch rozhodlo poveriť novými prekladmi ďalšiu generáciu.. Najcitlivejším problémom bolo prekladať po Zore Jesenskej, pretože zákaz jej publikačnej činnosti celú vec spolitizoval. Verejnosť akoby to novým prekladateľom zazlievala. No predsa vyšli v novom šate najmä diela Tolstého a Dostojevského (R. Dvořáková, N. Szabová, S. Čechová, manželia Kostolanskovci). Známe boli kritické pohľady na nový preklad Šolochovovho *Tichého Donu*. Komplikácie spôsobil aj nápad vydavateľstva Tatran znovu vydať Pasternakovho *Doktora Živaga*. Dielo vyšlo prvý raz v preklade Zory Jesenskej v nádejnom roku 1968, no potom znovu na dlhé roky zavisla kliatba nad autorom i nad prekladateľkou. Keď pomery v Sovietskom zväze zrušili Pasternakov dištanc, vydavateľstvo chcelo využiť situáciu – ale Z. Jesenská zostávala aj posmrtné tabu. Vtedy som dostala ponuku na preklad, ktorú som s potešením prijala. Dĺžka výrobného procesu spôsobila, že preklad vyšiel roku 1991, keď už padli všetky tabu a ja som chvíľu čelila ódiu verejnej mienky. Zodpovedná redaktorka publikácie musela reagovať na glosu uverejnenú v dennej tlači. – Aj takýmto nepríjemnostiam sa prekladateľ zavše nevyhne.

V roku 1965 ste sa zamestnali vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ. Aký bol život v ňom v porovnaní s Tatranom?

Do istej miery to bola celkom príjemná zmena – nijaká prísna dochádzka s cvikačkami, pre nedostatok miestností sa často pracovalo doma, v redakcii sme sa striedali. Z ruskej klasiky som prešla do oblasti rôznorodej, bohatej svetovej literatúry, medzi odborníkmi na viaceré jazyky. Už v Tatrane som sa zaujímala o súčasnú ruskú prózu a v Spisovateli sme si s kolegyňou V. Baštovou začali všimáť aj literatúru iných republík Sovietskeho zväzu, zaujala nás najmä pobaltská literatúra. (No k systematickému mapovaniu tohto širokého spektra došlo až neskôr – paradoxne práve v období normalizácie začiatkom sedemdesiatych rokov.)

Podarilo sa nám získať opciu na vydanie diela Michaila Bulgakova *Majster a Margaréta*. Bol to edičný čin, veď Bulgakov dlho nemal v Sovietskom zväze zelenú. No práve koncom šesťdesiatych rokov sa v hrubých ruských mesačníkoch objavovali pozoruhodné diela, na ktoré sme aj s kolegami rusistami z fakulty zaostrieli pozornosť. Aj keď sme vydávali ročne len 3 – 4 ruské tituly, dúfali sme, že v čase politického odmäku, ktorý sa črtal, podarí sa nám predstaviť slovenským čitateľom to najlepšie, a tak napraviť pošramotenú povesť sovietskej literatúry z čias schematizmu. Vyšiel predsa Solženicynov *Jeden deň Ivana Denisoviča* aj jeho poviedky v reedíciách.

Prenesme sa na začiatok sedemdesiatych rokov. Ako si spomínate na reakcie vydavateľstva na prichádzajúce zmeny a na ich dôsledky?

V neslávne známom období normalizácie sa pritvrdilo aj vo vydavateľskej politike. Dostali sme pokyn rozšíriť vydávanie sovietskej literatúry. Pre nás rusistov, ktorí sme už mali dosť dobrý prehľad o súčasnej, najmä ruskej próze, to bola výzva. Bolo z čoho vyberať – v ruských mesačníkoch vyšiel Bulat Okudžava, Fiodor Abramov, Viktor Astafiev, Jurij Trifonov, Vasilij Šukšin a mnohí ďalší, u nás zatiaľ neznámi autori. Založili sme edíciu Nová sovietska tvorba. No nebolo všetko také jednoduché. Tituly sa schvaľovali na Slovenskom ústredí knižnej kultúry, na každý museli byť dva posudky externých lektorov. S niektorými sme narazili na nesúhlas.

Dôvod, že dielo vyšlo v Sovietskom zväze, nestačil. Dostali sme vysvetlenie, že sme chorý organizmus, ktorý ešte na tento typ kritической literatúry nedospel. Takto sa môj preklad Okudžavovho románu *Chudák Avrosimov*, kompletne pripravený do tlače – dejiskom bola súdna sieň po potlačení povstania dekabristov roku 1825 – ocitol na niekoľko rokov v trezore. Rovnako bol vyradený z plánu titul klasika sovietskej literatúry Vsevoloda Ivanova *Sopka*, už v stĺpcovej korektúre (jeden z hrdinov sa kriticky vyjadroval o stalinskej architektúre). Dodnes neviem, aký dobrák sa o tieto zásahy pričínil, ale za takéto prehrešky sa mi odňali štvrtročné prémie. (Spomínam to len ako ilustráciu. Zažili sme aj dobre utajené jednorazové premietanie vynikajúcich filmov v malých kinách, napr. Červená kalina alebo Andrej Rubľov.)

Žiaľbohu, došlo aj k drastickjším zásahom. Celej plejáde vynikajúcich prekladateľov bola tzv. pozastavená publikačná činnosť. Príkaz prišiel zhora, pravdaže, nie písomný. Potichu a v tajnosti sme vymysleli spôsob, ako prejsť cez rozum. S postihnutými sme si medzi štyrmi očami dohodli systém náhradných mien. Každý si našiel svojho darcu alebo figuranta, ako som ich nazvala, niekto aj viacerých. Agenda s tým súvisiaca bola zložitá, od schvaľovania na redakčnej porade po vybavovanie zmlúv, dodávanie rukopisov, posielanie korektúr či honorárov. Do niektorých situácií sme museli zasvätiť aj vedúcu redakčného sekretariátu pani Oľgu. O riziku prezradenia a prípadných dôsledkoch ani nehovorím.

Čomu ste sa vo svojej editorskej práci najväčšmi tešili? Akej literatúre ste sa venovali najradšej?

Spolu s kolegami rusistami – z vydavateľstva Ika Hulmanová a Jožo Marušiak, z Filozofickej fakulty UK Ivan Slimák, zo SAV Dušan Slobodník, aj s rusistami z iných vydavateľstiev sme vytvorili družný kolektív odborníkov na dobrú sovietsku literatúru, za ktorej vydávanie by sme sa nemuseli hanbiť. Stretávali sme sa v súkromí, tak trochu v ilegalite, Ivan Slimák nás nazval Krúžok Petraševcov, a oboznamovali sme sa navzájom so svojimi objavmi.

Po odchode z Tatranu som sa naplno venovala novým prúdom v súčasnej ruskej próze. Na scénu vyšli tzv. derevenščiki, autori próz z dedinského prostredia, v ktorých sa usilovali uplatniť rečovú bohatosť. Z nich ma zaujal Vasilij Belov a v preklade jeho poviedok (vyšli pod názvom *Riečne zákruty*) a novely *Zo života Ivana Drynova* som sa pokúšala adekvátne využiť poetiku slovenčiny. Srdečný vzťah som mala k dielam Bulata Okudžavu, možno k tomu prispelo aj stretnutie s ním roku 1967 v Moskve na podujatí v Dome literátov a na našom veľvyslanectve. Počula som ho spievať a strávila som s ním chvíľu v zaujímavom rozhovore. Opatrujem štvorveršie, ktoré mi napísal do notesa. Preslávil sa najmä poetickými šansónmi, ale neskôr presunul ťažisko svojej tvorby do historickej prózy. Niektorí jeho nežičlivci videli v tom únik, iní zase skryté narážky na súčasnosť. Romány *Chudák Avrosimov*, *Stretnutie s Bonapartom*, *Šípovove dobrodružstvá* a vynikajúce poviedky som prekladala s radosťou.

V našich vtedajších vydavateľských plánoch sa ani náhodou neocitol titul tzv. tajomníckej literatúry, týmto názvom sa označovali diela funkcionárov a spisovateľov na politickom výslaní.

So spolupracovníkmi ste založili edíciu Nová sovietska tvorba, kde vychádzali aj antológie prekladov z druhej ruky. Čo vás k tomu viedlo?

V edícii sme systematicky predstavovali aj vrcholné diela predstaviteľov literatúry národov ZSSR (tak sa to vtedy volalo). Zoznámili sme sa s nimi v ruských literárnych mesačníkoch i v priamych kontaktoch pri vzájomných návštevách. Užitočná bola najmä účasť na kongresoch prekladateľov, vydavateľov a redaktorov v republikách Sovietskeho zväzu. Vtedy som si uvedomila, že slovenskí vydavatelia sú odkázaní na preklady prostredníctvom ruštiny. Najmarkantnejšie som to pocítila v Talline, keď televízny rozhovor vysielaný naživo prebiehal s účastníkmi z Čiech, Maďarska, Bulharska a ešte odkiaľsi v estónčine, iba mňa musela moderátorka osloviť po rusky. Vtedy som vyriekla verejný sľub, že moja dcéra, začínajú-

ca prekladateľka, bude prekladať z estónčiny. Stal sa zázrak, estónska spisovateľská organizácia zariadila polročnú stáž a sľub sa dodržal. „Vyštudovali“ a v prekladaní sa úspešne uplatnili aj ďalšie mladé rusistky, arménčinárka Oľga Rovenská, lotyštinárka Janka Tesařová, črtali sa odborné posily v litovčine, gruzínčine. No musím smutne konštatovať, že po roku 1989 vo vydavateľstvách zavládla voči literatúre Sovietskeho zväzu averzia a niektoré už rozpracované tituly sa vyradili z plánu. Pochybujem, že ich nahradenie záplavou komerčných titulov z iného literárneho spektra bolo šťastím pre úroveň našej kultúry.

V jednom svojom texte píšete, že keď ste si položili otázku, kto je vlastne redaktor, uvedomili ste si, že je to jedna z mála profesií, ktorá sa neštuduje na nijakej škole. Dnes sa takmer nedá nájsť kvalitný redaktor či redaktorka. O dobrej spolupráci prekladateľa (spisovateľa) a redaktora sa takmer nedá hovoriť, podobne o spätnej väzbe. Je to podľa vás dôsledok zrýchlenia výroby knihy alebo má vec iné príčiny?

Redaktor je vlastne vždy samouk. Študuje sa prekladateľstvo, tlmočníctvo, novinárstvo, výtvarníctvo, ale študijný odbor redaktorstvo nie je. Pozícia redaktora vo vydavateľstve vlastne suplovala školu.

Hotový redaktor nespadne z neba – potrebuje získať prax. Redakcie v kamenných vydavateľstvách boli skutočnými tvorivými dielňami, kde sa navzájom prepájala práca redaktora a prekladateľa. Porovnávanie rukopisu so zásahmi redaktora s textom prepísaným načisto, s „čistopisom“, jasne ukázalo viditeľný podiel práce redaktora na prekladateľovom texte. Toto učňovské obdobie bolo veľmi dôležité – uvedomila som si, aké potrebné sú „druhé oči“ aj pri texte renomovaného prekladateľa. Dôležité bolo pochopiť, prečo bol potrebný práve ten zásah, zmena textu. Ako to, že renomovaný prekladateľ pripomienky prijal? A niekedy ich bolo v texte veru dosť. Vtedy som si uvedomila, aká dôležitá je spolupráca redaktora s prekladateľom a schopnosť kompromisu – netrvať samolúbo na svo-

jich riešeníach, ale mať na mysli „záujem vecí“. Túto schopnosť som ocenila, keď som sama začala prekladať a poskytla som svoju surovinu na spracovanie kolegyniam redaktorkám. A redaktorská prax na cudzích textoch mi pomohla aj pri apretovaní vlastného prekladu – v redakcii sme to volali „sám sebe katom“.

Zo skúseného redaktora sa postupne stával editor – bolo potrebné naplniť jednotlivé edície zodpovedajúcimi titulmi. Pri klasike to bolo jednoduché. No keď som neskôr prešla do vydavateľstva Slovenský spisovateľ, venovala som sa len súčasnej literatúre. A pojem sovietska literatúra zahŕňal veľmi širokú paletu: množstvo skvelých ruských autorov, moderná literatúra pobaltských republík, pre nás exotická a dovtedy nevelmi známa oblasť Kaukazu – tu sa mohol redaktor editor uplatniť naplno. Hlavným heslom bolo čítať, čítať, čítať – a z načítaného vyberať to najlepšie. A keď redaktor dostal na starosť edíciu zahŕňajúcu autorov z celého sveta, musel spolupracovať nielen s tímom redakčných kolegov, ale aj s externými odborníkmi. Toto obdobie je pre redaktora veľmi obohacujúce. Žiaľ, tento typ pracoviska patrí už do nenávratna.

No práca redaktora nebola vždy idylická. Vyžadovala si množstvo byrokratických, často úplne zbytočných úkonov, ktoré ukrajovali z času na tvorivú prácu (o ideologických obmedzeniach nehovorím). Neviem, či má význam vymenovať úkony, ktoré bolo treba zvládnuť pri návrhu jedného titulu. Pokúsim sa stručne – pre tých, ktorí to už nezažili. Nadriadený orgán Slovenské ústredie knižnej kultúry zriadil tzv. námetovú komisiu, ktorej členmi boli zástupcovia všetkých vydavateľstiev. Komisia sa pravidelne schádzala a schvaľovala námetové listy. Námetový list musel mať každý titul, ktorý vydavateľstvo chcelo vydať. Aby redaktor vôbec mohol zaraďiť titul do plánu, musel napísať svoj interný posudok a pridať dva externé posudky od členov lektorského zboru (schváleného nadriadenými orgánmi). Musím podotknúť, že s členmi lektorského zboru redakcia úzko spolupracovala a posudky vyznievali kladne pre ďalší osud publikácie. Námetový list obsahoval meno autora, prekladateľa, autora štúdie, a tu, pravdaže, vznikol problém s menami

nežiaducich, čo potom opäť riešil redaktor, často rozličnými únikovými cestami (o tomto jave sa už dosť písalo a hovorilo).

Aj keď schvaľovacie procedúry dopadli úspešne, stalo sa, že titul sa v niektorom postupe „pozastavil“, odišiel do trezoru rukopis, stiahli sa stránky alebo v najhoršom už hotová kniha. Na záver mi nedá nepovedať, že napriek dočasnej nežičlivosti sa vydavateľstvám podarilo vydávať kvalitné a úspešné tituly.

O zrode a vývoji redaktora sme dosť hovorili na letnej škole prekladu. S kamennými redakciami vo vydavateľstvách zanikli tvorivé dielne, existuje tam len dispečer/ka organizujúca externé redigovanie. Prekladá hocikto, termíny sú vražedné ako pre prekladateľa tak pre redaktora – viem to od svojej dcéry Vierky, vynikajúcej bývalej vydavateľskej redaktorky. Niektorí prekladatelia či pôvodní autori neprijímajú návrhy na zlepšenie, pohrdajú dobrou slovenčinou. Staré redaktorské štruktúry vymierajú. Trápi ma devastácia slovenčiny najmä v médiách, v prejavoch všetkých používateľov jazyka, politikov nevynímajúc. Pred rokmi som posielala pripomienky do denníkov, bez účinku, mám fascikel s názvom Hrach na stenu, takže som už rezignovala. Reakcia redaktora kultúrnej rubriky v telefóne bola: Viete, koľko my dostávame listov?

Pokiaľ ide o jazykovú stránku, často sme si kládli otázku, čo je dôležitejšie – rovnako pre prekladateľa i redaktora: ovládať perfektne východiskový jazyk alebo slovenčinu? Niektorí sa o tom dodnes sporia. Patrím k tým, ktorí dávajú prednosť jazykovému citu pre slovenčinu (ešte k tomu pri beletrii pridávam aj hudobný sluch – próza musí spievať – a dramatické umenie – postavy a ich reč musia byť živé a presvedčivé). Dokladom toho sú skvelé preklady v dávnej minulosti, keď prekladatelia onen jazyk neštudovali, učili sa ho pasívne čítaním diel v origináli. Tu sa dostal k slovu najmä talent. Žiaľ, znalosť slovenčiny sa dnes podceňuje, takisto sa zatláča do úzadia aj funkcia redaktora, ktorý by rád pomohol, ale autor či prekladateľ trvá na svojich prehreškoch, výpožičkách z iných jazykov, ba priam vylomeninách. (Tu sa mi niekedy situácia zdá beznádejná.) Inak je to pri odborných prekladoch – znalec jazyka mu-

sí byť doma aj v odbornej terminológii a k správnej slovenčine ho usmerní redaktor.

Aj po odchode na dôchodok ste zostali aktívna. Čím ste sa odvtedy zaoberali a na čom pracujete teraz?

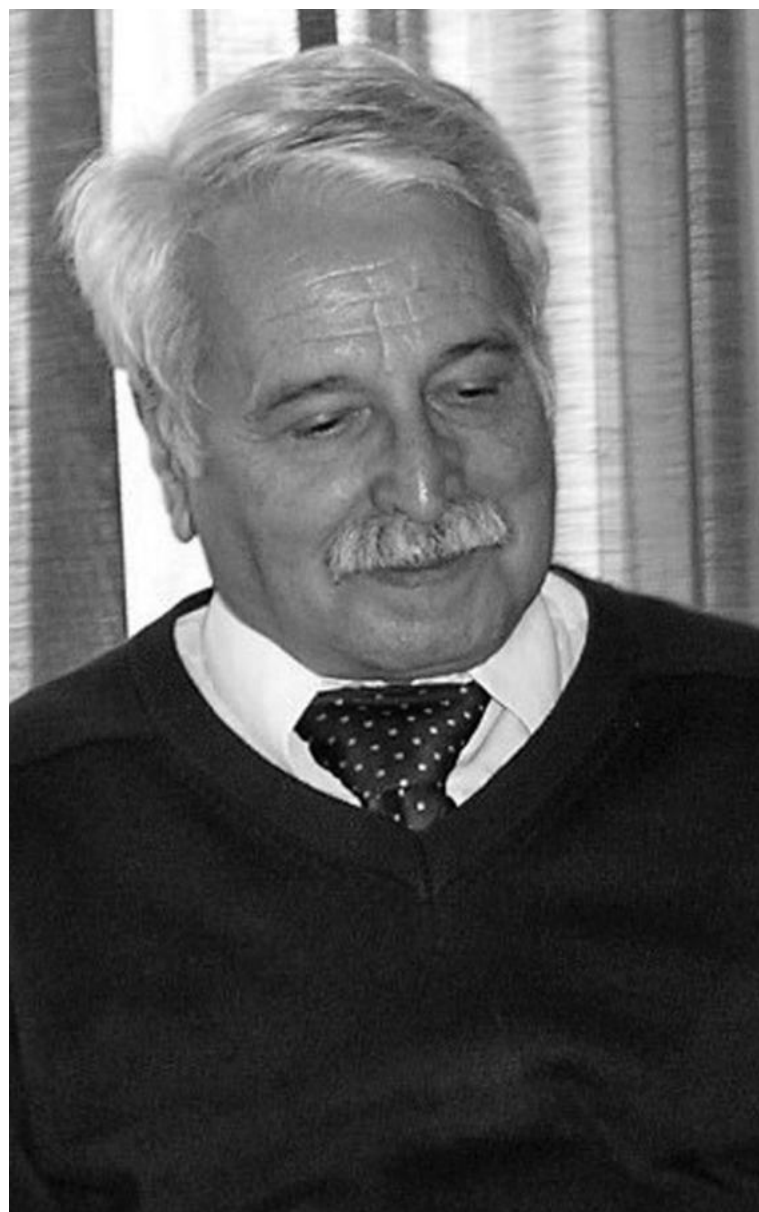
Zotrvačnosť fungovala a ešte stále som externe redigovala. Odišla som totiž opatrovať mamičku do Banskej Bystrice, kde som strávila štrnásť rokov, zredigovala som vyše päťdesiat titulov, pripravila som si reedíciu *Besov*, Pasternaka aj Solženicyna. Po návrate do Bratislavy som si zaspievala svoju labutiú pieseň – preložila som Dostojevského dielo *Zločin a trest*, dožila sa Ceny Jána Hollého (2007), usporiadala bohatý otcov archív a s komentármi a so životopisom som to odovzdala do učiteľského múzea – kompletný osud dedinského učiteľa na pozadí politických peripetií. Z jeho záznamov som tiež spísala niečo pre obec, kde pôsobil. Trvalo mi to vari vyše roka. Ďalej som zháňala rodinné údaje predkov (otec bol z deviatich detí), usporiadala albumy chronologicky a tematicky a začala som dávať dokopy útržky pamäti od čias môjho detstva, možno to raz bude moje pravnučatá zaujímať. Ešte mi ostávajú nevytriedené škatule korešpondencie a fotografií, najhoršie je rozhodnúť sa, čo ponechať a čo skartovať.

Púšťať sa do väčších projektov by bolo v mojom veku nezodpovedné – človeku už zaberie dosť času aj údržba telesnej schránky! Uvedomujem si, čo všetko som mohla v živote urobiť ináč a lepšie, ale už to nezmením a netrápim sa preto.

Možno tu niečo po mne ostane...

■ Viera Hegerová (1933) je prekladateľka ruskej prózy a redaktorka. Študovala v r. 1952 – 57 na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity (dnes UK) v Bratislave ruštinu a slovenčinu. V r. 1957 – 65 pôsobila ako redaktorka v SVKL (Tatran), 1965 – 90 v Slovenskom spisovateli ako redaktorka, vedúca redaktorka prekladovej redakcie, zástupkyňa šéfredaktora. Jej prvým knižne vydaným prekladom bola novela L. N. Tolstého *Smrť Iva-*

na Iljiča (1959). Z ruskej klasiky 19. storočia sa zamerala aj na dielo F. M. Dostojevského, ktorým sa zaoberala už vo svojej diplomovej práci. Prvý slovenský preklad románu *Diablom posadnutí* (1967) bol stiahnutý z predaja, preložila aj novelu *Strýčkov sen* (1970) a neskôr, štvrtý zo série slovenských prekladov, *Zločin a trest* (2007), za ktorý získala Cenu J. Hollého. Druhý v sérii bol aj jej preklad románu *Doktor Živago* B. Pasternaka (1991). Prekladala diela básnika a pesníčkára B. Okudžavu Leonov Chudák Avrosimov, *Stretnutie s Bonapartom* (1985) a Šipovove dobrodružstvá (1989). Ako prekladateľka aj redaktorka sa venovala súdobej ruskej próze (Okudžava, Trifonov, Granina i.) v edícii *Nová sovietska tvorba* vydavateľstva Slovenský spisovateľ, ktorú založila. ■

Na svoje preklady som si musel počkať

rozhovor s germanistom a prekladateľom

Ladislavom Šimonom viedol *Radoslav Passia*

Narodili ste sa pred druhou svetovou vojnou v Banskej Bystrici. Z akej rodiny pochádzate? Považujete svoje rodinné zázemie za nejakým spôsobom určujúce pre vašu neskoršiu profesionálnu orientáciu na svet literatúry?

Môj otec sa narodil v Maďarsku v rodine vincúra. Starý otec chodil do poľnohospodárskej školy v Brezne na Banisku a potom pôsobil v rôznych uhorských dedinách, kde mali obecné pivnice, ktoré spravoval. Napokon zakotvil v Semerove (okres Nové Zámky), kde si postavil dom z nepálenej tehly, ako to vtedy bolo zvykom. Stará mama údajne pochádzala z bratislavských Nemcov. Mali osem detí, z ktorých si najstarší, Jenö, založil menšiu špeditérsku firmu v Komárne. Dievčatá sa povydávali a iba najmladšia, Gizka, sa vyučila krajčírskemu remeslu, pretože v detstve ochorela na obrnu. Teta Iľuša mala za manžela hrdého mlynára, ktorý vlastnil parádny tehlový dom. Južnoslovenská časť rodiny bola od nás dlho odtrhnutá, lebo Semerovo pripadlo po vzniku vojnovnej Slovenskej republiky Maďarsku, a tak som sa tam mohol dostať až po štyridsiatom piatom, keď sme sa zasa všetci ocitli na Slovensku. Do Semerova ma pravidelne posielali na prázdniny, k mojim povinnostiam tam patrilo každodenné pasenie husí a služba v mlyne. Spoznal som všet-

kých svojich ujom a tety, všetci boli ku mne veľmi milí, hoci mi právom mohli zazlievať, že som nevedel po maďarsky. Týmto jazykom spolu komunikovali. Starí rodičia ani najstaršia teta Anna sa nikdy nenaučili po slovensky, takže som im nerozumel. Ostatné tety a ujovia hovorili po slovensky slušne pôvabným nárečím toho kraja a dalo sa s nimi rozprávať o všelijakých témach. Veľmi hlbavý bol najmladší ujo Ján, ktorý začal študovať na gymnáziu, ale ochorel na pľúca a to bol koniec jeho štúdia. Jeho vnukom je slovenský jazykovedec Martin Ološtiak.

Chvilé strávené na juhu Slovenska určite zanechali vo mne stopy. V pamäti mám hlavne vône a farby, jedna z mojich tiet, Mariška, bývala na majeri, ktorý tvoril uzavretý svet s vlastnými zvyklosťami. V Semerove som na pôjde našiel katolícky časopis *Priateľ dietok* (raz neviem, ako sa tam do Maďarska dostal) a v ňom som sa prvý raz dočítal o tragédii v Katynskom lese.

Môj otec absolvoval niekoľko zím dedinskej školy a potom sa vyučil za kováča. Na toto remeslo zrejme zanevrel, keď ho pri podkúvaní dokaličilo konské kopyto. Potom pracoval ako strojník v liehovare, ale nepokoj ho hnal do Modrého Kameňa, kde už bol šoférom na nákladnom aute. Pobral sa však ešte ďalej – do Banskej Bystrice a tam sa zamestnal u statkára Šoltésa, ktorý sa síce sám (a s neodmysliteľnou fajkou) premával na rebriniaku s konským záprahom, ale bol natoľko majetný, že si mohol dovoliť nákladné auto, ktoré slúžilo hlavne miestnym remeselníkom, vozilo ich na jarmoky, kde ponúkali svoj tovar. Medzi vozenými bol aj pán Hruž, otec neskoršieho spisovateľa Pavla Hružá.

V Banskej Bystrici sa otec zoznámil s mojou mamou, ktorá pochádzala z horehronskej obce Nemecká, kde vdova Hermína vychovávala štyri deti v miniatúrnej drevenici; tá ustúpila až výstavbe novej cesty v novších časoch. Starý otec bol údajne podomovým obchodníkom, potom pracoval v podbrezovských železiarňach, kde zahynul.

Mamu ako väčšinu dievčat z podobných kruhov poslali slúžiť do blízkej Banskej Bystrice. Keď sa vydala za otca, už nebola zamest-

naná, ale starala sa o domácnosť v tmavom byte v Dolnej ulici číslo 34. Zomrela, keď som mal štyri roky, a zanechala nás so sestrou Brigitou. Otec sa potom znova oženil, na opatrovanie dvoch drobných detí sa podujala mamina kamarátka Emília. Pribudli nám dve sestry – Eva sa narodila uprostred vojnových udalostí v novembri 1944, Oľga oveľa neskôr.

Otec mal zlaté ruky, vyznal sa v motoroch a vedel ich opravovať, ale zmontoval aj všeličo iné, skonštruoval napríklad fungujúcu pračku, ktorá síce nebola efektne nalakovaná, ale súčiastky boli precízne vysústružené. Neskôr som veľa rozmýšľal, ako sa cítil v cudzom prostredí; v Bystrici ho síce familiárne volali Pišta báči, ale jeho skutočný domov bol asi inde. Opatroval si za kufor maďarských kníh (všetky boli brožované) a iste to nebola veľmi náročná literatúra.

Vo mne sa otec sklamal, lebo si čoskoro všimol, že v šikovnosti za ním značne zaostávam (až neskôr sa uznanlivo vyjadril o mojom šoférovaní). Ako dieťa som bol skôr „kľavý“, a preto si otec vysníval, že vyštudujem obchodnú akadémiu a stanem sa úradníkom. Na to som vraj bol – keď už na nič iné – síci.

Zostali vám z útleho detstva nejaké spomienky na vojnové roky? V čase Povstania ste mali „už“ šesť rokov...

Že či! Medzi štvrtým a šiestym rokom života som prežil viaceré podstatné veci, predovšetkým som ochorel na záškrt a bolo so mnou veľmi zle. Otec ma zachránil, keď mi dal vypiť za kalíštek petroleja, čím urobil otvor v blane, čo ma dusila v hrdle. Akosi som sa vystrábil a už som sa chystal do školy, no moju školskú dochádzku prekazil vznik Slovenského národného povstania, čím sa mi dosť predĺžil predškolský vek. Získanú slobodu som využíval na potulky po meste plnom vojakov, bol som zvedavý až hrôza, domov som sa vracal neskoro, takže moja druhá mama (otec bol narukovaný) usúdila, že ma z Bystrice musí odpratať. Poslala ma k strýkovi Paľovi a tete Anne do Slovenskej Ľupče. Tieto zážitky som opísal dosť verne v poviedke Kvaka. Spolu s bratancom Vilmošom sme pásli kozu,

tá nám dávala mlieko, ktoré mi šlo von krkom. V Lupči bolo dobre, aj keď nablízku štekali guľomety. Jedného dňa sa tam objavil demobilizovaný otec. Nikdy nebol vojakom, no vzali ho na front aj so Šoltésovým nákladným autom ťahajúcim kanón. Dokonca vyfasoval skutočnú pušku a obliekli ho do mundúra. Do Lupče však prišiel v civile a hneď ma vzal so sebou. Najprv nás odviezli partizáni, ktorí dopravovali mäso k svojej jednotke. Usalašili sme sa na kravských stehnách, ale cesta netrvala dlho, pretože partizáni zabočovali do Moštenice a my sme museli ísť rovno. Zvyšok cesty do Bystrice sme prekonali pešo. Pri tom nás zastavila vojenská hliadka a jej veliteľ pokladal otca za element, ktorý ihneď treba zlikvidovať. Ustavične mieril naňho pištoľou. Našťastie sa dôstojník rozpamätal, že otca už stretol počas povstaleckých bojov, a padli si do náručia. Vtedy ani šesťročnému chlapcovi nebolo všetko jedno. Na druhý deň boli v Bystrici Nemci a začali robiť poriadky. Otec sa vrátil ku kováčskemu remeslu v Antalovej vyhni na Huštáku. Vtedy voňal rozžeraveným železom. Zakrátko sme nastúpili do školy pri katolíckom kostole, ale po niekoľkých dňoch nás odtiaľ vyhnali Nemci, rýchlo sme sa museli preobuť a zasa sme mali voľno. Z prvého poschodia domu na Dolnej ulici som sa pozeral na vojenskú parádu, na jazdcov s ozdobenými prilbami. Až neskôr som sa dozvedel, že vtedy prezident Tiso na námestí vyznamenával nemeckých vojakov, čo sa zaslúžili o potlačenie povstania. Zimu sme prežili pomerne pokojne za asistencie nemeckých tankov v uliciach. Pamätám si na silvestrovskú omšu, kde kázal známy biskup Andrej Škrábik, ktorý ma neskôr aj birmoval. Čo nevidieť sa zasa priblížil front, tentoraz boli za humnami Rusi. Najprv nás navštívili maďarskí poľní žandári, ktorí brali chlapov. Tí sa však dobre skryli v rozľahlom komíne. Jeden žandár nám rozsekol perinu, takže po celej izbe lietalo perie. Objavili aj zásoby keksov v skrini. Tie pred našimi očami hltavo skonзумovali, hoci videli, že tam boli už tri malé deti. V tých dňoch som absolvoval dosť nepríjemnú nehodu – podarilo sa mi prevrhnúť hrniec vriacej vody, ktorá ma oparila na viacerých miestach, takže som koniec vojny prežil ako maród a museli ma všade nosiť.

Všetci obyvatelia domu sa presťahovali do pivnice, porozklada-
li sa tam postele a nikto sa neodvážil vyjsť von. Iba otec vysedával
hore na schodoch a načúval, čo sa deje vonku. Keď všetko stích-
lo, otvoril ťažké dvere a vyšiel pod bránu, kde objavil nápis na ste-
ne v azbuke, pravdepodobne ho zanechali vojaci generála Vlaso-
va. Otec nápis preventívne zoškrabal lopatou. Onedlho sa v Dol-
nej ulici objavili Rusi, bolo ich tam plno a rozprávali sa s početným
miestnym obyvateľstvom. Vyrožili ma pred bránu, kde som pozor-
val dianie, a ruskí vojaci sa ma pýtali, či som ranený. Mama tvrdí-
la, že jej jeden ruský vojak povedal o strašných pomeroch v Soviet-
skom zväze. Nevie, ako sa spolu dohodli, ale skutočnosťou je,
že radosť z konca vojny sa už vtedy miešala s obavami z budúcnosti.

Potom sa každodenne opakovalo strašné divadelné predstavenie,
na ktoré sme sa pozerali z okna na prvom poschodí, kam sme vyšli,
keď sa smerom od Zvolena ozvali tóny smútočnej hudby. Potom sa
objavil sprievod, najprv vojaci niesli drevené červené hviezdy a za
nimi sa pomaly presúval dlhý rad nákladných áut, na každom boli
otvorené truhly s mŕtvymi červenoarmejcami, ktorých potom po-
chovávali na námestí.

Vojna sa tým ešte pre mňa neskončila, postihli ma bolesti brucha
a vyzeralo to na týfus. Niekoľko nasledujúcich dní som strávil v ne-
mocnici medzi týfusármi, boli tam najmä rómske deti, ktoré nezne-
siteľne kričali od bolesti a vedľa mňa umierali. Ako zázrakom sa ma
tá nákaza nechytala a keď som pokojne ležal na posteli, preložili ma
na interné oddelenie a onedlho prepustili.

Napokon v lete sa ozvala aj škola, dva prázdninové mesiace sme
strávili vyučovaním v prvej triede a potom sme bez prestávky pre-
šli do druhého ročníka. Tak sa stalo, že moja školská dochádzka až
po maturitu na zreformovanej jedenástročnej strednej škole trva-
la iba desať rokov a už ako sedemnásťročný som sa vybral študo-
vať do Bratislavy.

**Zastavme sa pri tomto stredoškolskom období. Študovali ste
v prvej polovici päťdesiatych rokov, v období stalinizmu. Ako ten**

režim vnímal mladý človek z malomesta? Cítili ste ho vy osobne v škole alebo v súkromnom živote?

Stalin zomrel v roku 1953, keď som bol ešte na základnej škole. Dnes si už ani nevieme predstaviť, aký ideologický tlak museli znášať vtedajšie deti, ktoré prirodzene boli „nepopísanými listami“. Celá oficiálna slovenská intelektuálna elita sa stala nástrojom ideologickej propagandy.

Najprv to však na to nevyzeralo. Pred rokom 1948 som sa stal členom katolíckeho skautingu, vždy na Veľkú noc sme v skautských rovnošatách strážili vo farskom kostole Boží hrob. V škole sme sa pred vyučovaním každodenne modlili a v každej triede visel kríž. Potom sa zmenili pomery a pri kríži sa objavilo heslo Modli sa a pracuj. Vzápätí zmizol kríž spolu s heslom a prestali aj modlitby.

Popri iných cirkevných zariadeniach sa zlikvidovali aj cirkevné spolky. Katolícky dom v Banskej Bystrici sme pochovávali kultúrnym programom, spievali sme pieseň o desiatich malých černoškoch, z ktorých zostal iba jeden a potom aj ten odišiel zo scény.

Skautská organizácia sa zmenila zo dňa na deň na pioniersku, do ktorej sme automaticky vstúpili. Vo svojej naivite som si myslel, že to tak musí byť, ba napísal som o tom aj román *Chytrá noha* o Indiánovi, ktorý sa dostal do Európy a napokon si uviazal na krk červenú pioniersku šatku. V románe som použil scény z kníh, ktoré som si obľúbil a trochu som ich preinačil. Zošit s rukopisom románu som odniesol do mestského pionierskeho ústredia a zveril do rúk istému pánovi Gašparovi, ktorý predtým šéfoval skautingu. Zošit sa beznádejne stratil, ale viem si predstaviť, aké záchvaty smiechu zapríčinil u prípadných čitateľov. S najväčšou pravdepodobnosťou ho však nikto nečítal, lebo ani môj rukopis sa nevyznačoval estetickou dokonalosťou.

Tak sa ustálil verejný život, ktorý sa odlišoval od domácej intimity. Aj deti doma počúvali hrôzostrašné informácie, ktoré si dospeli iba šepkali. Hovorilo sa napríklad o tom, ako bezpečnostné orgány odvádzali katolíckych farárov a ako ich veriaci bránili, keď vo dne i v noci stáli pripravení pred farou. To sa dialo aj v Slovenskej Lupa-

či, kde sme mali príbuzných, ktorí nám dodávali čerstvé informácie. Otec sem-tam počúval Slobodnú Európu, Hlas Ameriky a Londýn, ale vysielanie sa rušilo, a tak bolo treba dlho hľadať priaznivú vlnovú dĺžku. Veľa sme z toho nemali. Veľmi skoro sa rozšíril strach. V päťdesiatom treťom sa konala výmena peňazí a všetci prišli o svoje úspory. Mój spolužiak Milan Chladný vyhlásil, že jeho otec, niekdajší malopodnikateľ v osobnej doprave, páčil hŕby peňazí vo svojej záhrade na Starých Horách. Ja som si šiel kúpiť noviny, za ktoré som zaplatil nehorázne peniaze, tie však už boli iba zdrapmi papiera. Zamýšľam sa, čo všetko spôsobil tento šok vo vtedajšej spoločnosti, ktorá síce pretrpela vojnu, ale bola plná pozitívnych očakávaní.

Vnímal som aj sériu politických procesov, ktoré sa na počiatku päťdesiatych rokov prenášali v rozhlase. Bolo mi vtedy čudné, prečo obvinení so všetkým súhlasia, prečo sa nebránia, ale naopak, kydajú na seba všetky hriechy sveta.

Je len prirodzené, že každý mladý človek sa pokúša rozumieť svetu. Na to sa potrebuje orientovať. O čo sa však mohol opierať v tom čase? Jeden môj dobrý priateľ, evanjelik, raz povedal, že my katolíci sme zakaždým zneistení – a asi mal pravdu. Na druhej strane som bol prirodzeným optimistom, zdá sa, že som nevedel povedať nie a veril som, že svet sa bude zlepšovať. Hľadal som cesty, ako k tomu môžem prispieť. V tom som sa stretol s optimizmom, ktorý sa hlásal oficiálne. S odstupom rokov si čoraz viac uvedomujem, že najväčším zločinom spáchaným na našej generácii bolo vštepenie dvojtvárnosti – verejný priestor sa diametrálne odlišoval od intímneho, napríklad rodinného priestoru. Informácie medzi týmito dvoma priestormi boli zakaždým ovplyvnené obavami, že sa dopustíme niečoho trestuhodného. Kedykoľvek som sa usiloval túto bariéru prekonať a byť aj na verejnosti úprimný, zostal som sám, nikto ma nepodporil, všetci sa báli a prinajlepšom mi dohovárali. Dnes sa pýtam, či sme toto dedičstvo celkom prekonali, či znesieme toľko slobody, že sa ničoho nemusíme báť.

Budúca profesionálna orientácia človeka sa často formuje už na strednej škole. Získali ste v tom čase nejaké konkrétne podnety, ktoré vás priviedli k tomu, že ste sa neskôr prihlásil na vysokoškolské štúdium slovenčiny a nemčiny, alebo bol tento výber skôr náhodný?

Pôvodne som chcel študovať chémiu a ísť na chemickú priemyslovku, ktorá sídlila v Banskej Štiavnici. To si naši nemohli dovoliť, a preto som zo strednej chlapčenskej šiel na jedenástočku, kde som ako dobrý žiak jeden ročník preskočil, takže rodičia mali pravdu. Ale ja som nedal pokoj a zahlásil som, že chcem ísť študovať chémiu na bratislavskú techniku. Chémia sa mi páčila pre premeny, ktoré sa prostredníctvom nej odohrávali. Zlučovanie pre mňa nebola iba metafora, ale rovno životný program. Ale aj tu som narazil. Otec namietal, že chémia je nebezpečná, chcel, aby som si to rozmyslel. Alternatívou bolo štúdium slovenčiny, už dávnejšie som sa pokúšal písať básničky, ba v útlejšom detstve som prispieval aj do *Pionierskych novín*. Slovenský jazyk a literatúru ponúkala Vysoká škola pedagogická, kde štúdium trvalo iba štyri roky, a ja som rodičov nechcel zbytočne finančne zaťažovať. Lenže so slovenčinou sa spájal ďalší odbor v kombinácii. Spomenul som si na svoje maďarské korene a chcel som sa prihlásiť na štúdium slovenčiny a maďarčiny. Toto predsavzatie nezmenila ani spomienka na bitku, ktorú som utril kedyś cez prázdniny v Komárne, keď ma tamojší chlapci zhodili z bicykla a zmlátili, lebo som hovoril po slovensky. Zavolala si ma však naša nemčínarka, zlatá pani Riehsová, a rovno sa ma spýtala: Prečo chceš študovať maďarčinu? Vieš vôbec po maďarsky? A vieš si predstaviť, čo budeš po skončení robiť? Chceš učiť niekde na juhu medzi Maďarmi? Moje odpovede boli asi rozpačité a pani Riehsová mi povedala osudovú vetu: Vieš čo, choď ty radšej študovať nemčinu. A tak som vyplnil prihlášku a vybral sa do Bratislavy na prijímacie skúšky. Spolužiačku Evu som vypevalil k bratislavským príbuzným a zostal som sám v bratislavských uliciach. Hotely boli obsadené, napokon som zúfalý sedel na lavičke, keď sa tam čírou náhodou objavil spolužiačik Jožo Šanta zo Štúrova, ani on nemal nocľah. Po-

tom nás prichýlili študenti v provizórnom internáte pod hradom. Na druhý deň som úspešne zložil prijímacie skúšky. Z nemčiny som veľa nevedel, ale mal som kusisko šťastia, na konverzáciu som dostal článok, ktorý sme sa v škole učili naspamäť, a druhá otázka sa týkala jubilea Thomasa Manna, ktorý sa vtedy dožil osemdesiatky. Skúšajúca prejavila úžas nad mojimi vedomosťami. Na skúškach som stretol spolužiaka Dana Palumbínyho, ten mal v Bratislave strýka, takže som zostal v meste na Dunaji ešte dva dni. Keď som prišiel domov, nastúpil som do zamestnania ako závozník u otca, ktorý každý deň zavčasu ráno rozvážal pečivo a chlieb po Banskej Bystrici a neskôr aj do okolia. Začali sme pred piatou, skončili sme o štvrtej poobede. Potom som rýchlo bežal na Štiavničky, kde už vtedy bola otvorená mestská pláž. Za prvú výplatu v pekárni som si kúpil prvé hodinky. Značka Pobeda stála 720 vtedajších československých korún. Tak som sa stal študentom slovakistiky a germanistiky na Fakulte spoločenských vied Vysokej školy pedagogickej v Bratislave na Kalinčiakovej ulici číslo 4.

Vysoká škola pedagogická fungovala v Bratislave ako samostatná škola len v päťdesiatych rokoch. Akú mala úroveň? Bolo tam napríklad vo „vašich“ odboroch nejaké personálne prepojenie s Univerzitou Komenského alebo ste mali celkom iných učiteľov?

Súdiac podľa učiteľského zboru i podľa študentov nebola Vysoká škola pedagogická celkom na zahodenie. Účinkovali alebo študovali tu osobnosti, ktoré dosť vynikli v slovenskom i širšom kontexte. Na „našej škole“ sme však chodili iba na slovenčinu a na „spoločný základ“, kým nemecká katedra existovala iba na Filozofickej fakulte UK. Pôvabné bolo, že sa obe zainteresované fakulty nevedeli dohovoriť na rozvrhu. Dosť často sme to zneužívali a vysedávali najmä v kaviarni Luxor.

Bol pre vás niektorý z pedagógov zvlášť dôležitý či inšpiratívny?

K pedagógom som sa usiloval byť ústretový a nemal som s nimi až na výnimky väčšie problémy. S niektorými som sa neskôr spria-

telil. Profesor Jozef Štolc chcel zo mňa urobiť jazykovedca, nahovárал ma, aby som mu asistoval ako pomocná vedecká sila, ale ja som inklinoval k literatúre. Tam ma najviac ovplyvnil Pavel Bunčák, bývalý nadrealista, hodiny s ním boli pre mňa sviatkom, výklad bol zakaždým podopretý jeho osobnou skúsenosťou. On ma napríklad prvý raz upozornil na rakúskeho básnika Georga Trakla. Keď spomínal prvú Fabryho nadrealistickú básnickú zbierku *Utaté ruky*, ktorá vyšla „vlastným“ nákladom, nezabudol pripomenúť, že ten náklad zaplatil Rudolf Dilong, ktorý sa za našich čias na slovenskom literárnom živote už nezúčastňoval, pretože sa nachádzal v „západnom“ exile a doma bol zakázaný. Z Bunčákových úst sme sa dozvedeli o viacerých „problémových“ spisovateľoch. Vtedy už bolo badať slabý náznak postalinského odmäku, boli sme na všetko zvedaví. Najmä nás zaujímali osudy spisovateľov, čo nesmeli publikovať.

Pavel Bunčák viedol na našej fakulte úspešný krúžok mladých autorov, pravidelne sme sa schádzali a tvrdo diskutovali, aj aby sme sa ukázali pred prítomnými dievčatami. Po takýchto čítatkách a prípadných škriepkach sme zakaždým korporatívne aj s naším vedúcim zašli pod viechu alebo sme sa pristavili na vtedajšom centrálnom trhovisku, kde v mnohých stánkoch predávali varené i nevarené víno. Raz nás P. Bunčák zaviedol do súkromného domu vo Vysokej ulici, kam chodievala vybraná spoločnosť, nás posadili v kuchyni, poháre sme si položili na okraj starodávneho sporáka. Obdivovaná spoločnosť sedela v izbe okolo veľkého stola, všímali sme si najmä Jána Smreka, ktorý vtedy ešte nesmel publikovať svoje verše a živil sa prekladmi najmä maďarských básní. Smrek bol pre nás legendou. Keď si vypil pol litra, zdvihol sa so slovami „zbohom, idem pracovať“ a už ho nebolo (celé noci vraj potom prekladal). To boli pre mňa literárne školy.

Na nemeckej katedre vtedy vynikali dvaja páni – bratislavský Nemeč Viliam Schwanzer, neskorší vedúci predstaviteľ odbočky pražskej Univerzity 17. novembra a patrón slovenskej prekladateľskej školy, ten druhý bol spišský Nemeč Elemír Terray, ktorý sa na literárnej úrovni vyjadroval vo všetkých troch „krajinských“ jazykoch –

v nemčine, slovenčine i maďarčine, navyše ovládal latinčinu, čo využívala jeho materská fakulta pri promóciách. Profesor Terray mal kamarátsku a veselú povahu, bol vášnivým poľovníkom a v pracovni na Zelenej ulici svietila zbierka poľovníckych trofejí. Navyše bol vynikajúcim hudobníkom, obľúbil si Johanna Sebastiana Bacha, celé hodiny vedel preludovať na klavíri a keď sme sa na našich odborných podujatiach stretli s nejakým kostolom, musel doň vojsť a zahrať si na organe. My ostatní sme ho zbožne počúvali. Mal som šťastie, že som s týmito svojráznymi osobnosťami a nevšednými odborníkmi potom mohol roky spolupracovať. Je mi smutno, že už nie sú medzi nami.

Najnovšiu literatúru nám vtedy prednášal nemecký lektor Hansjörg Jerger, ktorý sa neobmedzoval iba na „domovskú“ Nemeckú demokratickú republiku, ale odkrýval nám celú paletu modernej nemeckej literatúry. Písal aj o rakúskej poézii a jeho článok som preložil do *Mladej tvorby*. On nám poskytol základy a prístupy, na ktorých sme mohli ďalej stavať. Počúvali sme ho s otvorenými ústami.

Ako vyzeral váš študentský život? Myslím teraz najmä na to, čím vtedy žili mladí ľudia v Bratislave. Bolo na čo ísť do kina či do divadla? A dostali ste sa už vtedy do nejakého kontaktu s „literárnym životom“?

V internátnej izbe sme sa stretli štyria – okrem mňa dvaja „telocvikári“ a jeden filológ. Skokan do výšky Ladislav Hanis z Bardejova sa vyznačoval takými pevnými nervami, že bol schopný zaspať na tráve aj medzi dvoma skokanskými pokusmi. Nevieam, prečo dostal prezývku Kátenka (s mäkkým ť). Druhý telocvikár bol neskorší slávny tréner a moderátor bratislavských atletických pretekov Robert Rozim, ktorý mal korene v Zámostí pri Banskej Bystrici, odkiaľ pochádzal aj študent slovenčiny Viliam Marčok, ktorý preto často k nám zavítal. Marčok sa venoval hodu diskom, bol všestranným športovcom a literárnovednú kariéru mal ešte ďaleko pred sebou. Na priateľstvo s telocvikármi mám veľmi pekné spomienky. Vodili ma na všelijaké podujatia, kde som nemusel platiť vstupné. V pre-

stávkach ligových hokejových zápasov som celej skupine telocvikárov, ktorí síce študovali aj slovenčinu, ale nezostávalo im na ňu veľa času, musel vykladať slovenskú literatúru. S Jozefom Venglošom sme sa dokonca učili aj na záverečné skúšky, pri ktorých obstál veľmi dobre.

Štvrtým obyvateľom našej izby bol slovenčinár a ruštinár Július Vanovič, najstarší z nás. Mal za sebou roky života a práce v martinskom prostredí a o literatúre vedel viac ako my všetci dokopy. Stal sa mojím mentorom, porozprával mi o zakázaných spisovateľoch a daroval mi vynikajúcu poému Valentína Beniaka *Žofia*. Jeho pobyt na fakulte však trval krátko, pretože na základe udania z rodnej obce ho „na hodinu“ zo školy vylúčili. Nevedeli sme, či sa máme smiať alebo plakať, keď imitoval „rozlúčkový“ rozhovor s vtedajším dekanom Michalom Topoľským, ktorého ústny prejav sa vyznačoval charakteristickou fistulou. Julovu posteľ v internáte „načierno“ obsadil Bohuš Ujček, ktorý sa vtedy vracal z Prahy a začínal nový život v redakcii denníka *Smena*.

Július Vanovič sa do Bratislavy po krátkom čase vrátil a hoci už nebol študentom, pravidelne sme sa schádzali. Nadviazal spoluprácu s redaktorom kultúrnej rubriky *Roľníckych novín* Alfonzom Lobotkom a ten nám potom pravidelne uverejňoval recenzie, články, ba aj básne a bol naším „živiteľom“. Vtedy vyšla básnická zbierka Ivana Mojíka *Dnešný vzduch* so slávnym veršom „Ja nechcem veriť v Marxa ako v Boha“; zbierka bola zošrotovaná, ale pár exemplárov uniklo. O jednom z nich som spravil recenziu do *Roľníckych novín*. Knihy nebolo, ale recenzia vyšla.

V našej študijnej skupine sme sa takisto zišli viacerí, čo mali záujem o literatúru. Boli to (podľa abecedy) Juraj Alner, Jana Juklová, neskôr Šimulčíková, Ján Navrátil, Ján Slivka a Vincent Šabík. Z dnešného pohľadu veľmi pestrá, ale aj zaujímavá kompánia. Počas internátneho pobytu som sa v jednej izbe stretol s viacerými študentmi, ktorí sa neskoršie stali známymi, resp. významnými. Spomínam si na Igora Wasserbergera, ktorý vtedy napísal jeden z prvých slovenských článkov o džeze. Umiestnili sme ho v *Mladej*

tvorbe a vyvolal dosť veľkú pozornosť. V našom ročníku študovali neskôr významní vedci Jozef Mlacek a Augustín Maťovčík. Katolícky orientovaný literárny vedec Ján Slivka čoskoro podľahol zákernej chorobe a ešte v procese neúspešného liečenia vytvoril dizertačnú prácu o Johannesovi Bobrowskom.

Inak sme boli veľmi družná študijná skupina, každý týždeň sme korporatívne navštívili viechu Velkí františkáni. Predávali tam litervína za 15 korún československých. Dievčatá sme platíť nenechávali, poskladali sme sa po dvadsať korún a ešte nám zvýšilo aj na hrianky. Július Vanovič, ktorý sa k nám zvykol pridružiť, nemal veľmi rád hroznové víno, a preto si do susedov odskočil na „ribezľák“. Po návrate nás ním núkal: „Ochutnajte, čo je dobré!“

Prihlásil som sa aj do folklórneho súboru Pedagóg, ale hudba ani spev neboli mojou parketou. Vystupovali sme všade po okolí, raz sme dokonca vystúpili aj vo Hviezdoslavovom divadle, ale ja som vedel, že spievam falošne. Eugen Suchoň, ktorý tiež bol profesorom na našej škole, sa raz prišiel pozrieť, ako spievame jeho pieseň Aká si mi krásna. Presne ma identifikoval. A tak som zakotvil na území literatúry, ktorému som sa potom vážnejšie venoval.

V Bratislave bol vtedy neobyčajný literárny ruch, všetci cítili, že sa čosi končí a čosi začína. V klube spisovateľov sa konali slávne literárne štvrtky vyplnené diskusiami o nových knihách. Pamätám si na diskusiu o knihe Alfonza Bednára *Hodiny a minúty*, pričom jablkom sváru bola hlavne novela Rozostavaný dom, v ktorej sa na súčasnosť hľadelo celkom inými očami, ako to bolo bežné v „schematickej“ literatúre, ktorú sme pokladali za poklesnutú. Stotožnili sme sa s obrancami novely a dodnes si myslím, že Alfonz Bednár bol prvolezcom pri procese, ktorý sa zakončil v novembri 1989.

Kultúrny život v Bratislave poskytoval aj iné možnosti. Mojm najväčším divadelným zážitkom bola inscenácia Shakespeareovej komédie *Veselé paničky z Windsoru* v majstrovskom preklade Jána Boora a s brilantnými výkonmi Františka Dibarboru a Karola Machatu. Predstavenie sa udržalo na repertoári divadla mnoho sezón. Pamätám si aj na inscenáciu Schillerových *Zbojníkov* s Ka-

rolom Machatom v úlohe Karola Moora. „Prepašoval“ som sa na predstavenie Brechtovej hry *Matka Guráž a jej deti* v podaní hosťujúceho nemeckého divadla Berliner Ensemble. Sedel som na stupňoch pri sedadlách a pozeral som sa na legendárnu Helenu Weigelovú v hlavnej úlohe.

Svoje študentské časy pokladám za farebné. Dobu, v ktorej sa odohrávali, sme si nevybrali. Ona si vybrala nás. Ako vždy.

Predpokladám, že podobne ako na iných odboroch v tom čase ste ani vy, nemčinári, nemali špecializované prekladateľské semináre. Dostali ste sa v rámci výučby k nejakému prekladaniu či nebdaj prekladateľskej teórii?

Máte pravdu, v škole sa prekladu vôbec nevenovala pozornosť. Nebol v našom študijnom programe. Na tomto poli som bol totálnym samoukom. Až v šesťdesiatych rokoch sa to začalo rapídne hýbať spolu so založením bratislavskej odbočky (a či pobočky?) pražskej Univerzity 17. novembra. Tam sa preklad stal ťažiskom štúdia. Vtedy som však už nebol v Bratislave a začínajúce teoretické úsilia som mohol pozorovať iba z dialky. Keďže som vtedy už uverejňoval v *Slovenských pohľadoch*, pri svojich cestách do Bratislavy som navštevoval ich redakciu na Štúrovej ulici a tam som sa zoznámil a rozprával s Antonom Popovičom, ba raz ma spolu s Júliusom Vanovičom zobrali do lodenice a previezli ma na kanojke po Dunaji. Sedel som v prostriedku a mal som strach. Oni statočne veslovali.

Moje príspevky sa čiastočne týkali kritiky prekladu, čo bolo vtedy v slovenských pomeroch dosť nové.

Kedy ste začali prekladať sústavnejšie a kde ste svoje preklady uverejňovali? A čo bolo vo vašom prípade prvé a dôležitejšie, vlastná tvorba či preklady?

Prvá publikácia dvadsaťročného v *Mladej tvorbe* sa týkala tak prekladu, ako aj vlastných básničiek. Vtedy som si vlastné texty aj preklady písal do zošita a Miroslav Válek, ktorý bol v *Mladej tvorbe* jedným z redaktorov, ma zakaždým vyzval, aby som mu ten zo-

šit ukázal. Keď sa mu niečo pozdávalo, prepísal som to na stroji a priniesol. Tak sme spoločnými silami uverejnili viacero prekladov básní. Raz Válek priniesol z moskovskej knižnice výber z krátkych próz západonemeckého spisovateľa Heinricha Bölla. Vybral som jednu poviedku. Dlhو som si myslel, že som bol pri šírení tohto spisovateľa prvý na Slovensku, ale neskôr som zistil, že ma predbehla Perla Bžochová (vtedy ešte Oravská) svojím prekladom v *Roľníckych novinách*.

Čo bolo pre mňa vtedy dôležitejšie? Preklady, ako aj všetky iné aktivity, som pokladal za súčasť vlastnej tvorby a robil som, čo prišlo.

Aké boli vaše profesionálne osudy v prvých rokoch po skončení vysokej školy?

Moji vrstovníci sa usilovali zostať v Bratislave, ale ja som sa rozhodol inak. Povedal som si, že keď som už absolvoval učiteľské štúdium, nebolo by od veci, keby som pár rokov odučil. Tých pár rokov trvá dodnes.

Najprv som nastúpil ako učiteľ na Strednú školu pre spoločné stravovanie v Brezne a skončil som tam v roku 1968, posledných päť rokov som bol z neznámych dôvodov (nebol som ani členom strany) riaditeľom tejto školy, ktorá vychovávala stredné ekonomické kádre pre stravovacie zariadenia. Bola to pre mňa zaujímavá skúsenosť, hoci tadiaľ nemala smerovať moja životná cesta. V roku 1968 som jedného krásneho dňa dostal odkaz, aby som prišiel do kaviarne v breznianskom hoteli U Bírešov. Tam ma predstavili dvom mladým učiteľom z Prešova, Jánovi Sabolovi a Imrichovi Vaškovi, ktorí ma oslovili, či by som nezmenil zamestnanie. Dňom 1. augusta 1968 som sa stal pracovníkom Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Prešove. Pravda, v Brezne sme bývali ešte do roku 1971.

Za tých pár rokov sme si – niektorí starší i mladší breznianski učители – zmysleli, že z tohto mestečka vytvoríme kultúrne centrum. Pod strechou vznikajúceho Horehronského múzea sme sa starali o bohaté domáce kultúrne tradície a k 700. výročiu prvej zmienky o našom slobodnom kráľovskom meste sme pripravili zbor-

ník a rozsiahlu výstavu. Pri tom bol spiritus agens môj sused Ladislav Bartko, neskorší prešovský jazykovedec. Usporiadali sme aj výstavu obrazov z breznianskych súkromných zbierok v spolupráci s breznianskym rodákom, mladým výtvarným kritikom Ľudom Petránskym.

Usporiadali sme dve vedecké konferencie – o Františkovi Švantnerovi a Jánovi Chalupkovi. V katolíckom kostole som prednášal o Štefanovi Moysesovi a vystrojili sme aj slávnosť k výročiu Karola Kuzmányho. Založili sme súťaž umeleckej tvorivosti učiteľov, ktorá sa potom potešiteľne rozrástla a priniesla v oblasti literárnej tvorby aj niektoré zaujímavé plody, ktoré si uchovávam ako relikvie. Do nášho učiteľského zboru pribudol Ján Grexa, ktorý už vtedy kreslil výborné karikatúry, hoci sa neskôr venoval najmä slovnému humoru. Karikatúrami vyzdobil aj bulletin Chalupkovho Brezna.

Ďalším strediskom kultúrneho života bol ochotnícky Divadelný súbor Jána Chalupku. Ako jeho dramaturg som presadil inscenovanie hry Milana Kunderu *Majitelia kľúčov* a pripravil som jubilejný divadelný program, v ktorom som vyspovedal aj protagonistov súboru. Medzi ochotníkmi som sa cítil dobre, boli to napospol originálni, životom všelijako skúšaní ľudia – a najmä pozoruhodní herci.

V Brezne žil skladateľ Vojtech Wick. Texty populárnych piesní mu písala poetka a známa autorka literatúry pre deti Krista Bendová, ale tá mala kopy iných povinností. Do Brezna chodievala často, lebo mala nablízku chatu. Porozprávala nám najnovšie vtipy a mne špeciálne veštila z karát. Častejšie zavítal k Wickovcom skladateľ Bartolomej Urbanec. Zakaždým sa ma nezapudol opýtať: „Ako ide živnosť?“

S Vojtechom Wickom sme spáchali množstvo piesní, s ktorými sme boli dosť úspešní. Texty som skladal zásadne na hudbu, hoci neovládam hru na nijakom hudobnom nástroji. Pán Wick mi melódiu donekonečna hral na klavíri, až som sa ju naučil naspamäť.

Hlavne v prvých rokoch breznianskeho pôsobenia som každú voľnú chvíľu využíval na cestu do blízkej Banskej Bystrice, kde sa združila skupina mladých literátov okolo vitálneho básnika Mikulá-

ša Kováča, ktorý priťahoval literátov ako magnet. Vtedy bol istý čas redaktorom denníka *Smer*. M. Kováč mi ochotne uverejňoval nielen recenzie, ale aj všelijaké extravagantné úvahy, napríklad o konkrétnej poézii. V rozhlase zasa pracovali Ladislav Ballek, Milan Jurčo, Osvald Záhradník, Štefan Šmihla a Fedor Mikovič. V bábkovom divadle bol dramaturgom Jozef Mokoš. Istý čas žil v Banskej Bystrici básnik Ján Ondruš. Aj iní mladší autori nám prišli všeličo prečítať. Ján Johanides nám predniesol poviedku Okresný formát. Elektrotechnickú priemyslovku navštevovali Marián Kováčik, „zázračné dieťa slovenskej lyriky“, a Pavel Hruz, budúci významný prozaik. Dost často sme sa stretávali v prenajatej izbe Pavla Ďurovkina, ktorý neskôr publikoval niekoľko básnických zbierok pod pseudonymom Pavol Valent.

S Milanom Jurčom sme zredigovali dva ročníky almanachu stredoslovenských autorov *Silueta*. V polovici šesťdesiatych rokov prišiel čas aj na môj poetický debut *Dýchanie*. Platil predpis, že každý rukopis musel ísť na predbežnú politickú cenzúru. Potom mi telefonoval naplašný redaktor Miloš Štilla, ktorý bol vtedy pracovníkom Stredoslovenského vydavateľstva a v „civile“ historikom. Tlačový dozor mal voči môjmu rukopisu námietky, a tak som sa zaujímal, či sa môžem niekde obhájiť. Prijal ma príslušný pracovník dozoru, ktorý sa sťažoval, že najťažšiu prácu majú s básnikmi, lebo sú ich vyjadrenia viacznačné. Vysvetľoval som mu verš za veršom a mal som dojem, že som bol úspešný. Z úradu som odišiel s dobrým pocitom. Na moje prekvapenie mi však zavolať môj redaktor, že musím urobiť požadované zmeny, lebo inak je ohrozené jeho miesto v zamestnaní. Keďže som kamarátskeho Miloša nechcel pripraviť o chlieb, s ťažkým srdcom som urobil niektoré zmeny. Niečo som tam však predsa len prepašoval.

Moja breznianska anabáza sa skončila symbolicky. Po vpáde vojsk Varšavskej zmluvy sme spolu s Jánom Grexom a Ladislavom Bartkom vyrábali anonymné letáky protestujúce proti „internacionálnej pomoci“. V podobnom duchu som – už pod svojím menom – napísal niekoľko fejtónov do rozhlasu.

Keď tak rozmýšľam o šesťdesiatych rokoch, pýtam sa, či to neboli najlepšie roky môjho života.

Vyzerá to tak, že po skončení vysokej školy v Bratislave ste sa postupne premiestňovali stále viac na východ... V Prešove na vtedajšej Filozofickej fakulte UPJŠ sa v tých časoch germanistika ešte len budovala, aké ste mali podmienky na prácu a výučbu?

Sám som sa svojim trasám čudoval. A dodnes neviem, či som sa vždy rozhodol správne. Ale už sa to nedá vrátiť. V Prešove som bol na základe dosť formálneho konkurzu prijatý na vtedajšiu Katedru západných filológií. Nemal som tam kde bývať, istý čas som prespával na katedre. Študenti vtedy štrajkovali na protest proti vpádu „spriateleneých“ armád. Pri vstupe do budovy na Grešovej ulici č. 3 ma zakaždým prísne kontrolovali a vždy som sa musel osvedčiť, že súhlasím s ich požiadavkami.

Katedru viedol vtedy bodrý „Moravák“ František Schwarz, ktorý bol v roku 1971 „odídenny“ a pred odchodom navrhol za vedúceho katedry mňa. Vzápätí som odišiel na polročný študijný pobyt do Lipska.

Zdedil som katedru, na ktorej boli aktívované dva západné jazyky – angličtina a nemčina. Navyše (okrem lektora z NDR) tam pôsobil aj lektor z Veľkej Británie (raz dokonca z USA nezabudnuteľná Mary Hodor). Vystriedalo sa dosť lektorov a muži sa napospol na Slovensku oženili. Anglické slečny taký úspech nezaznamenali.

Na katedre pracovali až na výnimky mladí ľudia, často to boli absolventi českých univerzít, ktorí postupne odchádzali. Dopĺňali sme ich našimi absolventmi. Ale to už predbieham.

Podmienky pre prácu – bolo to mizerné obdobie, plné obáv o budúcnosť. Najhoršie čistky prebehli na začiatku sedemdesiatych rokov. Keďže som po príchode do Prešova s vďakou odmietol členstvo v KSS, preverky sa ma netýkali, ale fakulta bola plná zaručených i nezaručených správ a atmosféra bola hustá. Kolegov, čo z fakulty museli odísť, som poznal iba z videnia, no neskôr som sa s niektorými bližšie zoznámil. Na fakulte zostali tzv. „vyškrtnutí“, s ktorými

som bol prirodzene spriaznený, lebo to boli predovšetkým slovenčníari – Ján Sabol, Karol Horák a Imrich Vaško. Z našej katedry to postihlo výbornú anglistku Ludmilu Urbanovú, ktorú som potom overil vedením Ústavu anglistiky. Takisto príslušné orgány „vyškrtili“ nezabudnuteľnú Ester Pertlovú, moju dlhoročnú tajomníčku a kronikárku katedry. Keď som ju navštívil na dôchodku v Bratislave, povedala mi, že najviac jej na fakulte prekážala okolnosť, že nemohla navštevovať kostol a cirkevné obrady. Vtedy som si uvedomil, že hoci som nikdy nikoho nechcel obmedzovať ani niečo prikazovať, predsa len som bol súčasťou súkolia, ktoré dlávil ľudí. Obvinenia z „náboženského zaťaženia“ členov katedry som musel odrážať aj neskôr. Kolegyňu (dnes už nebohú) Jarmilu Gajdošovciovú obvinil istý pracovník katedry „vedeckého“ ateizmu, že kľačala pred oltárom v bardejovskom kostole. Musel som vynaložiť značnú námahu, aby som kritizovanú kolegyňu udržal na katedre.

Charakter našej katedry spôsobil, že sme boli eo ipso ideologicke nespoľahliví. Každý, kto mal na to chuť a žalúdok, si mohol do nás rypnúť.

Na druhej strane sme si užívali určitú mieru slobody, lebo sa vyučovanie u nás odohrávalo po anglicky a po nemecky, a keďže nikto z vtedajšieho vedenia tieto jazyky neovládal, nikto nás oficiálne nemohol ani kontrolovať. „Bili“ nás však napríklad za zanedbávanie detí z robotníckych a roľníckych rodín, ktoré nevykazovali žetateľný prospech.

Zaujímalo by ma, aké postavenie mali na univerzitách v šesťdesiatych až osemdesiatych rokoch tzv. západné filológie. Zvlášť na tej vašej „excentrickej univerzite“, aby som použil slová Stanislava Rakúsa. Hoci germanistika nebola klasickou západnou filológiou, pretože tu bola aj literatúra priateľenej Nemeckej demokratickej republiky, ktorá bola ideologicky akceptovaná...

Západné filológie boli podozrivé, ale trpené, lebo bez nich fakulta ťažko mohla existovať. V rámci fakulty sme nedisponovali nijakými benefitmi, ale na druhej strane sme nemuseli nikoho prepustiť,

katedra sa postupne vypracovala. Na Slovensku sa vtedy angličtina a nemčina študovala iba v Bratislave a Prešove. Boli síce pokusy zlikvidovať aspoň angličtinu, ale tie sa nestretli s úspechom. Kolegovia z ostatných katedrií nás často využívali pri prekladoch resumé, ktoré boli potrebné pri odborných publikáciách.

Aký priestor mala vo výučbe západonemecká, rakúska či švajčiarska literatúra?

Modernú nemeckú literatúru som vyučoval ja a usiloval som sa do svojich prednášok zakomponovať celú literatúru v nemeckom jazyku. Prednášal som aj spisovateľov, ktorí boli oficiálne neželaní, ba aj (aspoň čiastočne alebo v určitom období) zakázaní. Venoval som sa Franzovi Kafkovi i spisovateľom, ktorí sa u nás nevydávali, pretože v roku 1968 protestovali proti okupácii Československa – najmä Heinrichovi Böllovi, Friedrichovi Dürrenmattovi a Maxovi Frischovi. Musím povedať, že v Nemeckej demokratickej republike vtedy týchto spisovateľov vydávali a ich vydania som si kupoval. Takže som mohol hocikedy povedať: Ak je to možné v NDR, prečo nie aj u nás?

Značné ťažkosti sme mali so zaobstarávaním potrebnej literatúry. Keď som v roku 1985 dostal západonemecké štipendium a dva mesiace som sa pohyboval po Göttingene, Hamburgu a Kolíne, priniesol som si za plný kufor výstrižkov a kníh, pričom som sa sústredil najmä na texty, ktoré u nás neboli z ideologických dôvodov dostupné. Keď mi ich colníci chceli na hranici zhabať, seabedome som vyhlásil, že účelom môjho pobytu bolo štúdium a domov si nesiem, čo som naštudoval. Ani neviem, ako mi to prešlo – možno sa policajtom nechcelo hrabať v mojich papieroch, ale ja som mal potom roky z čoho „žiť“.

Košice vtedy udržiavali partnerstvo so západonemeckým Wuppertalom a existovala aj vzájomná prázdninová výmena detí. Moja spolužiačka ešte zo strednej školy Monika Valentová mi pri jednom takomto podujatí prepašovala celú veľkú škatuľu kníh. Potešili ma najmä romány Güntera Grassa, ktorý nevychádzal ani v NDR,

lebo svojho času protestoval proti berlínskemu múru. Keď som sa pri jednej príležitosti zoznámil s rakúskym veľvyslancom, nesmelo som ho kritizoval, že z Prahy nedovídí na slovenský východ. Slovo dalo slovo a pán veľvyslanec mi nielenže zaslal kopu kníh, ale aj večer poézie v podaní známej viedenskej herečky Brigitte Antoniusovej, ktorú potom stihol u nás november 1989.

Normalizácia postihla aj vašich známych a priateľov z prešovskej fakulty, niektorých ste už v tomto rozhovore spomínali... Zaujímalo by ma, aká bola v sedemdesiatych rokoch v akademickom prostredí, zvlášť v tom humanitne orientovanom, atmosféra. Čo vysokoškolský učiteľ musel urobiť, aby si svoju prácu udržal, čo naopak už urobiť nemohol? Kde teda boli hranice, ktoré režim dokázal akceptovať? Dalo sa vôbec prejsť týmto časom na týchto ideologicky kontrolovaných pracoviskách s relatívne „čistým štítom“?

To je zložitá otázka a ja môžem odpovedať iba za seba. Po búrlivých breznianskych rokoch som sa musel krotiť a rozhodol som sa zbytočne „nevyskakovať“. Keďže som bol na fakulte „homo novus“, nemal som s nikým otvorené účty a fakulta mi nekládla prekážky v odbornej kariére, ba podporovala ma v nej, lebo to bolo aj v záujme pracoviska. Na druhej strane som takýmto spôsobom vstúpil do oficiálnych štruktúr a musel som robiť aj kompromisy. Povedal som si však, že nikomu nesmiem ublížiť a každému, kto si to zaslúži, musím pomôcť. Predovšetkým som dbal na kvalifikačný rast členov katedry a tešil som sa z každého úspechu.

Atmosféra na fakulte bola premenlivá ako počasie a dosť záležalo na tom, odkiaľ fúkal vietor. Po prvom drastickom období sa situácia zdanlivo upokojila a fakulta nepotrebovala ďalšie škandály. Z politických či ideologických dôvodov nemusel z fakulty po prvej vlne prepúšťania odísť už nikto, učiteľský kolektív bol stabilizovaný a hoci sa ešte stále škodoradostne hovorilo, že prešovský docent je docentom iba po Kysak, predsa len sa úroveň učiteľov postupne zlepšovala, napríklad v jazykovede, psychológii, ale aj v literárnej vede.

Keď sa pozerám na tie roky, vynárajú sa mi v pamäti niektoré – či už temné, alebo svetlé – body. Pred sebou mám cirkus s „anticharitou“, keď nás nútili podpísať protest proti dokumentu, ktorý sme nepoznali a nikto nám ho nebol ochotný predložiť. Rozpamätávam sa na absurdný príbeh kolegu Andreja Repaského, ktorý prednášal politickú ekonómiu na vtedajšom Ústave marxizmu-leninizmu a prišiel k záveru, že to s našou ekonomikou ide dolu vodou. Keďže si myslel, že pozná recept na zlepšenie pomerov, napísal listy najvyšším stranickým a štátnym predstaviteľom, ba aj samotnému Brežnevovi do Moskvy v naivnej viere, že sa jeho návrhmi bude niekto vážne zaoberať. Urobili s ním krátky proces hneď na ústave a poslali ho, tuším, do invalidného dôchodku.

K svetlým bodom týchto rokov určite patrí každoročne sa opakujúci Akademický Prešov, pri ktorom sa schádzali študenti z celého Slovenska a najmä na slávných „výpredajoch“ sa formoval profil mladej generácie. Mám dokonca dojem, že z tohto dedičstva ešte stále žijeme. Mal som okrem iného úlohu rozprávať sa s hosťami festivalu, slovenskými spisovateľmi vo veľkej sále prešovského Domu kultúry, kde v anonymite sedelo vyše päťsto rozgurážených študentov. Boli to nezabudnuteľné, aj keď dosť chúlостivé chvíle.

Po celý čas existovalo na fakulte slávne študentské divadlo, ktoré viedol Karol Horák. Obdivoval som jeho experimentálne inscenácie – boli to asi najpodnetnejšie kreácie vo vtedajšom slovenskom divadle. Divadlo som sprevádzal ako tlmočník na zájazdoch do Rakúska a Švajčiarska a bol som svedkom jeho famózných úspechov. Divadlo z východoslovenskej provincie zasvietilo aj na medzinárodnom poli.

Kým ešte v päťdesiatych rokoch 20. storočia sa otázkam prekladu a prekladania venovala v univerzitetnej výučbe cudzích jazykov a literatúr minimálna pozornosť, dnes je už translátológia etablovaná ako samostatný študijný odbor, venuje sa jej početná obec odborníkov, existuje množstvo teoretických textov... Najmä prekladatelia praktici sa k takejto akademickej inštitucionalizácii

prekladu občas stavajú dosť skepticky. Aký je váš názor na podobu univerzitného prekladateľského vzdelávania?

S podobnými problémami sa stretávam dosť často aj pri svojich verejných vystúpeniach, pričom sa stále vyskytujú sklony celú problematiku zjednodušovať. Translatológia je dnes relatívne etablovanou vedeckou disciplínou (zahŕňajúcou teóriu i dejiny prekladu), ale jej cieľom nie je naučiť prekladať – podobne ako cieľom štúdia literárnej vedy nie je naučiť písať romány či básne. Translatológia si buduje svoju terminológiu a vytyčuje svoje oblasti výskumu. S praktickým prekladáním súvisí iba potiaľ, že predmetom jej výskumu je preklad a prekladanie. Ak sa sťažujeme na absenciu kritiky prekladu, obyčajne zabrdneme do osieho hniezda – táto problematika má toľko aspektov, že sa z toho môže zakrútiť hlava. Čo je úlohou kritika prekladu? Dnes sa o tejto téme píšú doktorandské dizertácie a možno sa dočkáme ich publikovania.

Predsa však sa napokon nevyhneme otázke: Kolko teórie potrebuje prekladateľ prózy, veršovanej lyriky, drámy, ale aj textov vecnej literatúry, napríklad filozofických? Odpoveď je zdanlivo jednoduchá – toľko, aby bol schopný dobre prekladať. Práve túto kvalitatívnu stránku by som chcel zdôrazniť.

Ostatne, som presvedčený, že si každý dobrý prekladateľ bude je vlastnú teóriu, ktorú nie vždy zverejňuje, ale zato sa jej pri prekladaní drží. Veľkú úlohu tu zohrávajú skúsenosti nadobudnuté pri prekladaní.

Aký bol váš prvý knižný preklad, spomínate si, ako k nemu došlo?

Mojou prvou preloženou knihou bol výber z esejí Bertolta Brechta *O umení a literatúre* (1977) pre vydavateľstvo Slovenský spisovateľ. Preklad asi zarezonoval, lebo mi zaň udelili prémiu Ceny Jána Hollého. Na preklad som vtedy dostal ponuku z vydavateľstva.

S akými vydavateľstvami ste ako prekladateľ spolupracovali? S kým sa vám robilo najlepšie?

Spočiatku som dosť spolupracoval s vydavateľstvom Slovenský spisovateľ, ktoré sa vyznačovalo veľmi zodpovednou prípravou rukopisov. V Košiciach to bolo niekdajšie Východoslovenské vydavateľstvo, kde mi tiež vyšli tri knižky. V ostatnom čase je to literárna nadácia Studňa, kde mi vychádzajú preklady lyriky. Dva romány som preložil pre Slovart. Som rád, že sa mojich ďalších prekladateľských plánov ujalo vydavateľstvo Kalligram. Nerád by som zostavoval rebríček obľúbenosti týchto vydavateľských domov, v každom som sa stretol so žičlivým prijatím a s prísnyimi redaktormi.

Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach sa staralo najmä o lokálnu spisbu, vydávalo vlastivedné publikácie, ale aj beletriu, pričom sa pôvodne zameriavalo na tvorbu východoslovenských autorov a osobitne na debuty. K týmto knihám sa časom pridružila edícia Lipa, v ktorej vychádzali preklady zo slovanských literatúr. Pre túto edíciu prekladali napríklad Lubomír Feldek a Juraj Andričík. Zakrátko sa však v edícii mohli objavovať aj preklady z literatúr ďalších socialistických krajín vrátane NDR. Navyše časť produkcie vydavateľstva bola venovaná pôvodnej i prekladovej literatúre pre deti a mládež; tu sa mohli uplatniť aj zaujímaví východoslovenskí ilustrátori. Jedným z nakladateľských redaktorov bol istý čas Ludovík Petraško. O moje preklady sa starala Eva Pištayová.

Veľa sa hovorí o úpadku niektorých profesií spojených so vznikom knihy, na príčine sú, ako inak, peniaze. Pocítli ste to aj vy, resp. vaše knižné preklady? Mohli by ste porovnať spoluprácu autora či prekladateľa s vydavateľstvom v súčasnosti a povedzme v osemdesiatych rokoch?

Máte pravdu, veľa sa o tom hovorí, ale môj pohľad na celú vec je predsa len trochu diferencovanejší. Iste sa vyskytujú preklady šité horúcou ihlou, pretože jednotlivé vydavateľstvá chcú najmä bestsellery umiestniť na trhu čo najskôr, čo je pochopiteľné, lebo sa ukazuje, že obchod z knihami je okrem iného aj (dobrý) biznis, kde vládne tvrdá konkurencia. Nemalé prostriedky sa vynakladajú na propagáciu a aj mnohé „kritické“ články či recenzie nie sú ničím iným,

len komerčnou propagáciou. Často absentuje skutočná (nezávislá) kritika, ktorá by mohla plniť hygienickú funkciu. Okrem iného je zriedkavá aj preto, lebo ju nikto nevie zaplatiť.

Na druhej strane existujú aj u nás vydavateľstvá, ktoré si pokladajú za česť vydávať pekné a dobré knihy so všetkým, čo k tomu patrí. Zvyčajne zápasia s existenčnými problémami, ale sa zatiaľ držia, čo je svojím spôsobom obdivuhodné.

Porovnávať dnešnú situáciu s minulosťou je podľa mojej mienky zbytočné. Dá sa síce zrekonštruovať vtedajšia situácia vyznačujúca sa určitým komfortom, ktorý súvisel aj s personálnym vybavením vtedajších mohutných štátnych vydavateľstiev (nakladateľskými redaktormi boli aj známi slovenskí spisovatelia a prekladatelia) – ale na druhej strane je známy nepríjemný rub tejto situácie, za ktorou netreba plakať, ale treba neprestajne hľadať konkrétne východiská a očakávať, že budú úspešné. Tu by mohli pomôcť vitálne projekty, či už súkromné iniciatívy, alebo zámery štátnych inštitúcií, ktoré by mohli pomôcť zaplniť existujúce nemalé medzery. Nechcem však rojiť, namiesto je vždy „zdravá skepsa“.

Napokon, všeličo sa v tejto oblasti deje a treba si to všímať.

Nemecký jazykový priestor je neporovnateľne väčší ako ten slovenský, teda aj kultúrne omnoho sebestačnejší, napriek tomu, aká pozornosť sa tam venuje prekladovej literatúre v médiách, literárnych časopisoch a podobne? Zaujímavým fenoménom sú podľa mňa napríklad stredo- a východoeurópski autori, ktorí sa prostredníctvom úspechu na nemeckom knižnom trhu presadili nielen vo svete, ale paradoxne aj doma. Príkladom by mali byť S. Márai, A. Stasiuk a viacerí iní. Vidíte v tomto zmysle nejaký priestor aj pre súčasnú slovenskú literatúru?

Je pravda, že Nemci sú „zvedavý“ národ. Na druhej strane sa nič nedeje automaticky. Skutočnosť, že sa ktosi v Nemecku presadí, je aj a najmä dôsledkom šikovného a cíleného marketingu. Alebo sa nazdávame, že na to stačí len kvalita tých alebo oných textov? Rozhodujúcu úlohu hrajú pri tom vydavateľské domy s kvalitným per-

sonáлом, pre ktorý je vytvorený vhodný rámec a podmienky. V Nemecku má napríklad každá kniha pevne stanovenú predajnú cenu, ktorú nikto nemôže svojvoľne zvyšovať. Profesionálny prístup k vydávaniu literatúry nezahŕňa iba ekonomické, ale aj odborné (umelecké) parametre.

Bolo by zaujímavé skúmať, o aké témy a o aký spôsob ich spracovania majú nemeckí čitatelia záujem, aký je ich „horizont očakávania“. Je zaujímavé, že sa najmä v ostatnom čase vyrojilo množstvo spisovateľov, ktorí sa nenarodili v prostredí nemeckého jazyka (hovoria sa, že majú „migrantské“ pozadie“). Píšu po nemecky a do nemeckej (rakúskej, švajčiarskej) literatúry prinášajú svojskú substanciu a skúsenosť, ktorá je síce „iná“, ale na druhej strane akosi korešponduje so súčasnými európskymi osudmi. Vzniká tu nové, „európske“ vedomie (sebavedomie)? Ale to je námet na iný rozhovor.

Slovenská literatúra v nemeckom jazykovom priestore. Existuje tu určitá kontinuita, neustále sa čosi prekladá, ale nedá sa povedať, že sa po prvé slovenská literatúra vníma ako slovenská (nikto nemá dôvod uprednostňovať práve slovenskú literatúru), po druhé že po našich knihách existuje v Nemecku, Rakúsku a Švajčiarsku mimoriadny hlad. Často som sa zamýšľal, čo by sa muselo stať, aby sa na našu literatúru obrátila tamojšia čitateľská pozornosť. Dosiaľ najviac prekladaná do nemčiny bola Kristína Royová a veľmi úspešný bol svojho času v NDR výber z Jesenského poviedok, ktorý tam vyšiel pod názvom *Výmena manželských partnerov*. Tým chcem iba naznačiť, že o čitateľskom úspechu literárnych diel často rozhodujú mimoliterárne zretele. Tie sa vlastne nedajú napláňovať ani predpovedať.

Váš prekladateľský diapazón je široký z viacerých hľadísk. Preložili ste klasikov, napr. J. W. Goetheho a nedávno aj H. Heineho, z 18. a 19. storočia, venovali ste sa viedenskej moderne (H. von Hofmannsthal) aj súčasnej literatúre. Prekladáte poéziu a prózu, ale čiastočne aj spoločenskovednú literatúru (knížne napr. filozofa G. Simmela)... Máte nejakú oblasť, autora, umeleckú skupinu či smer, ktorý je vám najbližší a prekladali ste ho najradšej?

Každý preklad je pre mňa výzvou a zároveň zážitkom. K predlohe pristupujem zakaždým s pokorou a zisťujem, ako málo zatiaľ viem. S každou vetou originálu sa mi otvára svet, ktorý sa usilujem sprostredkovať v preklade.

Z tohto hľadiska nič nepreferujem a nič nezatracujem. Najbližší mi je autor, ktorého práve prekladám – je to „choroba z povolania“?

Okrem dominantnej nemčiny ste prekladali aj z poľštiny. Ako k tomu došlo, venovali ste sa poľskej literatúre aj systematickejšie alebo len doplnkovo?

Kedysi ešte na Vysokej škole pedagogickej som absolvoval dva semestre poľštiny u docenta Sobierajskiego z Krakova. Keďže v určitom období boli v Poľsku oveľa liberálnejšie pomery ako u nás, hltal som tamojšiu kultúrnu tlač a pustil som sa aj do čítania poézie, kupoval som si básnické zbierky Zbigniewa Herberta a iných Poliakov. Sem-tam som si pre seba prekladal a čosi vyšlo aj časopisecky. Vlastne som z poľštiny urobil iba dva väčšie preklady, v oboch prípadoch išlo o muzikály uvedené v prešovskom Divadle Jonáša Záborského. Poľskú literatúru mám rád, nedá sa nič robiť.

Ste stále pracovne aktívny, dokonca sa mi zdá, že prekladáte azda ešte viac ako v mladosti, aspoň pokiaľ ide o knižné preklady. Okrem toho stále prednášate. Čo vás ešte dokáže motivovať a ako konkrétne vyzerá vaša prekladateľská práca? (Ste ranný vtáčik alebo sova, pracujete systematicky a každodenne alebo naopak nárazovo, zapisujete si hotové riešenia alebo texty meníte a obrusujete?)

Na svoje preklady som si musel počkať. V istom okamihu sa mi otvoril priestor a ja som doň vstúpil. Motiváciou mi je jednoduchá skutočnosť, že ešte stále niekto moju prácu chce a zamestnáva ma.

„Technológia“ prekladateľskej práce je rôzna, iné je, keď prekladám poéziu, vtedy som aj chaotický, niečo si prekladám viackrát, „surový“ preklad si odložím, po čase sa k nemu vraciam a korigujem. Niekedy sa mi predchádzajúci preklad pozdáva, inokedy sa zaň

hanbím. V istej chvíli musím preklad predsa len „vypustiť z ruky“ a prenechať ho posúdeniu čitateľov.

Pri preklade románov sa takáto technológia nevypláca, tu musím byť disciplinovanejší, inak by som nič nepreložil. Chvíľu mi trvá, kým nájdem adekvátny tón, správne parlando, ktoré môže pôsobiť „chytľavo“ na čitateľa. Keď sa mi to nepozdáva, vraciam sa k začiatku. No potom už pokračujem a sám sa nechávam prekvapovať textom, ktorý prekladám. Dúfam, že tento moment prekvapenia zostane zachovaný aj vo finálnom výsledku.

Keď sa pohrúžim do práce, prekladám aj dvanásť či štrnásť hodín denne, potom som z toho „vyprázdnený“ a musím si oddýchnuť. Hľadám si spôsoby relaxovania, pozerám sa napríklad na futbalové zápasy, kde takisto nie je vopred daný výsledok.

Existuje časopis *Revue svetovej literatúry* orientovaný na preklad, fungujú dve stavovské organizácie umeleckých aj odborných prekladateľov, máme tradičné prekladateľské ceny, translátologické katedry na univerzitách... Formálno-administratívne štruktúry sú teda vytvorené. V akom sú podľa vás stave? Existuje aj nejaké aktívne spoločné povedomie slovenských prekladateľov?

Už som pripomenul, že translátológia a konkrétne prekladanie sú dve rôzne záležitosti. Existuje isté spoločné povedomie medzi prekladateľmi, veď Slovensko je, nezabúdajme, malá krajina, kde každý každého pozná a vieme, kto je kto. To sa, pravda, týka „podskupiny“ umelecký (literárny) preklad. V oblasti toho, čo nazývame „vecným“ prekladom, je atomizácia oveľa rozvinutejšia, tvoria sa skupiny prekladateľov podľa jednotlivých odborných rámcov a aj vzťahy medzi konkrétnymi výkonmi a osobami sa rozvíjajú (a či nerozvíjajú) vo vnútri týchto miniskupín, ktoré sa však môžu navzájom prelínať.

Sledujete ešte prácu mladších kolegov a kolegýň z odboru? Zaujali vás nejaké ich preklady?

Usilujem sa aspoň čiastočne sledovať preklady z nemčiny, ale na všetko mi nezostáva čas. Zato sa podrobne zaoberám prekladmi poézie, lebo tej, žiaľ, vychádza na Slovensku oveľa menej. Z času na čas bývam členom poroty Ceny Jána Hollého, a to je výborná príležitosť oboznámiť sa s najsúčasnejším stavom prekladu na Slovensku.

Pri tejto príležitosti musím vyhlásiť, že u nás ešte stále vychádzajú vynikajúce preklady, na ktoré môžu byť hrdí predovšetkým prekladatelia, ale aj celá naša prekladateľská obec a v neposlednom rade aj naša kultúra.

Takže budúcnosť umeleckého prekladu vnímate optimisticky...

Často sa odvolávam na výrok, ktorého autorom je portugalský spisovateľ José Saramago, že národnú literatúru tvoria spisovatelia, ale svetovú literatúru tvoria prekladatelia. Prekladatelia prenášajú nielen „jednoduchý“ obsah, ale aj vôňu a chuť originálu s nádejou, že adresát prekladu to všetko bude schopný vnímať. Predstavme si, že by bol na svete iba jeden jazyk, napríklad angličtina, a že by sa v tomto jazyku písali všetky literárne diela. „Obsah“ by zostal, ale to, čo je rozhodujúce a jedinečné, by sa mohlo vytratit' niekam do nenávratna. Myslím, že jednou z podmienok prežitia ľudstva je rôznosť jazykov, takže prekladatelia, dúfajme, nestratia zamestnanie, ktoré je zároveň povolaním.

■ Ladislav Šimon (1938) je germanista, prekladateľ, básnik a textár. Vyštudoval slovenčinu a nemčinu na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave (1955 – 1959), pôsobil ako stredoškolský učiteľ v Brezne a vysokoškolský učiteľ (profesor) na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove (od r. 1997 Prešovská univerzita), neskôr na Fakulte humanitných vied UMB v Banskej Bystrici, Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach, Filozofickej fakulte KU v Ružomberku a Pedagogickej fakulte UK v Bratislave. Je autorom viacerých básnických zbierok a vedeckých publikácií. Získal niekoľko prekladateľských ocenení (napr. Cenu Jána Hollého za výber z poézie Hansa Magnusa Enzensbergera Naopak, 2004). ■

Určujúca je schopnosť porozumieť textu

rozhovor s prekladateľom Jurajom Andričíkom
viedol *Radoslav Passia*

Vaše rodisko Bežovce leží na východnej hranici súčasného Slovenska. Aká to bola dedina, aké mala etnické a náboženské zloženie, z akého rodinného prostredia pochádzate?

Bežovce (Blezanalaza, Bezew, Bežovce, Bezŕ a opäť Bežovce) sú jednou z najstarších a pred dvoma storočiami aj najväčších dedín Užskej župy. Prvá písomná pamiatka o obci je z roku 1214, historik Ferdinand Uličný sa však domnieva, že mohla existovať už pred 11. storočím. Dedina bola v minulosti obklopená dubovými lesmi. Všade naokolo je rovina, len v diaľke sa črtajú obrysy Vihorlatu. V erbe majú Bežovce dub ovenčený pšeničnými klasmi a obraz dotvára kráľovská koruna, čiže dedina bola majetkom kráľov, nie zemanov. Etnicky je obec takmer jednoliata, v čase môjho detstva v nej žili prevažne Slováci a odvtedy sa skoro nič nezmenilo. Ak sa aj niekto inej národnosti prisťahoval, splynul s pôvodným etnikom. Náboženské zloženie je pestrejšie. Žijú tu kalvíni, katolíci, grécko-katolíci, pravoslávni, svedkovia Jehovovi, pred vojnou tu žila aj početná židovská komunita. Tejto rozmanitosti zodpovedá aj počet kostolov – štyri. Najstarší je kalvínsky. Piatym sakrálnym objektom bola synagóga, ale po vojne ju zbúrali, pretože ju už nemal kto navštevovať. Tehly zo synagógy odpočívajú v múroch niektorých no-

vopostavených domov. Rodičia, starí rodičia, prastarí rodičia boli roľníci. Odmalička som sa práci na poli zaučal aj ja, neskôr, najmä cez prázdniny, som chodil pomáhať žať, zväžať úrodu, okopávať zemiaky, repu. Otec bol slovenskej národnosti, matka z neďalekých Bajan (Bajanháza) maďarskej. Prispôsobila sa však užskému nárečiu, po maďarsky ma na škodu neučila. Starý otec z matkinej strany vedel po slovensky veľmi málo a tých pár ťažko vyslovovaných viet vždy ozvlášťňoval maďarským zámenom izé. Bol v dedine „bíró“ a v maďarskom kalvínskom kostole hrával na organe. Zostal mi v pamäti najmä tento jeho obraz.

V čase vášho narodenia, v roku 1937, Bežovce ešte neboli hraničnou obcou, k predvojnovému Československu totiž patrila aj Podkarpatská Rus a jej hlavné mesto Užhorod bolo pre Bežovčanov vlastne najbližším mestom. Zostali vám z útleho detstva nejaké spomienky na predvojnové časy, na ten tzv. bežný, normálny život?

Útržky spomienok. Na sedliackom voze ma odviezli do Užhorodu k lekárovi, keď som si rozbil hlavu; panička v obchode mi strkala do ruky rožok, hanbil som sa ho vziať, načo poznamenala (to už však viem z rozprávania rodičov): Szegény fiúckam, asi ešte nikdy nevidel rožok; matka s inými ženami z ulice nosievala na trh do Užhorodu v kanvičke smotanu, zavše mi doniesla pomaranč; ako malí chlapci sme sa štvrali na najvyššie stromy, kto z diaľky necelých ôsmich kilometrov skôr uvidí bielu budovu parlamentu v Užhorode. Nechodilo sa krížom cez pole do Užhorodu, ale do vároša, nie na trh, ale na „pijac“. Predvojnový Užhorod bolo multietnické mesto, okrem Maďarov, Rusínov, Židov, Čechov a iných národností žili v ňom aj Slováci. Inak doma v dedine plynul tichý roľnícky život bez elektriny a iných vymožeností tej doby. Otec chcel mať zo mňa roľníka; vtedy som ešte veľmi neprotestoval, lebo som nevedel, že človek môže byť aj niečím iným. Na prvý ročník ľudovej školy sa pamätám matne. Bola to cirkevná kalvínska škola, v dlhých zelených laviciach sedeli mladší i starší žiaci. Učil nás rodák

zo susedných Jenkoviec, zrejme po slovensky, ale vysvedčenie som mal v maďarčine, malú ružovú knižtičku s niekoľkými listami papiera. Spomínam si na známky: egyes, egyes... Už tú knižtičku nemám, niekde sa mi stratila.

Počas druhej svetovej vojny Bežovce okupovalo horthyovské Maďarsko. Ako vaša rodina prežila vojnu?

14. marca 1939 vznikol Slovenský štát, 23. marca toho istého roku sa začala Malá vojna, po ktorej Bežovce pripadli horthyovskému Maďarsku. Z tabúľ pri cestách pred dedinou zmizol dovtedajší názov. Dedina sa po novom volala Bezô. Mal som vtedy necelé dva roky. Ako pamiatku na tie časy si uchovávam mincu päť pengő. Pred príchodom frontu otec kopal v lesoch nad Sobrancami zákopy a neminuli ho ani zemné práce na budúcom užhorodskom letisku. Na front ho neposlali, ale na pamiatku mi zostal jeho tmavozelený vojenský kufor s menom Andricsik György. V dedine sme roku štyridsaťštyri mali nemeckých vojakov. Správali sa k deťom veľmi milo, dávali nám čokoládu, cukríky. Chodili s našimi na pole, pomáhali pri zväžaní obilia, dennodenne sa holili a umývali pri studni. Nečudo, veď sme ako Magyarország boli spojencom Nemecka. Keď sa k Užhorodu blížili vojaci Červenej armády, za mestom vybuchol muničný sklad a ešte niekoľko dní tam bolo po večeroch vidieť červené záblesky. Neskôr už nad mesto vyletovali svetlice a dlho viseli nad terénom. Stalinove sviečky. Párkrát sme utekali z domu za dedinu, chúlili sa v priekopách, kým neďaleko vybuchovali bomby. Prechod frontu sme prečkali u susedov v pivnici. Cez okienko som videl, ako tank lámal v záhrade stromy a strieľal. S rodičmi som utiekol v noci za občasného rachotu zbraní do neďalekých Jenkoviec, odtiaľ sme na dva týždne odišli do Ruských Komároviec. Pamätám sa len, že sme spávali na slame a vo dne zbierali za dedinou trnky. Pri návrate domov mi utkvel v pamäti gréckokatolícky kostol bez veže a doma v prednej izbe obväzy a zápach gázy. Starý otec z otcovej strany choval včely, mal pomerne veľký včelín. Našli sme len prázdne úle a rámiky poroznášané po dedine. Otíkal som s roves-

níkmi o betónový mostík guľometné náboje, pušný prach sme sypali na kopu, pripravení ho zapáliť. Pri katolíkoch stáli všetci svätí, pri mne ako kalvínovi asi Najvyšší. Munícia sa povalovala všade, kým ju vojaci nepozbierali... Okrem spomínanej kostolnej veže dedina veľmi neutrpela. Zhoreli dva domy, zomrela jedna žena a niekoľko vojakov. Najprv ich pochovali pred kalvínskym kostolom, po exhumácii odviezli do Užhorodu na vojenský cintorín. Videl som tie biele rakvy a bolo mi zle.

Podkarpatská Rus bola pár mesiacov po vojne pripojená k Sovietskemu zväzu. Zasiahlo to nejako život v dedine?

Bežovčania a obyvatelia okolitých obcí nosievali a vozievali prebytky svojej úrody a chovu na užhorodský trh. Predávali, vymieňali. Výmenný obchod sa zintenzívnil, keď sa začiatkom štyridsiateho šiesteho roku rozchýrilo, že Rusi nám Užhorod aj s celou Podkarpatskou Rusou zoberú. Po takzvanom referende kraj na východ od nás naozaj pripadol Moskve. Veľkí naši bratia hranicu obohnali dvojitým ostnatým drôtom s pásom zeme uprostred, preorávaným a bráneným, aby bolo vidieť každú nežiaducu stopu. Od Záhora takmer po Lekárovce hranica viedla a vedie prostriedkom Uhu. Chodievali sme sa ta kúpať, odolávali sme pokušeniu vyliezť na spriatelенý breh. Jeden chlapec z dediny neodolal a vrátil sa domov z užhorodskej turmy po mesiaci. Raz sme mali šťastie na sovietskeho vojačika, ktorý vykrikoval: „Ja teper na samom kraju Sovetskoj zemli, na samom kraju!“ Na tamtej strane zostala čisto slovenská obec Jovro, v maďarských Tarnovciach som mal tetu, dvoch bratrancov a sesternicu. Sesternicu som videl raz v živote, bratrancov nikdy. Vraj jedného z nich zavraždili kdesi pri Kazani. Veľké šťastie mala susedná obec Lekárovce, ktorá mala pripadnúť ZSSR tiež, ale bola vymenená za územie pri Čope. Všeobecne známy je prípad Slemeniec, dediny, ktorú hranicou rozdelili na dve časti.

V Užhorode za ostnatým drôtom som nebol ani raz, ak nerátam, že som cezeň prechádzal, keď ma ako ruštinára na Strednej priemyselnej škole chemickej v Humennom strana a vláda poslali ro-

biť dozor nad humenskými pioniermi na výmennej prázdninovej rekreácii v zakarpatskej Buštyne. Ani ma do „vároša“ nič neláka. Kým pred ním bude hranica, o ktorej moji predkovia nechyrovali, nemám v Užhorode čo robiť. Je to citová záležitosť spojená s otázkou prečo. Ľudia v dedine si zvykli. Na nákupy chodia do Michaloviec vzdialených tridsaťtri kilometrov alebo do okresného mestečka Sobrance. Aj do Užhorodu, pravdaže, s pasom v ruke a obavou, či všetko, čo nakúpili, aj privezú domov.

Spomenuli ste, že otec z vás chcel mať roľníka, no napokon ste predsa len odišli študovať do blízkych Sobraniec. Ako k tomu došlo?

Chcel mať zo mňa roľníka a robil všetko, aby som sa ním naozaj stal. Vtedy ešte netušil, že o niekoľko rokov neskôr ho prinútiť podpísať prihlášku do jednotného roľníckeho družstva a jeho roľnícky sen sa navždy zrúti. Rád hovorieval, že jeho otec, dlho pracujúci v amerických baniach, by bol kúpil pôdu aj na Vihorlate, len aby jej mal viac. Traja chlapi z dediny nastúpili do prvého ročníka gymnázia v Sobranciach prvého septembra (ten prvý rok to ešte bolo gymnázium, ďalšie roky jedenásťročná stredná škola), ja som však popri práci na poli pomáhal stavať montované domčeky práve v Sobranciach. A, samozrejme, plakal som, prečo oni môžu, a ja nie. Po dvoch týždňoch na zásah starej matere som sa k nim napokon pridali. Chodili sme dvadsať kilometrov na bicykli ta, dvadsať späť. Až neskôr začal jazdiť z Bežoviec do Sobraniec a späť dvakrát denne autobus.

Zostali vám na strednú školu, učiteľov a spolužiakov nejaké spomienky?

Sobranecké gymnázium sa nachádzalo v dvoch budovách pripomínajúcich dedinskú usadlosť. Pred vyučovaním sme mávali rozcvičku na trávnom dvore, pochodovali sme v kruhu a spievali niektorú z budovateľských piesní. Zvlášť zaujímavé boli hodiny vo veľkej miestnosti, takzvanej vozárni, ktorej dlážku školník dvakrát do

roka natrel prepáleným olejom. Zapáchalo to tam a topánky sa lepili k dlážke. S učením som nemal problémy, v podstate som si látku osvojil na hodine. Zvyšok dňa až do večera, ak som sa vrátil popoludňajším autobusom, som trávil na poli s motykou, hrablami, kosou, čo kedy bolo treba robiť. Po večeroch som pri petrolejke písal úlohy a čítal knihy, na šport som nemal čas a ani ten najlacnejší hudobný nástroj som si nemohol kúpiť. Bolo pár rokov po vojne. Z učiteľov mi utkvel v pamäti slovenčinár Andrej Boka, ruštinár Mikuláš Nebesník, ktorému prischla prezývka Otec Nebesný. Pochádzal z Podkarpatskej Rusi a vraj študoval na Karlovej univerzite. Učil svojráznym spôsobom, k žiakom mal priam otcovský vzťah, ale vedel aj pritvrdiť, kým sa nenaučíš po rusky čítať, neukazuj sa mi na oči. A maľoval a vystavoval, a to nielen v Sobranciach. Z nemčiny som si veľa neodniesol, latinčinu nám zrušili po prvom ročníku a namiesto nej zaviedli deskriptívnu geometriu. Ostatné predmety po príchode na vysokú vzala voda. Spomínam si, že s mladíckym elánom som napísal pomerne dlhú básničku o slovenčine, ktorá vyšla v miestnych novinách, a na akejsi krajskej súťaži som získal za inú básničku druhú cenu. Pero a diplom. S mnohými spolužiakmi som sa neskôr už vôbec nestretol; jeden bol známy chirurg v Košiciach, druhý, práve z našej dediny, sa vedecky zaoberal koróziou kovov. Nik iný sa neskamarátil s filológiou.

Na strednej škole ste študovali v prvej polovici päťdesiatych rokov. Ťažká doba... Prejavovala sa nejako politika a ideológia aj v škole v takom malom mestečku „na konci sveta“?

Povojnové roky boli ťažké v každom ohľade. Roľníci, ktorý nesplnil kontingent, komunisti vyrabovali sýpku, odviezli domáce zvieratá. Takzvaných kulakov vyhnali do Čiech. Ľudia zakopávali obilie v nádobách do zeme, aby im aspoň niečo zostalo. Žili sme skromne, chodil som do školy a pomáhal na poli, ako som už vravel, po celý čas štúdia na strednej škole som sa učil, písal úlohy, čítal knihy pri petrolejke. Kedysi slávna dedina Bežovce sa ocitla na konci sveta a upadla do zabudnutia až do chvíle, keď sa na ňu zo všet-

kých strán vrhli verbovači do jednotného roľníckeho družstva. Po skupinkách predvolávali roľníkov a ich potomkov na miestny národný výbor a do noci majiteľom pôdy vtíkali do hlavy, ako sa budú mať dobre. Čiže aj ja som mal otca presvedčiť, aby už konečne podpísal. Držal sa statočne až do poslednej chvíle. Spomeniem pri tejto príležitosti kuriózný príbeh ešte zo základnej školy. Na klasifikačnej porade bol za triedu vždy prítomný jeden žiak, náhodou raz riaditeľ ako vzorného žiaka vybral mňa. V tom čase sa rozbehla akcia Štokholmská výzva proti americkým imperialistom. Aj otec ju mal podpísať, ale nepodpísal, bál sa, že podpisuje prihlášku do jednotného roľníckeho družstva. Nevie, ako sa to riaditeľ školy dozvedel práve vtedy, keď som sedel medzi učiteľmi a počúval, ktorý žiak si čo zaslúžil. Riaditeľ ma okamžite poslal preč a na dôvažok som dostal trojku z občianskej výchovy. Jedinú trojku na základnej, strednej i vysokej škole. Dostal som aj dvojku zo správania, lebo rodičia usúdili, že na Veľký piatok, najväčší sviatok protestantov, nemám čo v škole robiť. Riaditeľ mal iný názor. Ideológia trčala z každého predmetu, neskôr ako učiteľ som zažil na vlastnej koži, že v písomných prípravách na hodinu vždy mal byť okrem vyučovacieho aj výchovný cieľ. Vychovávalo sa k láske k rodnej strane, pracujúcemu ľudu, Sovietskemu zväzu. Takmer všetci žiaci sme boli v Socialistickom zväze mládeže. Pri slávnostných príležitostiach sme si obliekali tmavomodré košeľe s našitým odznakom veľkým ako dlaň. Boli to časy, keď na počesť bolševickej revolúcie z Prahy do Vyšného Nemeckého putovala Štafeta priateľstva a mieru. Na poslednom úseku ako špalier mrzli žiaci sobraneckého gymnázia, kým najlepší československí športovci nedobehli so štafetou na hranicu, ktorá tam nikdy predtým nebola... Nesmiem zabudnúť na prísnu ateistickú výchovu, na zákaz chodiť do kostola. Napriek všetkému som v riadnom termíne zmaturoval. Kúpili sme so spolužiakmi pár fliaš vína a na školníkovom dvore ich vypili do dna. To bolo všetko. Nižaké záblesky fotoaparátov.

Ako vznikol nápad ísť po gymnáziu študovať filologický odbor? Mali ste už ako stredoškôlak bližšie k literatúre alebo ste zvažovali nejaké iné alternatívy?

Už som bol povedal, že som skúšal písať básničky, ale aj články do miestnych novín, krátke príbehy, preto som mal najbližšie k literatúre a jazyku. Čítal som knihy, ktoré boli v škole k dispozícii, knihy povinné, knihy určené na získanie Fučíkovho odznaku, Nižnánkeho romány, Bodenekovu *Ivkovu bielu mať*, Vajanského *Letiace tieň*, takto bez ladu a skladu. Ostatné predmety som odsúval do úzadia. I keď som z nich mal dobré známky, nevedel som si predstaviť štúdium matematiky, fyziky, chémie a už vôbec nie medicíny. Tento postoj som nikdy nezmenil.

Chlapec z východoslovenského vidieka sa napokon vybral na štúdiá do Prahy, prečo?

Pred ukončením štúdia na strednej škole som podal prihlášku na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského s nádejou, že ma na žurnalistiku prijmú. Nádej bola falošná. Viackrát som neskôr rozmýšľal prečo. Prišiel som z vidieka, kde sa rozprávalo nárečím veľmi vzdialeným od spisovného jazyka a moje vedomosti o ňom, možno týmto nárečím poznačené, nezodpovedali požiadavkám tejto vysokej školy? Alebo pre niečo iné? Neviem. Ponúkli mi miesto učiteľa na prvom stupni základnej školy v rodisku. V bezvýchodiskovej situácii a s vedomím, že viac ako na rok to nebude, som miesto prijal. Nerád spomínam na obdobie pred školskými lavicami, ktoré som predtým sám dral, nerád sa k nemu vraciam.

Už sa nepamätám, ako a odkiaľ sa mi pred koncom školského roka dostala do rúk brožúra v tmavomodrom obale napísaná v češtine, ktorá ponúkala štúdium na Vysokej škole ruského jazyka a literatúry v Prahe v dvoch odboroch – učiteľskom a prekladateľskom. Dal som sa chytiť na prekladateľské a už som sa ho nepustil. Do konca školského roka som prelúskal Isačenkovu *Gramatickú stavbu ruštiny v porovnaní so slovenčinou*, takže prijímačky som urobil

bez problémov. Skúšky boli aj zo „slovenštiny“, ktoré som po preštudovaní gramatiky slovenského jazyka taktiež zvládol.

Ako ste sa adaptovali vo veľkomeste, mali ste tam nejakých známych alebo kolegov zo Slovenska?

Do Prahy som sa vybral s veľkým kufrom na začiatku školského roka, tam som chvíľu blúdil po Letnej, až som sa napokon cez Strossmayerovo námestie predsa len dostal do Rooseveltovej koleje v blízkosti vtedajšieho Parku kultury a oddechu Julia Fučíka a Stromovky. Zo Sobraniec som bol sám, veľa bolo chlapcov z rusínskeho prostredia, absolventov Ruského gymnázia v Humennom, ale boli aj z iných častí Slovenska. Vysoká škola ruského jazyka a literatúry sa nachádzala na honosnom mieste – v paláci Lažanských vedľa Národného divadla. Veľkomesto ma ohúrilo svojou atmosférou, postupne som však zapadol do jeho života. Václavské námestie, Národná trieda, Hradčany z okna školy ako na dlani, Vltava a Slovanský ostrov a tak ďalej do nekonečna sú oporné body, ktoré nosím v pamäti stále. Mali sme na vysokej šťastie, že sme nebývali len v jednom internáte. Zoznámil som sa tak dôverne s viacerými časťami Prahy. Po roku v Rooseveltovej koleji kolež Pod Zvonařkou 7 v nádhernom zrubovom dome pod Nuselskými schodmi, Jarov, Černá ulica niekoľko desiatok metrov od pivovaru U Fleků. Spolu s nami Slovákmí bývali Česi, ktorých bolo, samozrejme, viac. Zo slovenskej strany spomeniem syna gréckokatolíckeho farára, ktorého rodinu komunisti vysťahovali do Čiech, Blažeja Beláka, neskôr spisovateľa a básnika, Pavla Suržina, takisto básnika, ktorý sa vážne zaoberal poéziou od prvého ročníka a s ktorým som býval v jednej izbe počas celého štúdia. Žiaľ, už nie je medzi nami.

Vysoká škola ruského jazyka a literatúry začala fungovať roku 1953 a zanikla začiatkom šesťdesiatych rokov. Jej hlavným cieľom bolo rýchlo vyprodukovať nových učiteľov ruského jazyka, ale rozvinula aj vedeckú činnosť, na jej čele stál známy jazykovedec,

všestranný slavista Bohuslav Havránek. Mohli by ste nám priblížiť fungovanie tejto školy? Dala sa tam študovať len ruština?

Učiteľstvo ma zaujímalo až na druhom mieste, chcel som byť prekladateľom a základy prekladateľského remesla i umenia som si mal osvojiť v meste nad Vltavou. Na prvom a druhom poschodí Lažanského paláca boli posluchárne, na prízemí povestná kaviareň Slavia. Tam, kde v posledných rokoch života tvoril Bedřich Smetana, bola katedra marxizmu-leninizmu. Už som zabudol, kto nám ten predmet predmetov po česky prednášal, v pamäti mi zostali iní vyučujúci. Profesor Antonín Dostál, ktorý vyučoval starosloviencínu, Zdeněk Mathauser, s ktorým sme jednu jedinú poviedku ruského autora rozoberali do posledného detailu celý semester, Bohuslav Ilek, ktorý prednášal teóriu prekladu a sám bol vynikajúcim českým prekladateľom z ruštiny, Irena Camutaliová, ktorá s nami mala prekladateľské cvičenia. S nami štyrmi, lebo prekladateľstvo sme v ročníku študovali dvaja Slováci a dvaja Česi. Václav Fúra, ktorý neskôr pôsobil v Martine, ja, Jana Moravcová, známa česká spisovateľka a prekladateľka, Karel Pála, ktorý po skončení štúdia na VŠRJL pôsobil a pôsobí na Masarykovej univerzite v Brne. Slovenský jazyk vyučoval Ladislav Dvonč a Viera Budovičová, ako asistent tam začínal Ján Doruľa. Slovenskú literatúru nám prednášal Zdeněk Beran, neskôr pôsobiaci na FF UK v Bratislave. Bohuslav Havránek bol profesorom na Karlovej univerzite, na našej škole nevyučoval, bol len jej rektorom. Nesmiem zabudnúť na plejádu Rusov, docenta Grebneva, odborníka na ruskú výslovnosť a gramatiku vôbec, na ruských lektorov, ktorí s nami mávali praktické cvičenia, na všestranne vzdelaného Václava Huňáčka, ktorý aj po osemdesiatke pôsobil na Karlovej univerzite. Povrávalo sa o ňom, že pozná každý dom v historickej Prahe. Okrem povinností v škole robil sprievodcu zahraničným turistom a približoval im historické pamiatky v angličtine, nemčine, vo francúzštine, v ruštine. Na Slovensku je známy knihou *Republika naša*. Anjelom strážnym najmä študentov z východného Slovenska bol pán Šembera, ktorý pracoval v slovanskej knižnici a zohnal pre nás akúkoľ-

vek knihu aj spod čiernej zeme. Párkrát sme boli v jeho malinkom byte Pod Buďankou a rozprávali sa nielen o štúdiu. Okrem dominantnej ruštiny a skromnej slovenčiny sme mali praktické cvičenia z nemčiny so Zdeňkou Havránkovou, ale zostali sme na len úrovni začiatočníkov.

Aký priestor mala vo vašom štúdiu literatúra a venovala sa nejaká pozornosť aj prekladateľskej teórii a praktickému prekladaniu?

Pokúsím sa rozvinúť, čo som už naznačil v predchádzajúcej odpovedi. V komornom prostredí štyroch poslucháčov a jedného učiteľa sme sa naozaj mohli naučiť dosť, diskutovať o každom probléme, povedzme o prístupe prekladateľa k textu, o adekvátnosti prekladu a významových posunoch najmä v básnických textoch, o rešpektovaní spisovateľovho štýlu, o dobe, v ktorej písal, o tom, ako sa vyrovnáť s reáliami, kalambúrm, kde použiť substitúciu či kompenzáciu, vôbec o všetkom, čo s prekladaním súvisí. Profesor Ilek a doktorka Camutaliová nám sprostredkovali mnoho riešení, na ktorých sme mohli neskôr stavať. Zoznámili sme sa aj s ruskou prekladateľskou školou, základom však bola česká prekladateľská škola, najmä texty Jiřího Levého, vtedy vychádzajúcej hviezdy českej teórie prekladu. Pripravovali sme sa predovšetkým na prekladanie beletrie, ale osvojili sme si aj základy prekladu odborného textu. Dokonca sme si skúsili simultánny preklad. Kuriózne bolo prekladanie zdravíc vtedajšiemu šéfovi Kremľa Nikitovi Chruščovovi. Niekoľko prekladov mi už počas štúdia uverejnili dobové slovenské časopisy, napríklad *Svet socializmu*.

S tým, ako sa prekladá na Slovensku, som sa zoznámil počas prekladateľskej praxe vo vydavateľstve Tatran v treťom ročníku. Ján Ferencík nám odovzdal „Desatoro prekladateľa“ a zoznámil s prekladateľkami ruskej redakcie. Dúfam, že sa nedopustím ničoho zlého, keď uvediem ich mená tak, ako mi ich napísali do venovanej knihy po skončení praxe. Mali sme tú česť poznať Soňu Čechovú, Vieru Havránkovú, Vieru Kapasnú, Hanu Kostolanskú, Ruženu Dvořákovú-Žiaranovú, Helenu Rochovú, Elenu Kriškovú. Ro-

bil som spolu s Václavom Fúrom korektúry, apretúry, ale najmä sme nosili z pivnice uhlie a kávu z obchodíku pri kalvínskom kostole na vtedajšom Stalinovom námestí. Ale vrátim sa späť do Prahy. Ruskú a sovietsku literatúru sme na VŠRJL preberali veľmi podrobne, pravdaže v ruštine, a v ruštine sme aj čítali povedzme *Vojnu a mier* Leva Tolstého, Šolochovove romány, Majakovského poéziu, samozrejme, diela hlavného predstaviteľa socialistického realizmu Maxima Gorkého, realistov Dostojevského, Korolenka atď. Pokiaľ ide o literatúru slovenskú, len v rámci možností, veď slovenčina nebola hlavným predmetom. Na rohu Václavského námestia a Vodičkovej ulice sme hneď v prvom ročníku objavili Slovenskú knihu, umožňovala nám zoznamovať sa s novou slovenskou literatúrou.

Podľa slov iných respondentov v tejto našej sérii prekladateľských rozhovorov sa na slovenských vysokých školách v päťdesiatych rokoch pri štúdiu cudzích jazykov prekladaniu venovala minimálna pozornosť. Cítli ste ako absolvent pražskej školy nejaké rozdiely v prístupe k prekladu v porovnaní so slovenskými kolegami? Inými slovami, črtali sa vtedy nejaké rozdiely medzi českou a slovenskou prekladateľskou školou?

Úroveň seminárov závisela predovšetkým od profesora Bohuslava Iлека, ktorý spolu s Jiřím Levým napísal v roku 1956 *Kapitolky z teorie a metodiky překladu*. Venoval sa aj prekladateľskej praxi, prekladal diela Tolstého, Lermontova, Šolochova, Leonova a iných. Od neho som sa naučil prekladateľskú abecedu, bol to však len základ, ktorý som si po skončení štúdia rozširoval aj s prihliadnutím na slovenskú teóriu prekladu i prekladateľskú prax. Neprekladal som predsa do češtiny, ale do slovenčiny. Preštudoval som Antona Popoviča, neskôr som sa zoznamoval aj s dielom Jána Zambora, s jeho cennými postrehmi pri prekladaní poézie. Isteže, sledoval som preklady kolegov zo slovenských vysokých škôl i preklady starších prekladateľov. Nebudem tu rozoberať kritické pripomienky, najmä pokiaľ ide o preklad poézie, poviem len, že ich bolo dosť. Za vzor prístupu prekladateľa k textu som si bral preklady z ruštiny

od vynikajúceho českého prekladateľov Bohumila Mathesia a Jana Zábranu. Porovnával som napríklad Zábranove preklady poviedok Isaaka Babela so slovenskými prekladmi a plusy v každom ohľade boli na jeho strane. Mám na mysli najmä preklady dialógov, pri ktorých sa nedá ľpieť na jednotlivých slovách. V niektorých slovenských prekladoch bili do očí subštandardné výrazy, napríklad svoloč, sukin syn a podobne, akoby slovenčina nemala register svojich nadávok, z ktorých sa dá pri takýchto príležitostiach vyberať. Sukin syn je jednoducho sviňa a svoloč hovädá. Slovenská prekladateľská teória (stále mám na mysli preklady z ruštiny) sa uvádzala do praxe najmä vo vydavateľstve Tatran, prekladateľský úzus tejto inštitúcie v podstate platil pre ostatné vydavateľstvá. Preložil som pre Tatran viacero kníh, redaktorky výborne poznali cieľový jazyk, niekedy však mali priam puristické sklony, keď som slovo občas mal vymieňať za zavše atď. Niekedy sa mi do prekladu dostali bohemizmy, ale v mojom prípade je to pochopiteľné. Osobne som sa so slovenskými prekladateľmi nestretával, keďže som žil na opačnom konci republiky. Azda len s Jánom Zamborom a Mariánom Hevešim. Spôčiatku sme si navzájom čítali preklady, aj hodnotili, navrhovali optimálne riešenia. Chcem ešte podotknúť, že štúdium prekladateľstva na vysokej škole ešte nezaručuje, že absolvent bude dobrým prekladateľom. K teórii prekladu sa možno dostať aj inými cestami. Teóriu prekladu treba študovať celý život a mať aj to povestné jedno percento prekladateľských schopností.

Vaša dosť bohatá knižná bibliografia sa začína v roku 1970 vydaním básnickej zbierky *Vstupovanie na zem*, prvý knižný preklad vám vyšiel v roku 1973 – v spoluautorstve ste preložili poviedky Andreja Platonova, ktoré vyšli vo výbere *Svetlo*. Vysokú školu ste skončili v roku 1960, čo ste robili v šesťdesiatych rokoch, vyvíjali ste nejaké literárne aktivity?

Keby som bol hneď po vysokej škole nastúpil ako redaktor do Tatranu, *Smeny*, *Obzoru*, Slovenského spisovateľa či iného vydavateľstva, možno by som sa do prekladania beletrie vrhol hneď. Len-

že ja som sa musel vrátiť na východ. Po krátkom čase ničnerobenia som si dva roky plnil vlasteneckú povinnosť v komárňanskej pevnosti ako ženista 52. pontónového pluku. Zo známych osobností bol so mnou v poddôstojníckej škole Rudolf Urc, Jiří Vymazal, v inej čate maliar Štefan Bunta. Na vojne sa pri najlepšej vôli prekladať nedá, napísal som len niekoľko básní do *Československého vojáka* a pár krátkych príbehov do iného vojenského časopisu *Dukla*. Po vojenčine som rok učil na Strednej všeobecnovzdelávacej škole v Sobranciach. Asi to bolo osudové, zase som sa vrátil tu, ako predtým v Bežovciach, kde som sedel v školskej lavici. Dlhých pätnásť rokov som vyučoval ruštinu i slovenčinu na Strednej priemyselnej škole chemickej v Humennom. Medzitým som si urobil skúšky z pedagogiky a metodiky, aby mi ako vyštudovanému prekladateľovi nestahovali stovku z platu. Keďže Vysoká škola ruského jazyka a literatúry už neexistovala, podstúpil som túto procedúru na Celetnej 20. Ako stredoškolský učiteľ na plný úväzok som po čase uverejnil niekoľko prekladov v časopisoch, to však boli len omrvinky, zlom nastal so vznikom Východoslovenského vydavateľstva v Košiciach. Vyšli mi v ňom dve básnické zbierky a aj som začal intenzívne prekladať poéziu i prózu po zoznámení sa s jeho vtedajšími redaktormi Jánom Zamborom, Martou Zamborovou a Mariánom Hevešim. Vydavateľstvo vytvorilo edíciu Lipa, v ktorej vychádzali preklady zo slovanských literatúr. Takže po *Svetle Andreja Platónova* a spoluúčasti na výbere z ruskej ľúbostnej poézie *Pieseň lásky* mi vyšiel Jevhen Hucalo, podotýkam, že som ho preložil z ukrajinčiny, z poľskej literatúry Krzysztof Kamil Baczyński a tak ďalej.

Začínali ste vo Východoslovenskom vydavateľstve v Košiciach a hoci ste neskôr dosť prekladali aj pre bratislavské vydavateľstvá, s týmto košickým vydavateľstvom ste spolupracovali celé sedemdesiate a osemdesiate roky. Dnes sa o ňom dosť málo vie, mohli by ste priblížiť jeho fungovanie? Aký malo vydavateľstvo profil, postavenie na knižnom trhu, materiálne podmienky, honorárovú politiku a podobne...?

Netrúfam si hodnotiť Východoslovenské vydavateľstvo ako celok, spomeniem najmä to, čo súviselo s mojou autorskou a prekladateľskou činnosťou a čo mi po toľkých rokoch zostalo v pamäti. Na kriedovom papieri tu vychádzali honosné publikácie pre jednotlivé východoslovenské mestá a závody, ktoré však časom zapadli prachom. Dôležité, najdôležitejšie bolo vydávanie pôvodnej a prekladovej tvorby, kníh pre deti, kníh, ktorým neublížil čas. V jednoposchodovej nevelkej budove na Alejovej ulici, ukrytej v zeleni, pracovali okrem iných už spomínaní redaktori, sami literárne činní. V edícii Lipa najprv vo štvorcovom formáte, neskôr vo formáte klasickom vyšli diela Andreja Platonova, Jevhena Hucalu, Srečka Kosovela, Vsevoloda Ivanova, Vasyľa Stefanyka,, Michaila Prišvina, Bohdana Ihora Antonyča, Vasilija Šukšina, Andreja Tarkovského, Alexandra Malyškina, Uladzimira Karatkiča a ďalších autorov zo slovanského sveta. Aj ich neúplný výpočet svedčí o tom, že Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach svojím významom ďaleko presahovalo rámec vtedajšieho Východoslovenského kraja. Vychádzali v ňom aj preklady bratislavských prekladateľov. V čase hlbokého socializmu a tvrdej cenzúry v Košiciach vyšli niektoré diela na hrane, hrozil aj postih redaktorom. Pokiaľ ide o materiálne podmienky, veľmi som sa o ne nezaujímal. Z Humenného som poslal do Košíc rukopis v dvoch exemplároch, urobil autorské korektúry a viac som sa o osud knihy nezaujímal. Okrem iného aj preto, že som už prekladal ďalšiu. Po vyjdení prekladu mi prišlo desať autorských výtlačkov a honorár. Osobný kontakt na pôde vydavateľstva bol minimálny, bol som v ňom tri-, štyrikrát.

Zostaňme chvíľu pri tých honorároch. Spomenuli ste, že najprv ste prekladali popri práci stredoškolského profesora. No potom ste strávili niekoľko rokov na voľnej nohe – dalo sa z prekladania na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov vyžiť?

Na Strednej priemyselnej škole chemickej v Humennom som učil pätnásť rokov, popri tom som preložil niekoľko románov, po-

viedok, básnických výberov. Keďže som prekladal z viacerých jazykov, práce mi pribúdalo. Napokon som sa po diskusii v rodine rozhodol, že odídem na voľnú nohu. Isteže to bolo riskantné rozhodnutie, nič katastrofálne sa však nestalo. V slobodnom povolani som bol sedem rokov, každý rok som preložil najmenej štyri knihy, čo pre rodinný rozpočet postačovalo. Literatúra východných Slovanov vychádzala u nás v prekladoch do slovenčiny pred Nežnou revolúciou permanentne, štát jej vydávanie podporoval a dotoval. V slobodnom povolani som sa konečne venoval tomu, čo som vyštudoval, učiteľstvo som vždy pokladal za zástupné zamestnanie. Druhým dôvodom odchodu zo školy bolo neutíchajúce úsilie kolegu, predsedu základnej organizácie, dostať ma do „rodnej strany“. Vzдорoval som rozličnými výhovorkami, pričom som mal v duchu pred očami príhody z detstva, keď nám komunisti vyrabovali komoru, maštal i chliev. V kritickej chvíli, keď sa uvažovalo o tom, že by som mal byť zástupcom riaditeľa, čo bola funkcia nerozlučne spojená s členstvom v strane, som zo školy a školstva navždy odišiel. Ako prekladateľovi na voľnej nohe mi nik podobné ponuky nedával. Okrem literatúry pre dospelých som v tom čase preložil niekoľko rozprávok v edícii Východoslovenského vydavateľstva Otvor sa rozprávka, pravidelne som prekladal do vtedajšieho pražského časopisu *Sovětská literatura*, do *Revue svetovej literatúry*, detských časopisov, najmä *Ohníka*, čiže, ak odpoviem stručne, vyžiť z honorárov sa vtedy dalo.

Mala niektorá vaša kniha či iný text pred rokom 1989 nejaké problémy? Myslím na skúsenosť s tlačovým dozorom pred rokom 1968 a neskôr so Slovenským ústredím knižnej kultúry, ktoré povoľovalo preklad každej publikácie.

Prekladal som väčšinou z východoslovanských jazykov, pred rokom 1989 problémy ani nemohli byť. Potenciálne sa mohol vtedajšej moci znepáčiť Andrej Platonov, ale zákaz neprišiel. Spomínam si len na jeden prípad, na výber z diela poľského básnika Krzysztofa Kamila Baczyńskiego *Biela mágia*. Mne osobne nikto nič nevyčítal.

tal, isté problémy mala len zodpovedná redaktorka. Vraj kniha vôbec nemusela vyjsť.

Ako fungovalo Ústredie slovenských prekladateľov pri Slovenskom literárnom fonde, mali ste s ním nejakú skúsenosť? Bez evidencie či registrácie tohto orgánu nebolo možné prekladať. Bolo treba splniť nejaké podmienky?

Evidovaní mohli byť v podstate všetci prekladatelia, ktorí neboli na indexe. Registrácia bol druhý stupeň, bolo sa už treba prezentovať viacerými prekladmi, knižnými alebo v časopisoch. Vtedajšia moc chcela registráciou ustrážiť, aby sa medzi prekladateľov nedostali z jej hľadiska vagabundi a živly. Mám ešte niekde odložené tie sprievodné nálepky prekladateľskej praxe. Prekladatelia podobne ako spisovatelia, mohli požiadať o tvorivý pobyt v Budmericiach alebo v hornosmokoveckej Timrave. Túto možnosť som nevyužíval, najlepšie sa mi pracovalo doma v Humennom s výhľadom na park v okolí kaštieľa, v Košiciach na prízemí s výhľadom do záhrady. Prekladatelia mohli dostať štipendium na dokončenie diela. Požiadal som oň jediný raz s negatívnym výsledkom, dostal som len boľestné v podobe štipendijného príspevku. Žiadať o grant som sa ani neodvážil. Bol som z vidieka na druhom konci republiky, do Bratislavy som mal ďaleko...

Ako ste sa dostávali k prekladom? Presadzovali ste vo vydavateľstvách nejaké svoje objavy či obľúbencov alebo ste reagovali na konkrétne ponuky?

Vo väčšine prípadov som reagoval na konkrétne ponuky z Východoslovenského vydavateľstva, prípadne z bratislavských vydavateľstiev. Súviselo to najmä s tým, že som býval na druhom konci republiky v Humennom a nemohol som byť každú chvíľu s ponukou v Bratislave. Párkrát som navštívil miesto svojej študentskej praxe, Tatran, v ktorom však už pracovali iní redaktori, Slovenský spisovateľ, Smenu, ale aj Pravdu, Mladé letá. Zvyčajne som sa však dohodol na konkrétnom titule písomne. Odovzdal som na stroji napí-

saný preklad v dvoch exemplároch a ďalej som sa už po autorských korektúrach o jeho osud nestaral. Vyšiel vždy a v stanovenom termíne som dostal aj honorár a autorské výtlačky. Na sovietsku literatúru sa vždy našli peniaze.

Postupne ste svoje prekladateľské jazykové portfólio rozšírili aj na ostatné východoslovanské jazyky, ukrajinčinu a bieloruštinu, a začali ste prekladať aj z poľštiny, ako k tomu došlo?

Bola to v podstate z núdze cnosť, pretože prekladateľov z ruštiny bolo veľa, kým z ukrajinčiny a bieloruštiny prekladalo len pár ľudí. Už druhú knihu, výber z poviedok Jevhena Hucalu s názvom *Súmrak*, som preložil z ukrajinčiny. Ukrajinčinu ani bieloruštinu som sa v škole nikdy neučil, poznal som však na báze ruštiny morfológickú i syntaktickú štruktúru oboch jazykov, v rozličnej miere blízkych „jazyku pokroku a mieru“. Na overovanie si slovnej zásoby mi slúžili prekladové rusko-ukrajinské a bielorusko-ukrajinské prekladové slovníky i slovníky výkladové, ktoré som si postupne zaopatroval. Doteraz mám v spodnej časti knižnice *Bolšuju sovet-skuju enciklopediju* a skromnejšiu bieloruskú, ktoré mi pomohli, keď už slovníky nestačili. Paradoxne, najviac kníh som preložil z ukrajinčiny, prózu i básne, viacero kníh z bieloruštiny a hádam až na treťom mieste je ruština. S poľštinou som sa najprv potrápil pri prekladaní výberu z poézie Krzysztofa Kamila Baczyńského *Biela mágia*. Zastávam názor, že hlavné je naučiť sa prekladať, v čom je zahrnuté aj to povestné jedno percento talentu či schopností, na druhom mieste dobre ovládať cieľový jazyk a až na treťom jazyk originálu. Pri takomto usporiadaní hodnôt možno preložiť takmer všetko. Zdôrazňujem takmer. Už pomerne dávno som preložil pre Tatran výber z tvorby gruzínskej poetky Any Kalandadzeovej *Spievam slnku*. Mal som k dispozícii ruský doslovný preklad (podstročnik), básne v pôvodine transkribované do azbuky, podľa čoho som si ozrejmil rytmus, kvalitu a rozloženie rýmov. Výsledok sa do značnej miery priblížil originálu, bol to jeden z mojich najlepších prekladov. Inak prekladám z druhej ruky, len ak naozaj musím.

K poľštine som sa nedávno vrátil najmä na popud významného poľského básnika, bývalého riaditeľa Poľského inštitútu v Bratislave Zbigniewa Macheja, ktorý mi ponúkol na preklad výber z tvorby Juliusza Słowackého. V týchto dňoch vyšiel výber z Machejovej tvorby *Verše proti zdaňovaniu poézie*, do ktorého som preložil rýmované básne. Vždy som mal to šťastie prekladať najmä viazané verše, volné sa mi ušli málokedy. Ak ako prekladateľ nežijete v Bratislave, je jedno, či sú vašim bydliskom Košice alebo Nová Sedlica. Ešte chcem pripomenúť, že prekladať umeleckú literatúru je jedna vec a aktívne ovládať príslušný jazyk vec druhá. Ruštinu, myslím si, ovládam dobre, ale nikdy som nevyšloval súvislú vetu v ukrajinčine, bieloruštine či poľštine.

Postupom času ste sa stali špecialistom na viazaný verš, ako k tomu došlo? Dnes sa do prekladania týchto textov asi veľa prekladateľov nehrnie. Považujete tieto preklady za náročnejšie?

Prakticky od začiatku som nemal problém prekladať viazané verše. Neviem, či som v tomto ohľade prešiel nejakým väčším vývojom, alebo mi stačilo, čo som si osvojil z poetiky. Najmä Hrabákovej. Prekladateľ musí mať v malíčku rozličné druhy rytmu, štruktúru rýmov a spôsob rýmovania, nájsť v básni vnútorné rýmy, ak tam sú. Báseň sa, samozrejme, neskladá len z rýmov a rytmu. Prekladateľ by mal zachytiť autorov štýl, spôsob frázovania, to prchavé fluidum, ktoré vo veršoch je. Niekedy je to naozaj ťažké. Ako som zisťoval, viacerí prekladatelia sa pokúšali preložiť báseň Valerija Briusova *Zaklínanie vody a ohňa*. Napokon v antológii *Ruská moderna* vyšla v origináli na prebale, jemná lyrika originálu sa prekladateľom vymkynala z rúk. Niekedy sa pri problémoch s veršom pridáva vata, teda nič nehovoriaca vypchávka, alebo sa báseň posunie celkom inam. Preložiť báseň znamená vytrhnúť ju ako strom z pôdy originálu a preniesť ju celú, so všetkým, čo v nej je, do pôdy cieľového jazyka.

Do prekladania viazaných veršov sa nehrnú prekladatelia, ktorí majú voľných veršov, koľko chcú. Vydavateľskí redaktori a vôbec

ľudia pri prameni. V Košiciach takýto prameň netečie. Nedá sa všeobecne povedať, že preklad viazaného verša je a priori náročnejší ako verša neviazaného. Texty ťažké na percepciu si vyžadujú viac času ako nejaké veršovačky. Celkove však na preklad viazaných básní treba oveľa viac času ako na preklad básní neviazaných. Napríklad slovenčina nie je uspôsobená na prijatie amfibrachu a spondeja, musím vymýšľať kľučky, ako predsa len tieto metrá preložiť. Od dávna bol honorár za viazaný verš rovnaký ako za voľný. Úradníci predsa poéziu neprekladajú. Rozpoviem ešte kuriózný prípad. Isté katolícke vydavateľstvo potrebovalo historicky starší básnický text preniesť do elegického disticha. Doteraz neviem, ako si ku mne našlo cestičku. Pracoval som na úprave niekoľko dní, skúšal rozličné synonymá, len aby som sa zmestil do pevnej štruktúry. Dostal som honorár tristo korún, čiže desať eur.

Ešte jednu poznámku: Niekedy je zrejme ľahšie báseň napísať, ako ju preložiť, ak je prekladateľ sám básnik. Do tejto kategórie iste patria sonety a napríklad básne na Chlebnikovov spôsob.

Samozrejme, nepoznám všetky vaše knižné preklady, je ich niekoľko desiatok, ale ako čitateľa ma veľmi zaujal napríklad výber z poézie poľského básnika tvoriaceho v prvých desaťročiach 20. storočia Bolesława Leśmiana *Lúka* (2000). Leśmian písal viazaným veršom, jeho filozofujúca a vitalizmom inšpirovaná lyrika je plná neologizmov – čitateľsky veľmi príťažlivá, ale pre prekladateľa neobyčajne náročná...

Najprv som si Leśmiana niekoľkokrát prečítal. Postupne sa mi vynárali možné riešenia, na niektorých miestach bol text nepoddajný, potreboval som impulz zvonku. Prekladateľ má také chvíle, že sa zasekne a nie a nie sa posunúť ďalej. Napokon predsa len prichádza čosi ako osvietenie, aha, takto to je! Práve pri Leśmianovi som si dal poradiť od polonistu, prekladal som ho však sám od prvého po posledný verš. Pochopiť, porozumieť textu, to bol ten základný a všetko ostatné určujúci moment, od ktorého závisí, či preklad bude adekvátny alebo sa prekladateľ dopustí lapsusov, vecných blu-

dov, najneprijemnejších chýb v preklade. Preložíte čosi, čo v origináli vôbec nie je. Rovnako dôležité je pochopiť autorov štýl. Novotvary, slovné hračky, expresívne výrazy a podobne sú už vecou rutiny. Rád som Leśmiana prekladal a tešil som sa, ak sa mi preklad podaril, ak som s ním mohol ísť na trh. Najťažšie sa mi prekládali básne vychádzajúce z ľudovej slovesnosti, tam som musel improvizovať, nahrádzať niektoré poľské mená a reálie slovenskými, aby čitateľ nemal dojem, že číta niečo cudzorodé. Dlhšiu skladbu Lúka, opatrenú trojrymami a dvojakým rytmom, som zvládal v prekladateľskej pohode. Leśmian mi bol duševne blízky, stotožňoval som sa s jeho pohľadom na prírodu a svet, zavše som žasol, že vidí v prírode to, čo je iným očiам skryté. Zdá sa mi, že na Slovensku nevyšla na slovenský preklad Leśmiana nijaká recenzia, neviem ani, či slovenský preklad komentovali Poliaci.

Už ste spomenuli, že prekladateľ potrebuje talent, ale za dobrým výsledkom stoja najmä znalosti, skúsenosti a práca. Ako vlastne prekladáte? Teraz myslím na veľmi praktické veci: Konzultujete napríklad jednotlivé problémy s autormi alebo inými kolegami? Dokážete disciplinovane sedieť nad prekladom celý deň? Čakáte na ideálne prekladateľské riešenie alebo si zapisujete rôzne verzie a potom s nimi pracujete?

Prekladám, ako som už vravel, zásadne sám, nikdy som nebol členom prekladateľskej dvojice, v ktorej jeden člen pozná dobre jazyk a druhý vie prekladať. Vystačil som si väčšinou s vedomosťami, ktoré som rozličným spôsobom získal, pri prekladaní z poľštiny som konzultoval s polonistom dva, tri razy. Určite som neoslovoval autorov, niektorí už nežili a videlo sa mi netaktné a otravné pýtať sa žijúcich, mal som pocit, že sa na mňa osopia: Ak nevieš, prečo prekladáš? Pracujem obklopený slovníkmi rôzneho druhu, často si text overujem, hľadám najmä vhodné synonymá v synonymickom slovníku. Neuspokojím sa s prvým slovom a výrazom, ktoré nájdem, hľadám najvhodnejšie. Pri prekladaní z ukrajinčiny a bieloruštiny často používam ukrajinsko-ruský a bielorusko-rus-

ký slovník. Aj iné pramene, ak treba. Ešte na vysokej nám profesor rozprával, že Bohumil Mathesius chodil dovtedy po južných Čechách, kým nenašiel vhodné slovo na ruský ekvivalent nejakej súčiastky v pluhu. Chcem tým zdôrazniť zodpovednosť prekladateľa pred čitateľom. Prekladal som väčšinou umeleckú literatúru, raz sa mi však dostala do rúk odborná kniha z oblasti pedagogiky, Aby som sa vyhol kalkom a poslovenčeným ruským výrazom, preštudoval som si najprv knihy o pedagogike od slovenských autorov, urobil som si slovníček pedagogických výrazov a až potom prekladal. Vyslúžil som si za mravčiu prácu prémie Literárneho fondu.

Píšem predpotopne rukou, do počítača už len prepisujem, pričom stále upravujem, s čím nie som spokojný. Pri prekladaní prózy treba naozaj dlho sedieť na jednom mieste, pri práci s viazaným veršom aj nervózne chodiť, aj sa zaoberať niečím celkom iným v nádeji, že vám „naskočí“ jediné správne a dobré riešenie. Stávalo sa mi, že sa preklad zadrhol a ja som za deň preložil jedno štvorveršie. A naopak, niekedy sa mi rýmovalo jedna radosť.

V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch ste vydali tri vlastné zbierky poézie a dve knihy pre deti. Ako dnes vnímate vzťah medzi vlastnou tvorbou a prekladaním. Nemali ste ambíciu viac sa realizovať aj v tejto oblasti?

Vraví sa, že kto prekladá, nebude prekladaný. Už som sa aj viackrát chystal napísať niečo vlastné, vtom mi však ako na potvoru prišla ponuka na preklad, ktorú som z praktických dôvodov nemohol odmietnuť. Za preklad som mal honorár istý, básnickú zbierku mi nemuselo vydavateľstvo prijať. Povieť na okraj, že som okrem piatich kníh napísal rozhlasovú a televíznu hru, niekoľko rozhlasových poviedok. Vlastne si ani nemám čo vyčítať, ak si ustavične uvedomujem, že v tejto spoločnosti je poézia dávno hlboko pod čiarou záujmu čitateľov. Naozaj neviem, komu ešte prekladatelia prekladajú a poniektorí autori píšu? S nečítaním kníh súvisí aj slabá znalosť spisovného jazyka. Sedím pred televízorom a vykrikujem do

prázdna, ak redaktor nepozná rozdiel medzi zámenami samý a sám, ak spomína svetové „metropole“, ak rozlišovanie l a ľ pokladá za gadžovinu. Viem, nenapísal som toho veľa. Chcel som sa vlastne len presvedčiť, či niečo napísať viem.

Prekladateľstvo u vás v rodine prešlo aj na ďalšiu generáciu. Prekladateľom z angličtiny je váš syn Marián, ktorý sa umeleckému prekladu venuje aj teoreticky. Radili ste mu v začiatkoch? Bavíte sa niekedy pri rodinných stretnutiach o preklade?

Či som mu radil, si už nepamätám. Ale asi nie. V širšej spoločnosti nikdy nerozoberáme problematiku prekladania z cudzích jazykov. Ale ani medzi štyrmi očami to nie je téma na rozhovor. Ja viem svoje a on tiež. Utrúsime pár slov o vyjdenej knihe, nezachádzame do podrobností. Vždy mu venujem preklad, ktorý mi práve vyšiel, on mi zase venuje svoju knihu, takže má všetky moje preklady i pôvodné knižky, ja mám zase všetky jeho. Ak by náhodou niektorú svoju knihu stratil, vie, kde ju má hľadať. Ja zase viem, že má môj preklad Vasyla Stefanyka *Chýr*. Mne nezostal ani jeden exemplár. Študovali sme v rozličných obdobiach rozličné jazyky. Z mojej strany je tu jazyková bariéra, keďže pustiť sa do angličtiny v zrelom veku sa mi už nechcelo. Vždy som bol rád, keď synovi vyšla teoretická publikácia alebo preklad. Preložil celý rad významných anglických a amerických básnikov i prozaikov. O tom, že ovláda všetky nuansy prekladu poézie i prózy, niet pochýb. Ak už o niečom spolu hovoríme z tejto oblasti, rozčulujeme sa najmä nad úrovňou niektorých tiežprekladov. Niekedy sa zhovárame o tom, kto vlastne dnes číta poéziu, pôvodnú alebo prekladovú. Vychádza nám, že takmer nik. Slovo básnik sa opäť stalo hanlivým.

Sledujete ešte preklady z „vašich“ jazykov? Zaujal vás v poslednom období nejaký?

Sporadicky sledujem, musím však poznamenať, že prekladatelia z mojej i ďalšej generácie starnú, mladých prekladateľov z ruštiny nie je veľa. Z ukrajinčiny a bieloruštiny je to ešte horšie. Hádám

sa nejakí rodia na rusistike a ukrajnistike v Prešove. Na prstoch jednej ruky zrátam, kto sa v mojom odbore odváži prekladať viazané verše. Podľa toho, čo ku mne dôjde, vysokú úroveň majú preklady Jána Štrassera, ktorý sa zameriava najmä na tvorbu kritiky sa vyjadrujúcu o politickom a spoločenskom živote v Rusku. Ide predovšetkým o preklady Vladimira Sorokina. K najlepším prekladateľom z ruštiny patria okrem Štrassera Ján Zambor, Ján Buzássy, Lubomír Feldek, v ktorých spoločnosti som sa viackrát ocitol v antológiách. Zaujímam sa o edičnú činnosť Valerija Kupku, ktorý prináša zo služobných ciest zaujímavé tituly na preklad. Viackrát som prostredníctvom neho prekladal do *Revue svetovej literatúry*.

Vybadali ste medzi mladšími prekladateľmi svojich dôstojných nasledovníkov?

Zo súčasnej novej vlny sa prepracúvajú k dobrým prekladom Ivana Kupková a Valéria Juríčková.

Ste stále aktívnym prekladateľom. Stojí pred vami v tejto oblasti ešte nejaká výzva, nesplnené želanie?

Myslím si, že aj pred osemdesiatkou (chýbajú mi do nej necelé dva roky) by som ešte vedel preložiť obsiahlejšiu prózu či výber z básnickej tvorby, ak zdravie dovolí a psychika sa nerozpadne. Ešte pred rokom 1989 som sa mal pustiť do výberu z tvorby ukrajinského barda Tarasa Ševčenka, napokon z toho zišlo, rovnaký osud stihol aj novšiu ponuku na preklad poémy Ivana Franka *Mojžiš...* Aj všeličo iné mi prekázlo pomedzi prsty. V rukopise zostal môj preklad rozsiahleho výberu z poézie Andreja Belého, na rozhraní starého a nového režimu si ho pohadzovali ako horúci zemiak dve vydavateľstvá. Už ani nevyjde, pretože nedávno Belého preložil Ján Kvapil. V rukopise, pravdepodobne v Poľskom inštitúte, čaká už niekoľko rokov na vydanie môj preklad z tvorby poľského medzivojnového básnika Józefa Czechowicza s názvom *Balada z tamtej strany*. Či vôbec vyjde, je zatiaľ vo hviezdach. Pokiaľ ide o nové ve-

ci, sám už vyhľadávať a ponúkať nič nebudem. Ak ma ešte niektoré vydavateľstvo osloví, nebudem proti... Mám ešte jeden nesplnený dlh – knihu pre svojich dvoch vnukov. Kvôli prekladaniu som jej napísanie odsúval a odsúval.

■ Juraj Andričík (1937) je prekladateľ, básnik a redaktor. Vyštudoval Vysokú školu ruského jazyka a literatúry v Prahe (1956 – 1960), spočiatku pracoval ako učiteľ v Sobranciach a v Humennom, neskôr bol v slobodnom povolaní (1978 – 1983) a ako rozhlasový redaktor pôsobil v Literárno-dramatickej redakcii Slovenského rozhlasu v Košiciach (1983 – 2001). Debutoval básnickou zbierkou *Vstupovanie na zem* (1970). Na svojom konte má niekoľko desiatok prekladov z bieloruštiny, poľštiny (B. Leśmian a i.), ruštiny (A. Platonov a i.) a ukrajinčiny (V. Stefanyk a i.). ■

„Aby sme si boli kvit...“

rozhovor s českým slovakistom a prekladateľom
Emilom Charousom viedol *Vladimír Barborík*

Ako ste sa dostali do kontaktu so slovenskou literatúrou?

Za své východisko pro poznávání slovenské literatury považuji *Stručné dějiny československé literatury pro vyšší třídy škol středních*; napsali je zkušený gymnazijní profesori Josef Kotrč a Josef Kotalík, vyšly v Praze roku 1934. Jako septimánovi a oktávánovi mi otvíraly svět literatury paralelními kapitolami o vývoji u nás i ve světě. Slovenská linie byla stručnější než česká, ale i tak perfektní obsahem i způsobem podání. Prvorepublikové gymnazijní učebnice byly vůbec skvělé – i jako osmdesátník je mám na čestném místě ve své knihovně.

Číst slovenskou beletristiku jsem začal o krásných, dlouhatánských a bezstarostných pomaturitních prázdninách za horkého léta 1947 na své rodné Horní Bečvě. Horská krajina voněla, prožíval jsem romantickou lásku a to všechno mi umocňoval přírodní lyrismus románu Mila Urbana *Živý bič*, který mě tenkrát okouzlit; bez nejmenších obtíží, pokud jde o jazykovou odlišnost. Svým nadšením jsem se netajil o pár měsíců později jako adept bohemistiky na pražské filozofické fakultě v literárním prosemináři Alberta Pražáka, když se pan profesor hned na úvod zeptal, kdo jsme co četli ze slovenské literatury. Zapamatoval si to, a když pak zadával

referáty, mně vybral česko-slovenské středověké dramatiky Kyrme- zera a Tesáka Mošovského, s úsměvem, že když mám jako druhý obor historii, musíme jít na slovakistiku zgruntu! Dalo mi to fůru práce, obtížným sháněním materiálu počínaje, výsledek byl neval- ný, ale pan profesor by chápavý a moudrý a pochválil mě. Impono- val mi obrovskými vědomostmi, uměním brilantního přednášení bez papírů, zásadně spatra, a přátelským vztahem k studentům – ří- kal nám klukům „pane kolego“. Unitaristickým chápáním česko- slovenských vztahů se netajil, v tom svůj názor nezměnil, ale ani v nejmenším ho neprosazoval. Patřil jsem k hrstce jeho věrných žá- ků a pan profesor mi sám navrhl, abych si u něho zadal disertační práci k doktorátu.

Aká bola jeho pozícia na fakulte po roku 1948?

Albert Pražák patřil ke gardě starých pánů, vesměs renomova- ných vědců, kteří byli na fakultě za stalinistických časů mlčky trpě- ni, i když se nepřidali k proudu a důsledně a charakterně zůstávali na svém odborném písčku. Týká se to i mnoha dalších, například literárního historika J. B. Čapka, lingvistů Václava Vážného a Vla- dimíra Šmilauera, z historiků Karla Stloukala, Milady Paulové, Vác- lava Chaloupeckého. Byli odsunuti do pozadí, přehlíženi, ale pořád přednášeli po svém, vedli semináře a zkoušeli, a to nejen u kolokvií a rigoróz, ale také u státních zkoušek.

Já jsem naštěstí patřil k poslednímu nereformovanému ročníku, který začal studovat v zimním semestru roku 1947-1948, na nás se poučnorová komunistická reforma studia nevztahovala, pro nás platily ve všem všudy staré, ještě prvorepublikové regule. Marxisti přišli na fakultu učit až po osmačtyřicátém roce. Takže za nejuž- šího stalinizmu jsme nabývali ještě pořád staré dobré vzdělání, byl to takový milý paradox – ostrůvek normálního myšlení a komuni- kování v moři dogmatizmu, schematizmu a partajních excesů. Tak- tické úlitby vrchnosti například v podobě názvu disertačních pra- cí vycházely z téhož principu jako přísloví o ažraném vlkovi a ce- lé koze. Staré doktoráty podle prvorepublikových uzancí se mohly

skládat jen do konce roku 1952. Podařilo se mi to s odřenýma ušima koncem října.

Po skončení štúdií ste išli hneď do vydavateľstva?

Ne, až po triľeté pauze a oklice: kedyž jsem v roce 1951 složil obě druhé státnice, z češtiny i dějepisu, šel jsem učit. Nic jiného mi jako bezpartijnímu s podezřelým třídním původem nezbývalo – můj otec, ruský legionář, byl za první republiky podplukovník, jako balistický odborník ve vysoké vojenské funkci, takže mě čekalo jít učit do pohraničí, a to na měšťanku, na druhý stupeň, jak se tehdy říkalo, protože Nejedlého školská reforma zredukovala osmitřídní gymnázia na čtyři třídy, a tak byl starých gymnazijních profesorů fatální nadbytek. Kdo nebyl komunista nebo kovaný svazák s velkými konexemi, musel do pohraničí. Naštěstí jsem se nedostal daleko od Prahy – učil jsem na maličké měšťanské škole v Jestřebí u České Lípy nedaleko Máchova jezera. Spřátelil jsem se s ředitelem i miniaturním sborem, vyučování jsem bral s Komenským jako schola ludus, takže mě děti milovaly, ve třetí třídě, kde jsem byl třídním, jsem měl třináct žáků, soboty volné už tenkrát, takže jsem při učení napsal disertační práci a připravil se na rigoroza. Žádost o přeložení na gymnázium mi dvakrát zamítli, a tak jsem se rozhodl, že po vojně s učitelováním praštím. Jako voják základní služby jsem na tom pilně pracoval o každé dovolence. Dobrá věc se podařila, a to poněkud kuriózně: jako chemický instruktor jsem se druhým rokem na vojně domluvil se svým chemickým náčelníkem, taky základákem a výborným kamarádem inženýrem Kouřímem, že si zpříjemníme vojnu: napíšeme spolu populárně naučnou knížku o dějinách chemické války: on jako chemik, já jako historik. Na velitelství praporu nám na to kupodivu skočili. A tak jsme se do toho dali. Se synopsí zamýšlené práce jsme zajeli do pražského nakladatelství Naše vojsko. Tam měli z dvojice psavých základáků náramnou radost, slíbili nám podporu k uskutečnění záměru, z něhož ovšem naším odchodem do civilu sešlo. Pro mě bylo mnohem důležitější to, že jsem si při této příležitosti vyjednal v Našem vojsku místo redaktora se za-

měřením na historickou literaturu, a to hned, jakmile svleču uniformu a rozloučím se s hodností četaře základní služby, což byla na můj třídní původ závratná kariéra!

Niekedy v polovici päťdesiatych rokov ste teda už boli vo vydavateľstve Naše vojsko...

Ano, počínaje podzimem 1954 jsem třináct let nakladateloval, tedy redaktoroval v nakladatelství, poslední tři roky z toho zároveň jako externista pro slovenskou literaturu v měsíčníku *Plamen* a ex privata industria jako externí vědecký aspirant Ústavu slovenské literatury SAV v Bratislavě.

Naše vojsko patřilo tehdy k předním pražským nakladatelským domům. Svou podstatou to byl hybrid: národní podnik s vojenským vedením! Ediční program mělo Naše vojsko až lákavě široký – od světové a naší beletristiky až po odborně vojenské a vojensko-politické tituly. Svědectví o liberálním duchu domu podává třeba fakt, že ho léta řídil hodností podplukovník Miroslav Petříček, intelektuálním zaměřením a zájmy literární kritik, jehož syn M. P. junior se později v disentu vyhranil v osobitého filozofa. Skoro každý z redakce měl své vlastní literární zájmy, ponejvíc překladatelské; vedoucí redaktoři nakladatelství dr. Drápal a dr. Benhart přešli do vedení literárního měsíčníku *Plamen*.

V takovém podniku bylo, věřte mi, radost pracovat. Pro mne i proto, že byl federální v plném smyslu slova dávno před federací, slovenské komponentě se v beletristickém edičním plánu přikládalo stejně významné místo jako české. V mé pracovní náplni převažovala beletristika slovenská, rozumí se v přeložené podobě. Česky jsme vydávali špičkové autory – Rudolfa Jašíka, Dominika Tatarku, Františka Švantnera, Ladislava Ťažkého a další. Zároveň jsem chtěl představit každý rok prvotinu, rozumí se v originálu, talentovaného začínajícího slovenského autora. Šéfredaktor *Mladé tvorby* Miroslav Válek mi dal tipy a rozjelo se to prostřednictvím almanachu *Signál*, kde mohli mladí čeští i slovenští autoři publikovat své prózy. Požadavek vojenského tématu jsme chápali s maximální tolerancí; říká-

val jsem: stačí, když v povídce bude chodit s holkou voják, a berem to! Podařilo se mi vydat povídkovou prvotinu Jozefa Kota *Poslední*, Vincenta Šikuly *Na koncertoch sa netlieska*, druhou knížku Dušana Kužela *Mimobežky*; na vojenské téma chtěli napsat Vlado Bednár, Juraj Mojžiš, Pavel Hruz, dokonce i režisér Elo Havetta...

V měsíčníku *Plamen* měla slovenská literatura tradičně pevné místo. Byla to záležitost šéfredaktora i celé redakce, realizovaná pověřeným externistou, jímž jsem se stal po dr. Zdeňkovi Eisovi já. Sehnat do každého čísla povídku, báseň a esej, úvahu nebo kritiku pro mě nebyl problém, jenom se to muselo dělat soustavně, s předstihem a bez vynechávek. Zároveň jsem se snažil komentovat slovenské literární novinky v časopisech i v rozhlasu. Všeho dohromady s nakladatelováním toho bylo dost, a tak se má externí aspirantura prodloužila na pohádkových sedm let. Mým laskavým školitelem byl ředitel ústavu dr. Ivan Kusý, konzultanty profesor Miloš Tomčík a dr. Karol Rosenbaum. Bratislavská literární věda měla tehdy vynikající obsazení, využíval jsem toho a chodil na konzultace ke kdekomu, počínaje profesorem Mikulášem Bakošem.

K začátkům mé slovakistické specializace patří seznámení a pozdější sňatek s krásnou Slovenkou dr. Vierou Gašparíkovou, tehdy nadějí, dnes hvězdou slovenské folkloristiky. Její vydání a zejména obšírné srovnávací komentáře třísvazkového korpusu slovenských lidových pohádek z archivu profesora Wollmana si získaly světové uznání. Nahlížeje jí přes rameno do rukopisů jsem si uvědomil, že Slovensko je vlastně velmi lidové slovesnosti a do značné míry jsem na tom založil svou kandidátskou práci o slovenských inspiračních české literární generace „kamarádů svobody“ před první světovou válkou. Můj školitel to komentoval žertem, že jsem se skrze folkloristku zamiloval do slovenského folkloru, což platí, i když jsme se později se ženou v dobrém rozvedli.

Inspirativně na mě působila i má druhá žena Jarmila Karenová, když vyměnila jeviště a pěveckou dráhu za průvodcování, doprovázené tak intenzivním studiem historie a zejména pragenzií, že jsem neodolal a po svém, tedy se slovakistickým akcentem, jsem

se připojil. Výsledkem je má literárněhistorická knížka *Druhý domov* s podtitulem Deset kapitol na téma Praha a slovenská literatura (1997) o tom, jak svou tvorbou reagovali na českou metropoli slovenští spisovatelé a umělci, kteří tu studovali nebo zde zůstali dočasně či natrvalo. Rukopis jsem zadal do anonymní soutěže Nadace Františka Langera roku 1997 a dostal hlavní cenu. K témuž tématu jsem se vrátil v popularizační antologii *Pražské inšpirácie slovenských spisovateľov* (2001). Její zrcadlový protějšek o tom, jak viděli a zobrazovali čeští spisovatelé Slovensko, jsem nazval *Rozdíly sbližují* (2005). Obě knížky doplňuje obsáhlý výkladový komentář, medailony zařazených autorů i obrazový materiál; vydal je pražský Slovenský literárny klub v ČR.

Kedy ste začali zo slovenčiny prekladať?

Původně jsem to nemínil dělat, zdálo se mi to zbytečné. K opaku vybízela nakladatelská praxe; populárně historická syntéza Ladislava Hoffmana o bratřících na Slovensku mě svým obsahem zaujala natolik, že jsem si ji přeložil sám. Vyšla roku 1959 s názvem *Bratřící, slavní protifeudální bojovníci 15. století*. Beletrii jsem začal překládat příležitostně, nejprve několik povídek pro antologii próz o Slovenském národním povstání *Hvězdy nad horami* (1959).

Začátkem šedesátých let, když zrovna neměli v *Plameni* nic slovenského, jsem jim nabídl právě získanou Šikulovu povídku. Přeložil ji Zdeněk Eis a pak se mě zeptal: „Poslyš, když sis toho Šikulu objevil, proč si ho nepřeložíš sám?“ Má pravdu, řekl jsem si, něco s tím udělám.

Šikula bol prvý zo slovenských spisovateľov, ktorého ste prekladali?

Ne, ještě předtím se naskytla tak lákavá příležitost, že se jí nedalo odolat: za politického tání v šedesátých letech se nakladatelství Čs. spisovatel rozhoupalo: vydáme v češtině román Mila Urbana *Živý bič!* Od mládí jsem ho miloval, nemohl si ho nechat ujít! Mezi překladateli ze slovenštiny jsem byl homo novus, a tak mě čekal zkušební překlad ukázky. Obstál jsem a dostal smlouvu. Text jsem

překládal pozorně, s chutí i láskou. S potěšením jsem napsal doslov a z vydání v prestižní edici Klíč jsem měl velikou radost. Šikulu jsem překládal až potom, léty přibývala jedna jeho kniha k druhé a třetí, celkem těch překladů bylo deset, a každý z nich pro mě byla nejen pracovní, ale taky srdeční záležitost. Nejraději jsem měl ty, k nimž jsem mohl napsat doslov, což se týká i všech „mých“ dalších autorů.

Takzvaná normalizace mi házela takříkajíc klacky pod nohy – zákazem *Plamene*, kde jsem byl zaměstnán nastálo, jsem ztratil místo, nové se mi nepodařilo najít, a tak jsem zůstal na volné noze a vsadil všechno na překládání, lektorování a literární publicistiku pro rozhlas. Podařilo se a věřte nebo ne – plných dvacet let jsem na té (jedné!) volné noze ustál díky slovenské literatuře! Nebyl to žádný luxus, ale mělo to své kouzlo: obcováním s texty předních slovenských spisovatelů, počínaje klasiky Kukučínem a Jesenským a konče předními tehdejšími autory (Šikulou, Johanidesem, Slobodou, Chudobou, Ballekem, Puškášem, Duškem) jsem jedinečně krásným způsobem čelil dobovému normalizačnímu marasmu. Takzvaná Něžná revoluce, neviditelná ruka trhu a rozpad společného státu přehodily výhybky: mazej do penze, a pokud chceš, můžeš klidně přístipkařit! Poslechl jsem a rozloučil se s překládáním třemi tituly, nad nimiž jsem se výtečně bavil: Balážovou rozchechtanou groteskou *Tábor padlých žen* (1998), básnivým lyrickoepickým půvabem povídek Juraje Kuniaka *Nadmořská výška 23 let* (2004) a esejistickou lahůdkou pro gurmány *Dobrodružství překladu* (2000) nebožtíka dr. Blahoslava Hečka, s nímž jsem se na samém konci jeho života upřímně spřátelil a jehož syntéze jasnozřivých analýz skládám tímto svou poklonu!

Už ste spomenuli, že pôvodne ste preklady zo slovenčiny nepovažovali za potrebné. Vieme, že vzájomný vzťah týchto jazykov nie je symetrický, kedysi som mal dosť veľké pochybnosti o potrebe prekladu z češtiny do slovenčiny. Po zániku spoločného štátu sa situácia zmenila, samozrejmosť češtiny na Slovensku tým, že zmizla napríklad z médií, sa oslabil, slovenčina je pravdepodob-

ne v Česku pre mladšie generácie regulárnym cudzím jazykom. Po istom útlme sa od konca deväťdesiatych rokov opäť prekladajú slovenské knihy do češtiny. Ak sa však vrátíme do prvej polovice šesťdesiatych rokov: aká bola vtedy podľa vašich skúseností schopnosť českých čitateľov čítať po slovensky?

Těžko je na to odpovedeť jednoznačne, ale myslím si, že ta schopnosť tady byla. Slovenština měla i svou přitažlivost právě tou odlišností, přičemž základní srozumitelnost byla zachována. Podobně působila v tomto ohledu, jak jste naznačil, společná televize a rozhlas. Taký vojna nadělala své! Stačili dva výmluvní Slováci a málem celý český kolektiv mluvil slovensky. To říkám z vlastní zkušenosti.

Z generácie, ktorá vtedy nastupovala, ste prvého prekladali Šikulou? Ako ste sa zoznámili?

Myslím, že byl první, ale musel bych se podívat, takhle z hlavy vám to přesně neřeknu. Se Šikulou jsme se seznámili, když jsem dělal již zmíněný almanach *Signál*. Bylo to v roce 1963. Dostal jsem tipy na asi deset mladých slovenských prozaiků, mezi nimi byl i Vlado Bednár, všem jsem napsal a Bednár se okamžitě ozval, poslal svou prózu a přiložil i prózu svého přítele Vincenta Šikuly. Nebyla napsána na stroji, byl to rukopis na třech stranách většího formátu na čtverečkovaném papíře, jmenovalo se to *Nervozita* a byla jednou z povídek Šikulovy první knihy, kterou jsme vydali v Našem vojsku. Zalíbila se mi, tak jsem mu napsal, že ji zařazujeme do almanachu a že kdyby měl zájem o vydání knížky na vojenské téma ve slovenštině, že by byla možnost. Ozval se, že ano, dojednali jsme si schůzku v Bratislavě v Luxorce. Tam jsme se poprvé viděli. Abychom se poznali, napsal jsem mu, že budu mít na sobě sako z modrého manšestru. Vzpomíná na to v eseji *Postava, která utekla z románu*.

Ale zpátky k první Šikulově knize *Na koncertoch sa netlieska*. Jazykovou redakci dělal dr. Ján Medveď ze Slovenského spisovatele. Vinca se dostal do kontaktu s prestižním vydavatelstvím a hned jim vysypal další knížku *Možno si postavím bungalov*. Tam se opravdu našel – Koncerty, to byly takové vstupní etudy, i když v někte-

rých povídkách už jsou náznaky toho, co později rozvinul. Například Jozka, hrdina prózy *Cestou na šalandu*, je předobrazem Rozárky. On to i tak legračně pojal, říkal, že chtěl trochu rejpnout do Čechů, proto je ta postava Čech. Jinak byl velice roztomilý, pokud uvažoval o česko-slovenských souvislostech.

V druhej polovici šesťdesiatych rokov vyšli v češtine tri Šikulo-ve knihy – *Nebýva na každom vršku hostinec*, *S Rozarkou* (spolu s ďalšími dvoma prózami) a výber zo zbierky *Povetrie*. Ako k tomu prišlo? Výbery ste zostavovali sám alebo po konzultácii s autorom? Čím mohol Šikula zaujať českého čitateľa, čo mu také mohol ponúknuť, aby to nepoznal z domácej tvorby?

Ve Spisovateli byla tenkrát redaktorka dr. Marie Vodičková, která velmi přála slovenské literatuře. Taky se přihlásila na aspiranturu a jejím školitelem byl Juro Špitzer. Šikulu měla ráda, dohodli jsme se, že ho vydá co nejdřív, a taky se tak stalo. Ze slovenské prózy měl před Šikulou v českém prostředí navrch Johanides svým ostentativním modernismem upomínajícím aktuální světovou prózu, nebo Blažková takovým tím neonovým světélkovaním – to bylo české literatuře velmi blízké. Šikula byl něco úplně jiného a musím říct, že i vzdáleného. Zdálo se mi, že právě jeho specifikum – elementární, rustikální, přírodní, hmatatelná a zároveň citově křehká podstata – by mohlo zabrat jako ozvlášťující prvek.

Ktoré zo slovenských kníh tu mali najväčší ohlas?

Myslím, že to byli autoři, kteří prosadili nový pohled na povstaleckou tematiku, tedy Alfonz Bednár a Rudolf Jašík. Jašíkovi *Mŕtvi nespievajú* i jiné knihy tu vyšly mnohokrát ve velikém nákladu. A pak takové ty prskavky – samozřejmě Mňačko, ale i Tatarka, zejména jeho *Démon súhlasu*, ten udělal ve zdejšímu intelektuálnímu světě málem revoluci. Mě zaujal Leopold Lahola, jeho *Poslednú vec* jsem překládal napolovic s dr. Vodičkovou. A taky Ťažkého *Amenmária*, to byl i skvělý překlad, který dělala Jiřina Kintnerová a její manžel Vladimír Reis, redaktor v Odeonu, kde měl na starosti vy-

dávání Slovenské knihovny. Reis měl výtečné až filozofické postřehy o slovenské literatuře, já jsem takových hloubek nikdy nedosáhl, já jsem povrchní. Kintnerová překládala básníky, ale i Šikulu a také jeho dětské věci. *Prázdniny so strýcom Rafaelom* přeložila jako *Trampoty s helikónem*. To už je víc než překlad, to je krásná parafráze. Nebo název jiné jeho dětské prózy *Pán horár má za klobúkom mydleničku* zní v jejím překladu *Pan lesní má za kloboukem mydlifouse*. Výtečně překládala Hviezdoslava a řadu jiných básníků. Myslím, že její vrchol, ale i vrchol českého překladu ze slovenštiny byl překlad Zimkovej *Pásla kone na betóne* – dělala to s manželem, měli i poradce na nářečová slova a sestavili si i jejich slovník.

Podľa Zimkovej prózy natočil úspešný film Štefan Uher – s dobrým ohlasom v Česku, pričom však nechýbali návrhy, aby sa film titulkoval: jeho nářečová poloha už robila českému divákovi určité problémy...

Vím, že Zimková měla veliký úspěch v pražské Viole, kterou šéfoval můj nejlepší přítel dr. Vladimír Justl. Zimková to tam četla mnohokrát a přijetí bylo obrovské. Ona zde byla vnímána jako zvláštní až exotický květ. Překlad Kintnerové a Reise vyšel někdy koncem osmdesátých let [v roce 1989 v pražském nakladatelství Mladá fronta – pozn. V. B.] a zapadl ve víru světodějných událostí. Pak to s překlady ze slovenštiny spadlo a začíná se opět jakoby od začátku, od těch chyb, kterými se začínalo i dřív. Ale takový je běh světa. Beru to s úsměvem, podle toho, jak kdysi napsal Vrchlický: „*Já nechal svět jít kolem.*“ Ale v šedesátých letech tu bylo víc dobrých slovakistů, slovenská literatura zde měla vysoký kurz přispěním Mňacha, Tataruky, Karvaše, ale i Mináče. Reálně se utvářel československý kontext, vztah mezi literaturami byl partnerský. Předtím tu byl takhle vnímán – kromě Novomeského – Milo Urban, jeho *Živý bič* zde vyšel za první republiky v pěti vydáních v Družstevní práci a u Mazáče. Vyšel ale ve slovenštině, do češtiny jsem ho poprvé přeložil já.

S Urbanom ste sa pri tej príležitosti aj stretli. S ktorými slovenskými spisovateľmi ste preklady konzultovali?

Pokud to šlo, tak s každým, kto měl zájem. Milo Urban byl skvělý, celý překlad přečetl, opoznámkoval a navrhoval i úpravy v češtině. Měl veliký cit pro jazyk. Byl jsem za ním v šedesátých letech dvakrát v Chorvatském Grobu a setkání s ním byla nejužitečnější lekcí, jaké se mi dostalo stran téhle práce.

Se Šikulou jsem konzultoval všechno, bez toho bych se neobešel, a docházelo tam i k takovým dost humorným věcem: třeba při jeho *Majstrech*, kde je tesařská terminologie, jsem mu napsal, že potřebuji znát, odkud má některé pojmy, třeba „pozednici“, a on se velice chechtal a řekl mi na to: „*Nepotřebuješ žádné slovníky, já jsem to prostě přeložil z češtiny, poslovenštil: pomúrnica = pozednice.*“ On má mnoho speciálních výrazů ze živočišného světa – ptáky a rostliny. Šikula mě povozil po svém rodném kraji, říkal, že když ho překládám, musím taky znát, odkud je. Měl vůz, který vůbec nešetřil, a jezdil v něm hlava-nehlava jako v terénním autě. Miloval jsem jeho „dům na kopci“ nahoře v Hamrštýlu, je odtamtud nádherný rozhled. V šedesátých letech tam za ním jezdili kamarádi z literárních kruhů, pomáhali mu pást ovce, které choval, měl tam i včely. A samozřejmě: vždycky pár demižonů skvělého modranského vína, to přitahovalo nejvíc. Byl znamenitý vypravěč, měl skvělou paměť a když to, co vykládal, napsal, bylo to totéž. Znal latinské žalmý a dokázal je sypat třeba i dvacet minut bez přerušení. Byl národního založení, ale ani když byl předsedou Spolku slovenských spisovatelů, nepozoroval jsem u něj žádné excesy, i když vím, že byla snaha získat ho i do politiky: snad mu bylo nabízeno místo na kandidátce některé z „národních“ stran, a to na velmi volitelném místě. To odmítl. Dokázal se vyhnout krajnostem a zaoblit ostré hrany.

Stretli ste sa s inými zaujímavými ľuďmi, ktorí už nie sú medzi nami. Spomenuli ste Vlada Bednára, Havettu... Ten urobil krásny film podľa Šikulovho scenára, Šikula sa tam mihol aj ako postava... Mal aj literárne ambície?

Havetta mi přinesl povídku *Světi pochodují*, nazvanou podle známé anglické písně, kterou jsme si i u láhve zazpívali. Zůstalo bohužel jen u jediného setkání. Literární ambice měl, mluvil o nich, víc nevím. Povídka vyšla v almanachu *Signál* 63.

Vlada Bednára jsem měl strašně rád. Na vojně byl v Praze u letců, dost si mě oblíbil a byl v Našem vojsku pečený vařený. Byl to krasavec, kudrnatý blondák s krásnýma modrýma očima, holky na něm mohly oči nechat... Vím, jak jednou přišel a kolegovi redaktorovi Františku Zvěřinovi – to byl skvělý debatér, člověk od rány – povídá: „*Pán Zverina, zostrelili ste nám Štefánika, čo na to poviete?*“ Ten vykulil oči a povídá: „*Viete čo, pán Bednár, zostrelte nám Novotného a sme si kvit.*“ Takle výměna názorů zůstala nadlouho v povědomí redakce...

■ Emil Charous (1928) je český slovakista, prekladateľ slovenskej literatúry. Vyštudoval češtinu, dejepis a slovanskú filológiu na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Vedeckú ašpirantúru absolvoval v Ústave slovenskej literatúry SAV v Bratislave. Pracoval ako redaktor nakladateľstva Naše vojsko a literárneho mesačníka Plamen, externe prednášal na Pedagogickej fakulte v Ústí nad Labem a na Filozofickej fakulte UK v Prahe. Okrem prekladateľského diela venovaného predovšetkým modernej slovenskej próze (napr. M. Urban, R. Jašík, V. Šikula, R. Sloboda, V. Bednár, P. Viličkovský, L. Ballek a mnohí iní) je aktívny aj v oblasti vedy a popularizácie slovenskej literatúry v Českej republike. ■

Resumé

Nine Lives. *Talks about Translation and Literary Life*

The book *Nine Lives* brings interviews with significant Slovak translators and one Czech translator of older generation. Through similarly-structured interviews, our aim was to gain not only a relatively integral image of the work of individual translators and their opinions on diverse practical and theoretical aspects of translation, but also their attitudes towards various, often controversial issues related to literary life especially during the period of the totalitarian regime before 1989 and thus contribute to the awareness about some less-known sides of Slovak literature and culture. The basic criteria of selection were the acknowledged excellence of each translator's work, willingness to collaborate and, last but not least, age over 70. The interviews were originally published in the Slovak literary-critical journal *Romboid* between 2012 – 2015.

Personal and professional destinies of our respondents were quite diverse. The common theme of all interviews is translation. Since our translators often worked in publishing houses, academic institutions, civil service in the areas of literature and culture, or politics or diplomacy, the interviews cover a much wider area and as a whole offer an added bonus – the individual opinions complement each other, but also engage in arguments and polemics, providing a relatively detailed image of Slovak literary and cultural life

from the 1950s to early 21st century. They offer a view of the development of Slovak translation theory and practice in the second half of the 20th century and a partial reconstruction of the functioning of some important institutions that have since ceased to exist (such as state publishing houses and bodies of state censorship) and relations between political power and Slovak cultural community.

All interviews have been authorized. Some of them have been extended or factographically and stylistically revised for the purposes of book publication. The project participants were: Michaela Jurovská (interviewed by Radoslav Passia), Karol Wlachovský (interviewed by Gabriela Magová), Jozef Kot (R. Passia), Ján Vilikovský (G. Magová), Viera Hegerová (G. Magová), Jarmila Samcová (G. Magová), Ladislav Šimon (R. Passia), Juraj Andričík (R. Passia) a Emil Charous (Vladimír Barborík). The Czech translator from Slovak, Emil Charous, was a Prague publishing editor and personal friend of several Slovak writers, especially Vincent Šikula and was since the 1960s a close observer and partly actor in Slovak literary life; thus, his point of view at Slovak period realities related to Slovak literature is interesting for the Slovak reader.

This book project is also a reminder of the 50th anniversary of *Romboid* in 2015.

Menný register

A

Abramov, Fiodor Alexandrovič 184
Albee, Edward 144, 149
Alner, Juraj 204
Andráš, Matej 39, 72
Andrić, Ivo 167
Andričik, Juraj 12, 13, 216, 223, 247
Andričik, Marián 245
Antoniusová, Brigita 213
Antonyč, Bohdan-Ihor 237
Aragon, Louis 21, 22
Arcybašev, Michail Petrovič 139
Astafiev, Viktor Petrovič 184

B

Babeľ, Isaak 235
Baczyński, Krzysztof Kamil 236, 238,
240
Bach, Johann Sebastian 203
Bakoš, Mikuláš 253
Bakunin, Michail Alexandrovič 179
Baláž, Anton 255
Baldwin, James 159, 167
Ballek, Ladislav 209, 255, 260
Ballo, Fedor 19, 102
Barborík, Vladimír 13, 132, 249, 262
Barthes, Roland 25
Bartko, Ladislav 208, 209
Bartko, Michal 19, 61
Bartošek, František 94, 95
Baštová, Viera 184
Bataille, George 30
Baudelaire, Charles 50

Beauvoir, Simone de 21
Beckett, Samuel 25
Béder, Ján 126
Bednár, Alfonz 71, 205, 257
Bednárík, Jozef 144
Bednárová, Katarína 29
Bednár, Vlado 253, 256, 259, 260
Belák, Blažej 231
Bellow, Saul 137, 149
Belnay, Ján 102, 131, 180
Belov, Vasilij Ivanovič 186
Bely, Andrej 246
Bendová, Krista 208
Beneš, Edvard 108
Benhart, František 252
Beniak, Valentín 26, 204
Beňo, Ján 94
Beran, Zdeněk 232
Bereck, József 113
Berteautová, Simone 33
Bertrand, Aloysius 50
Bielik, Paľo 16
Bigiaretti, Libero 33
Bisztray, Gyula 111
Blech, Richard 24, 94, 95
Bob, Jozef 61
Bobrowski, Johannes 205
Bodenek, Ján 230
Boka, Andrej 228
Böll, Heinrich 207, 212
Boor, Ján 205
Borchert, Wolfgang 60
Boulanger, Daniel 30
Bradbury, Ray 61, 70, 88, 158

Brandobur, Jozef 31
Brautigán, Richard 88
Brecht, Bertolt 206, 215
Brett, Vladimír 35
Briusov, Valerij Jakovlevič 241
Brunovský, Albín 99
Budovičová, Viera 232
Budský, Jozef 144
Bulgakov, Michail Afanasievič 184
Bunčák, Pavel 202
Bunta, Štefan 236
Butor, Michel 31, 51
Buzássy, Ján 43, 149, 246
Buzzati, Dino 35, 51
Bžochová, Perla 43, 63, 207

C

Caltík, Štefan 36
Calvino, Italo 35, 49, 51
Camus, Albert 25, 32
Camutaliiová, Irena 232, 233
Cicero 142
Cíger Hronský, Jozef 137
Cíger, Juraj 19
Cígerová, Viola 19
Claudel, Paul 49, 51
Clementis, Vladimír 175
Collins, Larry 159
Conrad, Joseph 131
Costa-Gavras 33
Csáth, Géza 114, 116, 117
Czechowicz, Józef 246

Č

Čandar, Krišan 60
Čapek, Jan Blahoslav 250
Čechov, Anton Pavlovič 173, 179, 181
Čechová, Soňa 181, 183, 233
Černý, Václav 18, 183
Čorná, Tina 11

D

Daix, Pierre 22
Darovec, Peter 132
Davičo, Oskar 161, 167
Dekan, Ján 57
Dibarbora, František 205
Dickens, Charles 128
Dilong, Rudolf 39, 202
Dobiášová, Helena 130
Dobos, László 96, 113
Dolci, Danilo 29
Dolník, Juraj 110
Doruľa, Ján 232
Dostál, Antonín 232
Dostojevskij, Fiodor Michajlovič 191
Dostojevskij, Fjodor Michajlovič 53,
179, 181, 182, 183, 190, 234
Drápal, Miroslav 252
Drugová, Emília 182
Drug, Štefan 103
Duba, Gyula 96, 113
Dudáš, Vladimír 35, 41
Durasová, Marguerite 21, 22, 30, 41,
49, 51
Ďurovič, Lubomír 177, 180
Ďurovkin, Pavel 209
Dürrenmatt, Friedrich 212
Dušek, Dušan 255
Dvonč, Ladislav 232
Dvorský, Peter 99
Dvořáková-Žiaranová, Ružena 43,
180, 183, 233

E

Eco, Umberto 47
Eis, Zdeněk 254
Enzensberger, Hans Magnus 221

F

Fabry, Rudolf 72

Fadejev, Alexander Alexandrovič 175
Faltán, Samuel 153
Faraggi, Claude 35
Faulkner, William 86, 88, 149
Feldek, Lubomír 96, 216, 246
Felix, Jozef 18, 19, 23, 60, 68, 72, 73,
102, 180
Ferenčík, Ján 23, 65, 72, 74, 75, 79, 98,
100, 134, 139, 140, 177, 180, 233

Ferko, Milan 60, 95, 97
Figuli, Margita 16
Fischer, Jan O. 20, 35, 37
Fitzgerald, Francis Scott 88
Flašková, Elena 31
Földvári, Kornel 105, 157
Forgáčová, Vilma 18
Fowles, John 167
France, Anatole 30, 51
France, Marie de 21
Francis, Dick 167
Franek, Ladislav 29
Franko, Ivan Jakovyc 246
Frič, Martin 16
Frisch, Max 212
Fučíková, Gusta 127
Fúra, Václav 232, 234

G

Gáfrik, Michal 61
Garaudy, Roger 22
Gardner, Earl Stanley 76
Gašparíková, Viera 253
Genet, Jean 49
Gerbóc, Jozef 163
Gerda, Ján 70
Goethe, Johann Wolfgang 218
Gogoľ, Nikolaj Vasilievič 177, 179
Gontar, V. T. 173
Gorkij, Maxim 181, 234
Gosiorovský, Miloš 57

Gracq, Julien 30, 51
Granin, Daniil Alexandrovič 191
Grass, Günter 212
Greene, Graham 158
Grendel, Lajos 96, 102, 112, 113, 114,
115, 116, 119
Grexa, Ján 208, 209
Grünwald, Béla 117

H

Hailey, Arthur 137
Hamada, Milan 96
Hanis, Ladislav 203
Haspra, Pavol 144
Havel, Václav 105
Havetta, Elo 253, 259, 260
Havránek, Bohuslav 232
Havránková, Viera 233
Havránková, Zdeňka 233
Havrilová, Eva 164
Hečko, Blahoslav 43, 47, 255
Hegerová, Viera 12, 169, 190, 262
Heine, Heinrich 218
Heller, Joseph 157, 167
Hemingway, Ernest 59, 66, 70, 71,
88, 149
Herbert, Zbigniew 219
Heveši, Marián 235, 236
Hirnerová, Olga 33
Hlinka, Andrej 108
Hodor, Mary 210
Hodža, Milan 107
Hoffman, Ladislav 254
Hofmannsthal, Hugo von 218
Holčík, Peter 99
Holdoš, Ladislav 26
Holec, Roman 107
Homér 75
Horák, Karol 102, 211, 214
Horánska, Olga 173

Horecký, Ján 64
Hornoveská, Luba 173
Horov, Pavol 64
Houellebecq, Michel 21
Hrabák, Josef 241
Hroboň, Michal 117
Hruška, František 35
Hrúz, Pavel 194, 209, 253
Hucalo, Jevhen 236, 237, 240
Hulmanová, Ika 185
Huňáček, Václav 232
Hurban-Vajanský, Svetozár 230
Husák, Gustáv 77, 175
Hviezdoslav, Pavol Országh 258
Hykisch, Anton 70
Hýroš, Peter 126

Ch

Chaloupecký, Václav 250
Chalupka, Ján 208
Charous, Emil 12, 249, 260, 262
Chladný, Milan 42, 199
Chmelová-Handzová, Teodora 43
Chmel, Rudolf 104
Chovanec, Martin 163
Chruščov, Nikita Sergejevič 233
Chudík, Ladislav 103
Chudoba, Andrej 255

I

Ilečková, Silvia 28
Ilek, Bohuslav 232, 233, 234
Ionesco, Eugène 25
Isačenko, Alexander 128, 176, 177
Ivanov, Vsevolod Vjačeslavovič 185,
237

J

Jamnický, Ján 16
Jankovič, Ján 37

Jankovjak, Ján 126
Janovic, Tomáš 71
Jaruzelski, Wojciech 28
Jašík, Rudolf 252, 257, 260
Jean, Marcel 50
Jerger, Hansjörg 203
Jesenská, Zora 23, 65, 72, 73, 98, 178,
181, 183
Jesenský, Janko 255
Jilemnický, Peter 17, 158
Johanides, Ján 38, 61, 209, 255, 257
Joyce, James 75, 101, 145, 146, 149
Juklová, Jana 204
Jurčo, Milan 209
Juríčková, Valéria 246
Jurík, Luboš 11, 37
Jurovská, Michaela 12, 13, 15, 51,
262

Jurovský, Anton 15
Jurovský, Šimon 15
Justl, Vladimír 258

K

Kádár, János 68
Kafka, Franz 212
Kalandadzeová, Ana 240
Kálmán, Gábor 117
Kantorová, Jana 149
Kapasná, Viera 233
Kapor, Momo 167
Karatkvič, Uladzimir 237
Karenová, Jarmila 253
Karvaš, Peter 258
Kellyová, Maeve 159
Keníz, Alojz 78
Kintnerová, Jiřina 257, 258
Király, István 111
Kiss Gy., Csaba 107
Klačko, Gogo 39
Klimová, Mária 181

Kocúriková, Zuzana 32
Kohut-Svelko, Jean Pierre 23
Koltès, Bernard-Marie 49, 51
Komorovský, Ján 177
Kondač, Pavol 97
Kořínek, Otakar 87
Kosovel, Srečko 237
Kostolanská, Hana 233
Kosztolányi, Dezső 114, 116, 117
Košanová, Margita 39
Koš, Erih 167
Koška, Ján 166
Kotalík, Josef 249
Kot, Jozef 12, 38, 39, 40, 61, 62, 72,
73, 95, 97, 98, 101, 121, 149, 253,
262
Kotrč, Josef 249
Kováč, Bohuš 61
Kovačevićová Fudala, Eva 164
Kovačevićová, Soňa 156
Kováčik, Marián 209
Kováč, Mikuláš 209
Kráľ, Petr 44
Krišková, Elena 99, 180, 233
Krno, Miloš 66
Krššáková, Elena 29, 31
Kudlička, Emil 166
Kukan, Eduard 106
Kukučín, Martin 103, 255
Kulenović, Skender 167
Kundera, Milan 24, 208
Kuniak, Juraj 255
Kupec, Ivan 61
Kupka, Valerij 166
Kupková, Ivana 246
Kusý, Ivan 158, 253
Kutláková, Mária 29
Kuzmány, Karol 171, 173, 208
Kužel, Dušan 253
Kvapil, Ján 246
Kyrmezer, Pavel 250

L

Lahola, Leopold 257
Lampedusa, Giuseppe Tomasi di 51
Lapierre, Dominique 159
Lautréamont, Isidore Ducasse 49,
50, 51
Le Clézio, Jean-Marie Gustave 30,
31, 37, 51
Leonov, Alexej Archipovič 182, 234
Lermontov, Michail Jurievič 234
Leśmian, Bolesław 242, 243, 247
Levý, Jiří 142, 234
Lipka, František 25, 37
Lobotka, Alfonz 204
London, Arthur 22, 33
Lukáč, Emil Boleslav 26
Lukáč, Pavol 107
Lukán, Vladimír 36
Lukić, Sveta 167

M

Macsovszky, Peter 117
Magál, Slavomír 40
Magová, Gabriela 13, 53, 91, 151,
169, 262
Machata, Karol 205, 206
Machej, Zbigniew 241
Mailer, Norman 88
Majakovskij, Vladimir 234
Majakovskij, Vladimir Vladimiro-
vič 77
Májeková, Júlia 99
Majerník, Ján 39, 61
Malerba, Luigi 51
Malory, Thomas 55
Malyškin, Alexander Georgijevič 237
Mándy, Iván 113
Mann, Thomas 201
Mansfieldová, Katherine 159
Mao-Ce-tung 129

Márai, Sándor 217
Marčok, Viliam 203
Marenčin, Albert 31, 40
Marenčin, Albert ml. 117
Markuš, Anton 100, 101
Márquez, Gabriel Garcia 29
Marr, Nikolaj Jakovlevič 176
Marušiak, Jozef 43, 185
Marx, Karl 34, 54
Masaryk, Tomáš Garrigue 108
Masters, Edgar Lee 145, 149
Mathauser, Zdeněk 232
Mathesius, Bohumil 235, 244
Maťovčík, Augustín 205
Matuška, Alexander 61, 131, 143
Maugham, William Somerset 131
Mauriac, François 30, 51
May, Karl 126
McBain, Ed 167
McEwan, Ian 88
Medveď, Ján 256
Merleau-Ponty, Maurice 25
Mészáros, Sándor 116
Mészöly, Miklós 107, 113, 114, 116
Mezei, Arpád 50
Mihalič, Alexander 25
Miháliková-Hečková, Marína 43
Mihálik, Vojtech 39
Mikloško, František 99
Mikovič, Fedor 209
Mikszáth, Kálmán 100, 109, 110, 111,
112, 114, 116, 117
Miller, Henry 139, 149
Mináč, Vladimír 174, 258
Mistrík, Ivan 32
Mlacek, Jozef 205
Mládeková, Eva 156
Mňačko, Ladislav 94, 257, 258
Modiano, Patrick 37
Mojík, Ivan 204
Mojžiš, Juraj 246, 253

Mokoš, Jozef 209
Monoszló, Dezső 96, 97, 113
Montale, Eugenio 51
Montand, Yves 33
Moravcová, Jana 232
Morrisonová, Toni 160, 167
Morselli, Guido 35
Mošovský, Jur Tesák 250
Moyses, Štefan 208
Mráz, Andrej 20, 26, 96, 129, 176
Mrlan, Ondrej 180
Mukařovský, Jan 100
Murdochová, Iris 158, 159, 167

N

Nadubinský, Michal 61
Navarre, Marguerite de 21
Navrátil, Igor 82, 204
Nebesník, Mikuláš 228
Nečajev, Sergej Gennadievič 179
Neman, Miroslav 159
Nerval, Gerard de 50
Newmark, Peter 142
Nižnánsky, Jožo 124, 230
Noge, Július 61
Noskovičová, Nelida 18
Nováková, Taida 78
Novomeský, Laco 98, 103, 175, 258
Nowaková, Maja 28

O

Okudžava, Bulat Šalvovič 184, 185,
186, 191
Olexa, Jozef 62, 131
Ondruš, Ján 209
Ondruš, Šimon 94
O'Neill, Eugene 144, 145, 149
Oriešek, Patrik 166
Örkény, István 113
Orwell, George 81, 88

Oswald, František 152

Ottlik, Géza 113

P

Palach, Ján 27

Palkovičová, Eva 157, 164

Palumbíny, Daniel 201

Pasiar, Štefan 94

Passia, Radoslav 13, 15, 121, 193,
223, 262

Pasternak, Boris 98, 137, 183, 190,
191

Pauliny, Eugen 20, 44, 129, 153

Pauliny, Ján 44

Paulová, Milada 250

Pavić, Milorad 161, 167

Pavlík, Ondrej 55

Pažitka, Mikuláš 18

Perec, Georges 22, 37, 51

Perec, Paulette 23

Pertlová, Ester 211

Petlák, Rudolf 173

Petránsky, Ľudovít 208

Petraško, Ľudovít 216

Petříček, Miroslav 252

Piaf, Edith 33

Picon, Gaëtan 25

Pietor, Miloš 144

Pichňa, Štefan 19

Pilhes, René-Victor 35

Pinter, Harold 144

Pišteyová, Eva 216

Pišút, Milan 20, 129, 153, 176

Platón 100, 101

Platonov, Andrej 235, 236, 237, 238,
247

Plávka, Andrej 103, 139

Podolcová, Gabriela 19

Polák, Roman 49

Polčík, Leonard 55

Polevoj, Boris Nikolajevič 66

Popovič, Anton 72, 74, 76, 234

Povchanič, Štefan 19, 41

Pražák, Albert 250

Prišvin, Michail 237

Prokešová, Viera 166

Proust, Marcel 25

Puškáč, Ivan 29

Puškáš, Jozef 255

Puškin, Alexander Sergejevič 177,
179

R

Rabelais, François 75

Rafajová, Soňa 163, 164

Rakšányiová, Jana 78

Rakús, Stanislav 211

Rázusová-Martáková, Mária 181

Reisel, Vladimír 66

Reis, Vladimír 257, 258

Renard, Jean-Claude 25

Repaský, Anton 214

Rhysová, Jean 159

Ribnikarova, Jara 167

Richterová, Kornélia 159

Rimbaud, Arthur 28, 50

Robbe-Grillet, Alain 22, 31, 32

Rochová, Helena 233

Rosenbaum, Karol 253

Roth, Philip 87, 88, 158

Rougemont, Denis de 35, 49, 51

Rovenská, Oľga 187

Roy, Claude 25

Royová, Kristína 218

Rozim, Robert 203

Rudolf, Robert 25

Rúfus, Milan 20, 153

Ruppeldt, Miloš 81

Rushdie, Salman 86, 88

S

- Sabol, Ján 207, 211
Saganová, Françoise 31
Salinger, Jerome David 149
Samcová, Jarmila 12, 13, 151, 167
Sandburg, Carl 145, 149
Sand, George 21
Sarraudová, Nathalie 21, 31
Sartre, Jean-Paul 27, 32
Sedlák, Emil 49
Seferis, Giorgios 40
Serdula, Ivan 178
Shakespeare, William 130, 144, 145, 146, 149, 205
Schlegel, August Wilhelm 142
Schwanzer, Viliam 76, 202
Schwarz, František 210
Sidor, Karol 108
Signoretová, Simone 33
Sillitoe, Allan 149
Simmel, Georg 218
Skotnický, Fedor 15
Skotnický, Jozef 15
Skukálek, Rudolf 145
Slimák, Ivan 25, 43, 178, 185
Slivka, Ján 204, 205
Sloboda, Rudolf 38, 164, 255, 260
Slobodník, Dušan 185
Słowacki, Juliusz 241
Smetana, Bedřich 232
Solženicyn, Alexander Isajevič 184, 190
Sorokin, Vladimir Georgijevič 246
Soudek, Lev 56
Sparková, Muriel 159, 167
Stacho, Ján 25, 40
Stalin, Josif Vissarionovič 57, 67, 127, 129, 176, 198, 225
Stanislav, Ján 19, 129, 153
Starmann, Vojtech 92
Stasiuk, Andrzej 217
Stefanyk, Vasyľ 237, 245
Stefanyk, Vasyľ Semenovyč 247
Stirner, Max 179
Stloukal, Karel 250
Stodola, Ivan 16
Strážay, Štefan 41
Strmeň, Karol 49
Strnisko, Vladimír 144
Studená, Zora 56
Studený, František 56
Suchoň, Eugen 205
Suržin, Pavol 231
Szabová, Naďa 180, 183
Szappanos, Balázs 107
Szegedy-Maszák, Mihály 111, 116
Szentkuthy, Miklós 113
- ## Š
- Šabik, Vincent 40, 204
Šanta, Jozef 200
Šefránek, Július 174
Ševčenko, Taras 246
Šikula, Vincent 12, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 262
Šimečka, Milan 81
Šimečková, Eva 81
Šimko, Ján 55, 56, 129
Šimková, Eva 56
Šimková, Soňa 28
Šimon, Ladislav 12, 13, 193, 221, 262
Škanderová, Lea 36
Škop, Marko 32
Škoviera, Daniel 37
Škrábik, Andrej 196
Škultéty, Jozef 18, 57
Šmajda, Mychajlo 181
Šmatlák, Stanislav 96, 103
Šmihla, Štefan 209
Šmilauer, Vladimír 250

Šolochov, Michail Alexandrovič 178,
183, 234

Šolochov, Michal Alexandrovič 181

Špaňár, Július 100

Špitzer, Juraj 257

Števec, Ján 20, 37, 153

Števec, Pavol 61

Štill, Miloš 209

Štítnický, Ctibor 63, 64

Štolc, Jozef 202

Štrasser, Ján 11, 246

Šukšin, Vasilij Makarovič 184, 237

Šútovec, Milan 95, 96, 97

Švantner, František 208, 252

T

Tandlichová, Eva 56

Taranenková, Ivana 11

Tarkovskij, Andrej Arseňjevič 237

Tatarka, Dominik 26, 37, 175, 252,
257, 258

Taufer, Jiří 77

Ťažký, Ladislav 71, 252, 257

Terray, Elemír 202, 203

Tesařová, Jana 165, 187

Tiso, Jozef 107, 196

Tolstoj, Lev Nikolajevič 137, 179, 181,
182, 183, 190, 234

Tomasi di Lampedusa, Giuseppe 49

Tomčík, Miloš 57, 129, 253

Topolský, Michal 204

Tournier, Michel 37

Trakl, Georg 202

Treadwayová, Jessica 149

Trifonov, Jurij Valentinovič 184, 191

Trintignan, Jean-Louis 32

Trnka, Bohumil 57, 58

Truffaut, François 23

Turbová, Silvia 32

Turcerová-Devečková, Helena 60

Turčány, Viliam 47, 72

Turgenev, Ivan Sergejevič 181

Tvrdý, Peter 65

U

Uher, Štefan 258

Uličný, Ferdinand 223

Updike, John 158

Urbanec, Bartolomej 208

Urbánek, Ferko 170

Urban, Milo 137, 249, 254, 258, 259,
260

Urc, Rudolf 236

Ušiak, Martin 157

Uváček, Ferdinand 25

V

Vachek, Josef 55, 57, 76

Vajdová, Libuša 29

Válek, Miroslav 37, 38, 39, 139, 140,
141, 206, 207, 252

Valentová, Monika 112

Vallová, Miroslava 35, 99

Vančura, Zdeněk 57

Vanovič, Július 18, 95, 96, 204, 205,
206

Vantuch, Anton 19, 68

Vaško, Imrich 207, 211

Vážný, Václav 250

Vengloš, Jozef 204

Vian, Boris 49, 51

Vilikovská, Júlia 154

Vilikovský, Ján 12, 13, 43, 53, 87, 101,
128, 142, 149, 155, 158, 262

Vilikovský, Pavel 33, 95, 96, 97, 149,
260

Vladimírov, Vladimír Hurban 170

Vočadlo, Otakar 56

Vodičková, Marie 257

Vojtek, Juraj 94

Vonnegut, Kurt 33, 88
Vychovalá, Lubica 30, 35, 41
Vymazal, Jiří 236

W

Wasserberger, Igor 204
Weigelová, Helena 206
Weiss-Nägel, Juraj 16
Wick, Vojtech 208
Wlachovský, Karol 12, 13, 78, 79, 91,
101, 118, 262
Wolf, Thomas 88

Y

Yourcenarová, Marguerite 21

Z

Zábrana, Jan 235
Záhradník, Osvald 209
Zajac, Peter 44
Zambor, Ján 165, 234, 235, 236, 246
Zamborová, Marta 236
Zemková, Tamara 157
Zimková, Milka 258
Zimonyi, Zoltán 107
Zoberi, Nasir Ahmed 60
Zoščenko, Michail Michajlovič 174
Zúbek, Ludo 102
Zvěřina, František 260

Ž

Žáry, Štefan 64
Ždanov, Andrej Alexandrovič 174
Žiak, Miloš 38

Vecný register

Heslár vecného registra je výberový, sústredili sme sa predovšetkým na slovenské a české literárne a kultúrne inštitúcie, štátne organizácie, profesijné spolky, noviny a časopisy, akademické inštitúcie zamerané na výskum literatúry a podobne. Do registra sme zaradili najmä heslá, ktoré sa opakujú v odpovediach viacerých respondentov alebo sú dôležité pre slovenský kultúrno-spoločenský kontext.

Názvy novín a časopisov píšeme kurzívou, v zátvorkách uvádzame za-
užívané skratky inštitúcií, inde v zátvorkách upresňujeme obsahové zame-
ranie činnosti, prípadne nimi rozlišujeme dve inštitúcie s rovnakým ná-
zvom (napr. denník *Pravda* a vydavateľstvo *Pravda* a pod.).

A

Akademický Prešov (vysokoškolská
umelecká prehliadka)
Alfa (vydavateľstvo)
Aréna (divadlo)
Art film (festival)
AOSS pozri Asociácia organizácií spi-
sovateľov Slovenska
Asociácia organizácií spisovateľov
Slovenska (AOSS)
Aspekt (vydavateľstvo)

B

Budmerice (Domov slovenských spi-
sovateľov)

C

Cena Jána Hollého

Č

Československý spisovateľ (vydava-
ateľstvo)
Čítanie študujúcej mládeže (edícia
vydavateľstva Tatran)

D

DILIZA pozri Slovenské divadelné
a literárne zastupiteľstvo
Divadelný ústav
Divadlo Jonáša Záborského v Prešove
Drewo a srd (vydavateľstvo)

E

Epocha (vydavateľstvo)

F

FAMU pozri Filmová a televízna fa-
kulta Akadémie múzických
umení

Filmová a televízna fakulta Akadémie múzických umení v Prahe (FAMU)

Filozofická fakulta Karlovej univerzity v Prahe (FF UK)

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove (FF PU)

Filozofická fakulta Slovenskej univerzity pozri Filozofická fakulta Univerzity Komenského

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave (FF UK)

Filozofická fakulta v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach pozri Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

H

Historický ústav SAV

Hlavná správa tlačového dozoru (HSTD)

HSTD pozri Hlavná správa tlačového dozoru

I

Ikar (vydavateľstvo)

Irodalmi Szemle

K

Kalligram (vydavateľstvo)

Knižná revue

Knižnica svetových bestsellerov (edícia vydavateľstva Tatran)

Komunistická strana Československa (KSČ)

Komunistická strana Slovenska (KSS)

KSČ pozri Komunistická strana Československa

KSS pozri Komunistická strana Slovenska

Kultúra slova

Kultúrny život

L

Letná škola prekladu

LIC pozri Literárne informačné centrum

LITA pozri Slovenská literárna agentúra

Literárna nadácia Studňa

Literárne informačné centrum (predtým Národné literárne centrum, LIC)

Literárnovedný ústav SAV (1973 – 1990)

Literárny fond

Literaturnaja Gazeta

M

Madách (vydavateľstvo)

Masarykova univerzita v Brne

Ministerstvo kultúry Slovenskej socialistickej republiky (neskôr Slovenskej republiky)

Mladá tvorba

Mladé letá (vydavateľstvo)

N

Naše vojsko (vydavateľstvo)

Národná obroda

Nová sovietska tvorba (edícia vydavateľstva Slovenský spisovateľ)

O

Obec spisovateľov Slovenska

Obzor (vydavateľstvo)

P

Pedagogická fakulta v Nitre

Plamen
Pravda
Pravda (vydavateľstvo)
Práca (vydavateľstvo)
Prekladateľská sekcia Zväzu slovenských spisovateľov

R

Revue svetovej literatúry
Roľnícke noviny
Romboid

S

SAV pozri Slovenská akadémia vied
Sekcia pre umelecký preklad Literárneho fondu
Slovart (vydavateľstvo)
Slovenská akadémia vied (SAV)
Slovenská filharmónia
Slovenská kniha (národný podnik)
Slovenská literárna agentúra (LITA, od r. 1969, predtým DILIZA)
Slovenská reč
Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry (SSPUL)
Slovenské centrum pre umelecký preklad v Literárnom informačnom centre
Slovenské divadelné a literárne zastupiteľstvo (DILIZA, 1954 – 1968, potom LITA)
Slovenské národné divadlo v Bratislave
Slovenské pedagogické nakladateľstvo
Slovenské pohľady
Slovenské ústredie knižnej kultúry (SÚKK)
Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry pozri Tatran

Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry
Slovenský filmový ústav
Slovenský inštitút v Budapešti
Slovenský spisovateľ (vydavateľstvo)
Slovenský syndikát novinárov
Smena
Smena (vydavateľstvo)
Sovietska kniha (kníhkupectvo v Bratislave)
SPKK pozri Spolok priateľov krásnych kníh
Spolok priateľov krásnych kníh (SPKK, edícia vydavateľstva Slovenský spisovateľ)
SSPUL pozri Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry
Stredoslovenské vydavateľstvo v Banskej Bystrici
SÚKK pozri Slovenské ústredie knižnej kultúry
Sväz československých spisovateľů pozri Zväz československých spisovateľov
Svet socializmu
Světová literatura

Š

Štátna bezpečnosť (ŠtB)
ŠtB pozri Štátna bezpečnosť

T

Tatran (v r. 1953 – 1965 Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry)
Timrava (Domov spisovateľov v Hornom Smokovci)

U

Univerzita 17. novembra v Bratislave

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Ú

Ústav umeleckej kritiky a divadelnej dokumentácie

Ústav slovenskej literatúry SAV (v r. 1973 – 1990 Literárnovedný ústav SAV)

Ústav svetovej literatúry SAV

Ústav svetovej literatúry a jazykov SAV (v r. 1973 – 1990 Literárnovedný ústav SAV)

Ústredie slovenských prekladateľov pri Slovenskom literárnom fonde

ÚV KSČ pozri Komunistická strana Československa

ÚV KSS pozri Komunistická strana Slovenska

V

Večerník

Verejnosť proti násiliu (VPN)

VPN pozri Verejnosť proti násiliu

VŠMU pozri Vysoká škola múzických umení

Vysoká škola múzických umení v Bratislave (VŠMU)

Vysoká škola pedagogická v Bratislave

Vysoká škola ruského jazyka a literatúry v Prahe

Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach

Z

Zlatý fond svetovej literatúry (edícia vydavateľstva Tatran)

Zväz československých spisovateľov

Zväz slovenských spisovateľov

Edičná poznámka

Základom tejto knihy sú rozhovory publikované v časopise *Romboid* v rokoch 2012 – 2015. Všetky rozhovory boli autorizované, niektoré z nich respondenti pre potreby knižného vydania rozšírili, faktograficky spresnili a na niektorých miestach štylisticky upravili.

„Aby sme si boli kvit...“ Rozhovor s českým slovakistom a prekladateľom Emilom Charousom pripravil Vladimír Barborík. In: *Romboid*, roč. 47, 2012, č. 7, s. 19 – 25.

V každom umení je nevyhnutné aj remeslo. Rozhovor s prekladateľkou Michaelou Jurovskou pripravil Radoslav Passia. In: *Romboid*, roč. 48, 2013, č. 3, s. 7 – 19.

Jazyk je najlepší detektor lži. Rozhovor s prekladateľom Jánom Vilikovským pripravila Gabriela Magová. In: *Romboid*, roč. 48, 2013, č. 5 – 6, s. 7 – 22.

Preklad ako duchovný záhumienok. Rozhovor s prekladateľom Karolom Wlachovským pripravila Gabriela Magová. In: *Romboid*, roč. 48, 2013, č. 8, s. 15 – 30.

Od politiky a ideológie už bočím. Rozhovor s prekladateľom a spisovateľom Jozefom Kotom pripravil Radoslav Passia. In: *Romboid*, roč. 48, 2013, č. 10, s. 7 – 22.

Preložené knihy ma odmenili. Rozhovor s prekladateľkou a redaktorkou Jarmilou Samcovou pripravila Gabriela Magová. In: *Romboid*, roč. 49, 2014, č. 2, s. 20 – 26.

Proskribovaní prekladatelia si našli svojich „figurantov“. Rozhovor s prekladateľkou a vydavateľskou redaktorkou Vierou Hegerovou pripravila Gabriela Magová. In: *Romboid*, roč. 49, 2014, č. 5 – 6, s. 10 – 20.

Na svoje preklady som si musel počkať. Rozhovor s germanistom a prekladateľom Ladislavom Šimonom pripravil Radoslav Passia. In: *Romboid*, roč. 50, 2015, č. 4, s. 11 – 28.

Určujúca je schopnosť porozumieť textu. Rozhovor s prekladateľom Juranom Andričíkom pripravil Radoslav Passia. In: *Romboid*, roč. 50, 2015, č. 5 – 6, s. 8 – 22.